

Näringslivsutveckling ■

Infrastruktur ■

Vindbruk ■

Naturvärden ■

Vatten och avlopp ■

Bebyggelseutveckling ■

Kustzonen ■

Turismens utveckling ■

Kulturvärden ■

www.gotland.se

GOTLANDS
KOMMUN

Bygg Gotland

Översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025

Antagen av kommunfullmäktige 2010-06-14 §79. Laga kraft 2010-07-15

Bygg Gotland 2010–2025

”Gotland är Östersjöregionens mest kreativa och magiska plats präglad av närhet, hållbar tillväxt och fylld av livslust” – så lyder den vision som utgör grunden för Gotlands framtida utveckling fram till år 2025. Översiktsplanens roll är att visa hur det framtida mark- och vattenutnyttjandet kan bidra till att nå visionens mål och intentioner.

Det innebär bland annat att planera för bostäder åt alla, att skapa goda livsmiljöer, att möjliggöra tillväxt och skapa arbetstillfällen genom planering av områden för industrier, handel och annan verksamhet, att tillgodose behovet av goda kommunikationer och att främja en långsiktigt hållbar utveckling såväl på landsbygden som i våra tätorter.

Det finns ett antal utvecklingsfrågor som är speciellt viktiga för Gotlands framtida utveckling. Hur stärker vi förutsättningarna för att uppnå en positivare befolkningsutveckling än idag? Hur skapar vi en framtida utveckling i samklang med bevarandet av Gotlands unika natur- och kulturmiljöer? Klimatfrågorna kommer att kräva en ny syn på den kustnära planeringen! Hur kan turismen utvecklas? Hur skall vatten- och avloppsfrågorna lösas i ett långsiktigt perspektiv? Var kan vindkraften byggas ut så att våra ambitiösa mål om en övergång till förnybara energikällor kan uppnås.

Översiktsplanen kan inte ge svar på alla frågor men kommer att vara ett värdefullt verktyg i vårt gemensamma arbete att skapa framtidens Gotland.

Eva Nypelius
Kommunstyrelsens ordförande

Bo Dahllöf
Regiondirektör

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025

1. Introduktion	5
Översiktsplanen	5
Sammanfattning.....	10
Hållbar samhällsutveckling.....	11
Klimatförändringar	14
Riksintressen	20
Hälsa och säkerhet	43
Behandling av tidigare antagna fördjupade planer och tematiska tillägg	49

2. Bebyggelseutveckling	51
-------------------------------	----

3. Näringslivsutveckling.....	65
-------------------------------	----

4. Turismens utveckling	71
-------------------------------	----

5. Kulturvärden	77
-----------------------	----

6. Naturvärden	82
----------------------	----

7. Kustzonen	89
--------------------	----

8. Vatten och avlopp	99
----------------------------	----

9. Infrastruktur – transport och kommunikation	104
--	-----

10. Vindbruk	111
--------------------	-----

11. Bilagor

Miljökonsekvensbeskrivning	129
Länsstyrelsens utlåtande	136
Ordförklaringar.....	141
Styrande visions- och måldokument	142

ÖVERSIKTSPLANEN

som planeringsinstrument

Gotlands kommun har i det regionala utvecklingsprogrammet, *Vision Gotland 2025*, antagit en vision och övergripande mål för utvecklingen på Gotland fram till 2025. I programmet nämns kommunens översiktsplan som ett bland flera viktiga konkretiseringsprogram för att nå dessa mål.

Förhoppningen är att översiktsplanen ska förmedla kommunens intentioner med den fysiska planeringen och väcka tankar om och intresse för Gotlands utveckling fram till 2025.

Uppdraget

Gotlands kommun kan genom att fatta långsiktiga och samverkande beslut inom olika politikområden, i kommunfullmäktige och i kommunens nämnder, lämna avgörande bidrag till en utveckling i visionens riktning. En övergripande gemensam syn på den fysiska planeringen är en viktig del i den processen.

Den fysiska planeringen syftar till att sätta ramarna för användning av mark- och vattenområden, avvägningar mellan exploatering och bevarande, den rumsliga organisationen av samhällets funktioner och tekniska system, det fysiska byggandet och den arkitektoniska utformningen.

Kommunstyrelsen har beslutat att en ny översiktsplan ska tas fram med den övergripande målsättningen att, ur ett mark- och vattenanvändningsperspektiv, bidra till en långsiktigt hållbar samhällsutveckling.

För att hitta lösningar på utvecklingsfrågorna har ett antal knäckfrågor utkristalliserats.

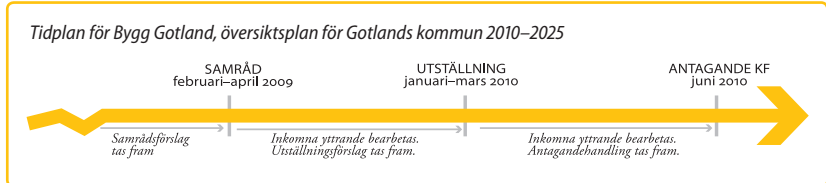
- Inomregional balans
- Klimatfrågan
- Kulturvärden
- Naturvärden
- Kustzonens utveckling
- Näringslivsutveckling och infrastrukturfrågor
- Turismens utveckling
- Vatten och avlopp
- Vindbruket

Dessa frågor har var och en sin specifika problematik, men hänger på ett eller flera sätt ändå intimt samman.

Varje knäckfråga har försetts med strategier och riktlinjer för att vägleda och möjliggöra en fortsatt utveckling av stad och land på Gotland. Grunden för strategierna och riktlinjerna är att de ska stödja en långsiktigt hållbar ekonomisk, social och ekologisk utveckling som tecknas i *VISION GOTLAND 2025*. Avsikten är att översiktsplanens strategier och riktlinjer ska samverka för att uppnå de olika uppsatta målen.

Planprocessen

Enligt Plan- och bygglagen är planprocessen för översiktsplanering en demokratifråga.

Planprocessen delas in i fem delar:

1. Program
2. Samråd
3. Utställning
4. Antagande
5. Ställningstagande om planens aktualitet

Program

VISION GOTLAND 2025 togs fram i bred samverkan med hundratals gotlänningar som tillsammans tog fram visionerna för hur utvecklingen på Gotland ska gestalta sig fram till 2025. Detta arbete utgör tillsammans med tillgängligt material från VISION 2010, politiska ställningstaganden m m, översiktsplanens program.

Samråd

När ett förslag till översiktsplan upprättas ska kommunen samråda med länsstyrelsen. Under samrådet ska även andra myndigheter och enskilda ges tillfälle att lämna synpunkter på förslaget.

Syftet med samrådet är att förbättra beslutsunderlaget och att ge möjlighet till insyn och påverkan. Synpunkter som har framförts under samrådet och hur kommunen avser att beakta dessa ska redovisas i en samrådsredogörelse.

Utställning

Efter samrådet bearbetas förslaget ytterligare. Ett nytt förslag tas fram för utställning och kommunen ska ställa ut planförslaget tillsammans med samrådsredogörelsen under minst två månader. Den som vill lämna synpunkter på förslaget skall göra detta skriftligen under utställningstiden.

Länsstyrelsen ska under utställningstiden avge ett granskningsyttrande över planförslaget. Av yttrandet ska det framgå om:

- förslaget inte tillgodoser ett riksintresse enligt 3 eller 4 kap miljöbalken,
- förslaget kan medverka till att en miljö-kvalitetsnorm enligt 5 kap miljöbalken inte följs,
- redovisningen av områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen inte är förenlig med 7 kap 18 e § första stycket miljöbalken,
- frågor rörande användningen av mark- och vattenområden som angår två eller flera kommuner inte samordnas på ett lämpligt sätt,
- samt om bebyggelsen blir olämplig med hänsyn till de boendes och övrigas hälsa eller säkerhet eller till risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Antagande

Efter utställningstiden skall kommunen sammanställa de avlämnade synpunkterna och redovisa sina förslag med anledning av dessa i ett utställningsutlåtande som ska fogas till handlingarna.

Om förslaget ändras väsentligt efter utställningen, ska ny utställning ske. Översiktsplanen ska antas av kommunfullmäktige.

Ställningstagande om planens aktualitet

Kommunfullmäktige skall minst en gång under varje mandatperiod ta ställning till översiktsplanens aktualitet.

Vad är en översiktsplan?

Kommunen har genom plan- och bygglagen både möjlighet och skyldighet att utöva inflytande över utvecklingen i kommunen.

Så här läser du planhandlingen

Översiktsplanen för Gotlands kommun, Bygg Gotland 2010–2025, är indelad i 11 kapitel.

Första kapitlet Introduktion samlar ämnen som vad en översiktsplan är, en kortfattad sammanfattning av planen, begreppet hållbar samhällsutveckling och klimatförändringarnas betydelse för den fysiska planeringen. I introduktionskapitlet redovisas även riksintressena och deras behandling samt ett avsnitt om hälsa och säkerhet. Här redogörs också för tidigare antagna fördjurade översiktsplaner och tematiska tilläggs aktualitet.

Därefter följer en kapitelvis indelad presentation av knäckfrågorna, med början av bebyggelseutveckling, följt av näringsliv, turismens utveckling, kulturvärden, naturvärden, kustzonen, transport och kommunikation, vatten och avlopp och till sist vindbruket.

Riktlinjerna i kapitel 2–10 är markerade med färgplattor i kapitlets färgton bakom texten.

Miljökonsekvensbeskrivningen samt Länsstyrelsens yttrande redovisas i kapitel 11 Bilagor.

Plankartan återfinns i fikan på omslagets insida.

Översiktsplanen finns även att ladda ner på www.gotland.se.

Översiktsplanen sammanfattar kommunens intentioner avseende hur mark- och vattenområden i kommunen bör användas för att på lämpligast sätt stödja kommunens strävanden och målsättningar inom olika områden.

Den översiktliga planeringen handlar inte bara om att lokalisera mark- och vattenområden för olika exploateringsändamål. Det handlar i lika stor utsträckning om att på bästa sätt skydda och säkerställa värdefulla natur- och kulturområden på Gotland.

Frågan är alltså vilka mark- och vattenanspråk – exploatering, skydd och bevarande, som kommer att ställas under tiden fram till 2025. Var i kommunen uppträder de och var är marken lämplig för olika ändamål? Översiktsplanen har till uppgift att på en övergripande nivå ge vägledning i denna typ av frågor, det vill säga göra avvägningar mellan olika allmänna intressen, bland annat med stöd av det regionala utvecklingsprogrammet. Vid planeringen handlar det om att finna de lämpligaste lösningarna i förhållande till ett antal givna omständigheter och att uppfylla ett antal önskemål – att inom vissa ramar utforma helhet och delar i samklang med varandra.

Översiktsplanen och den fysiska planeringen kan stödja positiva och motverka negativa tendenser i samhällsutvecklingen. En kontinuerlig översiktlig planering har vinster i form av en förbättrad helhetssyn och samordning av all sektorsplanering i kommunen då uppdaterade politiskt tagna policies och program samordnas. Det ger också en förbättrad framförhållning och långsiktighet i kommunens utveckling vilket är grundläggande för en positiv utveckling på Gotland. **En aktuell översiktsplan ökar delaktigheten i planeringen och effektiviserar handläggning av plan- och bygglovärenden.**

Vad ska redovisas i översiktsplanen?

Översiktsplanen ska redovisa de allmänna intressen som enligt plan- och bygglagen (PBL) bör beaktas vid beslut om användningen av mark- och vattenområden. Vid redovisningen ska riksintressen enligt 3 eller 4 kap. miljöbalken anges särskilt.

Av översiktsplanen ska framgå

- grunddragen i fråga om den avsedda användningen av mark- och vattenområden,
- kommunens syn på hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras,
- hur kommunen avser att tillgodose de redovisade riksintressena och följa gällande miljökvalitetsnormer, och sådana områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen som avses i 7 kap 18 e § första stycket miljöbalken.

Allmänna intressen enligt PBL

En redovisning av allmänna intressen enligt Plan- och bygglagen (PBL) 2 kap och miljö- och riskfaktorer är en del av översiktsplanens obligatoriska innehåll. Med ett

allmänt intresse menas ett intresse som inte är knutet till en privat fastighet eller verksamhet, och som kommunen och dess invånare har ett gemensamt intresse av att utveckla, bevara eller skydda.

De grundläggande utgångspunkterna för kommunens ställningstagande till allmänna intressen är enligt PBL följande:

- Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till dess egenskaper och läge samt föreliggande behov. Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning. Vid planläggning och i ärenden om bygglov och förhandsbesked skall bestämmelserna i 3 och 4 kap miljöbalken tillämpas.
 - Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Man skall även främja en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark, vatten, energi och råvaror. En god ekonomisk tillväxt och en effektiv konkurrens skall främjas. Vid planläggning skall hänsyn tas till förhållandena i angränsande kommuner och miljökvalitetsnormerna enligt 5 kap miljöbalken följas. *För Gotland finns miljökvalitetsnormer preciserade för vatten* (se Hälsa och säkerhet sid 43).
 - Bebyggelse skall lokaliseras till mark som är lämpad för ändamålet med hänsyn till de boendes och övrigas hälsa och säkerhet, jord, berg- och vattenförhållandena, möjligheterna att ordna trafik, vattenförsörjning och avlopp samt annan samhällsservice, möjligheterna att förebygga vatten- och luftföroreningar samt bullerstörningar, och risken för olyckor, översvämning och erosion.
 - Bebyggelse och anläggningar som för sin funktion kräver tillförsel av energi skall lokaliseras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till energiförsörjningen och energihushållningen.
- Inom områden med sammanhållen bebyggelse skall bebyggelsemiljön utformas med hänsyn till behovet av:
1. skydd mot uppkomst och spridning av brand samt mot trafikolyckor och andra olyckshändelser,
 2. åtgärder för att skydda befolkningen mot och begränsa verkningarna av stridshandlingar,
 3. hushållning med energi och vatten samt goda klimatiska och hygieniska förhållanden,
 4. trafikförsörjning och god trafikmiljö,
 5. parker och andra grönområden,
 6. möjligheter för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området,

7. förändringar och kompletteringar.

Inom eller i nära anslutning till områden med sammanhållen bebyggelse skall det finnas lämpliga platser för lek, motion och annan utevistelse samt möjligheter att anordna en rimlig samhällsservice och kommersiell service. Sammanhållen bebyggelse kan definieras som områden där detaljplanläggning krävs.

Fysisk planering handlar till stor del om att samordna olika perspektiv och ämnesområden. Översiktsplanens riktlinjer anger förhållningssätt och vägval för den kommande fysiska planeringen i kommunen.

Utgångspunkter

Utgångspunkt och program för framtagandet av översiktsplanen har varit det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025, som antogs av kommunfullmäktige 2008. Andra grundläggande utgångspunkter har varit hållbarhetsperspektivet som ska genomsyra all planering, den tidigare gällande översiktsplanen VISION 2010, som innehåller grundläggande planeringsunderlag som inte förändrats, samt de omvärldsfaktorer som långsiktigt påverkar Gotlands utveckling. Förutom dessa har även andra övergripande tematiska planer och program, sektorsstyrande planer och program samt delar av lagstiftningen med bäring på den fysiska planeringen varit utgångspunkter i framtagandet av översiktsplanen. Dessa dokument redovisas i avsnittet Styrande visions- och måldokument i bilaga till översiktsplanen.

Vision Gotland 2025

Den 18 juni 2008 antog Kommunfullmäktige VISION GOTLAND 2025, det regionala utvecklingsprogrammet för Gotland. Detta strategiska dokument ska vara vägledande för den framtida utvecklingen på ön. De flesta av de verksamhetsområden som behandlas i det regionala utvecklingsprogrammet, innehåller – utöver en ekonomisk utvecklingsdimension – även tydliga fysiska strukturfrågor, exempelvis bebyggelse och grönsstruktur. Det är därför nödvändigt och naturligt att det finns en god samverkan mellan arbetet med samhällsekonomiska utvecklingsfrågor och den fysiska planeringen i kommunen.

Det regionala utvecklingsprogrammets övergripande mål för 2025 är:

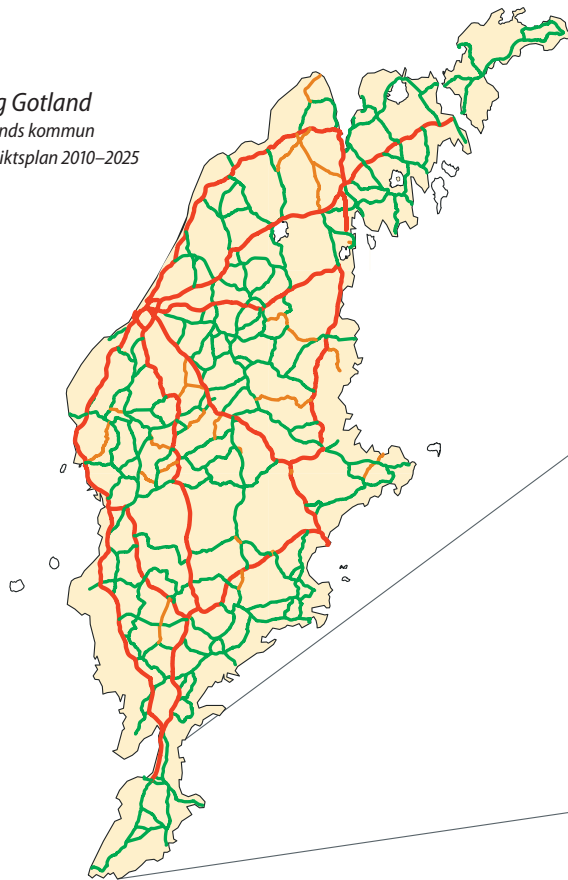
- Minst 65 000 invånare bor på Gotland.
- Gotlänningarnas välbefinnande tillhör de bästa i landet.
- Gotland är den naturliga mötesplatsen i Östersjöregionen.
- Gotlänningarna har bra hälsa och mår bäst i landet.
- Gotland är en världsledande ö-region i miljö- och klimatfrågor.

Dessa övergripande målformuleringar utgör tillsammans med uppsatta målbilder och strategier för att nå målen, de grundläggande ramarna för den översiktliga fysiska planeringen i Gotlands kommun. Det

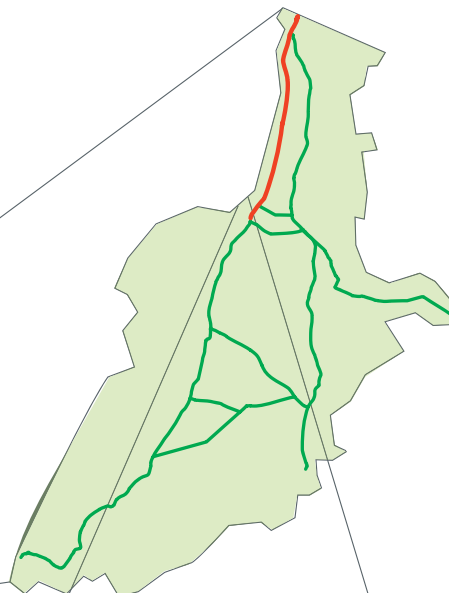
Sambandet mellan planer och bygglov

Illustrationen visar sambandet mellan en kommunal översiktsplan, fördjupad översiktsplan, detaljplan och bygglov. Illustration Lilian Öman.

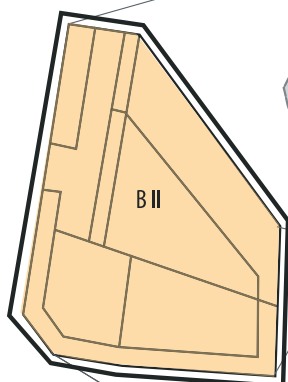
Bygg Gotland
Gotlands kommun
Översiktsplan 2010–2025

Storsudret
Fördjupning av översiktsplan

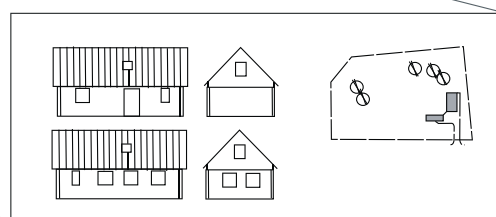
Kvarter
Detaljplan

Burgsvik
Fördjupning av översiktsplan

Bygglov
Öja Bobbenarve

handlar bland annat om att erbjuda möjligheter som lockar människor till inflyttning till kommunen liksom att skapa kreativa och hälsosamma miljöer. Andra exempel är att ta tillvara det unikt gotländska som en resurs i utvecklingen, att skapa förutsättningar för att utveckla turismnäringen i en hållbar riktning, stärka miljömålsarbetet och göra det gotländska samhället mindre sårbart för kommande klimatförändringar.

Hållbar utveckling

Hållbar utveckling definierades ursprungligen i Brundtlandrapporten från 1987 som "en utveckling som tillgodoser dagens behov utan att kompromissa med kommande generationers möjligheter att tillgodoses sina behov". Det är en utveckling baserad på konsumtion och produktion som inte bryter ner naturens resurser, skyddar miljön, stödjer allas lika möjligheter till en god hälsa och undanröjer fattigdom. En-

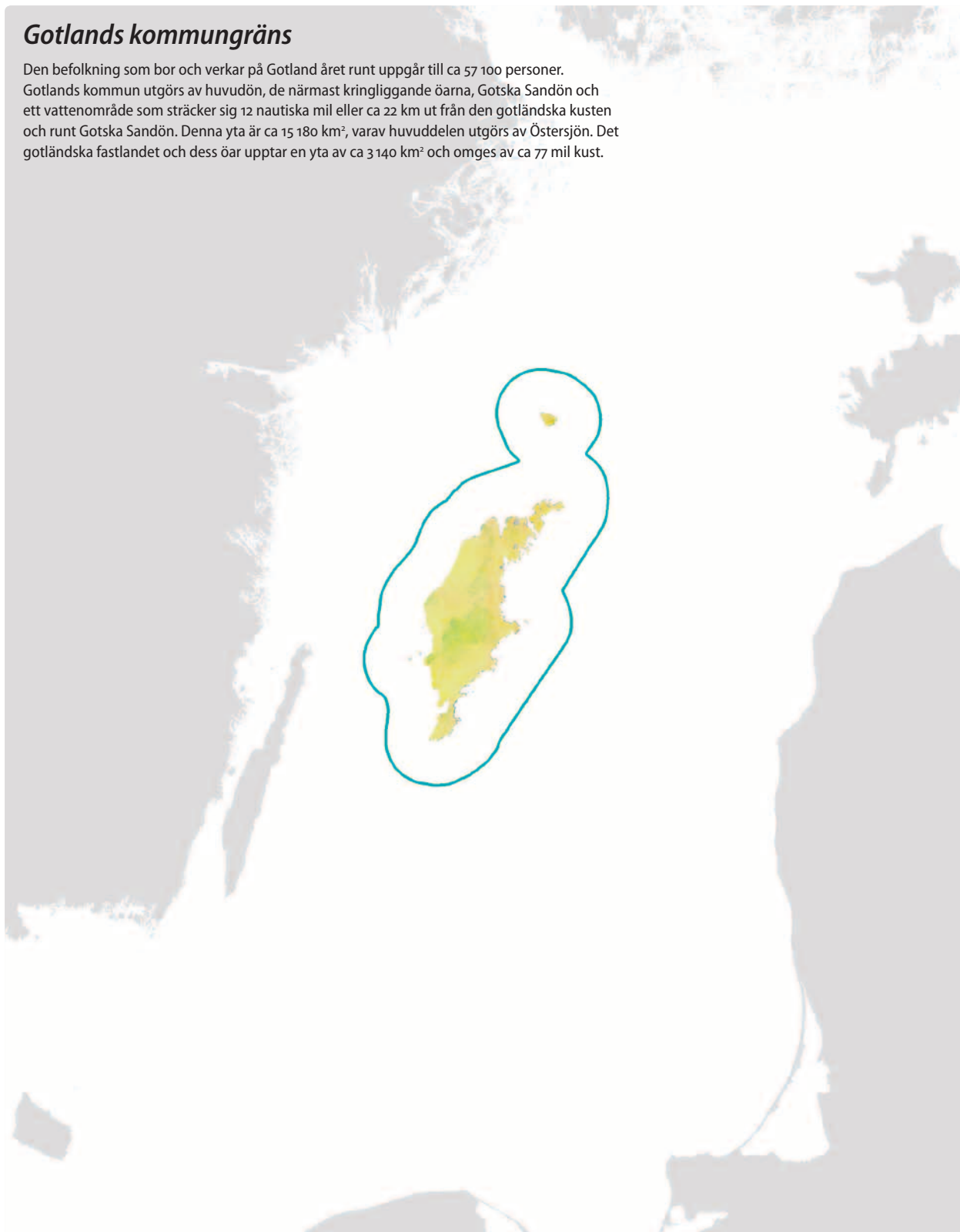
ligt EG-fördraget ska hållbar utveckling genomsyra alla planer och program som antas inom EU och unionen ska verka för en hållbar utveckling.

Arbetet för hållbar utveckling är en process som omfattar sociala, ekologiska och ekonomiska aspekter och syftar till att ge människor högre livskvalitet. Helhetssyn, dialog och kritiskt tänkande liksom en vilja till positiv förändring ligger till grund för processen. Att utveckla ett hållbart sam-

Gotlands kommungräns

Den befolkning som bor och verkar på Gotland året runt uppgår till ca 57 100 personer.

Gotlands kommun utgörs av huvudön, de närmast kringliggande öarna, Gotska Sandön och ett vattenområde som sträcker sig 12 nautiska mil eller ca 22 km ut från den gotländska kusten och runt Gotska Sandön. Denna yta är ca 15 180 km², varav huvuddelen utgörs av Östersjön. Det gotländska fastlandet och dess öar upptar en yta av ca 3 140 km² och omges av ca 77 mil kust.

hålle förutsätter ett aktivt, medvetet och långsiktigt arbete med att, i alla delar av samhället, arbeta för att nå målen för hållbarhet. Den största utmaningen ligger i en beteendeförändring som bygger på insikten att många av de levnadsvanor vi har idag inte är långsiktigt hållbara utifrån vare sig från ekonomiska, sociala eller ekologiska perspektiv.

Den sociala dimensionen handlar i vid bemärkelse om samspelet mellan människor och innefattar jämställdhet, integration, trygghet, samhörighet, meningsfullhet, försörjning och folkhälsa mm.

Den ekologiska dimensionen handlar om ett långsiktigt hållbart samspel mellan människan och hennes livsmiljö. Det är den enda av dimensionerna som också tar upp vikten av att skydda och bevara livsutrymme för andra arter på jorden, inte bara människans samhällen.

Den ekonomiska dimensionen behandlar hur människan hanterar de resurser och processer i natur och samhälle som ger ekonomisk tillväxt; en hållbar ekonomi måste bygga på att varken sociala eller ekologiska resurser överutnyttjas.

Översiktsplanen har ambitionen att formulera riktlinjer för ett mer hållbart samhällsbyggande som ska utgöra ett kunskapsunderlag för en ökad insikt kring problematiken i dessa frågor. Detta är en mycket komplex uppgift då hållbar samhällsutveckling är ett begrepp som skär genom samtliga politikområden och genom både privat och offentlig verksamhet.

Arbetet för ett hållbart samhälle ska genomsyra kommunens planering. Vid bygglovprövning och detaljplanläggning ska föreslagen exploatering stämmas av mot målen för hållbar utveckling. (*Läs vidare i avsnittet Hållbar Samhällsutveckling sidan 11.*)

Omvärldsfaktorer

De förändringar som ständigt sker i vår omvärld har stor betydelse för Gotlands olika samhällssektorer. Alla omvärldsfaktorer som positivt kan bidra till Gotlands utveckling, till fler arbetstillfällen och en ökad befolkning måste ständigt stå i fokus.

De beslut som tas i EU har tex stort inflytande över Gotlands framtidsutveckling. Ett exempel är jordbrukspolitiken, vilken påverkar landsbygdsutvecklingen både när det gäller sysselsättningen, och bevarandet av det kulturlandskap som så starkt förknippas med Gotland. Detta gäller även besöksnäringens och industrins utveckling, liksom förändringar av sjukvårdens och den offentliga sektorns förutsättningar.

Det nationella och internationella samarbetet har utvecklats. Allt fler gotländska företag exporterar sina varor till Mälardalen, men också till övriga världen. Ur ett Östersjöperspektiv ligger Gotland mitt i ett expansivt utvecklingsområde. Idag är nästan alla Östersjöländer EU-medlemmar och tillväxaktanten i området är bland de snabbaste i världen. I kommunen prioriteras bla ett långsiktigt samarbete med dessa länder som kan ge utvecklingsmöjligheter

för det gotländska näringslivet och som kan bidra till en miljövänlig och demokratisk utveckling av vårt närområde.

Ur ett nationellt perspektiv är regionfrågan och Gotlands tillhörighet i den framtida statliga organisationen av stor betydelse.

Förbindelserna till och från Gotland är helt avgörande för öns framtid och attraktivitet. Det gör Gotland sårbart på grund av transportberoendet. Framtida prisutveckling på drivmedel och möjligheten till hållbara transportsystem kommer att påverka utvecklingen på Gotland. De senaste årens förbättringar genom nya snabbfärjor och fler avgångar med lågprisflyg har inneburit en långsiktig utvecklingspotential för det gotländska samhället, både för möjligheten att locka till inflyttning liksom till näringslivets utveckling.

Den pågående globala uppvärmningen och dess konsekvenser är en stor osäkerhetsfaktor i planeringen. Klimatförändringar bedöms bli påverka nederbörd och vattenförhållanden på Gotland. Konsekvenserna för Gotlands del innebär bla att havsnivån i Östersjön förutspås höjas.

Intresset för vindbruk är en annan omvärldsfaktor som vuxit i betydelse eftersom det finns en bred politisk enighet om en storskalig utbyggnad av vindkraft på Gotland. Denna utbyggnad är det i särklass mest arealkrävande exploateringsintresset Gotlands kommun står inför fram till 2025. Det förutsätter dock att en kabel anläggs, mellan Gotland och omvärlden, som tar hand om produktionsöverskottet av el från det framtida vindbruket.

Arbetsmetod

Kommunstyrelsen är översiktsplanens projektägare. Företrädare för ledningskontoret och stadsarkitektkontoret har utgjort översiktsplanens styrgrupp. Andra företrädare från ledningskontoret och stadsarkitektkontoret har utgjort översiktsplanens arbetsgrupp. "Dialogforum" har fungerat som referensgrupp för kommunens förvaltningar. Företrädare för ledningskontoret har utgjort "Hållbarhetsgruppen" som var en referensgrupp med särskild uppgift att bevaka de ekologiska, ekonomiska och sociala hållbarhetsperspektiven.

Samrådsförslaget togs fram i samverkan med olika intressegrupper, genom myndighetskontakter och intervjuer med näringsidkare, framförallt inom turisminäringen. Detta resulterade i ett brett kunskapsunderlag om näringens förutsättningar och framtidsstro. Det genomfördes även seminarier med inriktning mot turismutveckling på Gotland.

Dialogforum och arbetsgrupper med deltagare från kommunens olika förvaltningar tog gemensamt fram underlagsmaterial inom olika specialområden. Dessutom lämnade ett antal konsulter rapportunderlag som bearbetades och inarbetades i planförslaget. Det gäller tex SMHI:s rapport angående klimatfrågan. Kunskapsunderlaget utgörs även av instuderad litteratur, forskningsrapporter, konferensdelta-

gande och sökning på internet, m m. Publiceringen och presentationen av Samrådsförslag till översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025, Bygg Gotland, skedde mellan den 20 februari och den 30 april 2009. Samrådsförslaget visades på Gotlands samtliga bibliotek samt på kommunens hemsida där också all information kring samrådets olika aktiviteter var samlad. En särskild webbsida, www.bygggotland.se, där hela förslaget var tillgängligt togs fram tillsammans med ett frågeformulär knutet till planförslagens olika avsnitt. Det var också möjligt att lämna fritextsvar på sidan och synpunkter kunde lämnas via e-post eller skickas till stadsarkitektkontoret.

Allmänheten, myndigheter, intresseorganisationer mfl inbjöds att ta del av och lämna synpunkter på förslaget. Alla gotlänningar blev särskilt inbjudna genom utskick via Gotlandspressen.

Under samrådet genomfördes temakvällar dit allmänheten bjöds in. Temakvällar genomfördes i Hemse, Slite, Klintehamn och i Visby. Det ordnades även en chattkväll där representanter från samtliga politiska partier i kommunfullmäktige var beredda att svara på frågor kring planförslaget. På begäran har också föreläsningar om förslaget hållits hos olika föreningar och i gymnasieskolan. Högstadieskolorna på Gotland har också engagerats.

Insatserna under samrådet var ett försök till att väcka intresse, informera och ta in åsikter kring och om förslaget. Alla ska ha haft möjlighet att yttra sig om förslaget till ny översiktsplan för Gotlands kommun.

Inkomna synpunkter är samlade i en samrådsredogörelse där de inkomna synpunkterna är indelade temavis tillsammans med hur kommunen har beaktat synpunkterna. Samrådsredogörelsen finns som bilaga till utställningsförslaget.

Samrådsförslaget bearbetades med utgångspunkt från samrådsredogörelsen till ett utställningsförslag vilket godkändes av kommunstyrelsen.

Utställningen pågick mellan den 26 januari 2010 till och med den 23 mars 2010. Utställningen fanns tillgänglig på biblioteken i Slite, Hemse och Almedalsbiblioteket, samt i rådhuset på Visborg och på Stadsarkitektkontoret. Utställningsförslaget och samrådsredogörelsen fanns också tillgänglig på kommunens hemsida. Under tre kvällar fanns möjligheten att träffa planförfattare och politiker i Hemse, Slite och Visby för att diskutera förslaget. Utskick har även skett till myndigheter och föreningar enligt en särskild sändlista. Inkomna synpunkter har behandlats och beaktats inför antagandet och finns att läsa i ett utlåtande på kommunens hemsida.

Bygg Gotland/översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025, antogs av kommunfullmäktige den 14 juni 2010. Planen vann laga kraft den 15 juli 2010.

SAMMANFATTNING

av översiktsplanen

Varje kommun är skyldig att ha en kom-
muntäckande översiktsplan där den fram-
tida mark- och vattenanvändningen pre-
senteras. Utgångspunkten för översiktspla-
nen för Gotlands kommun är de mål som
stakas ut i den önskvärda utveckling av
Gotland som beskrivs i kommunens regio-
nala utvecklingsprogram VISION GOTLAND
2025. Översiktsplanens roll i den regionala
utvecklingen är att redovisa hur plane-
ringen av den framtida mark- och vatten-
användningen kan bidra till att nå visions-
målen. Översiktsplanen är också en arena
för att lyfta och behandla relaterade miljö-
mål samt hur den fysiska planeringen på-
verkas av pågående klimatförändringar.

En gemensam grund för översiktsplanen
och VISION GOTLAND 2025 är begreppet
hållbar utveckling, hur vi på bästa sätt ar-
betar mot en samhällsutveckling där de olika
perspektiven, den sociala, ekologiska och
ekonomiska dimensionen, vägs mot varan-
dra på ett optimalt sätt så att en långsiktig
god livsmiljö kan skapas.

Vad är då god livsmiljö? Arbete, trygghet,
attraktiva bostäder och boendemiljöer,
meningsfull fritid, samhörighet, naturupple-
velser, stabil ekonomi, god hälsa, listan kan
göras lång beroende på vem man frågar. I
översiktsplanen föreslås en rad åtgärder när
det gäller bebyggelseutveckling, närings-
livsutveckling, turism, infrastruktur, miljö
m m som alla var för sig och tillsammans
leder mot visionsmålen.

En viktig faktor för Gotlands välbefinnande är
att befolkningen ökar. Idag är det framför
allt Visbyområdet som står för befolknings-
ökningen. För att möjliggöra en utveckling
av landsbygden krävs en strategi. Översikts-
planen anger därför att fördjupade planer
tas fram för de olika serviceorterna utifrån
sina unika förutsättningar. Liknande planer
kommer att tas fram för Färö, Öster-
garnslandet och Storsudret med det över-
gripande syftet att främja förutsättningarna
för en levande landsbygd.

Översiktsplanen säger också att nya bo-
städer i första hand skall tillkomma som
förtätning av befintlig bebyggelse såväl i
serviceorterna som ute på landsbygden.
Därför ökar förutsättningarna för att
bibehålla och utveckla tätorternas service
till nytta inte bara för tätorterna utan även
för omgivande landsbygd. Förtätningen
leder också till positiva följeffekter som att
kommunikationerna kan effektiviseras vil-
ket i sin tur möjliggör ett minskat bilbero-
ende och att förutsättningarna för utbyggnad
av infrastrukturen gynnas tex utbyggnaden
av fjärrvärmenät och kommunalt vatten och
avlopp. Åtgärder som i hög grad
bidrar till en bättre miljö.

Gotlands natur- och kulturvärden är
unika. Varje planerat ingrepp måste nog-
räsamt vägas mot risken för att en eventuell ex-

ploatering kan hota dessa värden. För att
underlätta bedömningen är det viktigt att
hitta lämpliga verktyg. Översiktsplanen
anger därför att ett nytt kulturmiljöpro-
gram upprättas och att kommunen i sam-
verkan med länsstyrelsen skapar en natur-
värdeskarta med gemensamma riktlinjer för
hur värdefulla naturområden kan skyddas
och säkerställas.

För att skapa förutsättningar för ett
blomstrande näringsliv runt om på Got-
land krävs att lämplig mark för olika slags
verksamheter avsätts liksom en väl funk-
terande infrastruktur. Möjligheterna att
skapa nya industriområden i Visbyområdet
begränsas av framför allt vattenskyddsom-
råden som omfattas av restriktioner i syfte
att säkerställa den långsiktiga vattenför-
sörjningen. Översiktsplanen redovisar där-
för de områden som idag är planlagda för
industriändamål även utanför Visbyområ-
det. Ytterligare områden kan behöva avsät-
tas för att möta önskemålen om planlagd
industrimark. Kalkindustrin, en av de tra-
ditionella basnäringarna, skall få möjlig-
het att utvecklas under förutsättning att det
kan ske utan risk för negativ påverkan på
grund- och ytvatten. De areella näringarna
är inte bara av lokal utan även av nationell
betydelse vilket kräver att den fysiska plane-
ringen tar stor hänsyn till jord- och skogs-
brukets intressen.

Turismen är också en av Gotlands vikt-
igaste näringar. En utveckling av turistom-
råden måste dock ske så att natur- och kul-
turvärdena samt förutsättningar för det rörliga
friluftslivet inte skadas. I översiktsplanen
pekas områden ut där en utveckling av
turismen bedöms vara möjlig. Kommunen
förespråkar detaljplanläggning som en för-
utsättning för utveckling av campingplatser
och turistanläggningar. Översiktsplanen
anger också att turistanläggningar kan bli
föremål för utredningar kring utpekande av
områden för landsbygdsutveckling i strand-
nära lägen, sk LIS-områden.

I den attraktiva kustzonen bryts många
olika intressen mot varandra och att hitta

en avvägning mellan dessa utgör en av över-
siktsplanens stora utmaningar. I planen re-
do visas ett antal kuststräckor där fördjupad
planering ska genomföras för att identi-
fiera möjliga områden för kustnära boende.
En fördjupad översiktlig planering lämnar
också riktlinjer för de områden som inte
kommer att planläggas, och kan peka ut
platser som inte är lämpliga för bebyggelse.
Den nya strandskyddslagen ger möjligheter
för kommunen att peka ut strandnära om-
råden för landsbygdsutveckling.

Då klimatförändringar väntas ge pro-
blem för strandnära bebyggelse sätts en läg-
sta plushöjd på 2,0 meter för ny bebyggelse
i kustzonen.

Vatten- och avloppsfrågorna är ofta av-
görande för om ny bebyggelse kan tillåtas
eller inte. En grundsyn är att i de områden
som inte är kopplade eller bedöms bli an-
slutna till det kommunala VA-nätet finna
lämpliga enskilda eller gemensamma lös-
ningar med en sådan miljöprestanda att
skyddet av yt- och grundvattenkvaliteten kan
upprätthållas. Avsättning av havsvatten för
dricksvattenändamål kan vara en möjlig
metod i de fall vattenförsörjningen inte kan
lösas på annat sätt.

En viktig faktor i jakten på det hållbara
samhället är energiförsörjningen. Krav på
ett energieffektivt tänkande vid planering
och uppförande av ny bebyggelse och att
energiförsörjningen i allt större utsträck-
ning skall baseras på förnybara energislag,
är betydelsefulla delar i detta arbete. För
att nå det övergripande kommunala målet
på en vindbruksbaserad elproduktion på
2,5 TWh/år krävs en kraftig utbyggnad av
vindbruket inom kommunens land- och
kustvattenområden. Det betyder mer än
en tiofaldig ökning av energiproduktionen
från vindbruket jämfört med dagens pro-
duktion. Detta kan ske både som genera-
tionsväxlingar i befintliga områden och
som utbyggnader av nya områden.

HÅLLBAR SAMHÄLLSUTVECKLING

Den fysiska planeringens roll

Användningen av mark- och vattenområden skall stödja en ekologisk, social och ekonomisk hållbar utveckling. Effektivitet och hushållning ställer krav på den fysiska planeringen och infrastrukturen. Det har betydelse hur vi bor, var vi bor och var vi arbetar. Den fysiska samhällsplaneringen ska underlätta för individen att göra kloka hållbara val och bidra till en positiv beteendeförändring.

Plan- och bygglagens inledande bestämmelser, som anger kommunernas ansvar för den fysiska planeringen, har en tydlig koppling till miljöbalken, men planering av markanvändning och bebyggelsens utveckling ska präglas av en helhetssyn som beaktar såväl ekologisk som social och ekonomisk hållbarhet. I många nationella och internationella utredningar och rapporter pekas den fysiska planeringen ut som en viktig arena för utvecklandet av ett hållbart samhälle. Det beror på att de system och strukturer som den fysiska planeringen utgör är långsiktiga och ligger till grund för bland annat transportsystem, boende och kommunikationer, och därmed också beteendemönster.

Ekologisk hållbarhet

Ett ekologiskt samhälle är att hushålla med våra begränsade naturresurser. Viktiga delar är att inte belasta mark, vatten och luft med föroreningar, att ha en hållbar infrastruktur och energianvändning och att minimera bullerstörningar. Att upprätthålla den biologiska mångfalden och de livsnödvändiga sk "gratisjänster" som naturen ger, är kanske viktigast av allt för ett hållbart samhälle.

På Gotland har kommunfullmäktige beslutat att Gotlands kommun ska vara en ekokommun. Ekokommunen är kommunens initiativ och åtagande för en ekologisk och ekonomisk hållbar utveckling. Det innebär att utvecklingen av det gotländska samhället ska fokuseras på miljötänkande, kretslopp och god resurshushållning. Kommunfullmäktige har antagit målet att Gotland ska vara ett ekologiskt hållbart samhälle senast år 2025.

På Gotland finns både mycket stora natur- och kulturvärden och ett rikt utbud av förnybara naturresurser. Detta är en god grund för en ekonomisk, ekologisk och social hållbar utveckling.

Miljökvalitetsmål

Det övergripande målet i den nationella miljöpolitiken är att till nästa generation kunna lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att påverkan på miljön ska ha reducerats till nivåer som är långsiktigt hållbara. Riksdagen har genom de nationella miljökvalitetsmålen preciserat den kvalitet eller det tillstånd i miljön som ska uppnås. Miljökvalitetsmålen är inte juridiskt bindande.

De sexton nationella miljökvalitetsmålen är:

Begränsad klimatpåverkan

Halten av växthusgaser i atmosfären skall i enlighet med FN:s ramkonvention för klimatförändringar stabiliseras på en nivå som innebär att människans påverkan på klimatsystemet inte blir farlig.

Frisk luft

Luften skall vara så ren att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas. Inriktningen är att miljökvalitetsmålet skall nås inom en generation.

Bara naturlig försurning

De försurande effekterna av nedfall och markanvändning skall underskrida gränsen för vad mark och vatten tål. Nedfallet av försurande ämnen skall heller inte öka korrosionshastigheten i tekniska material eller kulturföremål och byggnader.

Giftfri miljö

Miljön skall vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden.

Skyddande ozonskikt

Ozonskiktet skall utvecklas så att det långsiktigt ger skydd mot skadlig UV-strålning.

Säker strålmiljö

Människors hälsa och den biologiska mångfalden skall skyddas mot skadliga effekter av strålning i den yttre miljön.

Ingen övergödning

Halterna av gödande ämnen i mark och vatten skall inte ha någon negativ inverkan på människors hälsa, förutsättningar för biologisk mångfald eller möjligheterna till allsidig användning av mark och vatten.

Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag skall vara ekologiskt hållbara och deras variationsrika livsmiljöer skall bevaras.

Grundvatten av god kvalitet

Grundvattnet skall ge en säker och hållbar dricksvattenförsörjning samt bidra till en god livsmiljö för växter och djur i sjöar och vattendrag.

Hav i balans, levande kust och skärgård

Västerhavet och Östersjön skall ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden skall bevaras. Kust och skärgård skall ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden.

Myllrande våtmarker

Våtmarkernas ekologiska och vattenhushållande funktion i landskapet skall bibehållas och värdefulla våtmarker bevaras för framtiden.

Levande skogar

Skogens och skogsmarkens värde för biologisk produktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden bevaras samt kulturmiljövärden och sociala värden värnas. Inriktningen är att miljökvalitetsmålet skall nås inom en generation.

Ett rikt odlingslandskap

Odlingslandskapets och jordbruksmarkens värde för biologisk produktion och livsmedelsproduktion skall skyddas samtidigt som den biologiska mångfalden och kulturmiljövärdena bevaras och stärks.

Storslagen fjällmiljö

Fjällen skall ha en hög grad av ursprunglighet vad gäller biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Verksamheter i fjällen skall bedrivas med hänsyn till dessa värden och så att en hållbar utveckling främjas.

God bebyggd miljö

Städer, tätorter och annan bebyggd miljö skall utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden skall tas till vara och utvecklas.

Ett rikt växt- och djurliv

Den biologiska mångfalden skall bevaras och nyttjas på ett hållbart sätt, för nuvarande och framtida generationer. Arternas livsmiljöer och ekosystemen samt deras funktioner och processer skall värnas.

I mars 2010 lämnade regeringen en proposition till riksdagen, *Svenska miljömål – för ett effektivare miljöarbete (2009/10:155)*.

Där presenteras förslag till en ny målstruktur för miljöarbetet. En förändrad bedömningsgrund föreslås som innebär att målen fortsatt är mycket ambitiösa men inte formulerade på ett sätt som gör dem omöjliga att nå.

En ändring av miljökvalitetsmålen Bara naturlig försurning, Giftfri miljö och Säker strålmiljö föreslås också. Enligt propositionen får Naturvårdsverket ett utökat ansvar för att samordna myndigheternas miljömålsuppföljning.

Propositionen behandlar också kommunernas ansvar i miljömålssystemet och menar att de föreslagna förändringarna kommer att underlätta och ge vägledning för kommunerna vid avvägningar mellan miljö kvalitetsmål och andra samhällsintressen. Propositionen föreslår vidare att det ska framgå hur kommunerna i den fysiska planeringen avser att ta hänsyn till och samordna översiktsplanen med exempelvis regionala klimat- och energistrategier, länsplaner för transportinfrastruktur och miljö kvalitetsmålen.

Hur översiktsplanen förhåller sig till de sexton miljö kvalitetsmålen presenteras i miljökonsekvensbeskrivningen.

Den fysiska planeringen berörs särskilt av en åtgärdsstrategi för de nationella miljö kvalitetsmålen – god hushållning med mark, vatten och bebyggd miljö, den innebär:

- ett varsamt brukande av mark- och vattenområden för att värna natur- och kulturvärden i miljön och goda produktionsförhållanden,
- skydd av särskilt värdefulla miljöer och resurser,
- skapande av en rik kultur- och naturmiljö där representativa delar av vårt kulturarv är bevarat liksom den biologiska mångfalden samt att
- genom en miljöanpassad fysisk planering och byggande skapa en hållbar bebyggelsestruktur och nya anläggningar av hög kvalitet.

Länsstyrelsen på Gotland fastställde 2004 regionala delmål utifrån de nationella miljö kvalitetsmålen och den miljösituation som råder här på Gotland. Kommunen har ställt sig bakom dessa regionala miljö kvalitetsmål och integrerat dem i det kommunala miljöprogrammet. Där lyfts "Kunskap och utbildning", "Energi", "Vatten" och "Livsmiljö" fram som fyra områden att särskilt fokusera på i kommunens miljöarbete fram till år 2012.

Det är viktigt att ha en helhetsbild och se konsekvenser för de olika hållbarhetsperspektiven i samhällsplaneringen och då även väga in regionala och globala effekter. Vi ser idag påtagliga effekter av hur vår samhällsstruktur och försörjning påverkat havsmiljön genom oljeutsläppen från fartyg längs våra kuster och övergödning som bl a orsakar algblooming. Utsläppen av växthusgaser är idag så stora att halten av dem ökar i atmosfären på ett sätt som på sikt kan leda till omfattande klimatförändringar. Att begränsa människans bidrag till ökad växthuseffekt genom att minska utsläppen av klimatpåverkande gaser är mycket angeläget och där finns mycket att påverka inom den fysiska planeringen.

På lokal nivå handlar den ekologiska dimensionen av byggande och exploatering, bl a om att bevara grönområden inom tätorten och i tätortsområden, att bygga miljöanpassat och att skydda och bevara värdefulla naturområden samt grundvattentillgången.

Kommunens fysiska planering har därför stor betydelse för att nå ett ekologiskt håll-

bart samhälle. Förutom att styra användningen av mark ska den också skapa möjligheter för befolkningen att agera hållbart, särskilt när det gäller transporter och möjligheter att återvinna uttjänta produkter.

Kommunen ansvarar för att användandet av mark- och vattenområdena inte skadligt påverkar växt- och djurlivet eller skadar de värden som bygger upp de särskilt utpekade och skyddade natur- och kulturmiljöer som ryms inom kommunen. En stor del av detta kan påverkas av hur kommunen väljer att disponera mark- och vattenområden.

Ekonomisk hållbarhet

För den framtida ekonomiska tillväxten bedöms produktivitetens utvecklingen i näringslivet och förmågan att utveckla och sälja nya varor och tjänster bli avgörande. Det är i växande företag som huvuddelen av ökningen av bruttonationalprodukten sker. **Det innebär att möjligheten att utveckla ett framtida välfärdssamhälle intimt hänger samman med näringslivets utveckling.**

En betydande del av tillväxten har sitt ursprung i företagens innovations-, marknads- och affärsutvecklingsarbete. Till detta kommer den betydelse nyföretagandet har. Både nationell och regional ekonomisk tillväxt samvarierar med graden av entreprenörskraft i ekonomin. De nya företagen står också för en allt högre andel av de nya arbetstillfällen som näringslivet skapar. **Mycket tyder på att nyföretagande och entreprenörskap är särskilt viktigt i perioder av strukturomvandling.**

Näringslivets utveckling på Gotland är beroende av en mängd olika faktorer både på och utanför ön. Konjunkturläge och marknadssituation är externa faktorer som i stora delar är svåra att påverka regionalt. Befintliga företag och nya företag är dock minst lika beroende av interna och mer påverkbara faktorer som helt kan kopplas till Gotland som arbetsmarknad och plats för företagande. Kommunikationerna till och från Gotland är en avgörande faktor för det gotländska näringslivet. Andra viktiga faktorer för näringslivets konkurrenskraft och utveckling på Gotland är företagsklimat, entreprenörskap, fungerande marknader, kunskap och kompetens, och innovationsarbete. Samverkan och samarbete mellan företag, mellan företag och den offentliga sektorn och en väl fungerande offentlig sektor är också viktiga för näringslivets utveckling. Ett gott företagsklimat ger förutsättningar för ett växande näringsliv där befintliga företag, nya företag och entreprenörer vågar satsa. Företagsklimatet kan på så vis ses som grunden för ett utvecklat entreprenörskap som handlar om att se och tillvarata resurser och möjligheter som finns inom olika områden för att utveckla och förverkliga en affärsidé.

Ett gott företagsklimat bygger också på att det finns en fungerande arbetsmarknad där efterfrågan på arbetskraft stämmer väl med utbudet. För en liten och avgränsad arbetsmarknad som Gotlands är rörlighe-

ten på arbetsmarknaden en avgörande faktor för hur Gotland utvecklas i framtiden. Den yrkesmässiga rörligheten mellan branscher och mellan privat och offentlig sektor är viktig, liksom förutsättningarna för in- och utflyttningen av människor till och från Gotland. Närheten till Stockholm och Mälardalsregionen är här en klar styrka. Företagsklimatet påverkas också av tillgången på kapital i olika former och skeden i ett företags utveckling.

En hållbar social utveckling bygger bl a på en hög sysselsättningsgrad. Sysselsättningen har utöver ett högt värde för individen, stor betydelse bl a för finansieringen av välfärden, en jämnare inkomstfördelning och kan även bidra till en ökad tillväxt.

För att uppnå hållbar utveckling måste den ekonomiska tillväxten ske med sociala och miljömässiga hänsyn. **Produktion och konsumtion av varor och tjänster ska leda till så liten negativ påverkan på människor och miljö som möjligt.** Näringslivet bidrar till hållbar utveckling genom att skapa tillväxt utan att äventyra miljön och mänskliga resurser, genom att vara konkurrenskraftigt och bidra till sysselsättning, genom att utveckla ny teknik, göra långsiktiga satsningar och genom att ta ett globalt ansvar. En av de strategiska framtidsfrågorna är därför att skapa en miljöintegrerad tillväxt.

Kommunen har ett ansvar att stimulera förutsättningar för en ekonomiskt trygg utveckling för kommunen. Det innebär bland annat att inom ramarna för den kommunala verksamheten ge näringslivet förutsättningar att växa. En del av denna stimulans kan påverkas av hur kommunen väljer att disponera kommunens mark- och vattenområden.

Social hållbarhet

Omsorg om människors försörjningsmöjligheter och livskvalitet måste kombineras med omsorg om det ekologiska systemet. **Att värna om människors hälsa och naturresurser är en förutsättning för utveckling och välbärande.** En god livsmiljö påverkas av ett stort antal samverkande faktorer och omfattar såväl den rent fysiska miljön som olika sociala aspekter i människans tillvaro.

Det är viktigt att kommunal planering tar tillvara möjligheter till en hög livskvalitet och social hållbarhet på Gotland genom att kombinera attraktiva boende-, arbets-, utbildnings- och fritidsmiljöer för en säker och utvecklad välfärd.

Samhällsplanering handlar om medvetna och systematiska förändringar som bygger på en insikt om vad som skapar bra förhållanden för medborgarna. Begreppet en god livsmiljö har olika innebörd för olika människor. Även för samma människa kan ordet ha olika innebörd under olika skeden i livet. En omsorgsfull planering kan skapa förutsättningar för goda sociala miljöer och en bebyggelsemiljö som bidrar till jämlika, jämställda och värdiga levnadsförhållanden för alla. Vidare ska den kännetecknas av trygghet och stimulera till fysisk

och social samvaro oavsett ålder och fysiska förutsättningar.

I översiktsplanen för Gotland koncentreras social hållbarhet till fyra perspektiv – trygghet, jämställdhet, tillgänglighet, delaktighet – som tillsammans beskriver inriktningar för att bibehålla och utveckla välfärd och god livsmiljö. Det kan konstateras att de olika perspektiven till stor del påverkar och är avhängiga varandra.

Trygghet

I samhällsplanering är trygghet en fråga om samspel mellan det sociala livet och den byggda miljön.

I ett bostadsområde upplevs ofta offentliga områden som parker, parkeringar, gator och förgårdar som mest otrygga. Trygghetsförstärkande åtgärder minskar rädslan och ökar livskvaliteten. **Anpassad belysning och fler människor i rörelse utomhus är exempel på sådant som förstärker känslan av trygghet.** Bostadsföretag kan öka tryggheten genom att tex anställa gårdsvårdare eller utveckla olika former av självförvaltning. Även kollektivtrafikens hållplatser kan upplevas otrygga, liksom gångtunnlar i tätorter.

Avstånd mellan människor och grupper ger underlag för rädsla och fördomar. Trygghet och god tillgänglighet för kvinnor och män, flickor och pojkar, måste utvecklas så att alla har samma förutsättningar att ta del av samhällets resurser trots att livssituationen kan se olika ut. En blandning av bostäder och verksamheter gör att ett område blir mer befolkat och levande större del av dygnet än annars, vilket ökar känslan av trygghet.

Jämställdhet

Män och kvinnor har olika erfarenheter av vardagslivet. Undersökningar visar exem-

pelvis att kvinnor i högre grad cyklar till arbetet medan män i större utsträckning arbetar längre från hemmet och använder bilen mer. Det påverkar hur män och kvinnor rör sig i den offentliga miljön, och att det i sin tur kan ge upphov till olika behov.

Ett jämställdhets- och genusperspektiv på planering bygger på att låta både kvinnors och mäns erfarenhet av vardagsliv och arbete påverka planeringen.

I den fysiska planeringen har det manliga perspektivet länge varit normgivande när det gäller utformningen av den offentliga miljön. Genom att arbeta med genusperspektiv i framtagandet av planer och i samrådsprocesser och använda sig av könsuppdelat statistikunderlag, ökar förutsättningarna för att den fysiska planeringen leder till goda boendemiljöer och offentliga platser för alla.

Ett tillgängligt och tryggt samhälle där varje individ känner sig delaktig och kan påverka sin vardag på lika villkor är också ett jämställt samhälle. Översiktsplanens mål är att mäns och kvinnors, pojkars och flickors erfarenheter beaktas i den fysiska planeringen.

Tillgänglighet

En attraktiv boendemiljö måste vara tillgänglig och säker för alla invånare. En god tillgänglighet innebär en skyldighet att särskilt utforma den fysiska miljön så att bl a barnfamiljer, äldre och personer med funktionshinder inte uteslås från att ta del i samhället. Behov och förväntningar kan komma att se mycket annorlunda ut i framtiden då Sveriges befolkning blir äldre, mer resursstarka och fler friska är läggs till livet. Personer med funktionshinder är idag integrerade i samhället och en god tillgänglighet är en förutsättning för ökad välfärd och delaktighet för dessa grupper. Det kan tex

gälla mötesplatser, trottoarer, offentliga lokaler, och bussar m m som ska vara tillgängliga för alla grupper.

För barnfamiljer, äldre och personer med funktionshinder är närmiljön särskilt viktig. Närmiljön i form av utsikten från fönstren, vistelsen på balkongen, lek-miljö/parkmiljö eller uteplatsen är den första kontakten. Om närmiljön är bra utformad kan den användas mycket och locka personen vidare ut, medan en dålig innebär ett hinder som gör att man kanske överhuvudtaget inte kommer ut.

Delaktighet

En hållbar utveckling förutsätter att alla som bor och lever på Gotland blir delaktiga i samhället. **Att kunna påverka sin vardag, så kallad "vardagsmakt", är viktigt.** Mänskors delaktighet och inflytande skiljer sig åt mellan olika samhällsgrupper. Faktorer som socioekonomisk tillhörighet, kön, religion eller övertygelse, funktionshinder och ålder skapar ojämlika förutsättningar för delaktighet och inflytande i samhället.

Delaktighet för olika grupper i samhället ställer krav på olika mötesformer och olika informationsvägar. Vuxna utgår ofta från sina egna referensramar när de planerar för barn. Till exempel är den fysiska planeringen sällan planerad utifrån barns och ungdomars behov. Det är därför viktigt att finna former för delaktighet som når många.

Kommunen ska verka för en positiv social utveckling i kommunen. Många av de sociala förhållandena påverkas av hur kommunen väljer att disponera mark- och vattenområden.

KLIMATFÖRÄNDRINGAR

kortfattad sammanställning

Stormen Gudrun 2005 och andra kraftiga väderhändelser i Sverige bidrog till att regeringen tillsatte en klimat- och sårbarhetsutredning. 1 oktober 2007 publicerades *Sverige inför klimatförändringarna – hot och möjligheter*, Miljödepartementet SOU 2007:60. Utifrån den utredningen tillsammans med andra tillgängliga forskningsresultat kan följande kortfattade sammanställning göras.

Idag råder det inga tveksamheter om att en global uppvärmning pågår. Det anses också mycket sannolikt (vilket innebär en 90-procentig eller större sannolikhet) att denna uppvärmning beror på människans utsläpp av växthusgaser. Effekterna av denna uppvärmning kan undvikas, minskas eller fördröjas genom en rad åtgärder när det gäller utsläppsminskning. En del effekter är dock oundvikliga. Därför krävs det anpassning till dessa omständigheter, globalt, regionalt och lokalt. En klimatförändring kan leda till både ökad och minskad sårbarhet eller helt nya sårbarheter. En väsentlig aspekt är klimatförändringens förändringsförlopp. Istället för anpassning till ett nytt klimat handlar det om anpassning till ett klimat i snabb förändring. Den fysiska planeringen är ett viktigt område där hänsyn måste tas till nya omständigheter. Ju längre period planeringen avser desto större spännvidd av tänkbara klimatförhållanden finns att ta ställning till.

Klimatförändringarna påverkar på något sätt alla system, såväl naturliga som tekniska och socioekonomiska.

Klimatmodeller

På SMHI:s hemsida (www.smhi.se) presenteras hur klimatet möjligen kan utvecklas i Sverige under 2000-talet. Materialet bygger på beräkningar med klimatmodeller som matats med information om framtida förändringar i atmosfären. Klimatmodeller hanterar samverkan mellan de fysikaliska processerna i hela systemet med atmosfär, land och vatten. Resultaten från dessa beräkningar har bearbetats till klimatindex för Sverige, som delas in i 18 distrikt. Beräkningarna omfattar perioden 1961–2100. Här presenteras information och beräkningar för Gotland när det gäller nederbörd och temperatur och vilka konsekvenser de får för extrema väderhändelser, men också gradvisa förändringar när det gäller exempelvis dygnsmedeltemperatur, vilket bland annat kommer att påverka jord- och skogsbruket på Gotland.

Utsläppsscenarioer är antaganden om framtida utsläpp av växthusgaser. De är utarbetade av FN:s klimatpanel, IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). **Utsläppsscenarioerna baseras på antaganden om den framtida utvecklingen av världens ekonomi, befolkningstillväxt,**

Vad händer vid olika temperaturer?

Effekterna av en global uppvärmning vid olika temperaturer:

Temperaturintervall	Vad kan hända?
1–2 grader	Allvarliga ekosystemförändringar, en fjärdedel av dagens ekosystem kan försvinna. Jordbrukets produktionspotential förväntas öka generellt, men minskningar förekommer på lägre breddgrader. Ökad översvämningsrisk i vissa områden, ökad risk och omfattning av torkperioder i andra områden, främst på södra halvklotet. Ökad risk för värmeböljor och därtill relaterade problem som märkbara isförluster på Grönland och Västantarktis
2–3 grader	Större delen av tundran och hälften av den boreala skogen försvinner, en tredjedel av dagens arter har försvunnit. Jordbrukspotentialen når sitt maximum, men ytterligare minskad produktion på låga latituder ökar antalet människor som kan utsättas för hungersnöd. Över 1 miljard människor drabbas av vattenbrist. De hälsorelaterade effekterna ökar.
3–4 grader	Jordbrukets produktionspotential minskar globalt, en stor del av världsbefolkningen utsätts för hungersnöd. Närmare en tredjedel av världen lider brist på vatten. Markant ökning i intensitet och förekomst av bränder, torka och stormar. Omfattande isförluster på Grönland och Västantarktis.
4–5 grader	Jordbrukets produktionspotential minskar även på högre latituder. De flesta höghöjds-glaciärer försvinner. Kostnaderna för översvämningskydd blir orimliga i vissa områden.
5–6 grader	Ett stort antal arter försvinner. Massutflyttning från vissa regioner kommer att vara enda möjligheten till anpassning.

Källa: Den svenska klimatstrategins utveckling, s 24. Energimyndigheten och Naturvårdsverket 2008.

globalisering, omställning till miljövänlig teknik med mera. Den mängd växthusgaser som kommer att släppas ut med tiden beror på hur världen utvecklas. SMHI använder två utsläppsscenarioer: A2 (en snabb befolkningstillväxt och intensiv energianvändning) och B2 (långsammare befolkningstillväxt och mindre energianvändning). Utsläppsscenarioerna finns beskrivna i en rapport från IPCC; Special Report on Emissions Scenarios (SRES), 2000. Perioden 1961–1990 används som referens när man tittar på hur klimatet förändras och resultaten för framtiden jämförs ofta med medelvärdet för den perioden.

Allmänt om klimatscenarier

De resultat som presenteras från beräkningar med klimatmodeller brukar betecknas scenarier. Klimatscenarier är inte väderprognoser. Klimatscenarier baseras på antaganden om framtiden och representerar vädrets statistiska beteende, d v s klimatet. Klimatscenarier återskapar alltså inte det verkliga vädret på en specifik plats i en enskild tidpunkt. En väderprognos däremot ger information om vad som kommer att hända på lokal skala under en kortare tid.

Framtida klimatförändringar

Enligt en utredning av **FN:s klimatpanel** har jordens medeltemperatur ökat med 0,6°C under de senaste hundra åren. Panelen **beräknar att temperaturen kan komma att öka med ytterligare 1,4–5,8°C** fram till 2100. Takten beror bland annat på resultaten av pågående arbete med att minska utsläpp av växthusgaser. Resultaten sammanfattar forskningsdata fram till

2006, vilket innebär att senare forskning inte omfattas av utvärderingen. Särskilt kan ny forskning om förändringar i Arktis och Antarktis få stor relevans (En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat. Regeringens proposition 2008/09:162).

En stigande temperatur kommer att innebära påtagliga effekter för människor, miljö och ekonomi. IPCC:s sammanfattning av effekterna på människor och miljö i ett förändrat klimat visar att konsekvenserna ökar kraftigt i omfattning om den globala medeltemperaturen ökar med mer än 2 grader jämfört med den förindustriella nivån.

Världshavens nivå har stigit med åtta cm mellan 1961 och 2003. Utvecklingen förklaras dels med att vattenvolymen ökar när dess temperatur stiger och dels med avsmältning av glaciärer. Fortsatta utsläpp av koldioxid under det kommande århundradet kommer att stanna kvar i atmosfären under mer än tusen år och bidra till en fortsatt uppvärmning och höjning av havsytans nivå. Det innebär bland annat att avsmältningen av Grönlandsisen fortsätter.

Vissa extrema väderhändelser har blivit vanligare och andra har blivit ovanligare. Antalet kalla vinternätter och antalet frostdagar över landområde har minskat samtidigt som antalet mycket varma sommardagar och varma sommarnätter ökat. Skyfall har blivit vanligare över de flesta landområdena.

Sveriges klimat har också förändrats. Under åren 1991–2005 har en tydlig uppvärmning ägt rum i Sverige jämfört med normalperioden för 1961–1990. Medeltemperaturen över hela året har förändrats.

Grovt sett rör det sig om ungefär en grads ökning. Framförallt har temperaturen ökat under vintern och minst under hösten.

Temperatur och nederbörd och därmed snöförhållanden har förändrats och bidragit till flera besvärliga översvämningar nästan varje år sedan 1995. Översvämningar har kommit under sommaren, hösten och vintern, istället för på våren under snösmältningen.

Sverige står i global jämförelse inför marginella problem. Dock bedöms stora problem uppstå i vissa områden och inom vissa samhällssektorer, vilka måste hanteras och förebyggas.

Klimatet blir varmare, vad händer och hur påverkar det samhället?

Med en höjd årsmedeltemperatur ändras årstiderna karaktär. Vattnets kretslopp ändras beroende av medeltemperaturen och är kanske det som får störst inverkan både på natur och samhälle. Ett varmare klimat får återverkningar i landskapet, de areella näringarna, transportsystemen och i den bebyggda miljön.

Det häftigaste uppmätta skyfallet på Gotland inträffade i Hemse den 2 september 1913 då det föll 141 mm. Hemse har också största månadsmängdnederbörd då det i augusti 1994 föll 219 mm.

Prognoserna för Gotland förutspår mer nederbörd. Årsnederbörden kommer att öka med 20–30 procent från nuvarande 550–600 mm/år till omkring 700 mm/år. Det borde vara välkommet i en region där försommartorkan ofta ger problem, men ökningen av nederbörden kommer inte när den bäst behövs. Under sommaren förväntas istället nederbörden minska med 30 procent jämfört med idag.

Ett varmare klimat bedöms ge häftigare väder i form av fler skyfall under årets regniga månader, längre och intensivare värmeböljor under sommaren. Samtidigt förväntas en ökad risk för tillfälliga lokala temperaturfall som kan yttra sig som hagelskurar eller nattfrost under vår, sommar och höst.

Den varmaste uppmätta temperaturen på Gotland inträffade i Buttle den 8 augusti 1975 med 35,2°C. Samma plats har även rekordet för kyla, den 9 februari 1966 var det –32,8°C. Annars ligger medeltemperaturen för perioden 1961–1990 för februari på mellan –1–2,5°C och för juli månad på 16°C.

Havsnivå och översvämningar

Forskare över hela världen är överens om att den globala uppvärmningen leder till en höjning av havsytans nivå. Varmare världshav leder till ett högre vattenstånd genom vattnets utvidgning vid uppvärmning och avsmältning av glaciärer. Globalt beräknas den genomsnittliga havsnivån höjas med ca 18–59 cm till 2100 jämfört med 1990. En möjlig ökad isavsmältning på Grönland och i Antarktis skulle kunna ge en ytterli-

gare höjning med 10–20 cm under samma period.

Detta kommer att leda till större vattenvolymer i Östersjön. Prognosen för Östersjöns nivå varierar mellan scenarierna. I de södra delarna av Sverige förväntas havsnivån vara oförändrad eller stiga med upp till ca 80 cm. Längs Mellansveriges kuster varierar uppskattningarna från en sänkning med 50 cm till en höjning med upp till 50 cm, beroende på skillnaden mellan havsytans höjning och landhöjningen. I norra Sverige bedöms havsnivån komma att sänkas med 0–90 cm tack vare den stora landhöjningen. Havet beräknas just nu stiga med ca 3 mm/år (1993–2003) att jämföra med 1,8 mm/år under perioden 1961–2003, vilket innebär en nästan fördubbling av nivåökningen.

Frågan om framtidens havsnivåer har blivit allt mer aktuell. Den rapport som FN:s klimatpanel lämnade 2007 utgick från den då tillgängliga klimatforskningen. Sedan dess har flera vetenskapliga artiklar publicerats som betonar risken för att isavsmältningen kan komma att ske snabbare och att världshaven kan komma att stiga mer än vad som tidigare antagits. Med anledning av detta har SMHI sammanställt de senaste bedömningarna av riskerna för ett stigande världshav. SMHI vill informera om de senaste forskningsresultaten som talar om en höjning av havsytanivån med mellan 60–120 cm, att jämföra med IPCC:s rapport från 2007 som säger mellan 18–59 cm.

Lokala förhållanden har stor betydelse inte minst för de mest extrema vattenstånden. Framtida extrema vindar har också stor påverkan. Nya beräkningar av framtida regionala havsvattennivåer och andra effekter av den globala uppvärmningen för Östersjön och Västerhavet kommer att göras vid SMHI:s forskningsavdelning, ett projekt som pågår fram till 2013.

Urbaniseringen av kusterna har lett till att erosionen, som egentligen är ett naturligt fenomen, **har blivit ett problem** som kan få stora konsekvenser för befintlig bebyggelse. För att minimera risken för att även nya byggnader och anläggningar ska komma till skada, behöver kommunen i detaljplaner och bygglovsprocess förebygga, villkora eller helt avstyra byggande i riskområden.

Kommunen bör alltså bli mer restriktiv när det gäller byggande i kustzonen. På Gotland finns enligt klimat- och sårbarhetsutredningen en ökad risk för erosion på den västra/nordvästra delen av ön. Ravinutvecklingen förväntas även öka något.

Landskapet

Landskapets förmåga att ta emot och leda bort eller magasinera stora nederbördsmängder under kort tid kommer att sättas på prov i ett varmare klimat. **Under höst och vinter**, som redan idag är de regnigaste perioderna på Gotland, **bedöms nederbörden öka med närmare 40 procent**. Det kommer att pröva den vattenavledande kapaciteten både i landskapet som helhet och i bebyggda områden. **I det öppna landska-**

pet på Gotland är de naturliga vattendragen till stor del omdanade till grävda kanaler, vilket gör avrinningen tämligen snabb och under rådande förhållanden är det önskvärt att bromsa vattnets hastighet på dess väg mot Östersjön. Samtidigt kommer den varma och torra sommarperioden att bli ännu varmare. Det ökar torkstressen för både växter och djur och gör det ännu viktigare att bevara och utveckla vattenhållande element i landskapet. Erosion och vittring i landskapet kommer att öka med högre temperaturer och större nederbördsmängder.

Vattnets karakteristiska avrinningsförlopp under året förändras också i ett varmare klimat. Mot slutet av det här århundradet beräknas vintertjälarna ha upphört på Gotland och då försvinner islossning och värflöde. Under höst och vinter är avrinningen större i framtidsscenarierna, det följer av ökande nederbörd under vinterhalvåret medan avrinningen sommartid är ännu lägre än idag. Hur extrema vattenflöden kan komma att påverkas är ännu mycket osäkert. En ökad risk för översvämningar verkar dock troligt eftersom avrinningen redan i medeltal är större speciellt höst och vinter. **På broar, vägar nära vatten och i hamnar måste risker för översvämningar bedömas.** I bebyggda områden måste dagvattenavledningar anpassas till att kunna ta emot högre flöden för att undvika att översvämningar drabbar byggnader och områden där folk är i rörelse.

Problem med övergödning i sjöar och vattendrag kan komma att öka i ett framtida varmare och blötare klimat.

Byggnader

Tidigare var kanske den viktigaste parametern för hållfastheten hos ett tak att klara tyngden av ett snötäcke, nu blir det viktigare att dimensionera för att klara extrema väder med större vindstyrkor. Byggnadernas ytskikt kommer att behöva anpassas för att kunna stå emot längre och intensivare perioder av väta. Dräneringen runt byggnader måste ha högre kapacitet än tidigare. Uppvärmning av lokaler och bostäder kommer att behövas under färre av årets dagar, men tillfälligt kommer det att bli lika kalla perioder som nu, varför uppvärmningssystemens kapacitet måste vara dimensionerade för att klara detta, samtidigt som de totalt under året inte kommer att behöva leverera så mycket värme som idag. Det betyder lägre utnyttjandegrad av kapaciteten (och längre avskrivningstider för installerade system). Däremot kommer behovet av komfortkyla i byggnader där människor vistas att öka. Detta kommer att bli särskilt viktigt för flera verksamheter inom den offentliga sektorn som rör barn, sjuka och äldre.

Dricksvattenförsörjning

Kvaliteten på råvatten för dricksvattenförsörjning kan komma att påverkas negativt till följd av minskad sommartillrinning och ökad temperatur i de sjöar som fungerar som råvattentäkt. Samhällets dricksvattennät, avloppsledningar, fjärrvärme och elnät måste samtidigt kunna klara längre regnperioder än tidigare. Reningsverket i Slite är ett kommunalt exempel på Gotland där konstruktionsanpassningar redan har gjorts för att kunna klara framtida situationer med högt vattenstånd i Östersjön.

Transporter på, till och från Gotland

Vägar

Generellt sett kommer väghållningen i Sverige att påtaligt påverkas av ett förändrat klimat framförallt på lång sikt. Den förväntade ökade nederbörden och efterföljande höga flöden kommer att få störst negativ påverkan på vägtransportsystemet. Antalet skred, ras, bortspolningar av vägar och översvämningar kommer att kunna öka väsentligt. Hur vägstrukturen på Gotland klarar framtida klimatförändringar bör utredas.

Flyg

Flygplatsen är beroende av el, tele, fungerande trafikledningssystem, transporter till och från flygplatsen samt att flygbränsleförsörjningen fungerar.

Ett förändrat klimat enligt de klimatscenarier som mälas upp kommer att ge positiva effekter när det gäller minskat antal snöstormar och isbelägningsproblem minskar om det blir varmare. Fler stormar, översvämningar, kraftiga regn, dimma, åskväder samt ändrade klimatzoner som påverkar tjälför-

hållandena och därmed bärigheten på flygplatsytorna, är de negativa effekter klimatförändringarna ger flygsektorn. Detta kan leda till direkta problem med oftare stängda flygplatser, vilket inte bara påverkar resenärer utan även posthantering, frakt m.m.

Färjor

Höga vattenstånd är generellt bättre ur färjetrafiksynpunkt. Dock får inte höga vattenstånd överstiga 1,8 m över medelvattennivån vilket är den nivån dagens kajplatser är anpassade för. Gotlands kommun genomför åtgärder för att anpassa hamnarna efter en högre medelvattennivå än dagens.

Jord- och skogsbruk

Ett varmare klimat beräknas ge upphov till ökad skogstillväxt i Sverige, mot slutet av seklet med 20–40 procent högre tillväxttakt. Skador till följd av stormar, torka och brand väntas dock också öka.

Nederbörden väntas öka från oktober till mars och vara oförändrad i april. Från maj till september väntas mindre nederbörd, åtminstone i södra Sverige. Upptorkningen av marken kommer att ske betydligt senare än vegetationsperiodens start och kommer därmed att begränsa när vårbruk och vårsådd kan ske. Skörden av vårsådda grödor bedöms ändå bli cirka tre veckor tidigare än idag. Enligt klimatscenarierna förlängs vegetationssäsongen med mer än en månad på hösten och höstsådden kommer då att kunna senareläggas i motsvarande utsträckning. För tex höstvetet tidigare läggs ändå blomning och mognad med cirka tre veckor jämfört med idag. Högre temperaturer och mindre nederbörd sommartid väntas öka bevattningsbehoven samtidigt

som tillgången på vatten minskar. Trots att förutsättningarna för jordbruk i Sverige generellt förbättras kommer sannolikt riskerna för stora skörde-skador till följd av extrema väderhändelser som torka, intensiva regn och översvämning att öka.

Ett varmare och fuktigare klimat kan gynna skadegörare, såsom svampsjukdomar, virusjukdomar, bakterier, nematoder (rundmaskar) och insekter. Sammantaget innebär ovanstående faktorer att skördarnas kvalitet och kvantitet kan komma att variera mer än i dagens klimat. Med förebyggande grödoval och odlingsmetoder bedöms klimatförändringens positiva effekter till stor del kunna tas till vara för det svenska jordbrukets del. Många faktorer påverkar den framtida användningen av jordbruksmarken. På kortare sikt verkar avregleringar mot ökad internationell konkurrens inom jordbruket såväl i Sverige som i övriga Europa. På längre sikt är omvärldsutvecklingen svårbedömd men av stor betydelse för hur jordbruket i Sverige kommer att utvecklas.

Man kan inte dra slutsatsen att ett varmare klimat ger ett mer lönsamt jordbruk, även om det kan ge bättre förutsättningar och en längre växtperiod. Nya behov kommer sannolikt att identifieras med ökade kostnader för konstgödsel, bekämpningsmedel, utsäde etc.

Odlingsbar mark kan bli en bristvara i framtiden och bör därför skyddas från annan exploatering.

Fiske

De biogeokemiska processerna i havet och den påverkan som klimatförändringarna har på dem är fortfarande dåligt kända. Detsamma gäller effekterna av klimatförändringar på läckage av näringsämnen och omfattningen av förändringar i salthalten i Östersjön. Trots en relativt god uppfattning om vilka temperaturförändringar som klimatförändringarna kommer att föra med sig är det därför svårt att dra mer långtgående slutsatser om hur fiskbestånden och förutsättningarna för fiske kan förändras, särskilt i Östersjöns komplexa bräckvatenssystem. Vattentemperaturen är central för fiskens levnadsförhållanden. Östersjöfiskerna väntas till viss del kunna anpassa sig till högre vattentemperatur på naturlig väg. Kallvattenarter i grunda insjöar har inte den möjligheten. Förväntade förändringar i temperatur och salthalt i Östersjön bedöms leda till att för fiskerier viktiga arter som strömming, torsk och lax missgynnas. Även plattfisker som piggar och rödspätta kan drabbas negativt.

Då klimatförändringar kan komma att få mycket negativa konsekvenser för havet och möjlighet till fiske blir våra sötvatten och det kustnära fisket mer viktigt. Den fysiska planeringen bör inte motverka möjligheterna att öka sötvattenfisket och det kustnära fisket i framtiden.

Natur- och kulturmiljöer

Ett förändrat klimat ger sannolikt upphov till förändringar i kulturmönster och levnadsvanor. Det finns en potential för framväxten av nya miljöer och kulturmönster som är förknippade med ett varmare klimat. Till den negativa sidan hör att befintliga värden hotas. Påfrestningarna på kulturhistoriskt intressanta byggnader kan bli större i ett varmare och fuktigare klimat.

Den pågående strukturrationaliseringen inom jordbruket som bildar större enheter påverkar kulturlandskapet. Då värdet på brukbar mark stiger är det exempelvis inte försvarbart att behålla bevuxna diken, utan större åkrar är att föredra ur ett ekonomiskt perspektiv. Det innebär också att man inte är lika benägen att behålla djur i äldre stallar utan det är mer lönsamt att bygga nytt. Detta kan få betydelse för kulturhistoriskt intressanta byggnader i kulturlandskapet. Här kan man ana en konflikt då man å ena sidan vill bevara ett kulturlandskap med kulturmark och byggnader och å andra sidan utveckla och rationalisera jordbruket. Konkurrensen om odlingsbar mark för att kunna producera livsmedel kommer sannolikt att öka, eftersom behovet av odlingsbar mark blir större vid en växande befolkning.

Turism

I ett europeiskt perspektiv tyder mycket på att sommarturismen vid Medelhavet kommer att drabbas hårt som ett resultat av att temperaturerna där förväntas stiga betydligt mer sommartid än det globala genomsnittet. Samtidigt förväntas färskvattentillgången minska. Det innebär förstås stora

möjligheter för expansion av turistnäringen och stora samhällsintäkter i andra delar av Europa. Samtidigt riskerar trängseln att öka liksom belastningen på miljön. Mer ansträngda vattenresurser, inte minst på Gotland, kan bli ett stort problem särskilt som jordbruket kan behöva öka bevattningen. Redan nu bör samhället i ökad utsträckning planera för ökad konkurrens om snåla vattenresurser.

Ett varmare klimat innebär en förlängning av sommarsäsongen. Villkoren för sommaraktiviteter som bad, camping, vandring och golf förbättras genom att säsongen förlängs. Mot slutet av seklet kan september ha ungefär samma månadsmedeltemperatur som augusti har i dag och maj månads medeltemperatur kan börja närma sig den vi i dag har i juni. En minskad nederbörd sommartid bör gynna badturism och friluftsliv. Ett orosmoment är den ökande risken för erosion längs främst södra Sveriges kuster som kan leda till att stränder som i dag är populära förstörs.

Ett tänkbart framtidsscenario är att Gotland blir mer attraktivt som turistmål då avståndet och kanske till och med klimatet är att föredra framför länderna kring Medelhavet. World Tourism Organization, UNWTO, konstaterar i sin långtidsprognos av turismens utveckling fram till 2020 att klimatförändringarna kommer att påverka turismen.

Utifrån Miljödepartementets utredning kommer framtida klimatförändringar när det gäller Gotland till största del att handla om stigande havsyttnivå och i viss mån om temperaturförändringar. De flesta av de utpekade både befintliga turistanläggningsarna, liksom eventuella utvecklingsområden för turism, är belägna i kustzonen där också höjda havsyttnivåer kan få stora konsekvenser. Nya riktlinjer för kustnära bebyggelse kan få konsekvenser för framtida exploatering av dessa områden, då viss varsamhet och försiktighet bör iaktas för att till skapa en långsiktigt hållbar etablering.

När det gäller temperaturförändringar skulle omsättningen i turistnäringen kunna öka på Gotland, med rätt planering och investeringar, avhängigt av att samhället i övrigt anpassas till klimatförändringarna.

Vatten och avlopp

Generella problem när det gäller vatten och avlopp idag:

- Många system
- Delar av systemen ålderstigna
- Kombinerade ledningar med risker för bräddning
- Stort behov av en långsiktigt hållbar dagvattenhantering

Kraftiga skyfall kommer att öka framöver. Det kan uppstå dämningar vid vägtrummor och låga broar när det under en kort tid kommer stora mängder nederbörd. Dag- och spillvattensystemen är också sårbara vid sådana händelser. Det kan uppkomma och uppkommer redan idag att avloppsvatten kommer upp i källare eller ur avloppslöck.

Det finns exempel där försäkringsbolag har begärt ersättning från kommuner då det kommunala VA-systemen varit underdimensionerade. De summor som försäkringsbolagen tvingats att betala i skadestånd till enskilda har de i sin tur krävt av kommunen. Detta är problem som kan uppstå om man tex ständigt kopplar på nya kvarter till befintliga ledningar som egentligen inte är dimensionerade för detta. **Kommunerna behöver bygga mer robusta system.**

Den stora andelen hårdgjord yta gör det också svårare att klara av de enorma mängder vatten som en översvämning eller ett skyfall innebär. Öppna avvattningssystem börjar komma mer och mer, liksom öppna dagvattensystem, som ger nederbörden möjlighet att infiltrera och hitta ytor mellan asfalten.

Avrinning och uppsamlingsdammar

På Gotland sker avrinningen alltför snabbt. Att skapa uppsamlingsdammar kan vara ett sätt att undvika att förorenat vatten, som konsekvens av översvämning, spolat ut i havet. De skulle också kunna fungera som bevattningsdammar sommartid. Dammar är problematiskt på Gotland på grund av att de geologiska förutsättningarna inte är goda. Det finns inte många områden på Gotland som skulle kunna vara lämpliga för att anlägga dammar på och de områdena är ofta attraktiva jordbruksmarker. Risken att förorena grundvattnet är också stor på många platser. De befintliga dammarna på Gotland bör bevaras och utvecklas så långt som möjligt.

Gotland består till stor del av ett kanaliserat landskap. Det innebär att avrinningen till havet går snabbt. Bebyggelse vid vattendrag bör inte förhindra möjligheterna för att omskapa eller tillskapa vattenmagasin.

Förtätning

Den relativt täta stadsstrukturen, liksom den ökade andelen cykelbanor och de stärkta strukturerna för kollektivtrafikresor, framstår som viktiga förutsättningar för förändring mot en mer robust och uthållig samhällsstruktur. Det behövs ett paradigmskifte i planeringen från mobilitet till funktionell tillgänglighet. Detta innebär bl a en stadsplanering som ökar cykel- och kollektivtrafikens konkurrenskraft och bidrar till korta avstånd till service: livsmedel, dagis m m samt ersättande av en viss del arbets- och tjänsteresor med högkvalitativ IT-kommunikation.

Energi

Gotlands kommun har som mål att år 2025 ha en lokal energiförsörjning som är klimatneutral och bygger på en hög andel av lokalt producerad förnyelsebar energi. Flera aktörer samverkar inom energiområdet på Gotland. **Möjligheterna ligger i att utnyttja potentialen för bioenergi, vindkraft och solenergi. Ett trendbrott måste ske i sambandet tillväxt – energianvändning.**

Transporter

Transportsektorn i Sverige stod 2005 för ca 30 procent av alla utsläppen av växthusgaser och andelen är stigande. Av dessa 30 procent består drygt 90 procent av inrikes vägtransporter. Trenden är att transportvolymerna minskar medan transporternas längd ökar. Gods transporteras allt längre sträckor (Den svenska klimatsstrategins utveckling, 2007. Naturvårdsverket & Energimyndigheten). Transportsektorn är med andra ord ett nyckelområde att försöka åstadkomma förändring inom, oavsett vilken framtidsbild man tycker verkar mest rimlig eller tiltalande.

Insikten kring detta skulle kunna skapa nya förutsättningar för att bygga samhällsstrukturer som understödjer ett energieffektivt beteende, exempelvis en samhällsplanering som konsekvent prioriterar gång-, cykel- och kollektivtrafik i stället för bilresande och där incitament skapas för att ersätta fysiska resor med informations- och kommunikationsteknik i de fall det är möjligt.

Genus och klimat

Det pågår forskning kring genus och genderfrågor i relation till forskning om klimatiförändringar och anpassning. Utgångspunkten är att även denna fråga bör belysas ur ett genusperspektiv. Skillnader i makt, inkomst och ekonomiska tillgångar, arbetsfördelning, kulturella mönster och sociala roller samt biologiska skillnader har betydelse för hur klimatfrågan kan hanteras utifrån ett globalt perspektiv. Lämna män och kvinnor olika stora ekologiska fotavtryck? Och i så fall, bör åtgärder sättas in mot de värsta förorenarna?

Forskare uppmärksammar skillnader när det kommer till hur män och kvinnor resonerar kring frågan vilka möjligheter samhället har att anpassa sig till ett föränderligt klimat. **Män litat i större utsträckning än kvinnor på tekniska lösningar, medan kvinnor oftare understryker vikten av beteendeförändringar.**

Klimatanpassning – vad är det?

Anpassning syftar till att minska riskerna och skadorna från nuvarande och framtida skadliga effekter på ett kostnadseffektivt sätt eller till att utnyttja potentiella fördelar. Några exempel på åtgärder är en effektivare användning av den knappa vattentillgången, anpassning av befintliga byggnormer till framtida klimatvillkor och extrema väderfenomen, konstruktion av valar eller högre vallar mot höjda havsnivåer, utveckling av grödor som tål torka, val av arter och metoder för skogsbruket som är mindre sårbara för stormar och bränder, utveckling av fysisk planering och korridorer som hjälper arter att migrera. Anpassning kan omfatta nationella eller regionala strategier och praktiska åtgärder som vidtas på gemenskapsnivå eller av enskilda. De kan föregripa händelser eller vidtas som en reaktion.

Den offentliga sektorn måste vidta åtgärder exempelvis genom att anpassa fysisk planering till riskerna för översvämning,

ändra befintliga byggnormer för att se till att långsiktig infrastruktur klarar framtida klimatrisker, uppdatera strategierna för katastrofhantering och inrätta system för tidig varning för översvämningar och skogsbränder.

Byggnadsfrågan är central och ett bra exempel på det omedelbara behovet av anpassning, så att hus blir mer boendevänliga i ett varmare klimat och kräver mindre energi – vilket i sig utgör åtgärder för att mildra effekterna. En vettig planering bör beakta framtida klimatförhållanden och detta bör även innefatta valet av lokalisering.

Kustområden är allt mer utsatta för klimatiförändringsrisker och åtgärder för att mildra effekterna bör särskilt inriktas på dessa områden. En sammanhållen och integrerad metod för kustplanering och kustförvaltning bör möjliggöra synergieffekter och åtgärda eventuella konflikter mellan ekonomisk utveckling av kustområden och den nödvändiga anpassningen till klimatiförändringar.

Hänsyn och ansvar

Ingen myndighet har idag ett övergripande ansvar för klimatanpassningsfrågan, men många centrala myndigheter har genom sina respektive sektorsansvar en viktig roll i klimatanpassningsarbetet. Ett 30-tal myndigheter arbetar med förebyggande åtgärder, ökad kompetens och kunskap och verkar för bättre beredskap vid störningar i viktiga samhällsfunktioner.

Sveriges kommuner och landsting och även Gotlands kommun anser att staten fritt bör tillhandahålla planeringsunderlag och analysverktyg anpassade för kommunerna. Behovet av underlag och bättre nationella höjddata är brådskande och ett självklart statligt ansvar, menar man.

Socioekonomiska konsekvenser

I det fortsatta arbetet med klimatanpassning finns det anledning att ta hänsyn till socioekonomiska effekter. Generellt sett kan sägas att både befolkningsutvecklingen och den regionala utvecklingen påverkar hur stora konsekvenserna blir vid ökad frekvens av översvämning, stormar, erosion, ras och skred. En ökad befolkning innebär att behovet av både bebyggelse och infrastruktur kommer att öka.

Samtidigt förbättras förutsättningarna för att anpassa samhället till ett förändrat klimat.

Det finns fortfarande osäkerheter om bland annat kostnaden för klimatiförändringarna, samhällets sårbarhet, kapacitet för anpassning till klimatiförändringarna, potentiell utveckling och spridning av ren teknologi samt för livsstilsförändringar och långsiktig socioekonomisk utveckling. Dock anses det möjligt att åstadkomma mycket stora minskningar av utsläppen av växthusgaser till en begränsad kostnad, under förutsättning att politiken genomförs på ett kostnadseffektivt sätt (En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat, Regeringens proposition 2008/09:162).

Anpassning genom fysisk planering

Fysisk planering på regional och lokal nivå behöver i större utsträckning inriktas på att åstadkomma ett transportsnålt bebyggelsemönster. En medveten styrning av bebyggelseutvecklingen är av stor betydelse för det framtida transportberoendet, då bebyggelsen förändras långsamt och transportstrande bebyggelsemönster får konsekvenser för lång tid framöver.

Kommunernas fysiska planering är en viktig arena för att uppnå en klimatanpassad och energieffektiv samhällsstruktur. Där hanteras lokalisering av infrastruktur, arbetsplatser, handel och bostäder för minskat transportbehov och energieffektiva transporter samt utbyggnad av fjärrvärme och vindkraft.

Att bygga för att tåla

Vi har vant oss vid att leva med ett visst klimat och samhället är uppbyggt och anpassat därefter. Det har också visat sig att dagens samhälle i många fall är dåligt anpassat till de variationer som är karaktäristiska för det nuvarande klimatet. Senare års översvämningar och stormar har varit påminnelser om behovet av en mer framsynt planering som kan minska exponeringen och därmed risken för skador vid extremt väder. Även naturen är anpassad till det klimat vi har.

Det kommer att komma nya klimatscenarier från forskarna. Ovissheten kring utvecklingen av klimatiförändringarna är något som måste finnas med i den fysiska planeringen. Detta innebär i många fall flexibilitet och marginaler. **Dagens infrastruktur tål inte förändringar, medan klimatet är föränderligt.**

Översiktsplanens roll

På översiktlig kommunal planeringsnivå finns möjlighet till den helhetssyn som behövs för att kunna överblicka nutida och framtida konsekvenser av klimatiförändringarna.

I de fall där kostsamma skyddsåtgärder inte är något alternativ kan det dock vara nödvändigt att ta beslut om var ny bebyggelse inte kan tillåtas, till exempel genom lägsta tillåtna anläggningshöjd. Däremot är det inte lämpligt att i den översiktliga planeringen ange exakt hur anpassningen rent tekniskt, arkitektoniskt eller ingenjörsmässigt ska gå till. Detta eftersom tekniker och metoder förfinas och förbättras hela tiden och att dessa typer av detaljerade beslut bättre hör hemma i efterföljande planering och vid bygglovgivning.

Processen med att ta fram fysiska planer, både på översiktlig och detaljerad nivå, kan med sitt medborgardeltagande och syfte att åstadkomma lokal förankring verka för kunskaphöjning.

Eftersom översiktsplanen aktualitetsförklaras varje mandatperiod finns möjlighet att ta med nya forskningsrön som rör klimatproblematiken och som samhällsplaneringen behöver ta hänsyn till.

Hur förhåller sig översiktsplanen till klimatförändringarna?

Översiktsplanen har att förhålla sig till klimatförändringarna då deras effekter kan få stora konsekvenser för samhället och den fysiska planeringen.

Beräkningar kring havsnivåhöjningar, höga vattenstånd och översvämningsrisker gör att riktlinjer för byggande i kustzonen har tagits fram för att begränsa de negativa effekterna och för att bygga ett robust samhälle som klarar sådana påfrestningar. Detta kan bland annat komma att få konsekvenser för både befintliga turismanläggningar samt eventuella utvecklingsområden för turism, då de ofta har strandnära läge. Varsamhet och försiktighet bör iaktas för att till skapa långsiktigt hållbara etableringar.

I ett föränderligt klimat kommer kommunen att behöva hantera både skyfall och torka och ha beredskap för båda scenarierna. Det innebär att vatten- och avloppssystem måste dimensioneras för att klara extremare väderlekar och för att undvika översvämnningar med föroreningar och stora kostnader som följd. Systemen behöver bli mer robusta på många platser.

Samtidigt vill vi inte att grundvatten och ytvatten ska rinna ut i havet för snabbt under torka. Därför kan insatser när det gäller att anlägga eller återställa vattenmagasin/våtmarker vara aktuella och man bör ta hänsyn till detta vid nyetableringar av bebyggelse eller annan exploatering.

Konkurrensen om vattnet kan komma att hårdna än mer på Gotland under sommarmånaderna när befolkningen på Got-

land ökar genom turismen samtidigt som jordbruket är i stort behov av vatten. Redan nu bör samhället i ökad utsträckning planera för detta.

I översiktsplanen presenteras kommunens vattenplan som hanterar hur kommunen planerar att bygga ut och modernisera vatten- och avloppsnätet på ön. I översiktsplanen beskrivs också gällande riktlinjer för enskilda vatten- och avloppsanläggningar med syfte att behålla och förbättra dricksvattenkvaliteten och säkra dricksvattenförsörjningen.

Hur vägstrukturen på Gotland klarar framtida klimatförändringar bör utredas.

För närvarande genomför Gotlands kommun åtgärder för att anpassa hamnarna efter en högre medelvattennivå än dagens.

Med en växande befolkning och ett mer eller mindre gynnsamt jordbruksklimat är det av stor vikt att skydda odlingsbar mark från annan exploatering. I framtiden kanske vi inte kan vara så beroende av import av livsmedel som vi är idag. Översiktsplanen understryker att god åkermark inte ska bebyggas.

På grund av förväntade förändringar när det gäller temperatur och salthalt i Östersjön, då viktiga arter för fiskerinäringen missgynnas, bör man säkerställa sötvattenfiskets samt det kustnära fiskets möjligheter att utvecklas på Gotland.

Hur klimatförändringar kommer att påverka våra kulturhistoriska värden på Gotland är föremål för djupare studier i det föreslagna kulturmiljöprogrammet som ska tas fram i samarbete mellan Länsstyrelsen

på Gotland, Gotlands Museum och Gotlands kommun.

En samhällsplanering som konsekvent prioriterar gång-, cykel- och kollektivtrafik istället för bilresande bidrar starkt till att minska transporter som genererar växthusgasutsläpp.

För att lyckas med detta bör man inrikta planeringen mot en mer samlad bebyggelse som inte bygger på långa avstånd mellan viktiga målpunkter. Detta är också en viktig planeringsriktlinje som översiktsplanen presenterar. En mer samlad bebyggelse ger ett mer koncentrerat underlag för en utvecklad kollektivtrafik och för investeringar i gång- och cykelvägnät i och utanför våra tätorter. På Gotland kan en satsning på en väl fungerande IT-infrastruktur över hela ön bidra att minska en del av arbetsresorna.

Översiktsplanen för Gotlands kommun presenterar ett ambitiöst planeringsunderlag för en storskalig utbyggnad av vindbruket på Gotland. Vindproducerad el är en viktig pusselbit när det gäller att gå mot en mer miljövänlig energianvändning.

RIKSINTRESSEN

enligt Miljöbalken (MB)

Riksintressen enligt miljöbalken (MB)

Det primära verktyget för att reglera markanvändningsfrågor i syfte att åstadkomma en hållbar användning av våra naturresurser återfinns i de grundläggande respektive de särskilda hushållningsbestämmelserna i 3 och 4 kap miljöbalken, MB. Bestämmelserna ska bl.a. tillämpas vid bygglovprövning och planläggning enligt plan- och bygglagen, PBL. I översiktsplanen ska kommunen särskilt redovisa hur förekommande riksintressen tillgodoses.

Bestämmelserna syftar till att skydda för samhället viktiga allmänna intressen, men inte till att hindra alla former av bebyggelse eller exploatering i de skyddsvärda områdena. Påtagligt skada är det centrala begreppet vid avvägning mellan riksintressen och andra intressen. Det är en sådan påverkan på riksintressena som ska hindras. Reglerna gäller inte pågående markanvändning, även om en ändring av formerna för en sådan användning kan orsaka stora förändringar av ett riksintresses värde. En samutnyttjad användning av mark- och vattenområden är det mest effektiva och resurssparande och är därför i många fall att föredra.

Riksintressen enligt 3 kap miljöbalken

I 3 kap miljöbalken, MB, finns de grundläggande hushållningsbestämmelserna. Av dessa framgår att det finns allmänna intressen, både bevarande- och exploateringsintressen, som anses särskilt viktiga. Dessa intressen ska generellt sett prioriteras framför andra intressen i den fysiska planeringen. De så kallade prioriterade intressena ska så långt möjligt skyddas mot åtgärder som på-

tagligt skadar dem. Allmänna intressen ska ges företräde framför enskilda intressen.

De prioriterade intressena omfattar bl.a. mark- och vattenområden och fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden, kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet. Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Vidare gäller det mark- och vattenområden som har betydelse för rennäringen eller yrkesfisket, vattenbruk och totalförsvaret eller som är särskilt lämpliga för anläggningar för industriell produktion, energiproduktion, energidistribution, kommunikationer, vattenförsörjning eller avfallshandtering. Det gäller även områden som innehåller värdefulla ämnen eller material och mark- och vattenområden som är särskilt känsliga från ekologisk synpunkt. Vidare gäller det stora mark- och vattenområden som inte alls eller endast obetydligt är påverkade av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön.

I de prioriterade intressena ingår även delar av jord- och skogsbrukets marker. Brukningsvärd jordbruksmark får tas i anspråk för bebyggelse eller anläggningar endast om det behövs för att tillgodose väsentliga samhällsintressen och detta behov inte kan tillgodoses på ett från allmän synpunkt tillfredsställande sätt genom att annan mark tas i anspråk. Skogsmark som har betydelse för skogsnäringen skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra ett rationellt skogsbruk.

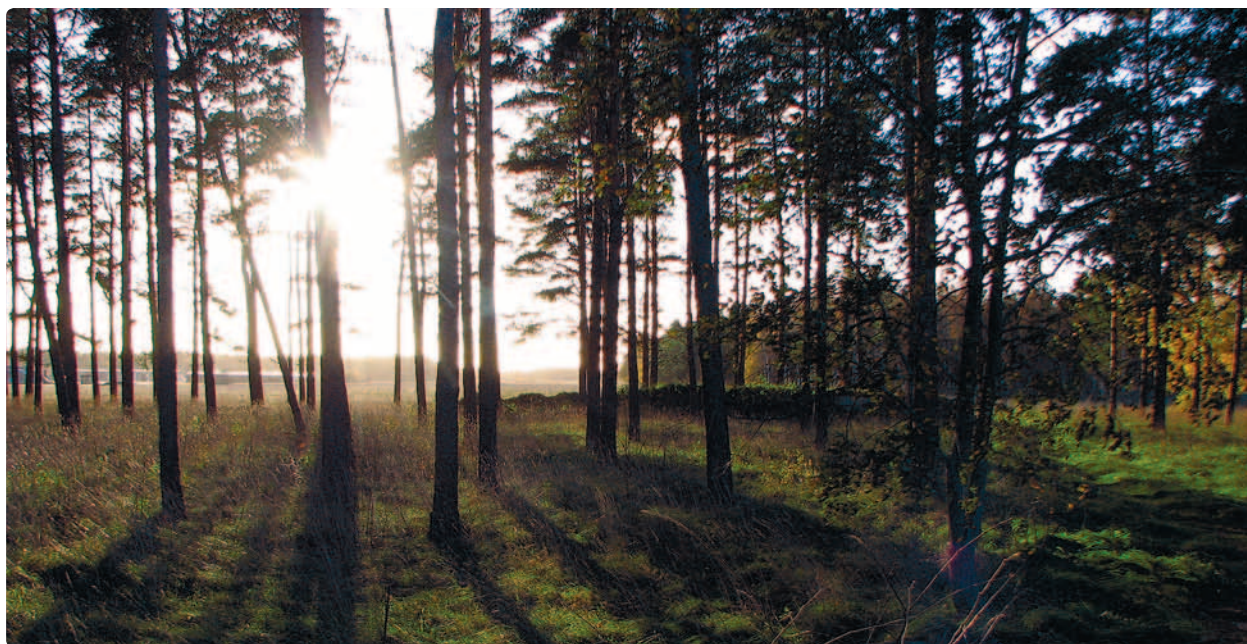
Enligt 3 kap MB kan de prioriterade intressena, inom vissa områden, även få status som riksintresse. Skyddet för områden av riksintresse framstår som starkt då de ska

skyddas mot åtgärder som påtagligt skadar dem eller påtagligt försvårar utnyttjandet av dem.

- Riksintressena i 3 kap MB pekas ut av ansvarig central myndighet efter skriftligt samråd med länsstyrelsen.
- Naturvårdsverket pekar ut områden av riksintresse för djur- och växtlivet och friluftslivet,
- Riksantikvarieämbetet föreslår områden av kulturhistoriskt riksintresse,
- SGU pekar ut de riksintressanta mineralfyndigheterna,
- Energimyndigheten pekar ut riksintressanta vindkraftsområden,
- Sjöfartsverket pekar ut hamnar och farleder m.m. av riksintresse,
- Luftfartsverket pekar ut flygplatser m.m. av riksintresse,
- Fiskeriverket pekar ut riksintressanta fångstområden, lek- och badområden och hamnar och
- Försvarsmakten pekar ut totalförsvarets riksintressen.

Varje område beskrivs och myndigheten anger de värden som utgör grunden för respektive riksintresse.

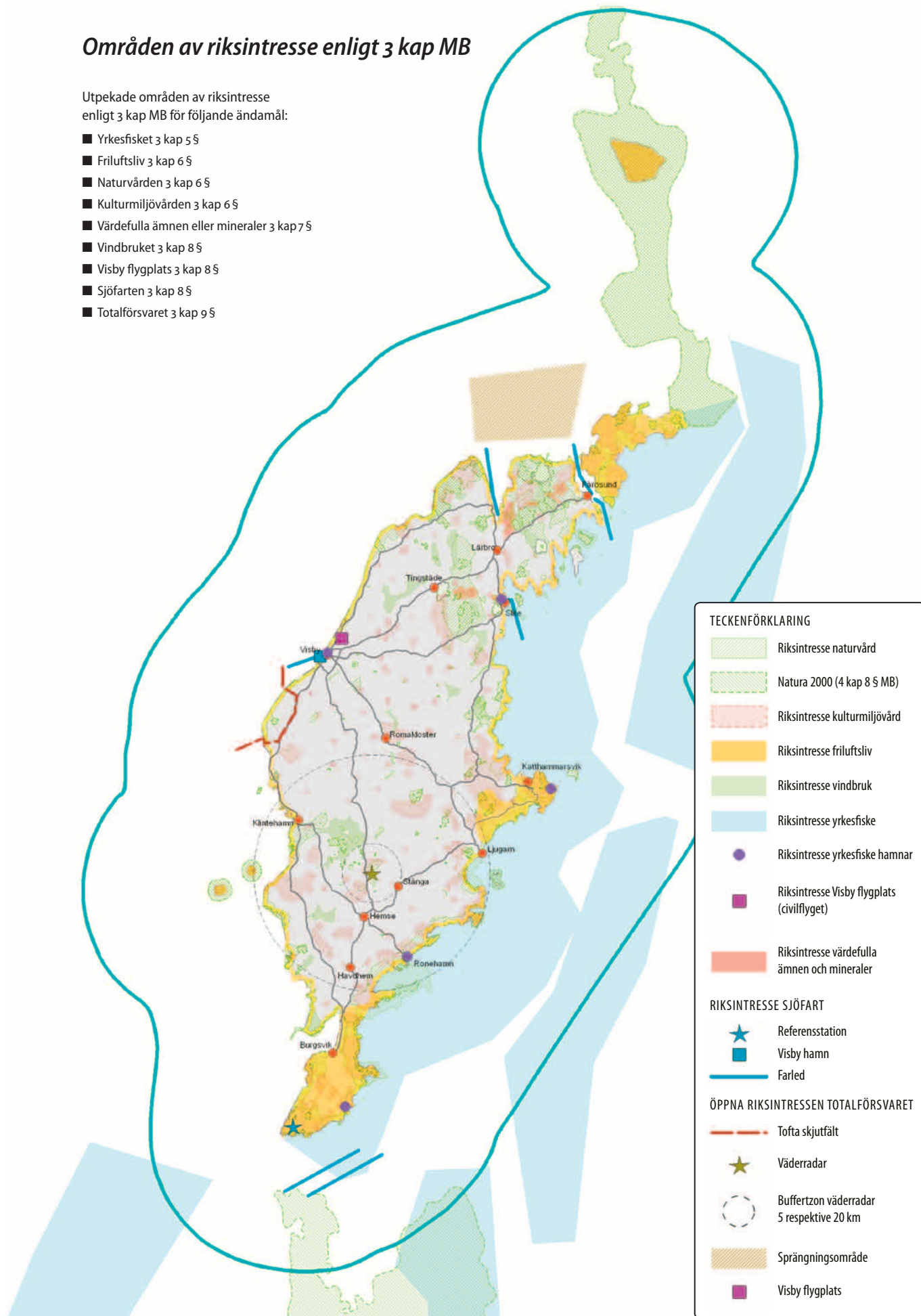
Kommunen ska vid antagande av planer eller vid beslut i enskilda ärenden göra en egen bedömning av om ett utpekad områdes egenskaper motiverar riksintressestatus. I praktiken är det i det enskilda fallet dock svårt att bortse från de bedömningar och anspråk som de centrala myndigheterna har gjort. Att ett område har pekats ut som riksintresseområde innebär ett slags presumption, dvs ett antagande tills något annat har bevisats. Endast vid en slutlig prövning av ett ärende kan avgöras om det verkligen var ett riksintresse eller inte.

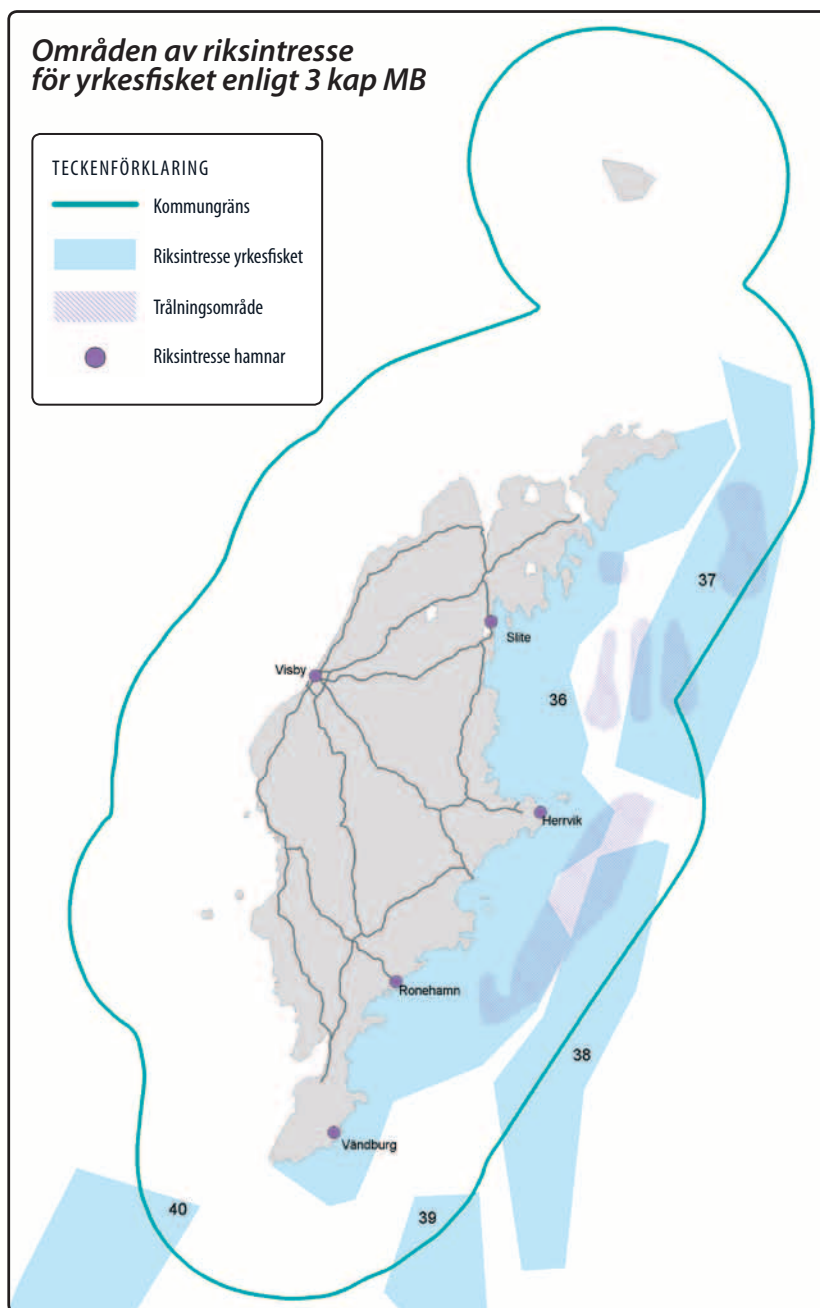
Områden av riksintresse enligt 3 kap MB

Utpåkade områden av riksintresse enligt 3 kap MB för följande ändamål:

- Yrkesfisket 3 kap 5 §
- Friluftsliv 3 kap 6 §
- Naturvården 3 kap 6 §
- Kulturmiljövården 3 kap 6 §
- Värdefulla ämnen eller mineraler 3 kap 7 §
- Vindbruket 3 kap 8 §
- Visby flygplats 3 kap 8 §
- Sjöfarten 3 kap 8 §
- Totalförsvaret 3 kap 9 §

Områden av riksintresse för yrkesfisket enligt 3 kap MB

Riksintresse för yrkesfisket 3 kap 5 §

Mark- och vattenområden som har betydelse för yrkesfisket skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra näringens bedrivande.

De värden som utgör riksintresset för yrkesfisket kan delas in i tre delar:

1. Bevarande av resursen: Skydda fiskens reproduktions-, uppväxts- och födosöksområden.
2. Nyttjande av resursen: Tillgänglighet till områden för fiskets bedrivande, fångstområden och inga hinder inom fångstområdena.
3. Infrastruktur på land: Tillgång till hamnar som ger förutsättningar för att i tillräcklig utsträckning ge möjlighet att omhändertaga fångsten på ett kvalitetsmässigt bra sätt, som ger goda service-möjligheter och säkerhetsmässiga förutsättningar för fiskets bedrivande. För det

småskaliga kustnära fisket som särskilt pekas ut i den gemensamma fiskeripolitiken och i den nationella fiskeripolitiken, är det nödvändigt med hamnar nära området där fisket bedrivs.

När det ska avgöras vilken påverkan en åtgärd får på riksintresset för yrkesfisket, om det kan innebära påtaglig skada, är det utifrån dessa tre intresseaspekter som en sådan påverkan bör prövas.

Fiskeriverket har 2006 reviderat områden av riksintresse för yrkesfisket. Sedan områdena pekades ut 1991 har det Svenska fisket genomgått stora förändringar. Vid en översyn konstaterades att grunderna för bedömningen var oklara, att tillämpning och avgränsning skiljde sig mellan länen samt att motivet – *omfattande fiske* – inte kunde försvaras i flera områden mot bakgrund av dagens situation.

Det var också klart att den rådande rumsliga fördelningen av fiskeansträng-

ningen till viss del stämde dåligt överens med utpekade fångstområden. Dessutom berörde riksintressena till största delen bara kust- och insjöområdena. Det ökade intresset för vindbruk till havs aktualiserade ett behov att ta med utsjöområdenas betydelse för yrkesfisket i bedömningen.

I kustområdet utanför Gotland är flatfisk främst skrubbskädda (butt eller flundra) och piggvar (butta) viktiga arter. Öster om Gotland finns viktiga fångstområden för strömming och skarpsill. Även de viktigaste hemma- och/eller landningshamnarna inom respektive havsområde bedöms som riksintresse för yrkesfisket.

Områden utpekade som riksintresse för yrkesfisket som helt eller delvis ligger inom Gotlands kommun:

- **Område 36:** Gotland ost, Färö till Hoburgs rev, utgör fångstområde för piggvar, torsk, strömming och skarpsill.
- **Område 37:** Gotland ost, Salvorev syd-över, djup mer än 40 m, utgör fångstområde för strömming och skarpsill.
- **Område 38:** Gotland sydost, djup mer än 50 m, fångstområde för strömming och skarpsill.
- **Område 39:** Syd Gotland, fångstområde för torsk och piggvar.
- **Område 40:** Sydvest Hoburg, fångstområde för strömming, skarpsill och torsk.

Följande Gotländska fiskehamnar är utpekade som riksintresse:

- Ronehamn
- Vändburg
- Herrvik
- Slite
- Visby Hamn (riksintresse enligt förslag från Länsstyrelsen)

Kunskapsunderlag

Generellt räknas havsområden grundare än 30 m som de mest produktiva områdena i haven. De flesta fiskarter tillbringar någon del av sin levnad inom dessa områden för reproduktion (lek och kläckning), uppväxt eller födosök. Det innebär även att mycket av fisket bedrivs inom dessa områden. Det gäller framförallt det småskaliga och kustnära nätfisket.

Vid trålfiske används två typer av trålar:

1. Flyttrålar som dras över stora vattendjup och inte når botten.
2. Bottentrålar, som i regel dras på grundare områden.

När det gäller volym är det idag flyttrålfiske som är den dominerande metoden för fisket efter strömming och skarpsill. Flyttrålfiske bedrivs med större fartyg från den svenska västkusten. Detta sker en del av året inom de riksintresseområden med djupt vatten som ligger öster om Gotland.

Det Gotlandsbaserade trålfiske efter strömming och skarpsill sker med små fartyg och oftast med bottentrålning. Det bottentrålade fisket bedrivs inom vissa områden som uppfyller två kriterier:

1. Goda fångstmöjligheter.
2. Få hinder för fiskets bedrivande.

Bottentrålning kräver släta bottnar där trålen inte riskerar att fastna i tex vrak och klippor. De sk trålbannerna är kända (se karta sidan 22). Uppgifter om fångstområden för nätfisket samt uppgifter om kända lekområden, uppväxtområden, hindrande strukturer saknas däremot i planeringsunderlaget.

Det finns idag ingen samlad bild av dessa uppgifter. En del information kan erhållas från yrkesfisket, som bör kontaktas i tidigt skede för bedömningar av vilka områden som bör undantas från exploatering.

Som en följd av förändringar i fiskbestånd, av naturliga eller mänskliga orsaker, och förändringar i kommersiellt mönster (efterfrågan, lönsamhet i fisket tex), är riksintressena för fiskets bedrivande föränderliga över tid.

Ett exempel är att tidigare riksintresseområde längs Gotlands östra kust, som lades fast utifrån förhållandena på 1980-talet med mycket torsk, slutade i höjd med Östergarnslandet. Under 1990-talet utvecklades piggarfisket som inte minst bedrevs söder om och ner till Hoburgs bank, vilket bidragit till utformningen av dagens område.

I dag är trålfiske efter skarpsill och strömming det viktigaste fisket vilket gör att de områden där trålning sker är de viktigaste.

För att en exploatering inte skall inkräkta på fiskets riksintressen kan, som en följd av brister i kunskapsunderlaget, områden därför i regel inte pekas ut som konfliktfria områden. Beroende på typ, omfattning, tid av exploatering etc. kan olika arter påverkas i olika utsträckning. Det är därför nödvändigt med en tidig kontakt inför eventuell exploatering.

Exempel på åtgärder som kan påverka riksintresse för yrkesfisket:

» Utsläpp kan i olika former påverka fiskets förutsättningar.

De gotländska utsläppen, som är relativt små, sker dels genom ytvattenavrinning från åar, dels från reningsanläggningar. I många fall mynnar åar i vikar och påverkan från övergödning kan ses genom ökad igenväxning. Även om vattenomsättningen runt Gotland är god, är den sämre i vikarna. Det är därför viktigt att försöka minska belastningen i sådana områden.

Åtgärder bla inom lantbruket som "Greppa näringen" och med anläggande av våtmarker pågår för att minska näringsbelastningen.

Allt fler hushåll blir anslutna till kommunala eller gemensamma reningsanläggningar. För att minska påverkan från sådana anläggningar är det viktigt att utsläppen av det renade vattnet, eller vid driftstörningar, det orenade vattnet, sker på sådana platser och på sådant sätt att påverkan minimeras. Överflödesavlopp bör som regel inte läggas i vikar eller andra områden med sämre vattenomsättning.

» Havsbaserat vindbruk kan på olika sätt påverka fiskets förutsättningar

Undersökningar har visat att fundament till havsbaserade vindkraftsverk ger samma effekt som tex vrak, de fungerar som konstgjorda rev och ökar hårdbottenytan. Här fäster växter som attraherar lägre djurgreper samt vissa fiskarter.

Hittills har dock inga positiva effekter påvisats för de kommersiella arterna, eftersom de saknats i de studier som genomförts.

Effekter av vindkraftverk vid placering i lekområden synes inte vara undersökta. Det finns därför anledning att utgå ifrån

att de tidigare påvisade undvikandereaktionerna de undersökta arterna av kommersiellt värde generellt visar vid vindkraftverk i drift, även skulle påverka fiskars reproduktion inom vissa områden och för vissa arter.

Av Boverkets vindkraftshandbok framgår dock att mycket tyder på att fiskar inte påverkas av vindkraftverkens ljud och vibrationer. Vidare framgår att de havsbaserade verkens fundament dessutom fungerar som konstgjorda rev och sannolikt har positiv inverkan på det marina livet och att en vindkraftspark till havs också kan bidra till att skapa en skyddszon för fisk och annat djurliv.

Havsbaserade vindkraftverk kan, beroende på placering, utgöra hinder för fiskets bedrivande, tex hindra trålfiske eller om exempelvis nätfiske förbjuds i närheten av dessa platser.

» Vågkraftverk kan på liknande sätt som det havsbaserade vindbruket påverka fiskets förutsättningar

Tekniken att producera elektricitet från vågkraftverk har funnits länge, och har idag nått en sådan utveckling att en kommersialisering kan komma att ske. Även för denna teknik kan, åtminstone inledningsvis till dess kunskap finns, konflikterna med riksintressen för yrkesfisket vara desamma som för vindkraft.

Så tillgodoses riksintresset för yrkesfisket:

Länsstyrelsen kan i dagsläget inte lämna ett samlat underlag som beskriver utpekade riksintressen för yrkesfisket på ett sådant sätt att kommunen har möjlighet att på ett tillfredsställande sätt beakta riksintresset i den fysiska planeringen. Av Länsstyrelsens underlag framgår att: *"Det finns idag ingen samlad bild eller sammanställning av dessa uppgifter, därför blir det nödvändigt att i ett tidigt skede ta kontakt med yrkesfisket för att bedöma inverkan på fisk och fisket och vilka lekområden, trålbannor, nätfiskeområden etc som bör undantas"*.

Kommunen bedömer att *"tidigt skede"* är nu och att det är Länsstyrelsens ansvar att tillhandahålla planeringsunderlag rörande yrkesfiskets riksintresse!

Kommunen kan trots brister i planeringsunderlaget inte avstå ifrån att peka ut områden för vindbruk i översiktsplanen som på andra sätt bedöms som lämpliga. Utpekade områden för vindbruket är gjorda så långt underlaget medger med beaktande av yrkesfiskets riksintressen.

Utpekade områden för det havsbaserade vindbruket på den östra sidan av Gotland ligger delvis inom utpekade områden av riksintresse för yrkesfisket. Med utgångspunkt från riksintressebeskrivningen går det dock inte att dra slutsatsen att de utpekade områdena ligger inom de delar av riksintresseområdena som bör undantas från exploatering. Det måste de fortsatta plan- och tillståndsprocesserna utvisa.

Vid planering och prövningar av förändringar av de utpekade hamnarna ska fiskets riksintresse särskilt beaktas.

Riksstress för naturvård 3 kap 6 §

Ansvar för skydd av värdefull natur delas av stat och kommun. Naturvårdsverket lämnar uppgifter om områdena av riksintresse för naturvården och dessa ska motsvara de mest värdefulla naturområdena i ett nationellt perspektiv. De ska också representera huvuddragen i den svenska naturen. Det finns fem huvudkriterier för riksintresseområden för naturvården:

- Områden med framstående exempel på landskapstyper eller naturtyper eller kombinationer av naturtyper, som särskilt väl visar landskapets utveckling samt processer och naturlig utveckling i olika ekologiska system såväl på land som i vatten.
- Väsentligen opåverkade naturområden.
- Områden med sällsynta naturtyper, hotade arter eller sårbara biotoper och arter.
- Områden med mycket rik flora eller fauna.
- Områden av mycket säregen och märklig beskaffenhet.

Riksvärden är de naturvårdskriterier som motiverar att ett område är av riksintresse. Ett riksintresseområde kan ha flera riksvärden. Till varje del av ett välgrensat riksintresseområde ska man åtminstone kunna hänföra ett riksvärde.

Riksvärdena är de naturvården som utgör det egentliga riksintresset, som inte får påtagligt skadas.

Gränsen för ett riksintresseområde ska inte betraktas som entydigt bestämd. En närmare avgränsning ska ske i samband med planläggning enligt PBL (enligt prop 1985/86:3, som var förarbete till naturresurslagen, vilken oförändrad lyftes in i miljöbalken 1999).

Det faktum att Naturvårdsverket har gjort bedömningen att ett område är av riksintresse för naturvården enligt 3 kap MB får dock anses utgöra presumtion, dvs att det är ett rimligt antagande att ett utpekade område faktiskt *också* är av riksintresse (MÖD 2004-20-29, M 9120-03). Presumtion betyder att ett antagande gäller tills det har motbevisats.

Gotlands natur är i många avseenden unik. Det är därför inte så konstigt att stora delar av Gotland har pekats ut som områden av riksintresse för naturvården.

Den nu gällande redovisningen av naturvårdens riksintressen enligt 3 kap MB beslutades av Naturvårdsverket 2000-02-07. I redovisningen finns 156 utpekade områden som sammanlagt omfattar 1394 km². Merparten av områdena ligger på land. Det till ytan största området är dock havsområdet Salvorev-Kopparstenarna (553 km²).

Enligt Naturvårdsverkets allmänna råd om tillämpningen av 3 kap 6 § miljöbalken, bör avgränsningen av ett riksintresseområde utgå från de värden som motiverar att området är av riksintresse, det vill säga det som utgör *riksvärdet*.

I beskrivningsdelen av riksintresseredovisningen finns riksvärdena för de avgränsade riksintresseområdena redovisade.

Riksvärden förekommer på olika nivåer. På landskapsnivå benämns de i första hand *"odlingslandskap"* eller *"skogslandskap"*. På landskapsnivå förekommer även det geovetenskapliga riksvärdet *"klintkust"*, som är en strandform. Vidare finns alltså även riksvärden på naturtyps- och artnivå.

"Odlingslandskap"

Riksvärdet "odlingslandskap" finns i 21 riksintresseområden, med en total yta av 505 km². Det rör sig oftast om ganska stora områden. Bedömningar i bygglov- och planärenden sker i första hand utifrån redovisade riksvärden, på naturtypsnivå. Därefter bedöms den planerade åtgärdens helhetspåverkan på landskapet. Vid en sådan bedömning har den planerade åtgärdens påverkan på landskapsbilden och dess uppdelande verkan på annars sammanhållna markområden stor betydelse.

Riksvärden på naturtypsnivå (odlingslandskap)

Följande naturtyper med beteckningar enligt Natura 2000-systemet är viktiga delar som riksvärden på naturtypsnivå i områden med riksvärdet "odlingslandskap":

Gräsmarker på kalkhällar (6110), nordiskt alvar (6280), enbuskmarker på kalkgräsmarker (5130), kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler) (6210), atrika torra – friska gräsmarker (6270), högtörngångar (6430).

Inga våtmarkslandskap finns angivna som riksvärde. Åtskilliga våtmarkstyper finns dock redovisade som riksvärden på naturtypsnivå.

"Skogslandskap"

Även riksvärdet "skogslandskap" utgör en betydande areal och förekommer i 13 områden. I fyra av dessa områden ingår också "odlingslandskap" som riksvärde.

Bedömningar i bygglov- och planärenden sker i första hand utifrån redovisade riksvärden, på naturtypsnivå. Skogliga nyckelbiotoper inom riksintresseområden utgör viktiga värdekärnor. Därefter bedöms den planerade åtgärdens helhetspåverkan. Vid en sådan bedömning har den planerade åtgärdens uppdelande verkan på ett annars sammanhållet skogsområde stor betydelse.

Riksvärden på naturtypsnivå (skogslandskap)

Följande naturtyper med beteckningar enligt Natura 2000-systemet är viktiga delar som riksvärden på naturtypsnivå i områden med riksvärdet "skogslandskap": Västlig taiga (9010), boreonemoral äldre naturlig ädellövskog (9020), örtrika, näringsrika skogar med gran (9050), trädklädda betesmarker (9070), lövsumpskog (9080) eller svåmlövskog (91E0).

Inga "kustlandskap" finns angivna som riksvärde. Delar av kustlandskap finns dock med på naturtypsnivå.

Riksvärden på artnivå

Särdragen i flora och fauna ska beaktas så långt möjligt. I de flesta fall görs detta genom att riksvärden beaktas på naturtyps-

nivån. Särskilt angivna arter eller grupper av arter, ska beaktas.

Så tillgodoses riksintresset för naturvården:

Att redovisa hur kommunen avser att tillgodose riksintressen för naturvård enligt 3 kap MB, innebär att redovisa på vilket sätt beslut om ändrad markanvändning ska hanteras så att inte förekommande riksvärden påtagligt skadas.

Detta kan på en översiktlig nivå, som i översiktsplanen för hela Gotland, i praktiken endast ske genom generella ställningstaganden eller redovisningar av hur den efterföljande bedömningen i enskilda ärenden ska ske. Det är först i enskilda ärenden som det kan bedömas om en påverkan på ett riksvärde innebär påtagligt skada eller inte, eller om det aktuella området verkligen är ett område av riksintresse.

De olika riksvärdena är i många fall möjligen att avgränsa och i vissa fall går det även att avgränsa ett påverkansområde för vissa typer av ändrad markanvändning. Ett påverkansområde som ligger utanför ett område av riksintresse ingår inte i riksintresset, men ska beaktas vid bedömning av påverkan på riksintresset. Det är dock stor skillnad mellan olika riksintresseområden hur väl avgränsade de är i nu gällande riksintresseredovisning. För vissa riksintresseområden, oftast tillkomna i beslutet från 2000, är avgränsningen mycket snäv. I stort sett krävs inga ytterligare preciseringar av riksvärdena i dessa områden.

Det är i första hand på landskapsnivå som en närmare precisering av riksvärdena är mest angelägen.

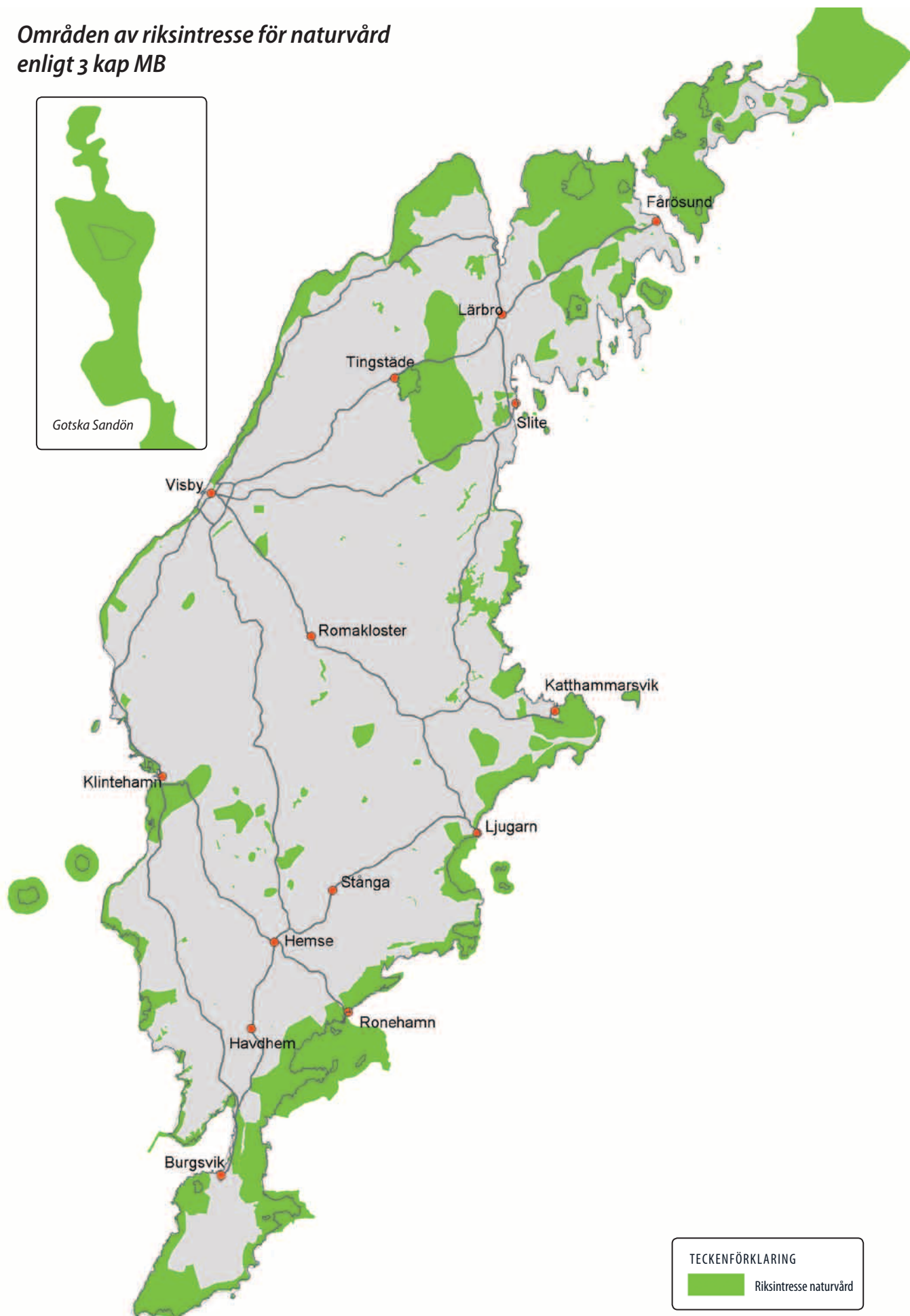
Även riksvärdet "klintkust" behöver preciseras till innebörd och avgränsning. Riksvärden på naturtyps- och artnivå är i allmänhet lättare att precisera och avgränsa.

För att kunna bygga vidare på en allt mer GIS-baserad information i plan- och bygglovhanteringen, måste det ske förbättringar och fördjupningar i det redovisade riksintresset materialet. Detta bör ske i samverkan mellan kommunen och länsstyrelsen. Mest angeläget är det alltså att åstadkomma sådana fördjupningar inom de riksintresseområden som innehåller riksvärdena "odlingslandskap" och "skogslandskap".

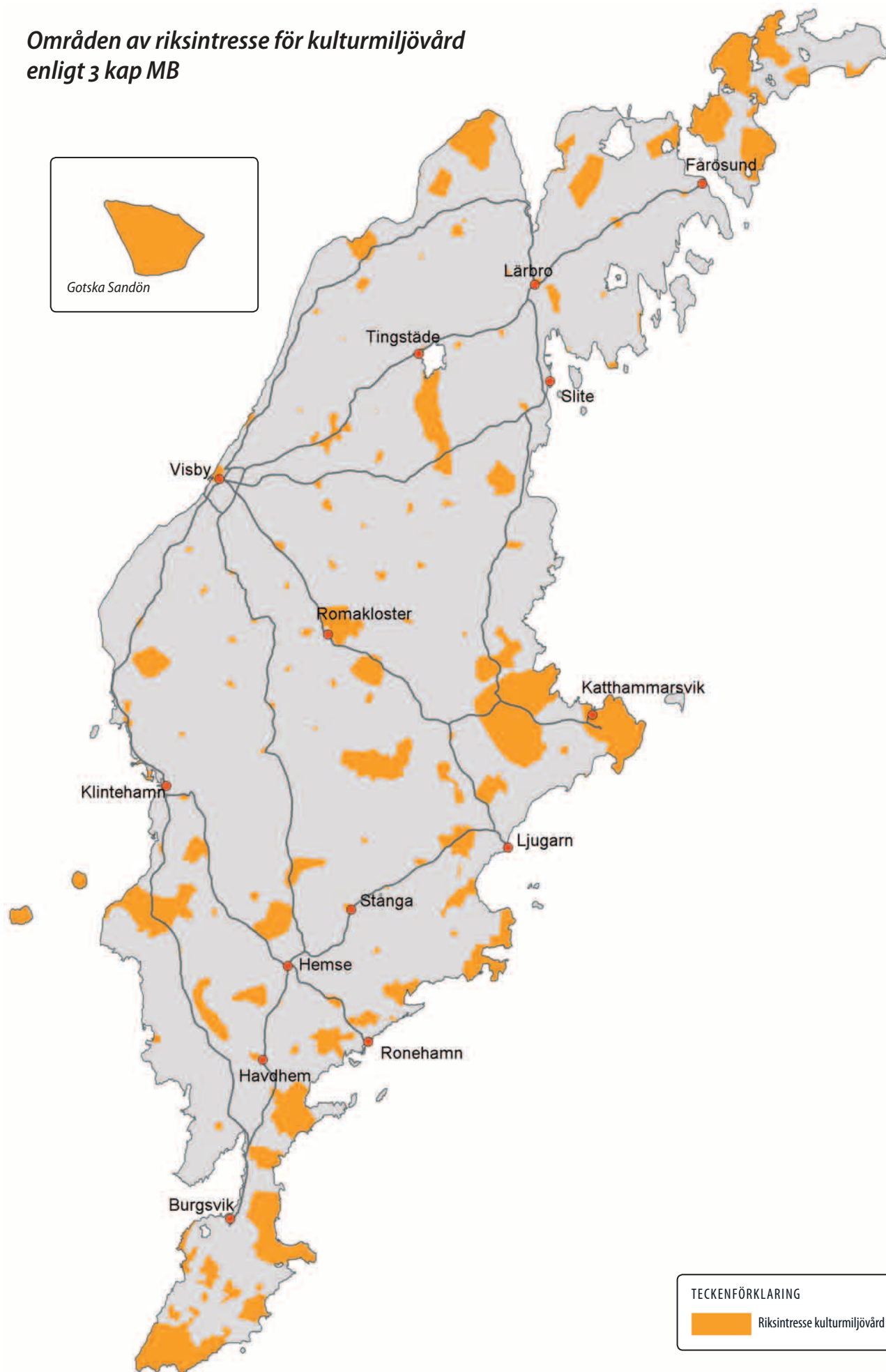
Tydliga värdebeskrivningar är en förutsättning för väl avvägda beslut. Det är också en förutsättning för att riksintressena ska vinna allmän respekt och att beslut ska vinna förståelse och acceptans hos samtliga inblandade aktörer.

Kommunen har för avsikt att riksintresset för naturvård enligt 3 kap MB ska tillgodoses genom att riksvärdena kommer att avgränsas i en "naturvärdeskarta" (se närmare beskrivning i kapitlet Naturvården, sidan 82). "Naturvärdeskartan" ska utgöra stöd vid bedömningar i den fördjupade översiktliga planeringen, vid prövning av detaljplaner och vid bygglovprövningar, så att områden av riksintresse för naturvården skyddas mot åtgärder som påtagligt skadar förekommande riksvärden och därmed riksintresset.

Områden av riksintresse för naturvård enligt 3 kap MB

Områden av riksintresse för kulturmiljövård enligt 3 kap MB

Riksintresse för kultur- miljövården 3 kap 6 §

De riksintressen för kulturmiljövården på Gotland som utpekats är sammanlagt 164, varav 31 är större än 10 kvadratkilometer. Den totala arealen uppgår till cirka 467 kvadratkilometer, dvs drygt 15 procent av Gotlands totala areal. Klassningen som riksintresse innebär inte att miljön är säkerställd. För det krävs detaljplan eller områdesbestämmelser som reglerar bygglovplikt och rivningslovplikt. De allra flesta områdena ligger utanför detaljplanlagt område och har därmed endast ett mycket vagt formellt skydd genom miljöbalken.

Riksantikvarieämbetet har senast i ett beslut den 18 augusti 1997 reviderade värdetexter för de riksintressen som redovisades 1987. Dessa har i och med det, inte ändrat vare sig geografisk avgränsning eller områden. I översiktsplanen VISION GOTLAND 2010 antagen av kommunfullmäktige 1995 angavs att man avsåg skydda dessa områden mot åtgärder som påtagligt kan skada de riksintressanta värdena. Kommunen avsåg vidare att fördjupa översiktsplanen i enlighet med de uppställda målen och föreslagna strategierna. Kommunen skulle närmare redovisa skyddet för riksintressena i kulturminnesvården. Detta skulle ske bland annat i arbetet med rekommendationer för prövning av bygglov utanför planlagda områden. Kommunfullmäktige beslutade 1996 om riktlinjer för bygglovprövning varvid bland annat angavs att remissmaterialet skulle användas i avvaktan på ett kulturmiljöprogram för Gotland.

I länsstyrelsens granskningsyttrande som utgör en del av översiktsplanen angavs att

skyddet av riksintressena för kulturmiljövården är otillräckligt. Kommunen bör därför initiera ett arbete med områdesbestämmelser som höjer bygglovplikten i områden med värdefull bebyggelse och kulturlandskap. I en bifogad förteckning angavs 23 områden som borde prioriteras i detta arbete.

I VISION 2010 angavs att kommunen avser att fördjupa översiktsplanen och närmare redovisa skyddet för riksintressena i kulturmiljöområden. Bland annat genom de bygglovriktlinjer utanför planlagda områden som antogs 1996 har kommunens ställningstagande redovisats.

Följande områden är av riksintresse för sina kulturvården

- 95 medeltidskyrkor och kyrkoruiner med omgivning
- 11 fiskelägen
- Visby innerstad
- 56 kulturmiljöer av olika slag från industrimiljöer till kulturlandskap

Så tillgodoses riksintresset för kulturmiljövården:

För att få en bild av behovet av säkerställandet fördras en genomgång av riksintressena område för område. Någon sådan heltäckande inventering har inte kunnat göras inom ramen för översiktsplanarbetet. Det krävs också en analys av de tjugo gångna årens bebyggelseutveckling för att kunna avgöra inriktningen av eventuella säkerställandeåtgärder. Det kan endast konstateras att inga områdesbestämmelser hittills upprättats med syfte att säkerställa kulturriksintressena. För Visby innerstad finns dock en detaljplan antagen den 22 februari 2010,

laga kraft den 26 mars 2010, som bland annat syftar till att säkerställa riksintresset.

Diskussion

- Är 1987 års riksintresseredovisning aktuell sedd ur dagens kultur-värdesynpunkt?
- Hur har utvecklingen i synen på urvalet och hanteringen av kulturmiljöerna varit?
- Vilket är syftet med riksintresseutpekandet?
- Hur är kunskapsläget?
- Vilka är hoten?
- Värdemotivens tydlighet och användbarhet vid planering och bygglovprövning.
- Har kommunen underlag att bedöma riksintressenas relevans?

Diskussioner har förts med länsstyrelsen om tillämpningen av bestämmelserna i miljöbalkens 7 kapitel när det gäller att skydda kulturmiljön i de riksintressanta fiskelägena. Enligt länsstyrelsen är det enligt skyddsbestämmelserna inte möjligt att kunna hävda kulturmiljöaspekterna. Två av de elva riksintressanta fiskelägena har idag ett skydd som byggnadsminnen enligt kulturminneslagen, ett annat fiskeläge är beläget inom ett nybildat naturreservat som dock saknar regler om hänsyn till kulturvården. Miljöbalkens kulturresevatsinstitut borde enligt kommunens uppfattning komma till användning i skyddet av de riksintressanta fiskelägena.

Riksintresse för friluftsliv 3 kap 6 §

I Naturvårdsverkets Handbok – Riksintresse för naturvård och friluftsliv – allmänna råd för tillämpningen av 3 kap 6 §, andra stycket, Miljöbalken framgår följande:

Med friluftsliv avses i detta sammanhang vistelse utomhus i natur- eller kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling.

Områden av riksintresse för friluftslivet har så stora värden på grund av natur- och kulturkvaliteter att de är eller kan bli attraktiva för besökare från hela eller en stor del av landet eller utlandet. När det gäller områden som är av riksintresse för friluftslivet spelar förutsättningarna för naturupplevelser och friluftsvksamhet samt tillgänglighet för allmänheten stor roll. Värderingen hänger samman med hur stort och ostört ett område är och om natur- och kulturföreteelserna är särskilt attraktiva för en nationell publik, till exempel genom att området har tilltalande utsiktspunkter och utflyktsmål.

Att det finns för landet särskilt goda förutsättningar för tex bad, båtliv, vandring, fritidsfiske eller vintersport kan innebära att området är av riksintresse. Till väsentliga naturkvaliteter för friluftslivet hör bl a variationen i landskapet. Möjligheterna till naturupplevelser och friluftsvksamheter av olika slag är vanligen större ju mer omväxlande miljön är. Områdenas värde förhöjs av kombinationer av naturtyper, intresseaspekter och urvalskriterier. Ett områdes visuella helhetsvärden, dess landskapbild, ger förutsättningar för natur- och kulturupplevelser.

Ett områdes tillgänglighet och åtkomlighet för en bred allmänhet beror bl a av kommunikationer till området, övernattningssamlingar samt olika anläggningar och anordningar i övrigt.

Områden av riksintresse för friluftsliv

Inom Gotlands kommun finns sex områden utpekade som områden av riksintresse för friluftslivet enligt 3 kap 6 § MB. Dessa är Fårö, Östergarnslandet, Storsudret, Gotlandskusten, Gotska Sandön och Karlsöarna. Beskrivningen av riksintressenas värden togs fram 1988.

Fårö – område 1

Värdeomdöme

Fårö är ett särpräglad landskap med stora natur-, kultur- och skönhetsvärden. Attraktivt för friluftslivet främst på grund av naturvärden som raukfält, klapperstensfält och sanddynor samt de fina möjligheterna till bad och strandaktiviteter.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Naturstudier
2. Bad
3. Cykling
4. Kulturstudier
5. Fritidsfiske

Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Det särpräglade landskapet med stora geologiska och kulturella värden måste bevaras.
- Den pågående markanvändningen – en småskalig jordbruksdrift med betesdjur kombinerat med ett skogsbruk där endast mindre uttag sker och sly och ris tas undan – måste få fortgå.
- Områdets värden kan reduceras av bebyggelseexploatering och om landskapsvårdande åtgärder inte även fortsättningsvis bedrivs i nödvändig omfattning.
- Planering och säkerställande.
- Området omfattas av Fördjupad översiktsplan för Fårö.
- Stora delar av området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.
- Flera naturreservat och fågelskyddsområden finns för de särskilt känsliga områdena.
- Kuststräckan Aursviken–Årjeviken omfattas av strandskydd 200 meter.

Östergarnslandet – område 2

Värdeomdöme

Östergarnslandet är ett särpräglad landskap med stora natur-, kultur- och skönhetsvärden. Attraktivt för friluftslivet främst på grund av sina klintar och berg, sin oexploaterade kust samt de fina sandstränderna.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Naturstudier
2. Strövande
3. Kulturstudier
4. Bad
5. Cykling

Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Att pågående markanvändning får fortgå.
- Området påverkas negativt av nya vägar, luftledningar, okänsliga skogsavverkningar, utdikning och olämpligt lokaliserad bebyggelse.
- Planering och säkerställande.
- Området omfattas av Fördjupad översiktsplan för Östergarnslandet.
- Stora delar av området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.
- Flera naturreservat ingår i området.
- Stora delar av kusten omfattas av strandskydd 200 meter och 300 meter.
- Området berörs av 5 områden utpekade som riksintresseområden för naturvärden.

Storsudret – område 3

Värdeomdöme

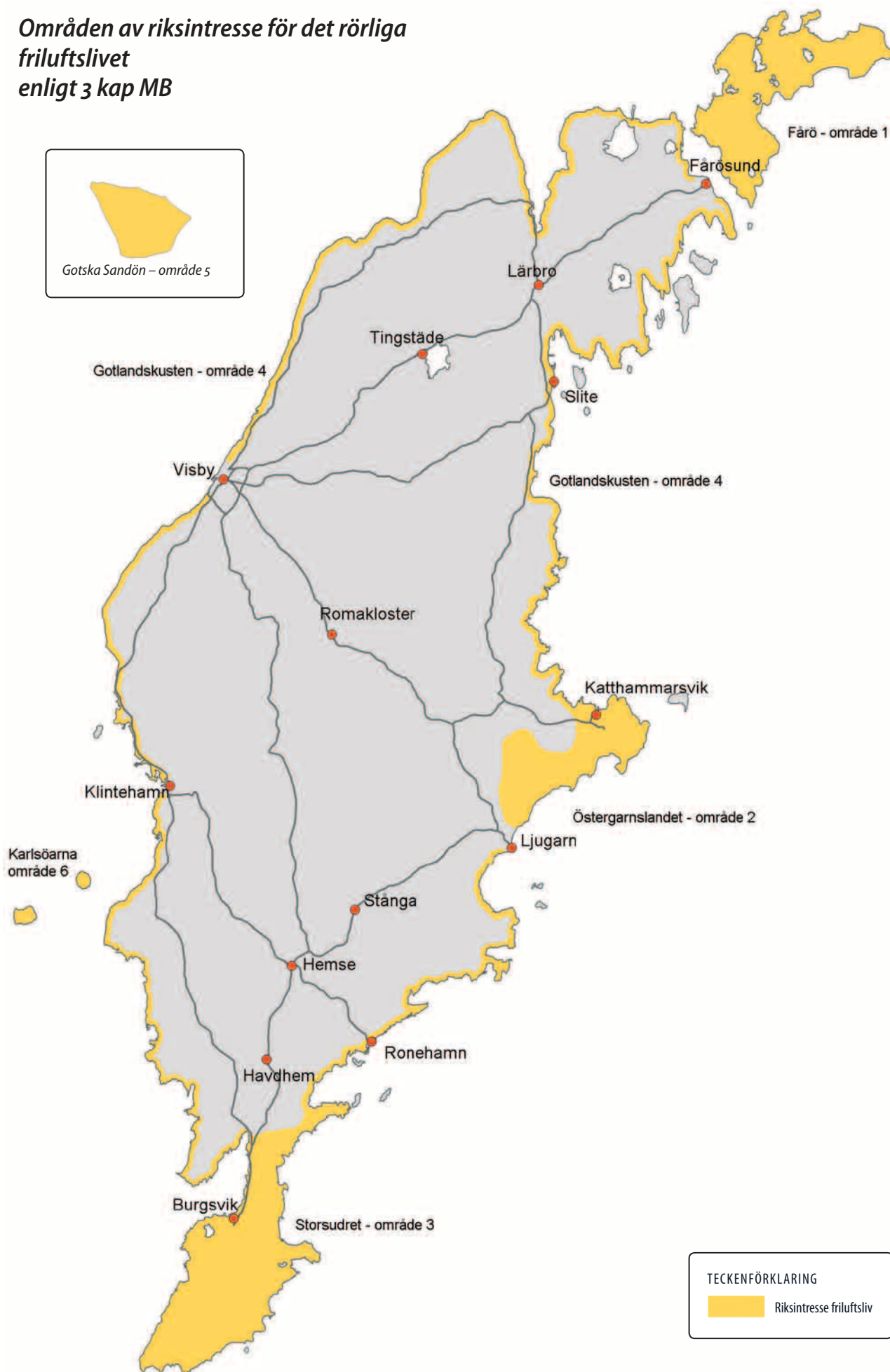
Storsudret är ett särpräglad landskap med stora natur-, kultur och skönhetsvärden. Attraktivt för friluftslivet främst på grund av de obrutna orörda stränderna, alvarmarkerna och raukområdena.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Naturstudier
2. Strövande
3. Kulturstudier
4. Cykling
5. Bad

**Områden av riksintresse för det rörliga
friluftslivet
enligt 3 kap MB**

Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Att den nuvarande hävden och markanvändningen fortsätter.
- Området påverkas negativt av nya vägar, luftledning, barrskogsplantering och ny täktverksamhet och olämpligt lokaliserad bebyggelse.
- Planering och säkerställande
- Området omfattas av Fördjupad översiktsplan för Storsudret.
- Stora delar av området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.
- Flera naturreservat och ett fågelskyddsområde ingår i området.
- Med undantag av kuststräckan norr om Burgsvik omfattas kusten av strand-skydd 200 meter.
- Området berörs av 4 områden utpekade som riksintresseområden för naturvärden.

Gotlandskusten – område 4 Värdeomdöme

Gotlandskusten utgörs till stora delar av orörd och omväxlande natur med mycket goda möjligheter till rekreation och aktiviteter av olika slag.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Bad
2. Naturstudier
3. Cykling
4. Kulturstudier
5. Vandring
6. Fritidsfiske

Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Hävden av strandängarna fortsätter och att bebyggelse och turistanläggningar lokaliserar till lämpliga platser.
- Planering och säkerställande.
- Stora delar av området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.

- Området berör 28 stycken områden av riksintresse för naturvård.
- Hela strandskyddsområdet runt kusten är sedan 1993 förordnat som naturreservat.

Gotska Sandön – område 5 Värdeomdöme

Gotska Sandön är en egenartad isolerad ö med sanddynor och delvis förtorkad tallskog.

Sandön har främst stora natur- och skönhetsvärden. Attraktivitet för friluftslivet främst på grund av sitt isolerade läge, sin orördhet och fascinerande natur.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Naturstudier
2. Strövande
3. Vandring
4. Kulturstudier
5. Bad

Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Vård och skötsel enligt naturvårdsverkets skötselplan.
- Att dess karaktär av orörd sandtäckt ö med urskogsartad tallskog bevaras.
- Planering och säkerställande.
- Området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.
- Gotska Sandön är nationalpark sedan 1963.
- Ett mindre område vid Säludden har tillträdesförbud hela året till skydd för gräsälarna.
- Området är utpekad som riksintresseområde för naturvärden.

Karlsöarna – område 6 Värdeomdöme

Karlsöarna är Östersjöns enda motsvarighet till Atlantens fågelberg. Öarna utgör två av Gotlands största alvarområden. Båda öarna är rika fågellokaler med flera sällsynta arter.

Floran räknar omkring 450 arter. Båda öarna är attraktiva för friluftslivet främst på grund av sina natur-, kultur- och skönhetsvärden.

Riksintressets intresseaspekter rangordnade enligt följande:

1. Naturstudier
2. Kulturstudier

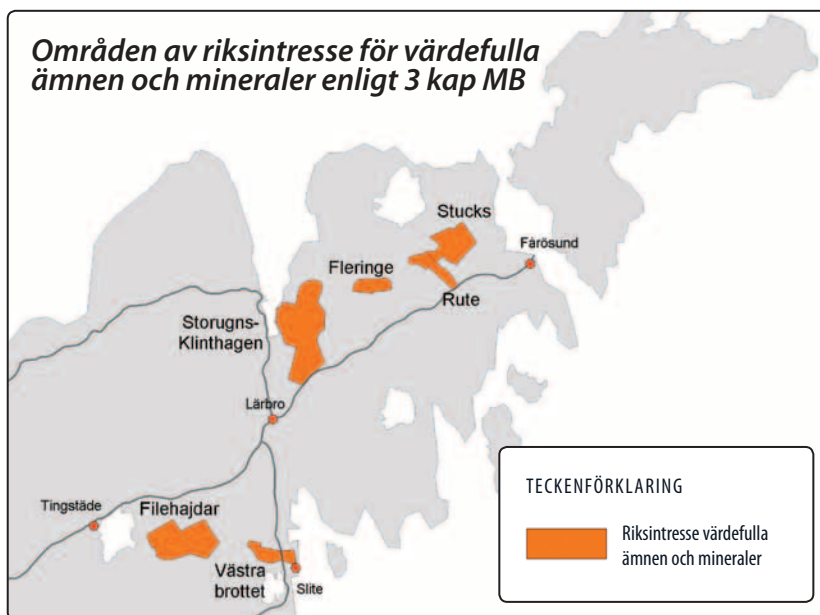
Förutsättningar för bibehållande av områdets friluftsvärden

- Vård och skötsel enligt naturreservatens skötselplaner.
- Att öarnas karaktär av oexploaterade klippöar bevaras.
- Värden kan påverkas negativt av störningar från friluftsliv och flygplan och bristande resurser för tillsyn och skötsel
- Planering och säkerställande.
- Området utgör klass 1-område i Länsstyrelsens sammanställning, *Värdefull natur på Gotland från 1984*.
- Området är sedan 1976 förordnat som naturreservat.
- Området är utpekad som riksintresseområde för naturvärden.

Så tillgodoses riksintresset för friluftslivet:

Riksintresset för friluftslivet har ett i huvudsak gott skydd i form av nationalpark, naturreservat, strandskydd och andra riksintressen både i 3 och 4 kap MB. I det fördjupade planarbetet med framförallt kustzonen kommer detta riksintresses värden att analyseras ytterligare och utifrån detta ges ett fullgott skydd. I avvaktan på att kustzonsplaneringen kan färdigställas är det därför viktigt att översiktsplanens riktlinjer, om en mer samlad bebyggelse, särskilt beaktas i de områden där friluftslivets intressen är särskilt stora.

Områden av riksintresse för värdefulla ämnen och mineraler enligt 3 kap MB

Riksintresse för värdefulla ämnen och mineraler 3 kap 7§

Av miljöbalkens 3 kap 7§ andra stycket framgår att områden som innehåller fyndigheter av ämnen eller material som är av riksintresse skall skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra utvinningen av dessa. Det som avses i lagrummet är främst fyndigheter av sådana ämnen eller material som är eller bedöms kunna bli av stor betydelse, bl.a. för landets försörjningsberedskap. Inom sådana områden får kommunerna och de statliga myndigheterna inte planera för eller lämna tillstånd till verksamheter som kan förhindra eller påtagligt försvåra ett utnyttjande av resurserna.

Beslutsprocessen

Förordningen om hushållning med mark- och vattenområden m.m. (SFS 1998:896) anger att SGU, efter samråd med Boverket och länsstyrelse, kan besluta att en viss fyndighet utgör ett sådant område som är av riksintresse avseende ämnen och material för landets materialförsörjning.

SGU har hittills fattat beslut om 125 riksintressanta fyndigheter av ämnen eller material. Av dessa har 43 detaljavgrensats och utmärkts på karta, medan övriga har lägesbestämts med en centrumkoordinat.

Avgränsningen görs utifrån ett mycket långsiktigt perspektiv, ca 50–150 år. Efter kartritning och koordinatsättning med arealberäkning remitteras förslaget till avgränsning av fyndigheten till berörd länsstyrelse och Boverket. Beroende på remissinstansernas synpunkter kan ytterligare justering av förslaget aktualiseras. Därefter fattar SGU beslut i ärendet.

På Gotland är följande områden utpekade:

1. Filehajdar: Råvara för cementindustrin.
2. Västra brottet: Råvara för cementindustrin.
3. Storungs Klinthagen: Insatsråvara för kemisk industri, järn- och stålindustri.

4. Fleringe: Kalk- och kalkbrukstillverkning, insatsråvara för kemisk industri, järn- och stålindustri.
5. Rute: Insatsråvara för kemisk industri, järn- och stålindustri.
6. Stucks: Insatsråvara för kemisk industri, järn- och stålindustri.

Så tillgodoses riksintresset för värdefulla ämnen och mineraler:

Riksintresse för värdefulla ämnen och mineraler finns beskrivna i planeringsunderlaget och är utpekade på plankartan som utredningsområden. Eventuella vindbruks-

etableringar inom dessa områden kan tillåtas om det anses förenligt med de utpekade områdena.

Riksintresse för sjöfarten 3 kap 8§

Sjöfartsverket har på land pekat ut Visby hamn som ett område av riksintresse för sjöfarten samt DGPS Referensstationer (navigeringshjälpmedel) vid Hoburgen på södra Gotlands.

Sjöfartsverket har även pekat ut ett antal farleder som riksintressen. Det rör sig om inseglslederna till:

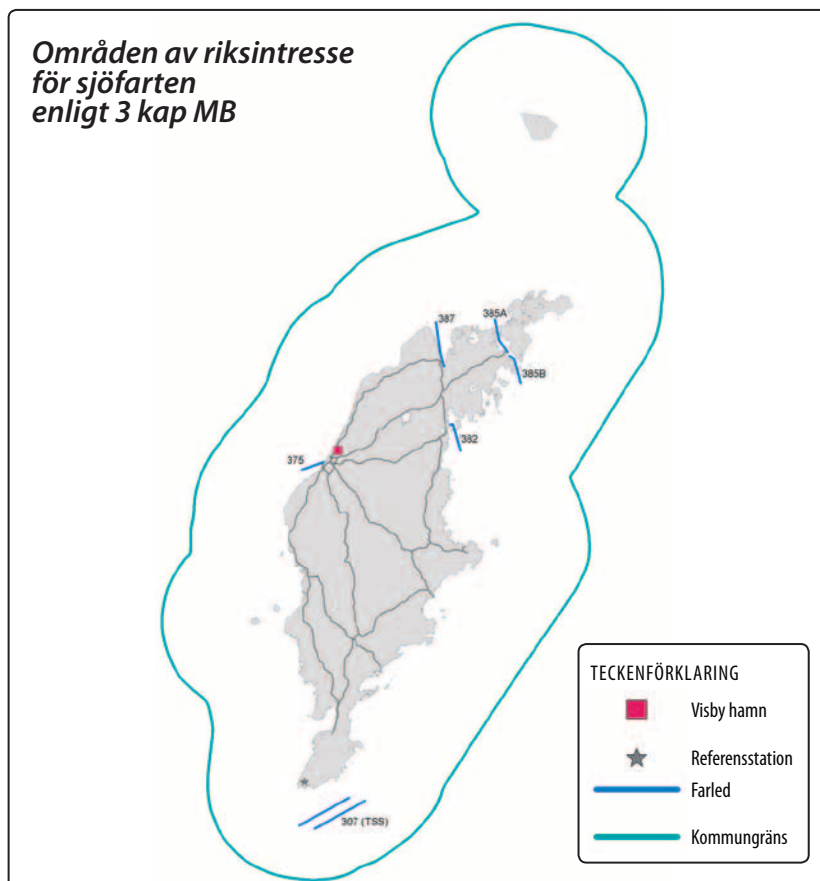
- Visby hamn (nr 375),
- Slite hamn (nr 382),
- Storungs i Kappelshamnsviken (nr 387),
- Färösund (nr 385 A från norr och nr 385 B från söder) samt
- farleden "Syd Gotland" (nr 307) sydost om Storsudret på södra Gotland, som ingår i Trafiksepareringssystem (TSS).

Så tillgodoses riksintresset för sjöfarten:

Sjöfartens riksintressen får delvis anses beaktade genom den fördjupade översiktsplanen Hela Visby. Kommunen bedömer att det i huvudsak inte heller kan anses föreligga något hot mot de utpekade farlederna. I planeringen av en fast förbindelse till Färö kommer de utpekade farlederna i Färösund (nr 385 A från norr och nr 385 B från söder) att beaktas.

Det planerade vindbruket ska så långt möjligt lokaliseras till platser som inte kommer i konflikt med sjöfartens riksintressen.

Områden av riksintresse för sjöfarten enligt 3 kap MB

Riksintresse för vindbruk 3 kap 8 §

Sedan 2004 finns i Sverige mark- och vattenområden utpekade som riksintressen för vindbruk. Efter en översyn har Energimyndigheten 2008 pekat ut fler och större områden. Det är nu 423 områden i 20 län som tillsammans utgör drygt två procent av Sveriges yta.

Översynen motiverades främst av en ny vindkartering som gjordes 2006–2007. Resultatet visar på betydligt fler möjliga områden för vindbruksetableringar i förhållande till vad som var känt 2004.

Vad är ett riksintresse för vindbruk?

Att ett område är utpekad som riksintresse för vindbruk, innebär att Energimyndigheten bedömer området som särskilt lämpligt för elproduktion från vindbruket. Bedömningen har gjorts med hänsyn till bland annat medelvinden i området.

Det vilar på berörda kommuner att ta hand om utpekade områden i kommunens översiktsplanering. Länsstyrelserna ska se till att de berörda kommunerna tillgodose riksintresset. Att ett område är riksintresse för vindbruk är vägledande vid prövning av mark- och vattenanvändning.

Riksintresset är ett verktyg i den kommunala planeringen som bygger på en teoretisk modell. Det går mycket väl att bygga vindkraftverk också utanför riksintresseområden.

2008 års riksintresseområden

De områden som anges som riksintresse för vindbruk är befintliga riksintresseområden och nya områden som kommit fram i samband med översynen. Samtidigt har ytan för de minsta utpekade områdena dubblats och är nu 3 km².

Resultatet för vilka områden som är riksintressen för vindbruk är en sammanvägning av Energimyndighetens och länsstyrelsernas bedömningar. Processen har skett i samråd med Boverket och andra berörda centrala myndigheter.

Energimyndigheten bedömer att 2008 års riksintressen möjliggör en elproduktion på cirka 20 terawattimmar och att det är ett viktigt planeringsverktyg för att uppnå EU:s mål för förnybar energi.

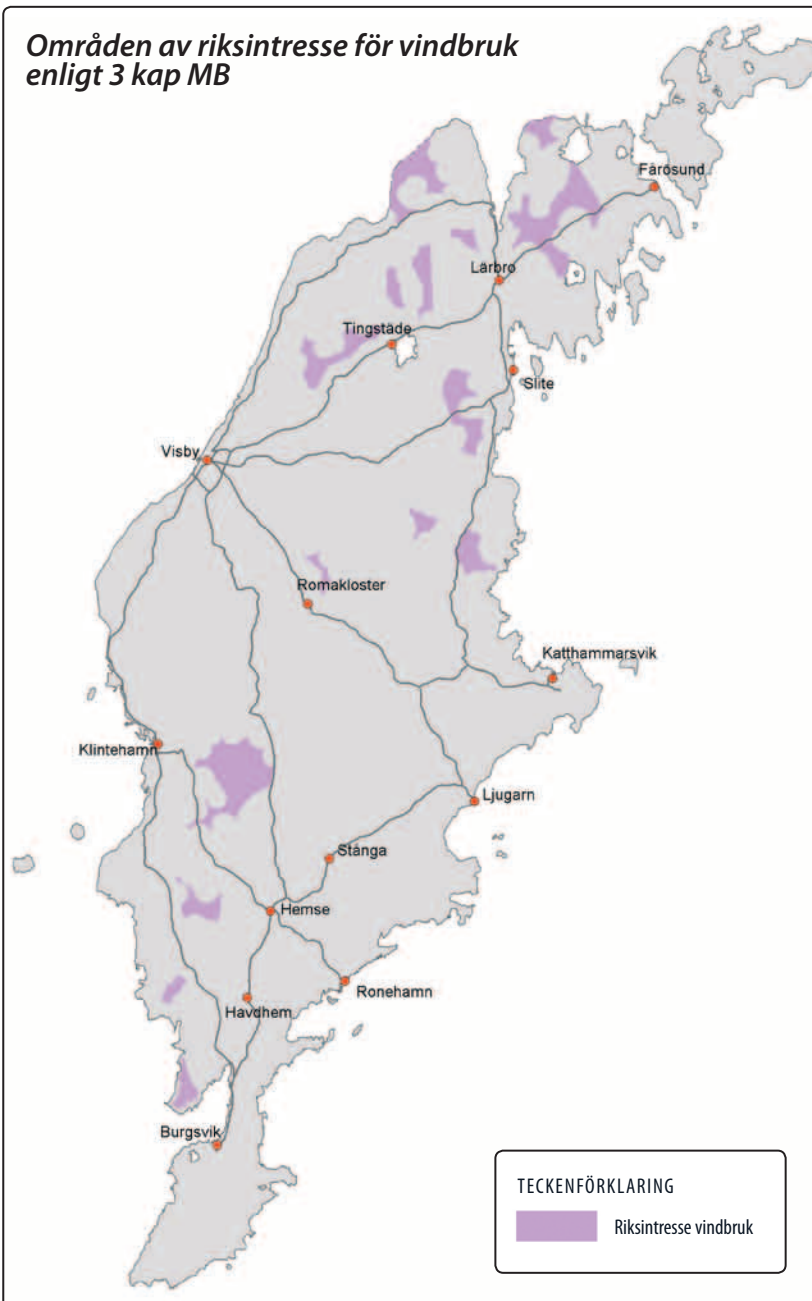
Kriterier för utpekande av 2008 års områden av riksintresse för vindbruk

Huvudkriterium:

Områden med en beräknad medelvind om lägst 6,5 meter per sekund på 71 meters höjd, över nollplansförskjutningen, över land och hav ut till territorialgräns, samt i ekonomisk zon.

Huvudkriteriet som tidigare benämndes vindenergiinnehåll har ändrats till "medelvind m/s". Till skillnad mot tidigare ingår nu även svensk ekonomisk zon i de områden där förutsättningar för riksintresse för vindbruk studerats.

Områden av riksintresse för vindbruk enligt 3 kap MB

Undantag:

- Områden enligt miljöbalken 7 kap 2 § (nationalpark) och 4 kap 7 § (nationalstadspark).
- Områden enligt miljöbalken 4 kap 5 § (obrutet fjäll).
- Bebyggelseområden enligt lantmäteriets "Terrängkartan" med ett skyddsavstånd av 400 m (sluten, hög, låg och fritidsbebyggelse).
- Områden med bottendjup större än 30 m.
- Områden som faller ut av ovanstående kriterier vars yta är mindre än 3 km².

I stort sett kan hela Gotland betraktas som riksintresseområde för vindbruk om Energimyndighetens kriterier prövas på de Gotländska förhållandena. Det faktum att medelvinden på 71 meter över nollplansförskjutningen överstiger 6,5 m/s innebär att det blåser tillräckligt på hela Gotland för

att uppnå riksintressestatus. Det finns alltså behov av att på annat sätt avgränsa riksintresset. I Länsstyrelsens samrådsförslag till Energimyndigheten tillämpades kommunens normalavstånd på 1000 meter mellan vindkraftverk och bostad som avgränsning. Detta gav 31 områden på sammanlagt 470 km².

Efter att Energimyndigheten beaktat Försvarmaktens intressen och att områden mindre än 3 km² tagits bort återstod 15 områden med en sammanlagd yta på 170 km².

Så tillgodoses riksintresset för vindbruk:

De av Energimyndigheten i maj 2008 utpekade riksintresseområdena för vindbruk är beaktade genom riktlinjer och utpekade områden för vindbruk. På plankartan har dessa områden för vindbruk markerats inklusive skyddszoner som ska hindra att

annan exploatering ska utgöra hinder för vindbruket i dessa områden. Det rör sig i första hand om bostadsbebyggelse.

En stor del av de utpekade riksintresseområdena för vindbruk delar sin riksintressestatus med ett, två, tre och till och med fyra andra riksintressen. Det är företrädesvis områden med betydande natur-, kultur- och friluftsvärden, men även områden som omfattas av totalförsvarets och civilflygets riksintressen.

I översiktsplanen har kommunen motiverat varför vindbrukets intresse är särskilt starkt inom de utpekade områdena av riksintresse för vindbruk. Trots det har kommunen gjort avvägningen att vindbrukets riksintresse i förekommande fall inte ska hävdas inom Natura 2000-områden och naturreservat m m (med några undantag).

I de områden där riksintresset för vindbruk överlappar riksintressen enligt 3 kap MB kvarstår avvägningar enligt 3 kap 10 §. Detta gäller bla riksintresseområdet för kulturmiljö "Romakloster", riksintresset för naturvård när det gäller "Bästräsk med omgivningar", "Fardume träsk", de nordvästligaste och sydostligaste delarna av "Filehajdar, Hejnumhällar och Kallgatburg", i "Borvaldevik-Bendes" samt i "Lojstahajds källmyrar", riksintresset för rörligt friluftsliv på Näsudden, samt riksintresset Visby flygplats.

Kommunen har för avsikt att verka för att nu utpekade riksintesseområden för vindbruket kompletteras eller i vissa fall kan övervägas att byts ut mot andra, totalt sett, mer lämpliga områden för vindbruk.

Förslag till revidering av riksintressen för vindbruk:

1. Utpekade utredningsområden för vindbruk inom områden av riksintresse för totalförsvaret (områden typ 7).

Inom dessa områden går det i dagsläget inte att etablera vindbruk i huvudsak just på grund av motstående försvarsintressen. Dessa områden har dock från ett renodlat vindbruksperspektiv i allmänhet goda förutsättningar. Bedömningen är att dessa områden i flera avseenden till och med kan anses ha bättre egenskaper för vindbruk än några av de utpekade utbyggnadsområdena.

Försvarsmaktens intressen kan över tiden förändras. Områden typ 7 bör därför även kunna betraktas som potentiella framtida utbyggnadsområden för vindbruk. Annan exploatering inom dessa områden som kan äventyra denna potential bör därför hanteras restriktivt. Kommunen bedömer att ett utpekande av dessa områden som riksintesseområden för vindbruk därför är en lämplig åtgärd i syfte att skydda vindbrukspotentialen inom dessa områden. Syftet med åtgärden är att långsiktigt skydda vindbrukets intressen i dessa områden inte att utmana totalförsvarets intressen.

2. De områden som uppfyller de kriterier som gällde 2008, men som på försvarsmaktens inrådan togs bort, men där kommunen bedömer att försvarsmakten

inte längre hävdar något intresse eller endast ett begränsat intresse.

3. Näsudden ända ut till strandlinjen med undantag av förekommande Natura 2000-områden.

Näsudden har särskilt fördelaktiga egenskaper för etablering av vindbruk. Hela Näsudden hade med största sannolikhet redan varit utpekad som riksintresse för vindbruk om inte delar av Näsudden redan hade pekats ut 2003, före den senaste revideringen som skedde 2008.

4. Vattenområdet väster om Näsudden (Klasården) och området kring söder om Näsudden (Bockstigen).

Bägge områdena uppfyller vind- och djupkriterierna för områden av riksintresse för vindbruk. Bockstigen är ett etablerat område för vindbruk som bör generationsväxlas och Klasården har tidigare tillståndsprövats för vindbruk. På grund av en ge-

nerell nedgång för det havsetablerade vindbruket för ett antal år sedan kunde det lämnade tillståndet dock inte utnyttjas.

Delar av vattenområdet öster om Gotland som inkluderar Område 8:3 (Mittområdet) och Område 8:4 (Norra området).

Trots att vissa delar av det föreslagna området i dagsläget strider mot försvarsmaktens intressen och att det enligt gällande kriterier för vindbrukets riksintressen delvis är för djupt bedömer Gotlands kommun att det är angeläget att dessa områden pekas ut. Det är kommunens bedömning att de försvarsanknutna hindren kan lösas och att djupkriterierna kommer att ändras inom överskådlig tid.

Länsstyrelsen gör dock i sitt granskningsyttrande bedömningen att ett utpekande av ovan föreslagna områden som områden av riksintresse för vindbruk inte är aktuell.

Riksintresse för Visby flygplats 3 kap 8 §

Visby flygplats är en av de tio flygplatser som av regeringen pekats ut att ingå i det nationella basutbudet. Flygplatsen är också av riksintresse. Luftfartsverket (numera Transportstyrelsen) har efter utpekandet av flygplatsen som riksintresse arbetat med att ta fram en riksintressebeskrivning. Preciseringsarbete pågår med att definiera det flygplatsområde som ska skyddas och de omgivande influensområdena för buller, flyghinder och elektromagnetisk strålning. Ett färdigt riksintressesamråd har inte presenterats av Transportstyrelsen. En samråds-handling med bullerberäkning togs fram i oktober 2005 och har som sådan godtagits av Länsstyrelsen, kommunen och LFV. Det är därför rimligt att kommunen utgår från denna samrådshandling i aktuellt planarbete.

Transportstyrelsen hävdar att utnyttjandet av flygplatsen kan påtagligt skadas om bostäder och annan känslig verksamhet byggs i områden där flygbullret överstiger rådande tillämpning av riktvärdena, vilket i sådant fall vid en kommande miljö- eller tillståndsprövning kan försvåra utnyttjandet av flygplatsen.

Riksintresseområdet för en flygplats utgörs av mark som direkt används eller kan komma att användas för luftfartens behov. Här ingår användning av mark för bl.a. rullbanor, taxibanor, terminaler, trafikangöring till flygplatsen och parkeringsplatser. I riksintresseområdet ingår inte mark som disponeras för kommersiell verksamhet, exempelvis shoppingcenter. Mark som enbart används för civil icke kommersiell flygverksamhet ingår inte heller i riksintresseområdet.

Influensområde

Flygplatsens sammantagna influensområde är den yta utanför riksintresseområdet inom vilken bebyggelse eller anläggning påtagligt kan skada riksintresset.

Det finns tre typer av influensområden kring en flygplats:

- Flyghinder, som definieras av alla gällande hinderytor i *Bestämmelser för Civil Luftfart – Flygplatser* (BCL-F).
- Flygbuller, som definieras av 70 dBA för flygtrafik som förekommer mer än i genomsnitt tre gånger per dag/kväll (06.00–22.00) och FBN 55 dBA. Beräkningsmetoden ska grundas på ECAC Doc 29 R.
- Elektromagnetisk störning på CNS-utrustning, utrustning för kommunikation, navigation och övervakning.

Influensområde med hänsyn till flyghinder

Med influensområde med hänsyn till flyghinder menas det område i eller ovanför markplanet inom vilket master, torn och andra anläggningar kan innebära fysiska hinder för luftfarten. Sådana hinder kan innebära att flygverksamheten drabbas av restriktioner, dvs. att funktionen luftfartsanläggning skadas påtagligt. De begrepp

som från luftfartssynpunkt har definierats ifråga om flyghinder är:

- Hinder (Obstacle): Alla fasta (tillfälliga eller permanenta) och rörliga föremål eller delar av dessa, belägna på områden avsedda för luftfartygs markrörelser eller som helt eller delvis genomtränger fastställda hinderytor avsedda att skydda luftfartyg under flygning.
- Hinderfri zon (Obstacle free zone OFZ): Lufttrummet ovanför den inre inflygningsytan, inre övergångsytor, ytan för avbruten landning och den del av stråkytan som begränsas av dessa ytor.
- Hinderfritt stigområde (Clearway): Område på mark eller vatten med fastställd bredd, längd och angiven lutning. Området utgörs en förlängning av banans/FATO:s mittlinje.
- Hinderytor (Obstacle limitation surfaces): Fastställda ytor vid en flygplats, vilka definierar de föremål eller delar av föremål som utgör hinder.

Influensområde med hänsyn till elektromagnetisk störning på CNS-utrustning
Eventuella störningar på luftfartens navigeringshjälpmedel, kommunikations- och radarsystem kan ha stor negativ inverkan på flygsäkerheten. Störningar hos radiokommunikationsanläggningar och radiolänkar kan ha samma effekt.

För CNS-utrustning gäller följande:

- Luftfartsradioanläggningar vid flygplatser ska ha en skyddszon som utgörs av en cirkel med radien 3 000 meter plus hindrets totalhöjd (h) i meter över marken multiplicerat med 50.
- VOR (riktad radiofyr)/DME (utrustning för avståndsmätning) ska ha en skyddszon som utgörs av en cirkel kring radiohjälpmedlet med radien 500 meter plus hindrets total höjd (h) i meter över marken multiplicerat med 50.
- Radaranläggningar vid flygplatser ska ha en skyddszon som utgörs av en cirkel med radien 1 000 meter plus hindrets totalhöjd (h) i meter över marken multiplicerat med 50. Radaranläggningar kan störas av bl.a. höga byggnader, master, vindkraftverk och elektriska starkströmsanläggningar.
- Enligt 9 kap 1 § förordningen (1957:601) om elektriska starkströmsanläggningar får luftledningar för starkström inte anläggas närmare än 4 kilometer från landningsbanans referenspunkt. Luftfartsstyrelsen får efter samråd med flygplatsens ägare medge avsteg från skyddsavståndet.

Influensområde med avseende på flygbuller

Riksintresset Visby flygplats behandlas med avseende på flygbuller i HELA VISBY – Fördjupad översiktsplan för Visbyområdet 2025. Antagen 2009-12-14, Laga kraft 2010-01-08. För de delar som ligger utanför planområdet för HELA VISBY gäller att Naturvårdsverkets riktvärden avseende flygbuller ska ligga till grund för lokaliseringspröv-

ning av nya bostäder eller annan störningskänslig bebyggelse (se *inledande kapitel, avsnittet Hälsa och säkerhet*).

MSA-tytor

MSA-tytorna utgör inte en del av riksintresseområdets influensområde men redovisas ändå i detta sammanhang. För varje flygplats, som har instrumentflygprocedurer publicerade, finns en eller flera *Minimum Sector Altitude*, MSA, uträknad.

MSA-tytan är definierad som en cirkel med en radie av 46 kilometer (25 NM) som utgår från det navigationsmedel som instrumentflygproceduren är baserad på. Utanför cirkeln finns en buffertarea med en bredd av 9 kilometer (5 NM). Om ett hinder ligger utanför MSA-tytan men inom ett avstånd som är mindre än 9 km, ska även detta hinder beaktas.

Innanför MSA-tytan finns ett antal procedurytor för in- respektive utflygning till och från flygplatsen.

Om MSA-tytorna skulle genomträngas av ett hinder medför detta en påverkan på instrumentflygprocedurerna i större eller mindre omfattning. Vid påverkan i mindre omfattning kan det vara tillräckligt med en omräkning av instrumentflygproceduren.

Vid påverkan i större omfattning kan flygplatsen behöva ta ställning till om man ska investera i ytterligare markbundna navigationshjälpmedel.

En omräkning av procedurerna eller investering i ytterligare markbundna navigationshjälpmedel innebär inte påtaglig skada på riksintresset eftersom skadan kan åtgärdas, dock med en kostnad för flygplatsen.

I den kommunala markanvändningsplaneringen blir konsekvensen att hänsyn måste tas till höjdbegränsningar för byggnadsverk och anläggningar, alternativt att uppförandet av hindret kan samordnas med investering av navigationshjälpmedel och procedurförändringar. Vid en sådan samordning bör kostnadsansvaret för aktuella navigationshjälpmedel kunna diskuteras.

Eventuell justering av MSA-tytan

På grund av målsättningen att tillgodose en stor utbyggnad av vindbruk i kommunen kan det i en framtid inte allt för långt bort finnas ett behov av att justera höjden på vissa sektorer av MSA-tytan. En sådan justering bör dock inte genomföras utifrån ett enstaka vindbruksprojekt, utan bör göras utifrån en samlad bedömning av hur vindkraftverkens höjder kommer att utvecklas i framtiden.

Så tillgodoses riksintresset Visby flygplats:

Eftersom arbetet med att definiera riksintresset Visby flygplats ännu inte är slutfört kan ovan lämnade beskrivning av riksintresset och dess influensområden och nedan lämnade redogörelse för hur riksintresset ska tillgodoses komma att justeras.

Flyghinder

Avsikten är att i beslut om antagande av detaljplaner och bygglov, oavsett ändamål, och vid tillstyrkan av tillståndsprövningar av vindbruk respektera de hinderhöjder som gäller för Visby flygplats.

Elektromagnetisk störning

Avsikten är att i detaljplaner och bygglov, oavsett ändamål, och vid tillstyrkan av tillståndsprövningar av vindbruk respektera de skyddsavstånd för elektromagnetisk störning som gäller för Visby flygplats.

Undantag

Cirka 1 km väster om Bro finns en flygradarstation som innebär höjdbegränsningar inom område av riksintresse för vindbruk. Gotlands kommun har fått indikationer att det kan finnas en möjlighet att flytta på flygradarstationen för att underlätta etablering av vindbruk i området kring radarstationen. Det förutsätter att det går att hitta en ny och lämplig lokalisering för flygradarstationen och att det går att finansiera en flytt.

Gotlands kommun ser positivt på en sådan flytt i händelse av att detta krävs för att tillstånd ska kunna lämnas för uppförande av vindbruk inom radarstationens skyddsområde.

Flygbuller

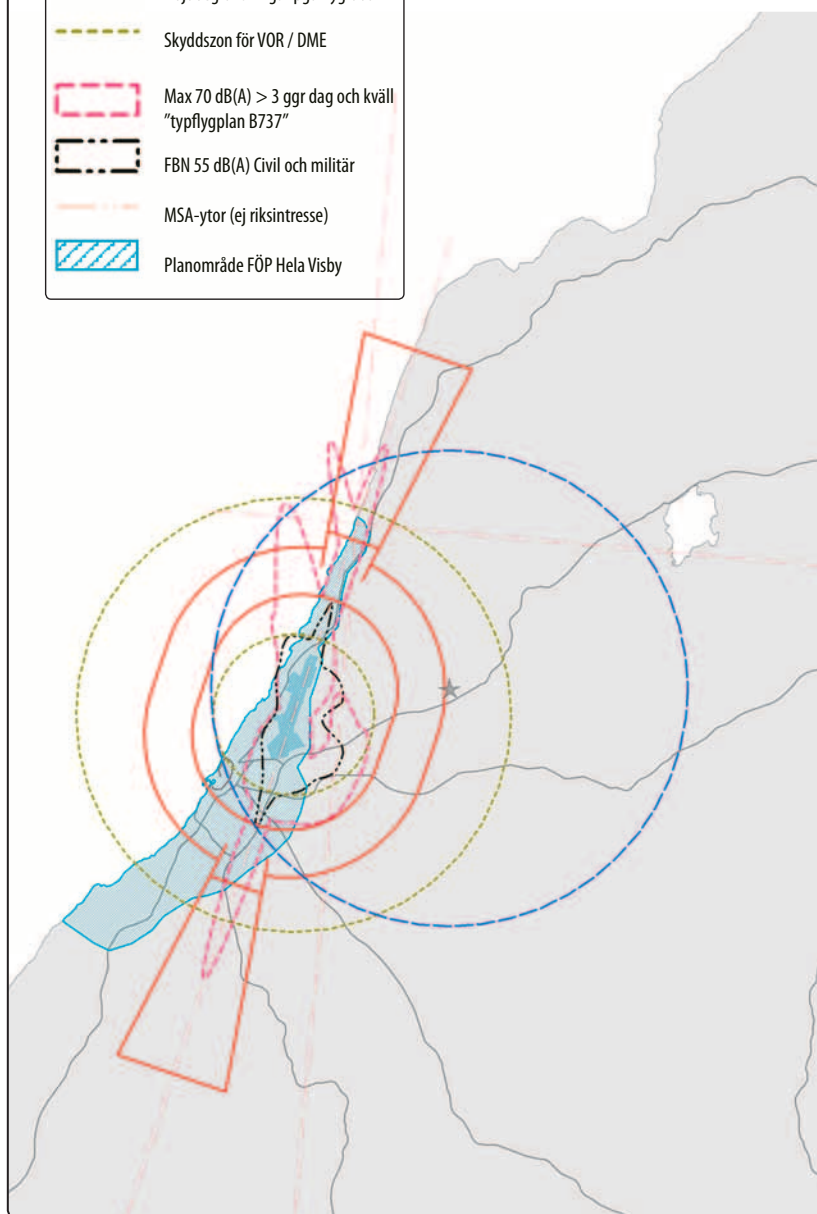
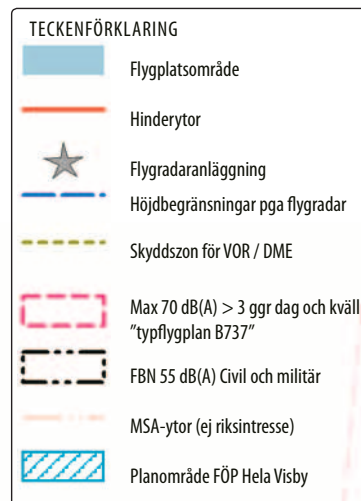
Generellt gäller att Naturvårdsverkets riktvärden avseende flygbuller ska ligga till grund för lokaliseringsprövning av nya bostäder eller annan störningskänslig bebyggelse (se inledande kapitel, avsnittet Hälsa och säkerhet).

Utifrån rådande planeringsunderlag, förslag till riksintressebeskrivning (31 okt 2005) bedöms ca 9 000 personer bo inom områden som kan beröras av flygbuller över max 70 dBA och/eller FBN 55 dBA. *Se flygbullerutbredningen på karta.*

Av HELA VISBY – FÖRDJUPAD ÖVERSIKTSPLAN FÖR VISBYOMRÅDET framgår dock att Gotlands kommun bedömer att avsteg från Naturvårdsverkets riktvärden avseende flygbuller i utemiljön inom planområdet för den fördjupade översiktsplanen i vissa fall kan vara motiverade. Det gäller endast inom vissa områden där flygbuller mellan max 70 och max 80 dBA kan förekomma. FBN 55 dBA bör ej överskridas. Gällande riktvärden för inomhusmiljön ska alltid uppfyllas. Föreslagna kompletteringar och utbyggnad enligt gällande detaljplaner i den fördjupade översiktsplanen bedöms öka antalet boende som kan beröras av flygbuller över max 70 dBA och/eller FBN 55 dBA med högst cirka 10-15 %. Avstegen bedöms inte beröra människors hälsa och säkerhet eller hota riksintresset Visby flygplats. Gällande detaljplaner lämnas utan åtgärd.

Av Länsstyrelsens granskningsyttrande över – HELA VISBY – framgår att Länsstyrelsen inte stöder kommunens ställningstagande, utan istället lämnas stöd åt Transportstyrelsens uppfattning att nya detaljplaner för bostäder, som innebär avsteg från

Preliminärt område av riksintresse, inklusive influensområden, för Visby flygplats enl. 3 kap 8§ MB

riktvärdena, inte är acceptabelt inom områdena Melonen, Fänriken, Yttre A7 samt Brodösen.

Boverket har på uppdrag av regeringen tagit fram en vägledning för hur buller från flygtrafik ska hanteras vid planering och byggande av nya bostäder och formulerat allmänna råd som anger vad som generellt gäller för ny bostadsbebyggelse och för komplettering av befintlig bebyggelse i tätorter. (Boverket, Allmänna råd 2009:1 Flygbuller i planeringen. Tillgängliga 1 feb 2010).

Naturvårdsverkets gällande riktvärden avseende flygbuller och Boverkets All-

männa råd för flygbuller ger olika direktiv hur planering i flygbullerutsatta områden bör ske, vilket försvårar planeringen. Boverkets Allmänna råd möjliggör förtätning i kvartersstruktur i befintlig stadsmiljö. En trolig följd av en tillämpning av Boverkets Allmänna råd för flygbuller är att bullerutbredningskurvan för max 70 dBA över Visby ändras avsevärt.

Kommunen har ännu inte tagit ställning till hur de nya Allmänna råden ska/kan tillämpas. Samråd pågår med Länsstyrelsen och Trafikverket.

Riksintresse för totalförsvaret 3 kap 9 §

Försvarsmakten har en organisation för deltagandet i den fysiska planeringen för att kunna bevaka och hävda riksintresset för den militära delen av totalförsvaret. Bevakas inte detta riskerar Försvarsmakten på sikt att inte kunna bedriva sin verksamhet och fullgöra sina uppgifter.

Öppna och hemliga riksintressen

Det finns två områdestyper av riksintressen för totalförsvaret, dels områden som kan redovisas öppet, exempelvis övnings- och skjutfält och flygflottiljer, dels områden som av sekretessskäl inte kan redovisas öppet. De senare har oftast koppling till spanings-, kommunikations- och underrättsystem.

För ett antal län finns aktuella fastställda 12:4-förordnanden (enligt PBL 12 kap 4 §) där båda områdestyperna finns med. I andra fall finns ett mer informellt underlag i form av en så kallad samråds-karta. Av praktiska skäl behandlas angivna områden som riksintresse för totalförsvaret. Uppförs höga byggnadsobjekt i stråket mellan masterna kan störningar uppstå i systemen. Höga byggnadsobjekt kan också utgöra flyghinder för den militära och civila luftfarten. Försvarsmakten behöver således plan- och bygglovärenden inom 12:4-förordnanden eller inlämnade samrådsområden, på remiss samt dessutom samtliga ärenden avseende höga byggnadsobjekt.

Militär luftfart/flyghinder

Staten, genom Försvarsmakten, bedriver flygverksamhet dels vid flygflottiljer och övningsflygplatser, dels utanför dessa områden bl.a. i form av lågflygningsövningar med helikoptrar och JAS. På grund av detta bör byggnadsobjekt (höga byggnader, master, vindkraftverk) utanför tätort med en höjd högre än 20 m och i tätort (enligt LMV karta i skala 1:250 000) över 50 m, genomgå en flyghinderprövning för militär luftfart. Inom en radie av 45 km från vissa flygplatser bör samtliga objekt högre än 20 m, dvs även inom tätort, remitteras till Försvarsmakten. Försvarsmaktens flyghinderprövning sker för att säkerställa att inga byggnadsverk hindrar eller försämrar tillgängligheten till Försvarsmaktens intressen, t.ex. flygplatser och övningsmöjligheter. Flyghinderprövningen sker även för att markeringen av ett byggnadsverk ur ett flygsäkerhetsperspektiv säkerställs.

Militär luftfart bedrivs på sådant sätt att kännedom om flyghinder från 20 m och uppåt är en flygsäkerhetspåverkande förutsättning. Därför begär Försvarsmakten även att bli informerad senast 30 dagar innan ett byggnadsverk uppförs, så kallade Meddelande om uppförande. Informationen används för att presenteras i publikationer, flygsystem och på flygkartor, samt utgör ett underlag till beräkningar av flygprocedurer för både civil och militär luftfart.

LFV är genom lokal flygplatschef ansvarigt för flyghinderprövningen för civil luftfart. Sedan halvårsskiftet 2005 har För-

svarsmakten uppdragit åt LFV Flyginformation SE att utföra Försvarsmaktens flyghinderprövningar. Prövningen för civil och militär luftfart kommer i framtiden att samordnas inom LFV. Arbete pågår parallellt inom Luftfartsstyrelsen och Försvarsmakten med att tydliggöra regler inom området. Försvarsmaktens behov av att yttra sig över flyghinder från 20 m och uppåt kommer att kvarstå.

Väderradarar

Försvarsmakten har sju och SMHI har fem väderradarstationer som samverkar. Det har visat sig att vindkraftverk kan störa väderradarernas utfall om vindkraftverk uppförs för nära en sådan radar. Det finns numera internationellt fastlagda riktlinjer. För enstaka vindkraftverk är skyddszonen 5 km runt en väderradar, för en grupp av två eller flera skall samråd ske med Försvarsmakten om projektet ligger inom en radie mellan 5 och 20 km från en väderradar. Försvarsmakten samverkar med SMHI i yttrandena. Försvarsmaktens väderradarar finns bl.a. på Gotland.

Försvarsmaktens hinderprövning

Försvarsmaktens hinderprövning görs ur ett flertal aspekter: övningsverksamhet, militär luftfart, telekonflikter, störningar mot spanings- och sensorsystem mm. Till Försvarsmakten inkomna mast- och vindkraftsärenden remitteras vidare till eventuellt berörda förband och enheter inom Försvarsmakten, Luftfartsverkets stödenhet för flyginformation (Flyginformation SE), Försvarsmaterielverk (FMV) samt i vissa fall Försvarsmateriel Radioanstalt (FRA) för synpunkter. När samtliga enheter/myndigheter inkommit med svar, upprättas ett samlat yttrande. Om ett negativt yttrande avges, motiveras ofta inte detta av sekretessskäl. Yttrandet är ett sammanvägt svar med hänsyn till alla ovan nämnda faktorer. Yttrandet är giltigt i två år.

Höga byggnadsobjekt

Höga byggnadsobjekt i form av master, vindkraftverk och byggnader bör inte lokaliseras i närheten av skjut- och övningsfält inklusive riskområden över vatten. Det avstånd (område) som bör lämnas fritt från vindkraftverk beror på den verksamhet som bedrivs.

Vid vissa fält nyttjas ett utökat riskområde vid skjutning med så kallade pilammunition. Vid t.ex. luftvärnsskjutfält används målflyg och där finns så kallade Restricted area, R-områden, som återfinns på flygkartor. Det finns idag tio skjutfält placerade längs Sveriges kuster som är utpekade som riksintresse enligt 3 kap 10 § MB. Även runt övriga skjutfält hålls fritt från master för att inte övningsverksamheten skall påverkas negativt. Skjut- och övningsfälten redovisas i "Översyn av Försvarsmaktens redovisning av intressen och riksintressen för totalförsvarets militära del enligt 3 kap 9 § miljöbalken" inklusive bilagor från 2010-02-17.

Totalförsvarets öppna riksintresseområden i Gotlands kommun utgörs av:

- Tofta skjutfält
- Visby flygplats
- Väderradarstationen i Åse
- Sprängområde under vatten nordväst om Fårö

Så tillgodoses det öppna riksintresset för totalförsvaret:

Av 3 kap 9 § miljöbalken framgår att mark- och vattenområden som har betydelse för totalförsvaret skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt motverka totalförsvarets intressen.

Områden som är av riksintresse på grund av att de behövs för totalförsvarets anläggningar skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningarna. Vidare framgår av 3 kap 10 § att om ett område är av riksintresse enligt 3 kap MB för flera oförenliga ändamål, skall företräde ges åt det eller de ändamål som på lämpligast sätt främjar en långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. Behövs området eller del av detta för en anläggning för totalförsvaret skall försvarsintresset ges företräde.

Totalförsvarets intressen på Gotland upptar avsevärda arealer och bedöms i vissa avseenden utgöra hinder för delar av en önskvärd utvecklingen på Gotland. Det gäller framförallt möjligheten att utveckla vindbruket i en riktning som kommunen bedömer som den mest önskvärda. Gotlands kommun har för avsikt att genom dialog med Försvarsmakten, som företrädar totalförsvaret, och med stöd av andra centrala myndigheter och Länsstyrelsen på Gotland försöka lösa dessa intressemotsättningar utan att äventyra de uppgifter totalförsvaret har att lösa.

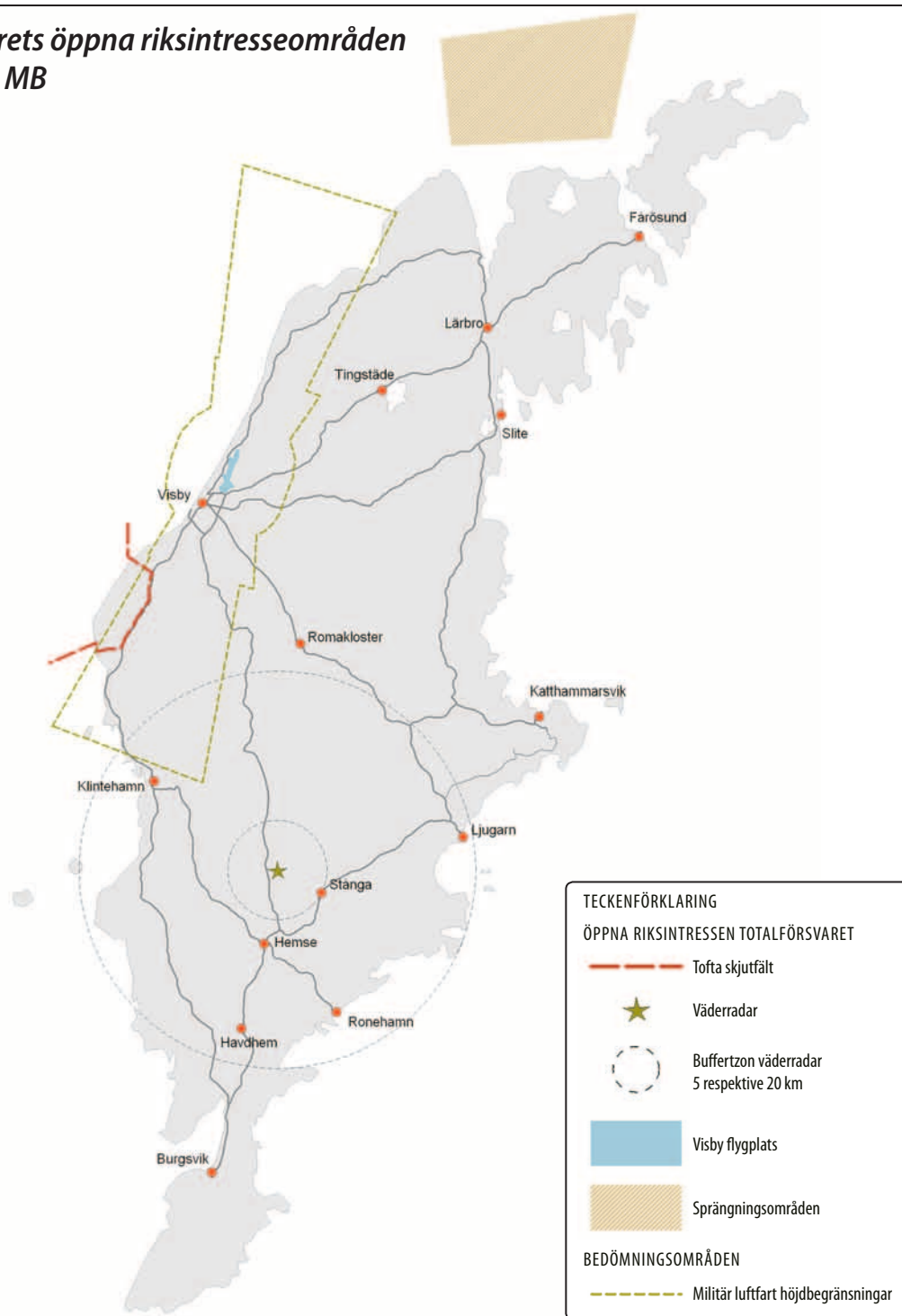
Länsstyrelsen väntas enligt uppgifter från Försvarsmakten få in nya uppgifter om samrådsområden under 2010, för dessa områden kan det då eventuellt bli aktuellt att fatta beslut om nya 12:4-förordnanden.

Tofta skjutfält

Tofta skjutfält är utpekat som område av riksintresse för totalförsvaret. Det pågår en tillståndsprövning av den framtida verksamheten inom området. Beroende på karaktären, omfattningen och utformningen av den verksamhet som kommer att tillåtas inom området kan man visa vilka eventuella exploateringshänsyn som måste tas i det omgivande området.

Det är dock Gotlands kommuns uppfattning att den verksamhet som tillståndsprövas ska planeras på sådant sätt att verksamheten mot områdets norra gräns inte inskränker möjligheter att nyttja angränsande fastigheter för ett eventuellt bostadsändamål.

Totalförsvarets öppna riksintresseområden enligt 3 kap MB

Visby flygplats

När det gäller det militära riksintresset Visby flygplats så har försvarsmakten lämnat följande synpunkter:

”Flygplatsen är av stor vikt för Försvarsmaktens verksamhet och ett riksintresse för både totalförsvaret och civil luftfart. Försvarsmaktens verksamhet kan förändras både uppåt och nedåt inom gällande tillstånd och det är av stor vikt att kommunens planering sker efter den omfattning av flygverksamheten som avges i miljötillståndet, inte dagens antal flygörelser.”

Gotlands kommun bedömer att det inte finns någon intressekonflikt mellan för-

svarmakten och kommunen när det gäller totalförsvarets riksintresseanspråk för riksintresset Visby flygplats.

Väderradarstationen i Ase

Väderradarstationen i Ase begränsar kraftigt möjligheterna att utveckla vindbruket i ett område med annars goda egenskaper för detta ändamål.

Gotlands kommun har för avsikt att genom dialog med Försvarsmakten och med stöd av andra centrala myndigheter och Länsstyrelsen på Gotland försöka lösa dessa intressemotsättningar utan att äventyra de uppgifter totalförsvaret har att lösa.

I dagsläget gäller dock de restriktioner för vindbruket kopplade till väderradarstationen som anges i översiktsplanen.

Sprängområde under vatten nordväst om Färö

Gotlands kommun bedömer att det inte finns någon intressekonflikt mellan försvarsmakten och kommunen när det gäller totalförsvarets riksintresseanspråk för det militära sprängområdet under vatten nordväst om Färö

Riksintressen enligt 4 kapitlet miljöbalken

I 4 kap miljöbalken, MB, finns de särskilda hushållningsbestämmelserna. Dessa omfattar ett stort antal, och till arealen stora, markområden, som i sin helhet är av riksintresse med hänsyn till sina höga natur- och kulturvärden. De utpekade områdena är angivna direkt i lagtexten. Till dessa områden räknas även Natura 2000-områden som pekas ut på annat sätt.

Gotland är i olika omfattning utpekad i 4 kap 2 och 4 §§ MB. Det finns även ett stort antal Natura 2000-områden utpekade enligt 4 kap 8 § MB. Av 4 kap MB framgår att exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön i de utpekade områdena endast får tillåtas om det inte *påtagligt skadar* områdenas natur- och kulturvärden och att det inte möter något hinder av de områdesspecifika bestämmelserna enligt samma kapitel. De utpekade områdena har i lagstiftningen bedömts attraktiva för många motstridiga intressen och konfliktrisen mellan exploaterings- och bevarandebestämmelserna är därför ofta mycket stor.

Vid bedömningen av tillåtligheten av ingrepp, enligt 4 kap MB, ska bedömas vad som är en lämplig utveckling i området från ett helhetsperspektiv.

Bestämmelserna i 4 kap MB utgör dock inte hinder för,

- utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet,
- anläggningar som behövs för totalförsvaret eller
- utvinning av fyndigheter av ämnen eller material inom områden av riksintresse enligt 3 kap 7 § MB, om det finns särskilda skäl.

Dessa undantag gäller dock inte inom Natura 2000-områden.

De områden på Gotland som är utpekade enligt de särskilda hushållningsbestämmelserna är följande:

• Hela Gotland omfattas av bestämmelserna i 4 kap 2 § MB

Vid bedömningen av påverkan på natur- och kulturmiljöer vid prövning av tillåtligheten av exploateringsföretag eller andra ingrepp i miljön på Gotland skall enligt 2 § turismens och friluftslivets, främst det rörliga friluftslivets, intressen särskilt beaktas.

• Gotlands kust, Östergarn, Storsudret och Fårö omfattas av bestämmelserna i 4 kap 4 § MB

Inom dessa områden får fritidsbebyggelse endast komma till stånd i form av kompletteringar till befintlig bebyggelse. Om det finns särskilda skäl får dock annan fritidsbebyggelse komma till stånd, företrädesvis sådan som tillgodoser det rörliga friluftslivets behov eller avser enkla fritidshus i närheten av de stora tätortsregionerna.

Gotlands kommun har i översiktsplanen gjort en tolkning av vad som avses med Storsudret, Östergarn samt Gotlands kust. Dessa avgränsningar överensstämmer med avgränsningen i VISION 2010 och de avgränsningar som gjordes i de fördjupade översiktsplanerna för Östergarnslandet och Storsudret.

4 kap 8 § MB omfattar ett stort antal särskilt utpekade områden på land och i havet inom Gotlands kommun. Om det kan befaras att en verksamhet eller åtgärd kan påverka miljön i ett Natura 2000-område på ett betydande sätt krävs tillstånd från Länsstyrelsen. Om det kan antas att en verksamhet eller åtgärd på ett betydande sätt kan påverka miljön i ett Natura 2000-område krävs tillstånd från Regeringen. Reglerna om förutsättningarna för ett sådant tillstånd finns i 7 kap 27–29 §§ MB.

Genom att Natura 2000-områden numera är av riksintresse får ingen typ av ändrad markanvändning, som prövas enligt 3 och 4 kap MB, komma till stånd utan att påverkan på dessa områden har undersökts och att eventuellt behövt tillstånd har erhållits. Det får också till följd att Länsstyrelsen med stöd av 12 kap 1 § PBL ska se till att kommunala planer inte tillåter markanvändning som strider mot skyddet av Natura 2000-områdena.

Nationallandskapet Gotland

Hushållningsbestämmelserna i 4 kap miljöbalken

För de områden som pekas ut direkt i fjärde kapitlets lagtext finns ingen motsvarande redovisning av riksintressets värden som i tredje kapitlet. Redan då lagen kom till uppfattades detta som en brist. Så småningom har det bestämts att respektive kommun ska ta fram en sådan redovisning i samband med kommunens översiktsplanering.

Nedan tecknas bakgrund och ett försök att närma sig en redovisning av de Gotländska värdena utifrån de övergripande natur- och kulturvärdena under begreppet "Nationallandskapet Gotland".

Begreppet nationallandskap låter förstå vad skyddsbestämmelserna i miljöbalkens fjärde kapitel omfattar. Öland, Gotland, norra Bohuslans kust, många andra attraktiva kuststräckor, de stora sjöarna, de outbyggda älvarna och delar av fjällvärlden är eminenta exempel på områden som nämns vid namn i själva lagtexten. Ingen kan ändra på detta skydd utan nytt riksdagsbeslut.

På 1960-talet började kärnkraftverk, massaindustrier, varv, raffinaderier m m etableras på allt fler ställen. Trenden bar enbart uppåt. I de mer storvulna visionerna skulle kusterna kantas av tung industri. Samtidigt tog fritidsbebyggelse allt mer strandnära mark i anspråk.

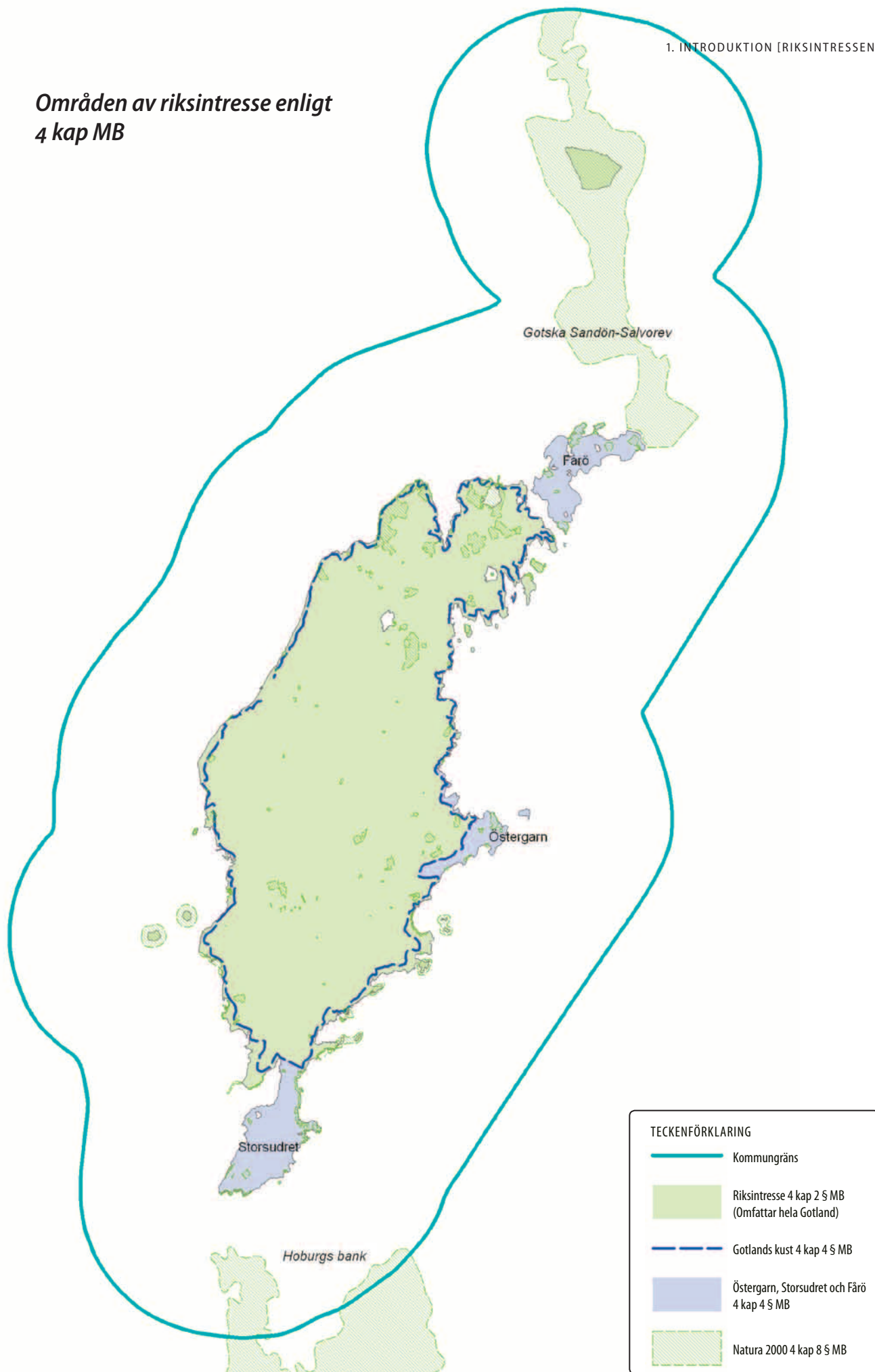
Då var Olof Palme ansvarigt statsråd för bland annat planfrågor. Han och regeringen såg att om inget gjordes så skulle få eller inga attraktiva stränder bli kvar, varken för vanliga svenskar eller turister. Det fanns också hot mot naturlandskap som var viktiga för djur och växter. Åkermark och kulturlandskap naggades i kanten då tätorter och fritidsbebyggelse tog allt mer plats. 1965 tog regeringen initiativet till den fysiska riksplaneringen.

Hela landet inventerades. Sedan tog regeringen, andra statliga organ och kommunerna i samråd ut områden som skulle värnas mot exploatering och platser som skulle reserveras för industrin. 1972 togs ett vägledande riksdagsbeslut. 1987 kodifierades arbetet i dåvarande naturresurslagen. Vissa områden angavs direkt i lagtexten (nuvarande 4 kap miljöbalken). Man skapade också regler för hur andra viktiga områden skulle pekas ut genom myndighetsbeslut (nuvarande 3 kap miljöbalken).

På Gotland är natur, kultur och historia en del av vardagen. Vid Gannarve begravdes för tre tusen år sedan en hövding. Idag hålls platsen öppen av gårdens hästverksamhet och Gannarve gård driver ridskola. Från stranden hörs ropen från hundratals gäss. Karlsöarna i fonden är viktiga fågelberg i Östersjön. (Foto Måns Hagberg)

Områden av riksintresse enligt 4 kap MB

Grunderna för nationallandskapet Gotland

Havet. Tio landmil från fastlandet. Lika långt till Baltikum. Hav och sjöfärder har alltid präglat Gotland. Havet har både isolerat ön, utgjort en förbindelseled till andra trakter och kulturer och varit den färdväg som använts för att finna rikedom i handeln.

Ljuset. Eftersom havet omger ön finns ett särskilt ljus som sedan hundratals år har lockat konstnärer och turister.

Stranden. Mötet mellan hav och land har en särskild makt över sinnena. Då isen drog sig tillbaka fann de första jägarna sitt byte där. Att skeppssättningar ligger med havsutsikt är ingen tillfällighet. Dagens turister vill ofta till stranden, som på Gotland är generöst tillgänglig för alla.

Fisket har alltid varit en viktig näring på Gotland. Det finns sammanlagt ett sextiotial hamnar kvar, och det finns områden av riksintresse för den näringens utpekade.

Naturen. För 400 miljoner år sedan låg Gotland vid ekvatorn. Man kan nu hitta fossil efter urtida växter och djur som levde i ett tropiskt klimat. Efter den senaste istiden avlagrades här och var lera, grus och morän på kalkstensgrunden. Många stränder och hela Gotska Sandön utgörs av sand.

Kalkgrunden ger andra betingelser för växt- och djurliv än på fastlandet. Naturen kan se karg ut men hyser en rik flora. Gränsen mellan natur och kultur är flytande, ängeshävderna och betet har format många miljöer. Naturen lockar turister och även specialister som kan hitta arter som inte finns på andra håll. Fågellivet, inte minst utefter stränderna, är rikt och ett påtagligt inslag även i vardagslivet. De stora naturvärdena återspeglas i att Gotland har många områden av riksintresse för naturvård, dit även nätverket med Natura 2000-områden räknas.

Historien. Gotlands har en annan historia än Sveriges kärnområden. Historien är mer närvarande på Gotland än på många andra håll. Här finns minnen från medeltiden levande och rötterna är djupa långt ner i vikingatid, järn- och bronsålder. Områden som särskilt väl speglar denna historia har pekats ut som riksintressen för kulturminnesvärden.

Jordbruket Gotland har alltid varit ett utpräglat jordbrukslandskap. Trots att strukturmövandling präglar lantbruket fortfarande landskapet. Lammet är en symbol som syns på flaggor och vapen medan fåren betar på många håll i byggena, på Fårö fritt ute i landskapet. De storstadsbor som åtminstone på fritiden vill återse moderneringen söker sig gärna till Gotland.

*Summan kummar me sol kummar yvar hällmark u stain,
yvar förfädas bain, yvar martall, yvar ain.
Yvar maurar u mack, leiksum yvar pinnsvein u rack.
Skeinar soli igen pa ladingen.*

*Summar de är når soli kummar yvar Austagan
Summar de är når brimsar brummar u myggar bleir me ban
Summar de är når Palme gåimar si pa norr nånstans.
Visst skudd de vare trist skudd de var um summan inte fanns.*

*Vackat kan vare mosse pa en gammel sprucken stain,
vackat kan var u hald si bei fast bärngingi är klain.
Vackat kan vare sånt som kalles fåult nån annanstans.
Visst skudd de vare trist skudd de var um Gotland inte fanns.*

Bebyggelsen. Kyrkor och kalkstensbyggningar präglar landskapsbilden. Gotland har landets äldsta bostadsbestånd. Det har en utformning som mer är släkt med Tysklands, Baltikums och Skånes äldre bebyggelse än med mellan- och nordsvensk bebyggelse eller moderna enbostadshus.

Levande landsbygd. Gotland är landets största glesbygdskommun mätt i antal invånare utanför tätorterna. Det finns bebyggelse nästan överallt, till stor del utefter vägarna som ligger där de ligger sedan urminnes tid. Numera är det inte jordbruket som ger den största sysselsättningen. De som bor på landet livnär sig på samma sätt som de som bor i stan. Detta fungerar tack vare ett omfattande trafikarbete – transporter och resor som annars utförs på stadsgator sker nu ute på landsvägarna.

Hansestaden Visby. Visby innanför murarna är sedan 1995 ett världsarv "som på ett unikt sätt bevarat sin stadsbild och sin synnerligen värdefulla bebyggelse". Innanför murarna har de historiska värden som finns på många håll ute på ön koncentrerats till en intensiv blandning av historia och materia. Då man går i stan känner man backarna i benen medan ögonen tar in gaturum, byggnader, murar, träd och människor.

Gotlänningarna. Språket, gutamålet med sina olika dialekter, har andra rötter än rikssvenskan. Ibland svårt att förstå för fastlänningen, men kanske just därför en sammanhållande faktor för gotlänningarna. Fastlänningar som flyttat hit får försöka lyssna in och gotlänningar uttrycka sig på rikssvenska med lite lagom gotländsk intonation. Det är ju totalt ute att tala om nationalkaraktärer, men nog har väl gotlänningarna en alldeles egen blandning av mild hybris och stor ödmjukhet? Gotland är viktigast på jorden samtidigt som man vet att man bor på en liten holme i en stor värld.

Hela Gotland Riksintresset Gotland konstitueras alltså av havet, ljuset, stranden, naturen, historien, jordbruket, bebyggelsen, levande landsbygd, Visby och gotlänningarna.

Och sommaren. 1975 gick den första översiktsplanen för Gotland ut på samråd. Där fanns de riksintressen med som Palme tagit initiativet till. 1975 var också det år då Allans Nilssons sång *Summan kummar* framfördes för första gången. Den har sedan dess blivit något av en nationalsång för Gotland. Den visar nog bäst vad Gotland står för och hur det vore om Gotland inte fanns.

Så tillgodoser översiktsplanen riksintressena i miljöbalkens fjärde kapitel

I *Grunderna för nationallandskapet Gotland* kan man förstå att hela Gotland är av riksintresse men att skyddsintressena blir starkare markerade utmed kusten, på Fårö, Östergarnslandet och Storsudret och särskilt starka inom Natura 2000-områdena.

Det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025, genomsyras av höga ambitioner inom alla områden. Bland annat ska Gotlands befolkning öka till 65 000 invånare och den ökade befolkningen ska fördela sig jämnt över ön. Vidare ska Gotlands välbefinnande öka genom utveckling av gamla och nya näringar. Dessutom ska vindbruket byggas ut i stor omfattning. Detta ska ske samtidigt som natur- och kulturvärden och friluftslivets värden ska bevaras. Översiktsplanens ska blä ge de planmässiga förutsättningarna för att en sådan utveckling kan ske utan att riksintressena i 4 kap MB påtagligt skadas.

Visionens mål innebär ett ökat bostadsbyggande, ett ökat byggande för att tillgodose näringslivets behov av byggnader och anläggningar samt att det kommer att uppföras ett stort antal vindkraftverk.

Översiktsplanens övergripande riktlinje för bebyggelseutvecklingen är att det överlag ska eftersträvas en mer samlad bebyggelse. Med det menas att bebyggelseutvecklingen bör ske kopplat till ett naturligt sammanhang. En del av detta sammanhang utgörs av det natur- och kulturlandskap som den tillkommande bebyggelsen ska bli en del av. En allt för stor spridning av bebyggelsen kan leda till en oönskad splittring av landskapet, som på sikt leder till att det förlorar sin karaktär. Översiktsplanens övergripande riktlinje stöds även av planens övriga riktlinjer. Särskilt av riktlinjer för byggande i kustzonen, i strategin för utveckling av tätorterna, i riktlinjerna för utveckling av campingplatserna och för byggande i kulturlandskapet. I planen finns även en lång lista på fördjupade översiktsplaner och bebyggelsestrategier som ska genomföras. Det gäller framförallt i kustzonen där värdena i 4 kap MB är som starkast.

Kommunen bedömer att översiktsplanen genom sina samverkande riktlinjer tillsammans med de redovisade intentionerna för den fortsatta fördjupade planeringen tillgodoser både bostadsbyggandets och näringarnas markbehov i relation till behovet av att skydda de grundläggande värden som beskrivs i *Grunderna för nationallandskapet Gotland*, med särskilt beaktande av friluftslivets intressen. Kommunen bedömer därför att översiktsplanens hantering av den, om uttrycket tillåts, traditionella bebyggelseutvecklingen även tillgodoser riksintressena i 4 kap miljöbalken.

Hur översiktsplanen tillgodoser riksintressena i 4 kap MB med avseende på vindbruket, med dess speciella förutsättningar redovisas separat.

Vindbruket och nationallandskapet

I översiktsplanen har tio procent av Gotlands landareal pekats ut där vindbruket bedöms ha goda förutsättningar att etableras. På grund av hänsyn till andra intressen kommer inte de utpekade områdena att kunna utnyttjas till hundra procent. Trots detta kommer andra intressen utifrån sina perspektiv att få göra eftergifter precis som vindbruket gör det från sitt.

Uttrycket "från vindbrukets perspektiv" betyder maximal produktion av starkt efterfrågad, klimatneutral, ren och förnyelsebar elenergi. De lämpligaste platserna för vindbruk är i allmänhet där det blåser som mest. Dessa platser finns i havet och därefter utmed kusterna och vidare i avtagande styrka ju längre in på ön man kommer. Det finns även en höjdfaktor att räkna med, ju högre upp desto mer blåser det. Utifrån vindbrukets perspektiv borde därför vindbruket i första hand lokaliseras till havet och därefter till kusterna, o.s.v. Som varje annat intresse måste vindbruket ta hänsyn till andra intressen: människans välbefinnande, biologisk mångfald, kulturarvet, landskapet, andra näringar och andra samhällsnyttiga verksamheter.

Med hänsyn tagen till dessa andra intressen återfinns, med några undantag, de utpekade områdena i lägen som ur ett renodlat vindbruksperspektiv är tredje- och fjärdehandslägen. Dessa områden har dock fortfarande medelvindar i klass med de områden som pekas ut som riksintresse för vindbruk. Gotland kan sägas vara gynnat ur vindsynpunkt.

Översiktsplanens riktlinjer ställer även, på områdesnivå, stora krav på hänsyn till andra intressen, vilket bl.a. innebär att långt ifrån all utpekad mark kommer att kunna bebyggas med vindkraftverk. Det finns medvetet ett betydande svängrum för givande och tagande inbyggt i planen. Syftet är att uppnå den bästa helhetslösningen inom varje utpekad område.

Bedömningen är att hänsynsfullt utförda delar också bidrar till en bättre helhet.

Trots att vindbruket är ett betydande intresse och att det har behandlats med stor hänsyn till andra intressen finns det ändå anledning att ställa sig frågan hur det utbyggda vindbruket kommer att påverka totalupplevelsen av det gotländska landskapet?

En ökad andel av Gotlands befolkning kommer i framtiden att se vindkraftverk från sin bostad, men i huvudsak på ett avstånd längre än 1 km. I ännu större utsträckning kommer människor att i någon form uppleva vindkraftverk i sin vardag.

Av planen framgår att det inom stora områden på Gotland fortfarande kommer att vara fritt från etableringar av vindbruk. Inom delar av dessa områden kommer man även i framtiden att kunna uppleva och röra sig opåverkad av vindbruket. Andra områden kommer att vara näst intill opåverkade, man kommer att se enstaka vindkraftverk i fjärran.

På andra delar av Gotland kommer, vid förflyttning i landskapet, vindkraftverk

plötsligt att dyka upp för att sedan försvinna, för att åter dyka upp och därefter försvinna igen, o.s.v. Här kan vindkraftverken uppträda både nära och på avstånd.

Inom vissa områden kommer vindbruket att vara oerhört närvarande. För vissa är sådana miljöer helt otänkbara att besöka och vistas i, medan det för andra går att kombinera besök vid vindkraftverk med att njuta av vindkraftverken i landskapet och av natur- och kulturmiljöer och de fria viderna vid havet.

Vindbruket kommer inte att byggas:

- på eller inom en radie av 40 km från Gotska sandön inom Gotlands kommun,
- inom de områden som pekas ut i 4 kap 4 § MB, dvs på Fårö, Östergarn, Storsudret och utmed Gotlands kust, med undantag av redan etablerade platser,
- inom Natura 2000-områden,
- inom natur- och kulturresevat med enstaka undantag inom Naturreservatet Gotlandskusten (Näsudden m fl)
- inom djurskyddsområden,
- inom biotopskydd,
- inom utpekade riksintresseområden enligt 3 kap MB för naturvärden, kulturmiljövärden och det rörliga friluftslivet, dock med möjliga undantag inom riksintresseområden för vindbruk enligt 3 kap MB samt ytterligare några undantag,
- i närheten av kyrkor och
- inom områden med vindbruk som inte anses lämpliga för generationsväxling.

Det framtida Vindbruket på Gotland ska samexistera med det rådande natur- och kulturlandskapet, boende och utvecklingen av bostadsbyggandet, våra viktigaste näringar: jordbruket och turismnäringen och utvecklingen av dessa. Vindbruket är en del av bebyggelseutvecklingen.

Bedömningen är att vindbruket kommer att ta plats i landskapet och i framtiden utgöra en del av landskapsbilden på Gotland men att den är berättigad och legitim.

Alla frågor rörande vindbrukets påverkan kan inte besvaras i översiktsplanen, det är inte heller översiktsplanens roll.

En stor del av prövningen av vindbruket kan inte avgöras annat än i den slutliga prövningen, när en detaljplan antas, ett bygglov eller tillstånd lämnas.

Bedömningen är att tillräcklig hänsyn har visats till andra intressen med beaktande av:

- de kompromisser vindbruket gör från det renodlade vindbruksperspektivet,
- de kriterier för utpekande av områden som har använts,
- de riktlinjer som ska användas i den fortsatta planeringen och prövningen av vindbruk och
- de områden som har undantagits för vindbruk.

Bedömningen är att även den utbyggnad av vindbruket som översiktsplanen medger, tillsammans med redovisade bedömningar och riktlinjer kan anses förenlig med de värden som beskrivs i *Grunderna för det Gotländska nationallandskapet*. Det planerade vindbruket bedöms inte heller skada den känsla som gör Gotland till en attraktiv plats att bo på och att besöka och kan därmed anses förenlig med de värden som utgör riksintressena i 4 kap miljöbalken.

Sist men inte minst ses den goda vindtillgången, tillsammans med andra gynnsamma faktorer för vindbruket, som en naturresurs som Gotland bör använda för att stärka den ekonomiska utvecklingen, det lokala näringslivet och den lokala arbetsmarknaden över hela ön.

Översiktsplanen är till för de närmsta åren, för den generation som nu växer upp och för framtida generationer! (Foto © 2008 Henrik Radhe / GA)

Tillämpning av tredje och fjärde kapitlet miljöbalken Avvägning mellan olika intressen

Vid avvägning mellan olika intressen enligt 3 kap MB ska följande prioriteringar göras:

- Vid avvägning mellan bevarande- och exploateringsinriktade riksintressen enligt 3 kap MB, ska det riksintresse som bäst främjar en långsiktigt god hushållning ges företräde, med undantag av totalförsvarets riksintressen, som alltid ska ges företräde framför andra riksintressen.
- Vid avvägning mellan riksintressen och prioriterade intressen enligt 3 kap MB, ska riksintressen ges företräde.
- Vid avvägning mellan bevarande- och exploateringsinriktade prioriterade intressen enligt 3 kap MB, ska det intresse som bäst främjar en långsiktigt god hushållning ges företräde.
- Vid avvägning mellan andra allmänna intressen och prioriterade intressen enligt 3 kap MB, ska det prioriterade intresset ges företräde.

”Avvägning” mellan motstående riksintressen enligt 3 och 4 kap MB

Av 3 kap 10 § MB, framgår att avvägningen mellan två motstående riksintressen, enligt 3 kap MB, inte får medföra påtaglig skada på riksintresset eller strida mot övriga bestämmelser enligt 4 kap MB. Avvägningen mellan riksintressen i 3 och 4 kap MB kan därmed sägas avgjord redan i lagtexten.

Påtaglig skada

I lagtexten ges ingen närmare förklaring till begreppet *påtaglig skada*. Inte heller i förarbetena finns någon entydig definition. Oftast handlar svårigheterna om att bedöma eventuell *påtaglig skada* på de riksintressen som handlar om natur- och kulturvärden och friluftslivets intressen. I de andra fallen handlar det snarast om huruvida en åtgärd hindrar någon form av exploatering eller inte.

Riksintressen enligt 3 kap MB skyddar i huvudsak mindre områden med mer preciserade värden av både bevarande- och exploateringskaraktär, medan avsikten med 4 kap MB är att skydda områdenas natur- och kulturvärden från ett helhetsperspektiv, där det är turismens och främst det rörliga friluftslivets intressen som ska beaktas. Det handlar i första hand om tillgänglighet och upplevelsevärden. 3 och 4 kap MB behandlar således olika slags värden. Påtaglig skada på det ena värdet innebär därför inte med automatik påtaglig skada på det andra.

När det gäller bedömningar enligt 4 kap 2 § är det framförallt mindre åtgärder som är komplicerade. En enskild åtgärd kanske i sig inte utgör påtaglig skada men i ett längre perspektiv kan många små ingrepp sammantaget utgöra en sådan skada. Vindbruket är kanske det exempel som i det sammanhanget är lättast att förstå. För varje nytt vindkraftverk som tillåts kan det finnas en risk att det skyddsvärda intresset stegvis urholkas och slutligen passerar grän-

sen för påtaglig skada på helhetsvärdet, upplevelsevärdet.

Naturvårdsverkets allmänna råd

Naturvårdsverket, NV har gett ut allmänna råd angående bedömningen av påtaglig skada på områden som omfattas av 3 kap 6 § 2 st. Sammanfattningsvis ger NV följande definition:

”Påtaglig skada kan uppstå om en åtgärd mer än obetydligt skadar de natur-, kultur- eller friluftsvärden som utgör grunden för riksintresset.”

Påtaglig skada enligt 3 kap MB

- Tillfälliga åtgärder kan medföra påtaglig skada om påverkan i området blir så stor att det förlorar sitt värde som riksintresseområde.
- Irreversibel påverkan på värden som utgör grunden för riksintresset bör som regel ses som påtaglig skada.
- Det bör analyseras hur mycket, på vilket sätt och hur länge en åtgärd kan anses inverka negativt på de värden som utgör grunden för riksintresset.
- Hänsyn bör tas till områdets känslighet och återhämtningsförmåga.
- Att en åtgärd sker utanför ett riksintresse eller endast berör en liten del av det utesluter inte att skadan kan bli påtaglig.
- Inom de områden som NV pekat ut som riksintressanta enligt tredje kapitlet för naturvärden är värdena inte lika höga i alla delar.
- Påtaglig skada på ett riksintresse kan många gånger undvikas genom mindre eller större anpassning i lokaliseringen.

Påtaglig skada enligt 4 kap MB

När det gäller utpekade områden i 4 kap MB är det till stor del estetiska och kultur-

historiska värden och allmänhetens möjlighet till naturupplevelser, upplevelser av landskapet som ligger i fokus.

Vid skadebedömningen måste ses till vad som är en lämplig utveckling inom ett större område och inte enbart hur den aktuella åtgärden påverkar den närmaste omgivningen.

Kunskapsunderlag

Av 2 kap 20 § MB framgår att:

”Länsstyrelsen skall ställa samman utredningar, program och annat planeringsunderlag som har betydelse för hushållningen med mark och vatten i länet och som finns hos statliga myndigheter. Länsstyrelsen är skyldig att på begäran tillhandahålla sådant planeringsunderlag åt kommuner och myndigheter som skall tillämpa denna balk samt åt den som är skyldig att upprätta en miljökonsekvensbeskrivning.”

Några länsstyrelser har tagit fram material som försöker tydliggöra vilka värden som skyddas av de särskilda hushållningsbestämmelserna i 4 kap MB. Bl a har Länsstyrelsen i Västra Götalands län sammanställt en beskrivning av vad som är kärnan i de helhetsvärden som finns längs den bohuslänska kusten. De använder sig av begreppet nationallandskap för att tydliggöra hur landskapet är unikt och värdefullt för hela Sverige. Det bedöms som rimligt att den statliga nivån tar ett delansvar i beskrivningen av de värden som lagstiftaren har pekat ut och tagit ansvar för att bevaka.

Ambitionen bör vara att kommun och länsstyrelse i översiktsplanen i stort sett är överens om att inriktningen och omfattningen på den bebyggelseutveckling som möjliggörs i översiktsplanen också är förenlig med de värden som avses i 4 kap 2 § MB.

HÄLSA OCH SÄKERHET

riktvärden för planering

Buller

Ljud påverkar oss på olika sätt och har betydelse för vår hälsa och för möjligheten till en god livskvalitet. Buller i samhället är ett växande problem såväl i utomhusmiljö som inomhus.

Vägrafik är den största källan till buller. I Sverige störs över 1100000 människor dagligen av buller från våra största vägar, alltså alla vägar inom storstadsregionerna, Stockholm, Göteborg och Malmö (Källa SNV hemsida, vägrafik). Trafikbuller från landsvägarna på Gotland kan beröra upp till 2000 hushåll (över 55 dBA ekvivalent utomhus). Vägverket bedriver ett arbete för att åtgärda de fastigheter som är utsatta för höga trafikbullernivåer. Under 2006–2007 har över 200 fastigheter åtgärdats på Gotland genom att i första hand förbättra fönster så att bullerstörningarna minskar inomhus.

Trafikbullerstörningar berör även många hushåll längs med de trafikerade vägarna i Visby. Det finns dock ingen beräkning på hur många hushåll som överskrider riktvärdet 55 dBA utomhus.

Trafikbullerstörning i Visbyområdet förekommer dessutom från Visby flygplats. Ett mindre antal hushåll störs av den befintliga flygomfattningen. Ett betydligt större antal hushåll kommer att beröras av "flygbullermattan" som motsvarar störningsrisken vid fullt utnyttjande av flygplatsens miljötillstånd. "Flygbullermattan" är styrande vid planering av ny bebyggelse.

Bullerstörningar kan även förekomma från fritidsverksamheter, tex motorsport och från olika typer av verksamheter. Sommartid är det vanligt med bullerstörningar från nöjesverksamheter.

Hälsoeffekter av samhällsbuller är enligt Världshälsoorganisationen bl.a. hörselskador, talinterferens, kommunikationsstörning och sömnstörning. Därutöver förekommer effekter på psyko-fysiologiska och mentala funktioner samt på prestation och beteende.

- För att komma till rätta med hälsoeffekterna och kostnader inom sjukvården m.m. är det viktigt att i all planering sträva efter att klara de nationella riktvärden som har tagits fram för olika typer av bullerstörningar. Arbetet bör inrikta sig både på ny och på befintlig bebyggelse.

Riktvärden för trafikbuller

Riktvärden som normalt inte bör överskridas vid nybyggnad av bostadsbebyggelse eller vid nybyggnad eller väsentlig ombyggnad av trafikinfrastruktur gäller följande:

- 30 dBA ekvivalent inomhus.
- 45 dBA maximalnivå inomhus nattetid.
- 55 dBA ekvivalent utomhus (vid fasad).
- 70 dBA vid uteplats i anslutning till bostad.

Flygbuller

Se karta sid 35

För närvarande pågår framtagandet av allmänna råd för flygbuller och bostäder. När dessa är antagna kommer de att ersätta dagens riktlinjer för hanteringen av flygbuller på Gotland.

För flygbuller gäller riktvärden 55 dBA ekvivalentnivå utomhus och 70 dBA som maxnivå utomhus.

Förekomsten av flygbuller påverkar i hög grad utvecklingen av Visbys norra och centrala delar. (*Visby flygplats influensområde för flygbuller och hinderfrihet redovisas på karta på sidan 35 under rubriken Riksintrasse för Visby flygplats 3 kap 8 §.*)

Vid tillämpning av riktvärdena vid åtgärder i trafikinfrastrukturen bör hänsyn tas till vad som är tekniskt möjligt och ekonomiskt rimligt. I de fall utomhusnivån inte kan reduceras till de nivåer enligt ovan bör inriktningen vara att inomhusnivåerna inte överskrider.

Tysta områden

Tystnad är en bristvara i dagens intensiva samhälle och i den fysiska planeringen är det en viktig uppgift att säkerställa tysta miljöer.

Tystnaden i rekreatiomsområden är ofta en förutsättning för att upplevelsen ska ge vila och avkoppling. Den förutsätter att det är tillräckligt bullerfritt så att naturliga ljud såsom fågelsång och vågskvalp kan uppfattas. Ett tyst område kan beskrivas som ett område med avsaknad eller liten påverkan av buller men med förekomst av önskade naturliga ljud och kan definieras som områden där ljudnivån inte överskrider 50 dBA, vilket stora delar av Gotland uppfyller.

I större tätorter och i Visby kan behovet av tysta områden tänkas vara större och möjligheten till att vistas i en "tyst oas" kan vara en utgångspunkt när man ser över tillgänglighet till exempelvis grönområden, men också hur bostäder är placerade för att minska bullerstörningar och öka utomhusvistelsen. Till exempel erbjuder Gotlands kustområden goda möjligheter till tysthet, rekreation och vila.

Tillgängligheten till tysta områden på Gotland är mycket god och någon särskild inventering och beskrivning av sådana områden bedöms därför inte föreligga.

Luft

Det nationella miljömålet Frisk luft lyder: "Luften skall vara så ren så att människors hälsa samt djur, växter och kulturvärden inte skadas."

Luften i kommunen påverkas i första hand av de luftföroreningar som förs hit med vindarna från Mellaneuropa. Gotländska utsläpp kommer från vägtrafik, arbetsmaskiner, båttrafik och utsläpp från industrier.

Kommunen ansvarar för att kontrollera luftkvaliteten och tillhandahålla information om föroreningsnivåerna för bland annat svaveldioxid (SO₂) och kvävedioxid (NO₂). Miljö- och hälsoskyddsnämnden har under flera års tid genomfört mätningar av svaveldioxid och kvävedioxid i Visby. Generellt ligger Visby i nivå med övriga svenska tätorter när det gäller halter av svaveldioxid och kvävedioxid, men lägre när det gäller bensen. Halten av partiklar kan företrädesvis under våren tidvis vara hög i gatuplanet. Några överskridanden av gällande miljö kvalitetsnormer bedöms inte föreligga.

Trafiken och uppvärmningen av bostäder är bland de största utsläppskällorna, även om utsläppen av svaveldioxid har minskat med närmare 80 procent sedan 1970-talet. Det har lett till en kraftigt förbättrad luftkvalitet och dagens svaveldioxidutsläpp utgör inte något hot mot människors hälsa, men är fortfarande en bidragande orsak till försurning, vilket påverkar djur- och växtlivet. Kulturföremål påverkas också av en försurd nederbörd. Målsättningen för Gotland är att bibehålla nuvarande låga nivå av svaveldioxid i luften.

Halterna av kvävedioxid har sjunkit men höga halter kan förekomma främst i anslutning till vägar med mycket trafik. Kvävedioxidhalterna har varit relativt konstanta under senare år.

Det är stora skillnader mellan Visby och landsbygden när det gäller luftkvalitet. Exempelvis är halterna för kvävedioxid närmare hälften vid Hoburgens jämfört med de uppmätta halterna i Visby.

- Långsiktigt ska nivåerna av svaveldioxid och halterna av kvävedioxid minska på Gotland

Vatten

Miljö kvalitetsnormer för vatten

Den 15 december 2009 infördes miljö kvalitetsnormer för yt- och grundvatten. Normerna innebär att åtgärder skall vidtas för att sjöar, åar, kustområden och grundvatten skall uppnå en god ekologisk respektive kemisk status till i normalfallet år 2015. I vissa fall kan senare årtal accepteras.

För Gotlands del innebär miljö kvalitetsnormerna att kvalitetskrav angivits för Bästeträsk, Fardumeträsk, Tingstädeträsk, Gotlands kustområden, 15 åsystem samt Gotlands grundvattenförekomster.

Vattenfrågorna är högt prioriterade i det gotländska miljöarbetet. Många aktörer samverkar på olika sätt för att genom lämpliga åtgärder åstadkomma en minskad belastning på Gotlands känsliga yt- och grundvattenförekomster. Storskaliga

satsningar med att bygga ut det kommunala vatten- och avloppsnätet och därmed möjliggöra sanering av bristfälliga enskilda avlopp, införande av skyddsområden för kommunala vattentäkter, inventering och krav på åtgärder av dåliga avlopp samt de nyinrättade vattenrådets lokala insatser utgör exempel på pågående arbeten som syftar till att långsiktigt förbättra och säkerställa en god yt- och grundvattenkvalitet.

Översiktsplanen och den fysiska planeringen i övrigt har en central roll i vattenvårdsarbetet i avvägningen med att möjliggöra en mark- och vattenanvändning där vattenskyddet har högsta prioritet.

Avstånd mellan djurstallar och bostäder

Kommunen har tagit fram rekommendationer för avstånd mellan djurstallar och bostäder med hänsyn till såväl allergirisk som andra olägenheter, i första hand luktproblem.

Ett minimiavstånd vid nylokalisering av bostäder och stallbyggnader har antagits av Miljö- och hälsoskyddsnämnden och Byggnadsnämnden.

Rekommendationer

Avstånd mellan bostäder och djurstallar (dock ej ligghallar) vid:

- Mindre djurhållningsföretag – ca 100–200 meter
- Större djurhållningsföretag – ca 300–500 meter
- Mindre djurhållningsföretag definieras: upp till 9 hästar eller 150 tackor eller 75 nötboskap.
- Större djurhållningsföretag definieras: yrkesmässig svinhållning, yrkesmässig fjäderfåhållning, mer än 9 hästar, eller 150 tackor, eller 75 nötboskap.
- Andra faktorer kan också påverka bedömningen, t.ex. mellanliggande tidigare bebyggelse, skogs- och växtridaer, förhärskande vindriktning, placering och utförande av gödselhantering.
- Vid tveksamheter gäller "först på platsprincipen".
- Större befintliga djurstallar som inte används, men som kan komma att användas beaktas också.
- Rekommendationerna avser endast avstånd till byggnader med djurhållning, ej betesmark.
- Vid mindre antal djur, typ hobbyverksamhet, görs en bedömning från fall till fall.
- Gäller ej byggnader inom egen fastighet.
- Det är av stor vikt att hänsyn till lantbrukens utvecklingspotential tas. Eventuella framtida expansionsmöjligheter ska inte begränsas av ny bebyggelse. Hur stort ett sådant avstånd ska vara eller vilka lantbruksföretag det kan handla om får utredas från fall till fall.

Elektromagnetisk strålning

Elektromagnetiska fält som kan påverka människan förekommer i samhället vid kraftledningar, transformatorstationer, obalanserade strömmar i elkablar under mark eller i olika installationer i byggnader m.m.

Medianvärdet för bostäder och förskolor i större städer är ca 0,1 mikrotesla (0,1 μ T). I mindre städer och på landsbygden är värdena ungefär hälften. Nära kraftledningar och transformatorstationer är magnetfälten kraftigare.

Människans påverkan av strålning från mobiltelefonmaster är ännu så länge dåligt känd. Man vet att strålningen avtar snabbt med avståndet från källan och att den är störst i sändarriktningen. Etablering av mobiltelefonmaster i närheten av bostäder bör undvikas och alternativ placering utredas liksom möjlighet till samlokalisering av master.

I Sverige är allmänhetens exponering av radiofrekventa, elektromagnetiska fält långt under det rekommenderade referensvärdet enligt Statens strålskyddsinstitut. Referensvärdet ger god marginal till påvisade skadliga effekter.

Det är inte möjligt att peka ut områden helt fria från elektromagnetisk strålning på Gotland. Frågan kan innebära intressekonflikter då flertalet människor efterlyser bättre IT-infrastruktur och mobiltelefonnät på landsbygden för att vilja bosätta sig där och det är ofta en grundförutsättning för dagens företagare. I zoner med låg strålning är det inte möjligt att tala i mobiltelefon eller se på TV.

Normala försiktighetsåtgärder bör gälla i planeringen, bl.a. undvika att placera nya bostäder, skolor och förskolor mycket nära sådana elanläggningar som ger förhöjda magnetfält.

- Vid nylokalisering bör av försiktighets-skal nivå 0,2 mikrotesla (0,2 μ T) inte städigvarande överskridas.

Förorenad mark

Förorenade områden är områden som är så förorenade att det kan medföra skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön. Kunskapen om hur vi påverkar vår miljö har ökat både hos näringslivet och hos allmänheten. Tidigare släpptes mängder av miljöfarliga ämnen ut i våra marker och vattendrag. Kemikalier som hamnat i miljön blir ofta kvar i marken under en lång tid. Vid för höga halter kan människor och natur ta skada då föroreningarna sippas ut i grundvattnet och vattendrag för att sedan nå brunnar och vattentäkter.

Historiskt har många olika branscher funnits på ön. Till de mer miljöfarliga industrierna och verksamheterna kan räknas bensinstationer, oljedepåer, verkstäder, textilindustri, träimpregnering, sågverk, garveri, kemtvätt, skrot och tjärfabriker. De flesta har varit koncentrerade till Visby, men också till Klintehamn, Hemse

och Slite. Det finns även exempel på industrier lokaliserade långt från dessa orter, vilket syns tydligt på kartan över potentiellt förorenad mark.

Orsaken till att utsläpp och läckage kan få ödesdigra konsekvenser är Gotlands speciella geologi som skiljer sig från övriga Sveriges. Den består av lagrad kalksten, mangelsten, revkalksten och mindre områden med sand- och siltsten. Detta har stor betydelse för grundvattenbildningen och vattenförsörjningen på Gotland. Stora områden på Gotland utgörs av hållmark som saknar jordtäckelse eller endast har tunna jordlager. Detta innebär att ytvatten snabbt kan tränga ned i berggrunden till grundvattnet. I kombination med en sprickig berggrund leder det till att grundvattnet är mycket känsligt för föroreningar. Spill eller utsläpp från industriverksamhet eller olyckor kan få föroreningens konsekvenser.

Idag finns över 10 000 enskilda vattentäkter och stora problem med främst bakterier som förorenar vattentäktarna till följd av de korta transporttiderna i berget.

Länsstyrelsen har till ansvar att lokalisera potentiellt förorenade områden och bestämmer därefter genom en riskklassning hur stor risken är för att området ska orsaka skador på människors hälsa eller på miljön. Det handlar om att bestämma kemikaliers farlighet, föroreningsnivå, spridningsförutsättningar samt områdets känslighet och skyddsvärde. Hittills har ca 1 000 platser lokaliserats där miljöfarlig verksamhet bedrivs eller har bedrivits och som kan ha gett upphov till förorenade områden. Uppskattningsvis är 400 av dessa platser mer eller mindre förorenade.

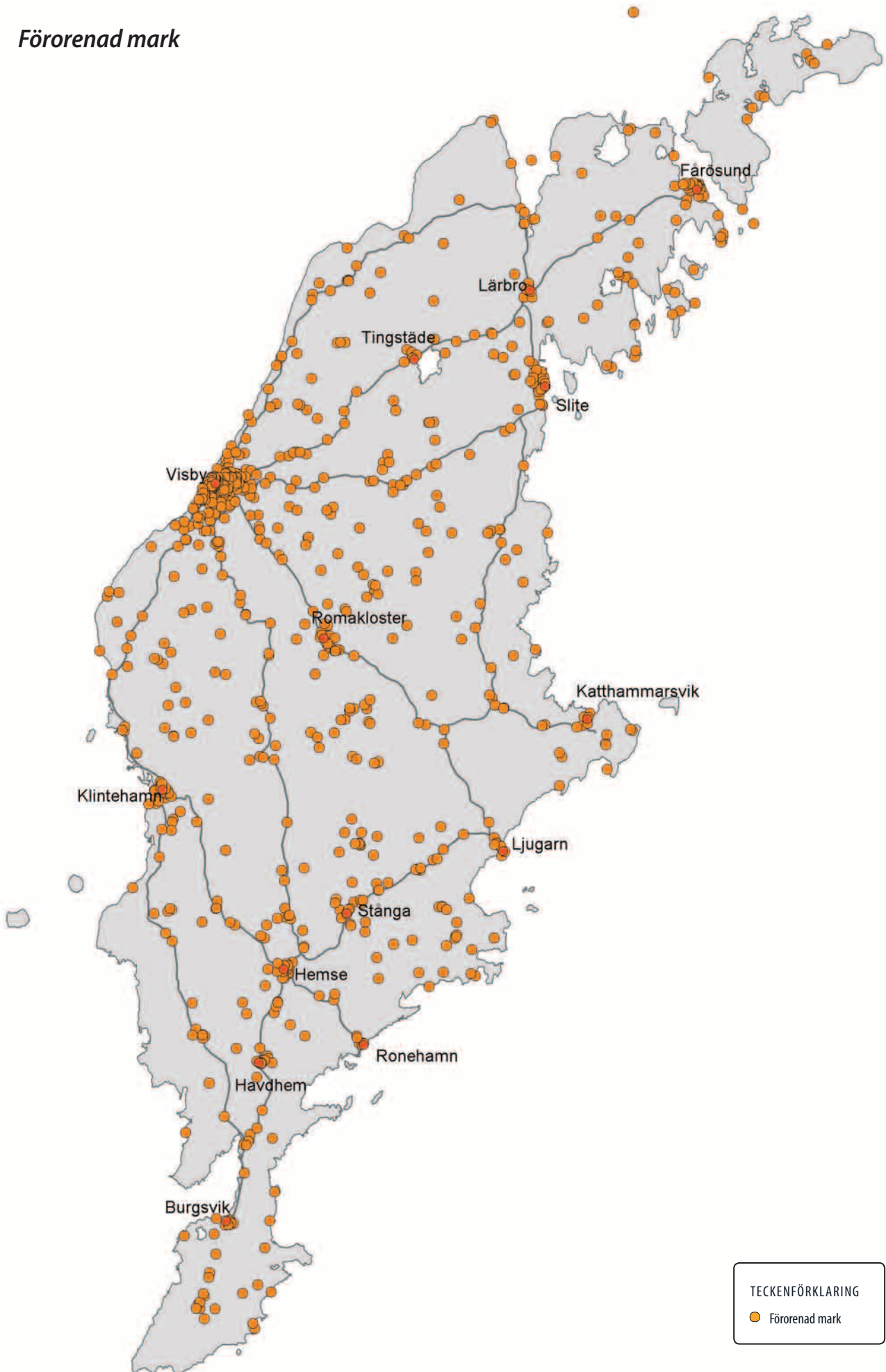
Efter genomförd riskklassificering avgörs om området behöver saneras. Valet av reningsmetod är beroende av vilken typ av förorening det rör sig om. Kommunen bedriver genom Miljö- och hälsoskyddskontoret tillsyn över de flesta objekten. Vid planläggning tas hänsyn till förorenad mark och Tekniska förvaltningen driver ärenden med markundersökningar och saneringar.

150 områden har riskklassats. Mer än hälften av dessa bedöms ha måttlig risk för att orsaka skada på människors hälsa eller på miljön. Drygt 40 områden klassas enligt klass 2 med stor risk, där platser för tjärtillverkning har en framträdande plats, 24 områden har liten risk. Nio områden har mycket stor risk för att orsaka skador, främst platser för träimpregnering och sågverk.

Målet är att samtliga platser som bedömts mer eller mindre förorenade ska ha riskklassats senast vid utgången av 2010. Alla platser kommer inte att kunna åtgärdas, men med tillräcklig vetskap om de föroreningar som finns på en plats, kan hänsyn tas vid ändring av markanvändningen och lämpliga åtgärder vidtas.

Vid planering ska förekomsten av förorenad mark utredas och eventuell sanering genomföras.

Förorenad mark

Räddningstjänsten

Räddningstjänstens verksamhet är i allra högsta grad baserad på verkliga riskfaktorer vilka på många sätt är "färsksvaror". Det finns inga egentliga nationella krav på hur insatstiderna eller placeringen ska se ut, utan det fastställs utifrån en kommunal ambitionsnivå.

- Gotland kommuns ambitionsnivå är att hela Gotland ska kunna få räddningstjänst inom 30 minuter.

Räddningstjänsten når 99,2 procent av alla gotlänningar inom den tiden. Det finns dock några så kallade vita fläckar på Gotland; Hall, Hangvar, Östergarnsholm, Karlsöarna och halva Fårö.

De målbilder som tecknas i VISION GOTLAND 2025 påverkar på många sätt Rädd-

ningstjänstens uppdrag. Det handlar bland annat om insatstider och om rekrytering av personal över hela ön. Hur stationerna strategiskt är placerade är av stor vikt, exempelvis utifrån rekryteringsbehov. Ur ett räddningstjänstperspektiv kan en strategi mot en mer samlad bebyggelse vara positiv då en koncentring underlättar arbetet. Dock får detta ur ett långsiktigt perspektiv konsekvenser för brandstationernas placering. Det kan komma att behövas brandstationer på andra platser än idag både i närheten av serviceorterna och på landsbygden då människor fortfarande bor och kommer att fortsätta att bo relativt spritt över ön. Som boende tar man ofta för givet att man ska få samma räddningsinsatser oavsett var man bor. Generellt bör man dock räkna med att ju glesare man bor desto sämre är Räddningstjänstens beredskap.

Brandstationer

Radon

Radonrisken är generellt låg på Gotland. Uppmätta halter av radium i jordlagren är låga vilket gör att jordlagren allmänt kan klassas som låg- och normalriskmark. Mätningar på kalkstensberggrunden visar dock på lokalt förhöjda halter av radon i marken. Framförallt i områden med förmodad karstpåverkan (öppna sprickor och håligheter) finns en ökad risk för högre radonhalter. I dessa områden ställs krav vid nybyggnad av bostäder. Sveriges Geologiska Undersökning har tagit fram ett underlag kring radonhalter på Gotland och Gotlands kommun ställer följande krav vid bygglov och planläggning:

- Mark som klassas som högriskmark för radon kräver att flera strålningsmätningar utförs på berggrunden vid planläggning samt flera mätningar vid byggplatsen. Det ställs också krav på en radonsäker grundkonstruktion.
- På mark som klassas som normalriskmark ska strålningsmätningar utföras vid platsen för nybyggnaden. Resultatet av mätningarna avgör om det krävs en radonskyddad eller radonsäker grundkonstruktion.
- På lågriskmarkområden utan förekomst av karst och/eller där det finns ett tjockare lager lera ställs inga krav på mätningar. Om inga mätningar genomförs ska dock grundkonstruktionen vara radonskyddad.

Risk- och sårbarhet

Genom att tidigt i den fysiska planeringen identifiera olika risker, blir det lättare att minska konsekvenser på människor, egendom och miljö. Riskidentifiering görs lämpligen genom riskanalyser och konsekvensbeskrivningar.

Robust planering

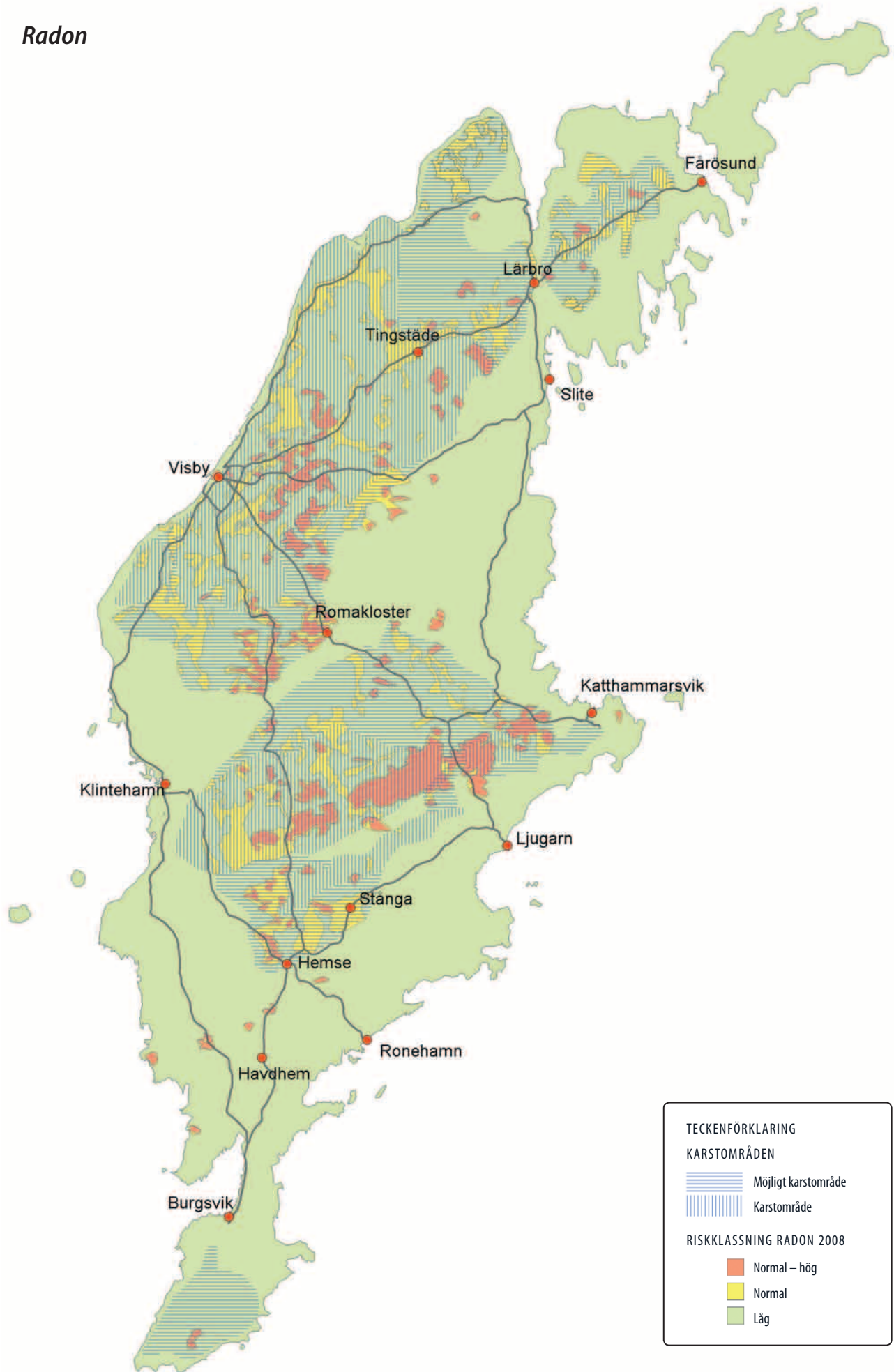
Robust planering är ett ganska nytt planeringssätt som genom att ta hänsyn till ekologiska, tekniska och sociala aspekter verkar för att skapa ett mer hållbart samhälle. Det handlar om tekniska olycksrisker, naturolycksrisker och sociala risker.

Riskidentifiering

En risk- och sårbarhetsanalys för Gotlands kommun och Gotlands län sker löpande. Målet är att arbetet ska leda fram till en åtgärdsplan som syftar till att utveckla säkerhet och trygghet på Gotland. Arbetet i sig syftar till en ökad riskmedvetenhet, bredade kunskaper och ett ökat engagemang i risk- och säkerhetsfrågor inom en bred krets av aktörer. Samverkansområdena omfattar statliga myndigheter med ansvar för fredstida krishantering och höjd beredskap och benämns: Teknisk infrastruktur, Transporter, Farliga ämnen, Ekonomisk säkerhet, Geografiskt ansvarsområde samt Skydd, undsättning och vård.

I grupperna ingår såväl statliga och kommunala organ liksom näringsliv och andra organisationer.

Radon

Skyddsobjekt och skyddszoner

I första hand benämns Cementa, Flygplatsen och oljedepån i Visby hamn i detta sammanhang.

Oljedepån i Visby anses av Räddningstjänsten olämpligt placerad. Även om den uppfyller alla krav idag kan nya bestämmer och riskfaktorer uppstå i framtiden.

Transporter av farligt gods och transportvägar till och från riskfyllda anläggningar

Ökande oljetransporter på Östersjön finns med i riskbilden runt Gotland. Skulle ett större oljeutsläpp ske i Östersjön har Gotlands kommun för närvarande ingen möjlighet att hantera om stora volymer olja måste tas om hand på stränderna. Det saknas en mellanlagringsstation där upp till 10 000 ton olja skulle kunna lagras.

Vattentäkter och andra sårbara områden som kan drabbas av en olycka med farligt gods

Farligt gods avser enligt Statens räddningsverks föreskrifter om transport av farligt gods på väg och i terräng, ämnen och föremål vars transport är antingen förbjuden eller tillåten endast under villkor angivna i föreskrifterna.

Räddningsverket ger ut en atlas över vilka vägar som är lämpliga för transport av farligt gods, "Väginformation om farligt gods" (Räddningsverket 2008). Där nämns att fler och fler länsstyrelser väljer att inte dela in vägarna i primära och sekundära vägar, utan vill endast kalla vägarna för rekommenderade. Länsstyrelsen på Gotland har inte delat in de gotländska vägarna i rekommenderade vägar och inte rekommenderade vägar.

"Då Gotland inte har några vägar som är rekommenderade för transporter av farligt gods så bör förare av transporter av farligt gods iaktta särskild försiktighet då grundvattnet på Gotland är mycket sårbart för föroreningar" (Räddningsverket 2008, Väginformation om farligt gods)

Volymerna av farligt gods som transporteras på Gotland inte så stora att de bedöms utgöra någon större riskfaktor. Det som transporteras på ön körs med lastbil.

Det har även gjorts insatser för att skydda grundvattnet. Där en transportolycka skulle få konsekvenser för dricksvattnet, exempelvis vid Tingstäde träsk och längs Färjeleden, har skyddsvallar byggts.

Miljökänslighetskarta

Hur en brand bekämpas kan få stora konsekvenser för omgivningen. Skum eller vatten påverkar naturen på olika sätt och det är av intresse att veta vilka värden som ska prioriteras. Räddningstjänsten är i behov av en miljökänslighetskarta som beskriver särskilt känsliga mark- och vattenområden. På Gotland används idag ett miljövänligt släckskum.

Klimatscenarier

SMHI:s analyser förutspår högre temperatur och minskad nederbörd sommartid. Detta innebär att riskerna för, och konsekvenserna av, skogsbränder ökar. På grund av Försvarsmaktens avveckling på Gotland, en minskad tillgång till helikoptrar med vattentransportkapacitet i riket som helhet samt neddragningar av Räddningstjänstens egen organisation står vi idag sämre rustade att hantera en stor skogsbrand som vid Torsburgenbranden 1992.

En konsekvens av en ökad skogsbrandrisk kan bli att bebyggelse i vissa skogsbrandsbenägna områden regleras avseende "brandsäkert byggande", tex val av tak- och fasadmateriäl, förbud mot växter samt lagring av material kring byggnader, ej godkända växttyper i trädgårdar etc. Torka, värmeböljor, epidemier samt smittsamma djur- och växtsjukdomar är inte enbart en räddningstjänstfråga utan berör hela samhället. När det gäller scenarier av epidemier och utbrott av mycket smittsamma djursjukdomar finns inte någon god beredskap på Gotland. Förbränningsplatser för ett stort antal kadaver finns inte. Det finns ett behov att hitta områden för nedgrävning av djur om Gotland skulle drabbas av smittsamma djurepidemier.

Räddningstjänst och bostadsplanering

De problemställningar Räddningstjänsten har att hantera när det gäller bostadsplanering är bostadsstrukturen och bemanningen.

När det gäller bostadsstrukturen är antal våningar på husen av stor betydelse. Tre våningar är acceptabelt ur verksamhetsstruktur, då höjden påverkar ur personal-, teknik och taktikval. Räddningstjänsten beräknar räddningsinsats utifrån högsta fönsterbleck.

■ Ett bostadshus högre än 23 meter bör ha brandsäkerheten inbyggd i huset, exempelvis ett brandsäkert trapphus.

BEHANDLING AV TIDIGARE ANTAGNA FÖR DJUPADE PLANER OCH TEMATISKA TILLÄGG

Ibland krävs en ökad detaljeringsnivå för ett område – en fördjupning av översiktsplanen. En sådan fördjupning kan ha ingått i beslutet om den kommunövergripande översiktsplanen, men kan också tillföras genom ändring i ett särskilt planbeslut.

En fördjupning av översiktsplanen ställer samma krav på innehåll och förfarande som den kommunomfattande översiktsplanen.

Det är vanligt att fördjupade översiktsplaner görs för hela tätorter eller delar av tätorter, eller på andra platser med stark konkurrens mellan olika intressen, exempelvis kustområden. Det är områdets karaktär och omfattning som påverkar planens utformning. Fördjupade översiktsplaner får därför mycket varierande utseende och innehåll, och kan behandla både stora landskapsavsnitt och mindre kvarter.

Gotlands kommun har antagit ett antal fördjupade översiktsplaner. De berör till största delen tätorter eller större landskapsavsnitt och har varierande grad av aktualitet och ålder. Av denna anledning presenteras här kommunens förhållningssätt till de olika fördjupningarna.

Till en översiktsplan kan även fogas ett tematiskt tillägg. Det innebär att en särskild, vanligtvis kommuntäckande aspekt eller tema arbetas in i efterhand i den gällande översiktsplanen. På senare tid har många kommuner exempelvis arbetat in tematiska tillägg för vindbruk i sina översiktsplaner.

Nyligen antagna och aktuella fördjupade översiktsplaner

HELA VISBY Fördjupad översiktsplan för Visbyområdet 2025

Antagen av kommunfullmäktige 2009-12-14, § 172

Den fördjupade översiktsplanen för Visbyområdet är ett planeringsunderlag i det gemensamma arbetet för Visbys framtida utveckling där utbyggnad och expansion ska ske i samklang med bevarandet av stadens unika natur- och kulturkvaliteter.

Planområdet omfattar i första hand större delen av Visby församling. Denna del ges också en högre detaljeringsgrad i såväl text som på plankartan. Därutöver ingår delar av Västerhejde församling med bla Vibble samt kustområdet Själso-Brissund i Väske församling. Planen omfattar hamnområdet i Visby hamn. Däremot ingår inte övriga vattenområden.

Visby är som helhet inte en färdigbyggd, färdigutvecklad stad. Ambitionen är att det i Visbyområdet också i framtiden ska utvecklas goda miljöer att växa upp, bilda familj och åldras i och att Visbyområdet ska vara en dynamisk miljö för företagande. Stadsutvecklingen i hela Visby ska stärka sin roll som motor för näringsliv, välfärd,

kultur, resurshushållning och nationell och internationell konkurrenskraft. Det handlar om bra skolor, låg brottslighet, fungerande infrastruktur, god livsmiljö, livgivande kulturpolitik, ett rikt friluftsliv, tillgång till ett varierat utbud av grönområden liksom om vackra, attraktiva stadsdelar och boendemiljöer.

I fördjupningen aktualitetsförklaras också de fördjupade översiktsplaner som tidigare antagits för delar av Visbyområdet. Dessa är:

- FÖP Norra Visby, 1995-09-18
- FÖP A7-området, 1996-02-12
- FÖP Skrubbsområdet (delar av Terra Nova), 1989-08-14
- FÖP Visby Flygplats, 1991-12-16
- FÖP Visby Hamn, 1995-06-12

Fördjupningarna är gällande och ska beaktas parallellt med HELA VISBY.

Framtagna råd och riktlinjer som redovisar bebyggelsens och utemiljöns karaktärsdrag under perioden 1900-2000 i Visby ytterstad utgör underlag vid bygglovprövning och vidare planläggning.

Fördjupad översiktsplan för FÄRÖSUNDSOMRÅDET

Antagen av kommunfullmäktige 2004-08-16, § 114

Målsättningen är att bevara Färösunds karaktär av sammanhållna bebyggelsegrupper och ett samhälle i sluttning med utblickar över Färösund och Färö. Fördjupningen knyter också ihop Färösunds samhälle med Kustparken (fd KA3) och möjliggör en expansion av samhället söderut utmed Färösund. Bungenäshalvön kan utvecklas främst för turism, bebyggelse och sportaktiviteter.

Planperioden sträcker sig till år 2024.

Fördjupade översiktsplaner från 1995/96 antagna med stöd av Vision Gotland 2010 som fortfarande bedöms aktuella

De fördjupade översiktsplanerna som är antagna 1995/96 anses ha aktualitet eller vara till största delen genomförda. Dessa anses därför vara gällande fram tills de ersätts. Översiktsplanen Bygg Gotland 2010-2025 pekar ut ett antal serviceorter och områden där befintliga fördjupade översiktsplaner ska förnyas, vilket i många fall kommer att ersätta de äldre planerna.

Fördjupad översiktsplan för FÄRÖ

Antagen av Kommunfullmäktige 1995-02-13, § 70

”Färö utgör ett sådant värdefullt bebyggelseområde som utgör en värdefull miljö varför särskild hänsyn skall tas till områdets egenart.”

Fördjupningen hanterar verksamhetsområden, bebyggelseområden med förtätningsmöjligheter, övriga områden för enstaka bebyggelse, områden för turism samt områden som bör hållas fria från bebyggelse, med utgångspunkt från kategorierna bofast befolkning, sommarboende, turister, naturvärden och kulturvärden.

Fördjupad översiktsplan för ÖSTERGARNSLANDET

Antagen av kommunfullmäktige
1995-02-13, § 70

Syftet med fördjupningen är att precisera förutsättningarna för detaljplanläggning och bebyggelseutveckling, värna om sysselsättningen samt att söka bibehålla områdets stora natur- och kulturområden. Fördjupningen innefattar socknarna Gammelgarn, Östergarn, Kräklingbo, Anga och Ardre.

Den fördjupade översiktsplanen för området föreslår riktlinjer för att hitta en god avvägning mellan bevarandeintressena (jordbruk, natur- och kulturvärden) och exploateringsintressena (bebyggelse, turism, verksamhetsområden). Även mer utförliga riktlinjer presenteras för bygglöshandlingar.

De övergripande riktlinjerna lyder:

- Bebyggelsefria områden skall så långt som möjligt även fortsättningsvis hållas fria från permanent- och fritidsbebyggelse.
- Förtätning av sammanhängande bebyggelseområden samt enstaka komplettering i anslutning till befintlig bebyggelse.

Fördjupad översiktsplan för SUDRET

Antagen av kommunfullmäktige
1995-02-13, § 70

Syftet med fördjupningen är att precisera förutsättningarna för detaljplanläggning och bebyggelseutveckling, värna om sysselsättningen samt att söka bibehålla områdets stora natur- och kulturområden. Fördjupningen innefattar socknarna Fide, Öja, Hamra, Vamlingbo och Sundre.

Den fördjupade översiktsplanen för området föreslår riktlinjer för att hitta en god avvägning mellan bevarandeintressena (jordbruk, natur- och kulturvärden) och exploateringsintressena (bebyggelse, turism, verksamhetsområden). Även mer utförliga riktlinjer presenteras för bygglöshandlingar.

Tillkommande bebyggelse bör lokaliseras enligt principerna:

- Förtätning av sammanhängande bebyggelseområden.
- Enstaka komplettering i anslutning till befintlig bebyggelse.

Fördjupad översiktsplan för RONEHAMNS SAMHÄLLE

Antagen av kommunfullmäktige
1995-02-13, § 75

Fördjupningen är en översiktlig markanvändningsplan som anger hur samhällen kan byggas ut under de närmaste tjugo åren och kompletterar Vision Gotland 2010. Bland annat redovisas framtida lokalisering av bostäder, industri samt kommersiell och offentlig service. Planen ska ligga till grund för fortsatt detaljplanering, prövning av bygglovärenden samt kommunala markförvärv.

Målsättningen är att:

- Bevaka Ronehamns huvudkaraktär med utblickarna mot havet uppiifrån samhällen

let och den uppvuxna bebyggelsen längs med vägen mot hamnen.

- Avgränsningar har även gjorts med hänsyn till möjligheten att ansluta till kommunalt vatten och avlopp. Dock anges i fördjupningen att innan någon ny exploaterig kan tillåtas måste vatten- och avloppsfrågan lösas. Bl a ställdes krav på att dåvarande vattentäkt måste kompletteras.

Planen tillåter utvecklingsmöjligheter för verksamheter i hamnområdet.

Fördjupad översiktsplan för DALHEM SAMHÄLLE

Antagen av kommunfullmäktige
1996-04-29, §108

De anvisade bebyggelseområdena som av sammanvägda skäl anses lämpliga motsvarar utbyggnadsbehovet under planperioden, dvs fram till 2016 (ca 2 villor per år).

Målsättningen är att:

- Bevaka Dalhems småskaliga karaktär, dvs ett samhälle med övervägande friliggande bostadshus, 1-plan till 1½-plan. Utbyggnaden av samhället bör ske inom ett område begränsat av kyrkan i norr och vägdelningen Roma–Kräklingbo i söder. Planen möjliggör en förtätning av samhället. Planens idé är att det i görli-gaste mån ska vara korta avstånd mellan boende och service.

Dalhem är inte en utpekad serviceort där ytterligare fördjupning kommer att prioriteras.

Fördjupade översiktsplaner antagna före Vision Gotland 2010 som inte bedöms aktuella

Fördjupade översiktsplaner antagna före 1995 när den tidigare översiktsplanen för kommunen, Vision Gotland 2010 från 1995, antogs och som inte har aktualitetsförklarats sedan dess, bedöms inte längre vara aktuella. Översiktsplanen Bygg Gotland 2010–2025 pekar ut ett antal serviceorter och områden där befintliga fördjupade översiktsplaner ska förnyas, vilket i många fall kommer att ersätta de äldre planerna.

Fördjupad översiktsplan för SLITE CENTRUM

Antagen av kommunfullmäktige
1993-12-13, § 274

Fördjupningen utgör ett stöd för ställningstaganden till framtida exploateringsområden och att säkra Slite som serviceort på norra Gotland.

Målsättningen är att:

- Förstärka Slites centrumfunktion.
- Bevaka de kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsemiljön, hotellparken och naturområdena vid Lotsbacken.

Fördjupad översiktsplan för KAPPELSHAMN

Antagen av kommunfullmäktige
1991-12-16, § 51

Målsättningen är att:

- Bevaka Kappelshamns huvudkaraktär med det öppna landskapet i mitten, utblickarna mot Kappelshamnsviken och

de sammanhållna respektive utspridda bebyggelsegrupperna.

I området är höjdförhållandena sådana att delar av områdena som var obebyggda 1991 inte kan anslutas till avloppsreningsverk utan pumpning.

Avgränsning har även gjorts med hänsyn till möjligheten att ansluta till kommunalt vatten och avlopp. Går man utanför angiven gräns krävs i flera fall pumpning av avloppet. Nytt reningsverk måste till, vilket skulle påbörjas 1991. Vattentäkten måste också kompletteras vid exploatering.

Fördjupad översiktsplan LÄRBRO

Antagen av kommunfullmäktige
1991-12-16, § 52

Planen ska vara ett stöd för ställningstagande till framtida exploateringsönskemål. De anvisade bebyggelseområdena som av sammanvägda skäl anses lämpliga motsvarar mer än tjugo års utbyggnadsbehov.

Målsättningen är att:

- Bevaka Lärbro's huvudkaraktär genom att förstärka de sammanhållna bebyggelsegrupperna och bevaka det öppna landskapsrummet öster om kyrkan. Planen visar på tre expansionsriktningar för Lärbro samhälle; åt nord, öst och söder. En gångtunnel föreslås under länsväg 148.

Fördjupade planer antagna före införandet av plan- och bygglagen, PBL, 1987

Översiktliga planer antagna före 1987, det vill säga innan plan- och bygglagen trädde i kraft, anses inte vara aktuella. Äldre stadsplaner, byggnadsplaner och avstyckningsplaner blev i och med införandet av PBL i juridisk mening att betrakta som detaljplaner, medan generalplaner som var av mer övergripande karaktär, numera skulle kunna ersättas av fördjupningar av översiktsplanen.

Befintliga generalplaner för Klintehamn och Hemse kommer automatiskt att upphävas när nya fördjupade översiktsplaner antagits för dessa orter. Generalplanerna för dessa orter får anses som delvis genomförda eller inte längre aktuella. De kan till viss del fortfarande utgöra ett användbart kunskapsunderlag.

Tematiska tillägg till Vision Gotland 2010

Gotlands kommun har 1999 antagit ett tematiskt tillägg för vindbruk, *Vindkraft på södra Gotland, tillägg till översiktsplanen Vision Gotland 2010*, till den tidigare översiktsplanen. När VISION GOTLAND 2010 ersätts av Bygg Gotland/översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025, upphör *Vindkraft på södra Gotland* att gälla.

2. BEBYGGELSEUTVECKLING

plan med strategier och riktlinjer

Gotland som livsmiljö

Ö-livet innebär tillgång till det lilla samhälls fördelar. Här finns en positiv ö-mentalitet med närhet mellan människor, organisationer, myndigheter, service och rekreation. Här finns landsbygd och stad, båda med utvecklingsbara styrkor. Gotland har välkända och unika natur- och kulturarv.

Vi bor glest. Bebyggelsen utanför Visby är påtagligt utspridd. Gotlands bebyggelsemönster kan i sin helhet snarast betraktas som en mycket utglesad tätort. Det finns både historiska och geografiska förklaringar till varför bebyggelsestrukturen ser ut som den gör. Gotland har en väldigt stark och unik sockentradition, men ingen tradition att samla bebyggelsen i större byar. Bebyggelsestrukturen är en unik kvalitet som även framöver kommer att locka till inflyttning till Gotland. Det gäller därför att utifrån ett modernt förhållningssätt bygga vidare på denna tradition. Översiktsplanen föreslår en särskild kompletteringsmodell för att tillvarata dessa utvecklingsmöjligheter. (Läs vidare i avsnittet Hållbar landsbygdssidan 56.)

VISION GOTLAND 2025 sätter målet att 65 000 invånare ska bo på Gotland. Ökningen ska vara fördelad över stad och land. Detta innebär en befolkningsökning, från dagens ca 57 000, med ytterligare 8 000 personer.

För att uppnå målet krävs kraftfulla åtgärder för att öka inflyttningsnettot och födelsetalen. Avgörande är att de tre boendelalternativen Visby, tätorterna och landsbygden utvecklar sina kvalitéer och att alla kan bidra till en ökad inflyttning. En förutsättning för en positiv utveckling är också att det finns arbetstillfällen och välutbyggd offentlig och kommersiell service.

Prognoser och framskrivningar för befolkningsutvecklingen

I Bostadsförsörjningsplanen görs prognoser och framskrivningar för befolkningsutvecklingen och dess behov av tillskott av bostäder. Bostadsförsörjningsplanen 2008–2013 togs fram i samarbete mellan Ledningskontoret, Stadsarkitektkontoret, Tekniska förvaltningen, Serviceförvaltningen samt AB GotlandHem och antogs av Kommunfullmäktige 2007. Planen ska revideras senast 2011. För närvarande beräknas behovet av bostäder 2008–2013 att vara ca 950 ytterligare bostäder under planperioden (invånarantalet framskrivet till 57 450). En önskvärd befolkningsutveckling med 60 000 invånare år 2013 skulle innebära ett behov av 2 000 nya bostäder enligt Bostadsförsörjningsplanen.

Det finns två trender i inflyttningen till Gotland, dels inflyttning till landsbygden och dels till Visby. Flyttning inom kommu-

nen sker huvudsakligen genom inflyttning till Visby, men i viss utsträckning även till övriga tätorter. Under förutsättning att det finns arbetstillfällen och kommunikationer kommer attraktionskraften hos Visby och den gotländska landsbygden att kunna förstärkas och bidra till en befolkningsökning.

I Visby har bostadsbyggandet varit omfattande, ca 1 000 lägenheter har tillkommit under 2000-talet. Även på landsbygden har byggandet haft ett uppsving under denna period. Trots detta har antalet invånare inte ökat. Till viss del kan det förklaras av en uppdämd efterfrågan på lägenheter och byggande av fritidshus. En annan förklaring är att utflyttare från Gotland i viss mån behållit sina bostäder här. I serviceorterna har efterfrågan och därmed byggandet varit begränsat. Knappt 5 000 fastigheter ägs av deltidboende på Gotland.

För att uppnå önskvärd utveckling ska den fysiska planeringen bidra med positiva incitament och ge möjligheter för Gotland att växa och utvecklas så att det råder balans mellan stad och land. För att uppnå detta mål är det viktigt att lyfta fram och stimulera möjligheterna att utveckla attraktiv ny bebyggelse av olika karaktär såväl i Visby som på landsbygden. För att serviceorternas utbud ska kunna bibehållas och stärkas under planperioden är bl a ett attraktivt kustboende en viktig förutsättning.

■ Ny bebyggelse ska ingå i ett tydligt socialt, ekonomiskt och ekologiskt sammanhang.

Inomregional balans

Hållbar utveckling ställer krav på effektivitet och hushållning i den fysiska planeringen i allmänhet och i infrastrukturplaneringen i synnerhet. Det har betydelse hur vi bor, var vi bor, var vi arbetar och hur vi reser. **Den fysiska samhällsplaneringen ska underlätta för individen att göra kloka hållbara val och bidra till de beteendeförändringar som kommer att bli nödvändiga.** Översiktsplanen beskriver strategier och riktlinjer för hur en sådan utveckling inom Gotlands kommun kan komma till stånd samt vilka åtgärder som behövs. Det hållbara samhället utifrån ekonomiska, sociala och ekologiska perspektiv ska vara den grundläggande inriktningen.

Målbilden i VISION GOTLAND 2025 är en bibehållen inomregional balans. Det innebär i första hand att befolkningsfördel-

ningen mellan Visby och övriga Gotland ska bibehållas. Idag bor 40 procent i Visby och resterande befolkning på övriga Gotland. Olika områden för stad och land behöver förstärkas, befolkningen ska öka och landsbygden ska vara en attraktiv miljö för företagare, boende och turism.

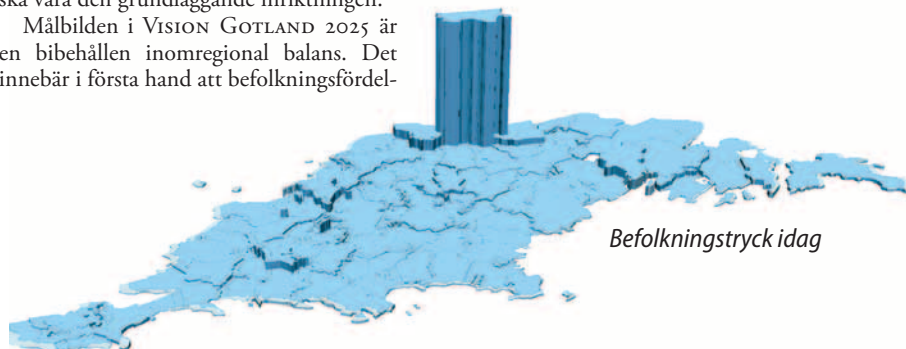
VISION GOTLAND 2025 pekar ut ett antal tätorter som ska utvecklas ur servicesynpunkt. Det handlar om att hitta en bra balans mellan Visby och övriga tätorter på Gotland där de olika orternas styrkor tillsammans med dess omland och förutsättningar framhävs. **Tätorterna är indelade i tre olika nivåer, där Visby är regioncentra, Slite och Hemse landsbygdscentrum och de resterande tätorterna Lärbro, Roma, Fårösund, Klintehamn och Burgsvik betecknas som serviceorter.**

Det har blivit alltmer kostsamt att upprätthålla en god kommunal service i ett så spritt boendelandskap som vi har på Gotland. Trenden för de kommunala förvaltningarna går därför åt en mer koncentrerad modell för våra serviceinrättningar. Det handlar bland annat om att förbättra kvaliteten och här spelar till exempel möjligheten till framtida rekrytering av personal en viktig roll. Sambandet mellan arbetsplats och bostadsort är av stor betydelse.

VISION GOTLAND 2025 understryker att ett aktivt näringsliv förstärker serviceorternas attraktionskraft. Tätorterna inklusive Visby är beroende av sitt områdes utveckling. Boende på landsbygden är avgörande för att bibehålla både privat och offentlig service i tätorterna. Tätorterna har en hög andel blandade upplåtelseformer, vilket minskar segregation i samhället och underlättar för en bostadskarriär inom tätorten och därmed även till kvarboende för den äldre generationen.

Planeringsstrategier

Översiktsplanens inriktning är att nyetableringar ska underlättas och stimuleras i de utpekade orterna så att näringslivet, servicefunktioner och kollektivtrafiken kan utvecklas. Det handlar om fysisk planering som positivt styrmedel där platsernas unika framgångsfaktorer uppmärksammas, vilket kan stärka de enskilda tätorternas framtida utveckling både som boende- och arbetsorter.

Detta möjliggör också kvarboende i ett omland kring dessa orter samt till att etablera ett nytt tätortsnära boende med landsbygdens kvaliteter. Ett av kommunens mål är att öka den bofasta befolkningen. För att lyckas med detta är det inte bara ett attraktivt boende som är avgörande, utan också möjligheter till ett attraktivt arbete, utbildning och en meningsfull fritid i form av exempelvis idrotts- och rekreationsområden.

- Fördjupade översiktsplaner ska tas fram för att öka de utpekade serviceorternas attraktivitet både som boende- och arbetsorter. För att stärka landsbygdens utveckling i sin helhet ska utvecklingspotentialer i serviceorternas omland integreras i detta arbete.
- Under planperioden ska de fördjupade översiktsplanerna för Färö, Östergarnslandet och Storsudret förnyas och utvecklas. (Se Kustzonen sidan 89.)

Riktlinjer för fördjupade översiktsplaner i utpekade serviceorter

De fördjupade översiktsplanerna ska utifrån respektive orts bebyggelsestruktur, karaktär och unika möjligheter analysera lämplig bebyggelseutveckling, möjlig vatten- och avloppsutbyggnad, klimatfrågorna och dess konsekvenser och föreslå lämpliga utbyggnadsområden och kompletteringsmöjligheter för nyetablering och utveckling av såväl industri, företag som bostäder. Även områden som inte är lämpliga för ny bebyggelse kan pekas ut. Utredning kring gång- och cykelinfrastrukturen bör också genomföras. Ett åtgärdsförslag ska vara en del av insatserna för att höja ortens attraktivitet. I den fördjupade planeringen och i den senare detaljplaneringen bör förutsättningar för gemensamhetslösningar för exempelvis fjärrvärme och närvärme beaktas.

De utpekade serviceorterna där fördjupade översiktsplaner ska genomföras är:

- » Slite
- » Hemse
- » Klintehamn
- » Roma
- » Katthammarvik
- » Burgsvik
- » Lärbro
- » Fårösund

Ett mer avgränsat planområde ger också bättre förutsättningar för att beakta sociala perspektiv i den fysiska planeringen. Metoder som hälsokonsekvensbedömning och sociotopkartering kan vara sätt för att ta fram bra planeringsunderlag inom detta område. Även grönsstrukturinventeringar och hushållsundersökningar är viktiga planeringsinstrument.

Demografisk och könsuppdelad statistik bör användas som underlag och har också stor betydelse för hur olika planeringsinsatser för respektive serviceort ska se ut. En

åldrande befolkning på landsbygden behöver alternativ till kvarboende i närliggande serviceort för att inte nödvändigtvis behöva söka sig till Visbyområdet. Möjligheten för en attraktiv aktiv fritid för alla åldrar samt utbildningsmöjligheter i form av skola/förskola i serviceorterna bör belysas. Statens folkhälsoinstitut arbetar med att ta fram en manual med vägledning för metoder för att främja fysisk aktivitet genom fysisk planering och vid utformning av bebyggda miljöer.

En välfungerande IT-infrastruktur är en avgörande faktor för kvarboende och företagande på landsbygden och i våra serviceorter.

På plankartan har ett symboliskt område markerats runt de utpekade serviceorterna. Detta omland kommer att närmare avgränsas i det fortsatta fördjupade planarbetet.

Sociotopkarta

För att i planeringen synliggöra grönsstrukturens och allmänna platser sociala och kulturella värden kan med fördel sociotopkartor användas. En sociotop är ett avgränsat områdes sociala värdeegenskaper utifrån människans behov och användningsområde. Utgångspunkten i en sociotopkarta är att olika invånargrupperns egna värderingar genom intervjuer, enkäter m.m. ligger till grund för kartläggning av sociala värden och faktiska rörelsemönster i ett område för att lättare kunna bedöma vilka friytor, grönområden, parker och mötesplatser som ska skyddas vid exempelvis en förtätning. Det kan exempelvis vara värden som vila och rofylldhet, möjlighet till lek eller motion, upplevelsen av blomprakt eller utsikt.

Kartan utgör sedan ett värdefullt planeringsunderlag för kommande detaljplaner och ett led i arbetet med att förbättra medborgardialogen.

- Sociotopkartor bör användas som planeringsunderlag under framtagandet av fördjupade översiktsplaner för de utpekade tätorterna.

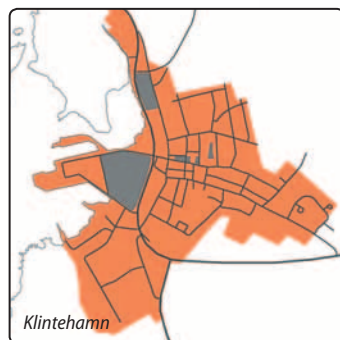
En bebyggelsestrategi enligt denna modell kräver stora kommunala insatser. Flera orter kan tänkas behöva investeringar i infrastruktur, arbete med planläggning och särskilda insatser för att höja ortens attraktivitet.

Nya möjligheter – områdesvisa utvecklingsfrågor Delområde väster

Utvecklingsmöjligheterna för Klintehamns hamn som centrum för utskräpning av jordbrukets och skogsnäringens produkter på Gotland beräknas fullföljas under planperioden. Utvecklingsområde för jordbruk och näringsverksamheter.

I Klintehamn finns delområdets största industri, Lantmännens foderfabrik, en livsmedelsindustri och ett sågverk som hanterar stora delar av det gotländska timret. Förädling av jordbrukets produkter och bioenergi är viktiga utvecklingsfrågor för delområdet. En omstrukturering av godstrafiken till Klintehamns kan ge goda utvecklingsmöjligheter för delområdet.

Delområde väster

TECKENFÖRKLARING

- Tätort
- Industriområde enligt detaljplan

Klintehamn utgör serviceort för omlandet, med såväl kommersiell som offentlig service av god kvalitet. Här finns det fristående Donnergymnasiet, K-A Westerbergs skola (en grundskola som drivs av Hasselakollektivet) och dessutom den kommunala grundskolan Klinteskolan. Orten har goda pendlingsmöjligheter med kollektivtrafik till Visby.

Platser för attraktivt kustnära boende har utretts från Tofta till Ekstakusten i samband med pågående utbyggnad av kommunalt vatten och avlopp. Dessa kan utvecklas under planperioden.

Klintehamn utgör även porten till Stora Karlsö, ett uppskattat utflyktsmål för naturturism. Befintlig turismnäring har utvecklingspotential inom delområdet.

En fördjupad översiktsplan ska tas fram för Klintehamn med omland inom ramen för kustzonsplaneringen.

Befintlig detaljplanlagd industrimark:

Klintehamn:

- Småindustri/hantverk/bostäder 32 705 kvm
- Industri 130 406 kvm
- Småindustri 1 701 kvm
- Industri/handel/kontor 4 782 kvm

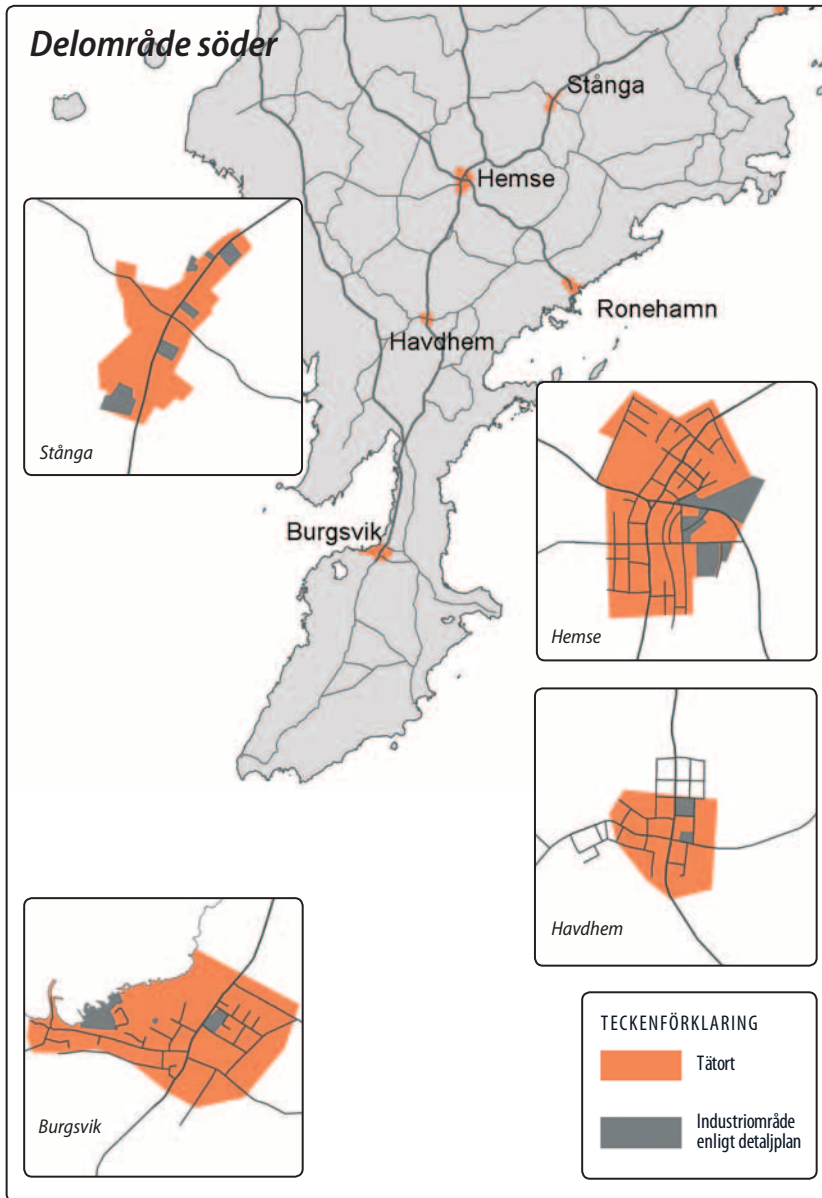
KLINTEHAMN av Calle Brobäck

Klintehamn hör till de samhällen som utvecklats och flyttat centrum från kyrkan efter medeltiden, i detta fall en bit väster ut. Klinte kyrka ligger en bit från dagens samhälle men naturskönt vid klinten som givit platsen sitt namn. Det som gjorde "utflyttningen" nödvändig var hamnens ökade betydelse och användning från framför allt slutet av 1700-talet. Det var då det välkända handelshuset Donner etablerade sig med eget hus som biblioteket numera residerar i. Af-färshuset Donner kom att prägla samhället under sin drygt hundraåriga verksamhet. Men hamnen var av stor betydelse även före familjen Donners etablering, som exempel kan nämnas att Linné noterade följande vid sitt besök i Klintehamn den 14 juli 1741, "Klintehamn hade de mesta fartyg man sett i någon gotländsk hamn som där intogo kalk, bjälkar och bräder".

Hamnen har även varit viktig som den hamn på Gotland som var förbindelsen för postbefodran mellan Gotland och fastlandet fram till dess att Ångfartygsaktiebolaget tog över transporten på 1860-talet. I dag skeppas stora mängder timmer ut från Klintehamn som även har öns största sågverk. Vidare är Klintehamns hamn platsen för alla besökare till Stora Karlsö, här finns både biljettförsäljning och hamnkafé i direkt anslutning till Karlsöbåten.

Det finns många företag som gör Klintehamns samhälle till västra Gotlands centralort. Av särskild betydelse för samhället har Hassela varit. Ungdomar som bor, studerar och arbetar här, bidrar alla på olika sätt till att skapa attraktiva mötesplatser som affären Hassela Vävars och Café Bullboden mitt i det centrala Klintehamn. Exempel på andra verksamheter i samhället som går in under Hassela Gotland är bland annat K-A Westerbergsskolan och Hassela Bockers Tjänstehundar.

Gotlands största fristående gymnasium finns här i Klintehamn, där det för samhället så betydelsefulla namnet Donner står som förled i skolans namn, Donnergymnasiet. Exempel på annan samhällsservice är livsmedelsaffärer och bank. Värt att nämna i sammanhanget är också det anrika mekaniska företaget, Cedergrens Mekaniska Verkstad AB, som har de för samhället så viktiga komponenterna, historia och nytänkande.

Delområde söder

Områdets präglas av bördig jord- och skogsmark, vilket ger underlag till näringsutveckling på lång sikt. Näsområdet kallas Gotlands vindkraftskust.

Hemse är delområdets största tätort och ett utpräglat landsbygdscentrum för södra Gotland. Här finns ett stort antal företag som sysselsätter många. I den fysiska planeringen ska förutsättningar för ortens företagsutveckling analyseras. Som landsbygdscentrum har Hemse god kommersiell och offentlig service. Här finns bank, post, systembolag med flera serviceinrättningar, liksom skolor och vårdcentral. Gotlands Folkhögskola har sitt huvudsäte här.

Delområdet har stor potential för turismens utveckling. I dag finns ett spritt fritidsboende och få större turistnäringar. För att stärka områdets utveckling ska gällande fördjupad översiktsplan för Sudret uppdateras.

Burgsvik har en viktig roll som serviceort för Sudret. Stenindustri liksom turistnäringen kan utvecklas i tätorten med om-

nejd. Idag finns det välbesökta Naturum och Lars Jonssons museum och galleri vid prästgården i Vamlingbo.

Burgsviks samhälle utgör en viktig serviceort för Gotlands södra del. Här finns bland annat en livsmedelsaffär, bibliotek och café/restaurang, alla med hög och god serviceanda.

Fördjupade översiktsplaner ska tas fram för Storsudret och Hemse.

Befintlig planlagd industrimark:

Hemse:

- Industri 162 296 kvm
- Småindustri 27 111 kvm

Stånga:

- Industri 77 003 kvm
- Småindustri 27 829 kvm

Havdhem:

- Industriområde 8 223 kvm
- Småindustri 19 536

Burgsvik:

- Småindustri 19 819 kvm

HEMSE av Calle Brobäck

Hemse samhälle har sitt ursprung i det strategiska läge som bildades där vägarna mellan Klintehamn och Ronehamn mötte vägen mellan Burgsvik och Visby. Här vid den så kallade Trekanten fanns sedan länge en krog som erbjöd en stunds vila för den resande. Men den som först såg potentialen var den blivande handelsmannen Gustaf Fredrik Duse som redan tio år före det att näringsfriheten helt slog igenom 1864 lyckades få tillstånd att etablera en verksamhet här där vägarna möts från de fyra väderstrecken. När väl Duse var etablerad gick utvecklingen fort med både post och läkare för att 1878 bli slutstation för Gotlands första järnväg, då självaste kungen Oskar II invigde banan mellan Visby och Hemse.

Nu var grunden definitivt lagd till det moderna Hemse som låg utsträckt längs Storgatans båda sidor. Än i dag är Storgatan samhällets centrum, några hundra meter norr om den medeltida kyrkan som vi vet har haft sin föregångare i en träkyrka. Dessa tidiga kyrkor som var uppförda i stående virke kallas stavkyrkor och Hemse stavkyrka upptäcktes på 1890-talet då trägolvet i den medeltida kyrkan visade sig vara väggarna till den tidigmedeltida stavkyrkan. Träkyrkan är till stora delar bevarad och finns att beskåda bland annat på Statens Historiska museum i Stockholm, men delar av kyrkan finns även på Fornsalen i Visby.

Strax nedanför Hemse kyrka ligger en av Gotlands folkhögskolas enheter, etableringen här i Hemse skedde så tidigt som 1881 för att tio år senare flytta in i egna lokaler. Det så kallade Häggskan huset är folkhögskolans första egna byggnad, ritad av Axel Herman Hägg. Idag utgör skolan en viktig del av kulturlivet inte bara i Hemse utan även runt om på ön kan man få ta del av både musik och fotografier skapade av studerande på folkhögskolan i Hemse.

Hemses samhällsservice är unik på Gotland med att ha all kommunal service samlad på en så koncentrerad yta. Detta kompletteras med ett brett utbud av butiker i vitt skilda inriktningar. Föreningslivet är aktivt i Hemse där idrotten intar en särställning, men där också Hemse hembygdsförening gör stora insatser för att bland annat sköta och skapa uppskattade arrangemang i Högbjäng.

BURGSVIK av Calle Brobäck

Burgsviks samhälle utgör en viktig serviceort för Gotlands södra del. Här finns bland annat en livsmedelsaffär och bibliotek, båda med hög och god serviceanda. Längs gatan som skär genom samhället finns även en järnaffär som förvaltar en tradition att göra livet på landet så bekvämt som möjligt, med allt från leksaker till byggnadsmaterial i sitt sortiment.

Burgsviks historia är starkt förknippad med hamnen och stenindustrin. I likhet med andra samhällen som Klintehamn har Burgsvik utvecklats en bit ifrån sin sockenkyrka som ligger en bit in i landet: Öja kyrka som brukar benämnas Gra gasen, eftersom den fått sin färg av den grå sandstenen är imponerande i höjd. Det som gör denna kyrka mest känd för många är säkerligen krucifixet från slutet av 1200-talet, med en skulptur som kallas Öjamadonnan. Denna skulptur som kan beskådas i Öja är en skicklig utförd kopia placerad på sin ursprungliga plats på vänster sida om krucifixet. Originalen finns på Länsmuseet i Visby.

Sandstens betydelse för södra Gotland är betydande då den till största delen finns i ett stråk mellan Grötlingbo och Sundre. Denna typ av sten har sedan medeltiden används till både utsmyckningar och byggnadsmaterial. Otaliga är de detaljer till kyrkor och herresäten som kommer från de olika stenhuggarnas verkstäder här nere på södra delen av ön. Då sandsten är porös utsätts den i hög grad för den påverkan väder och vind gör genom århundradena. Men där stenen varit skyddad kan vi ännu njuta av en fantastisk detaljrikedom som bäst finns bevarat i bland annat dopfuntar och altartavlor.

Sandstenen som hjälpmedel att slipa metallredskap har varit en viktig del av samhällets historia och så sent som i början av 1980-talet producerades drygt 30 000 slipstenar årligen i Burgsvik för både den inhemska marknaden, men även för export. Än idag är stenindustrin en viktig del av verksamheten i Burgsvik där nu sten till byggnadssektorn utgör en viktig del av produktionen.

Delområde öster

Delområde öster präglas av ett omfattande skogsbruk och stora naturvärden. Skogsnäringen är expansiv i delområdet.

I kustzonen ingår bla Östergarnslandet med en önskvärd utveckling av såväl bostads- och fritidsbelyggelse som turism. Infrastrukturen för vatten- och avlopp är dock svår att lösa. För att stärka områdets utveckling ska gällande fördjudat översiktsplan för Östergarnslandet uppdateras. I samband med detta arbete ska infrastrukturen avseende vatten- och avloppsfrågor särskilt utredas.

Roma är serviceort och ett naturligt nav i delområdet. Här har den nerlagda sockerfabriken gett företagsutveckling för nya företag att etablera sig. Denna utveckling kan på sikt stärka ortens tillväxt, vilket ska belysas i en fördjudat översiktsplan.

Roma är centrum för ett stort omland med såväl skolor, äldreboende som vårdcentral och bibliotek, liksom förhållandevis god kommersiell service. Här finns också Lövsta landsbygdscentrum med skola och lärocentrum.

Vid Kungsgården i Roma finns ett kulturcentrum med bland annat teater och konst.

Katthammarsvik har en viktig roll som serviceort för Östergarnslandet.

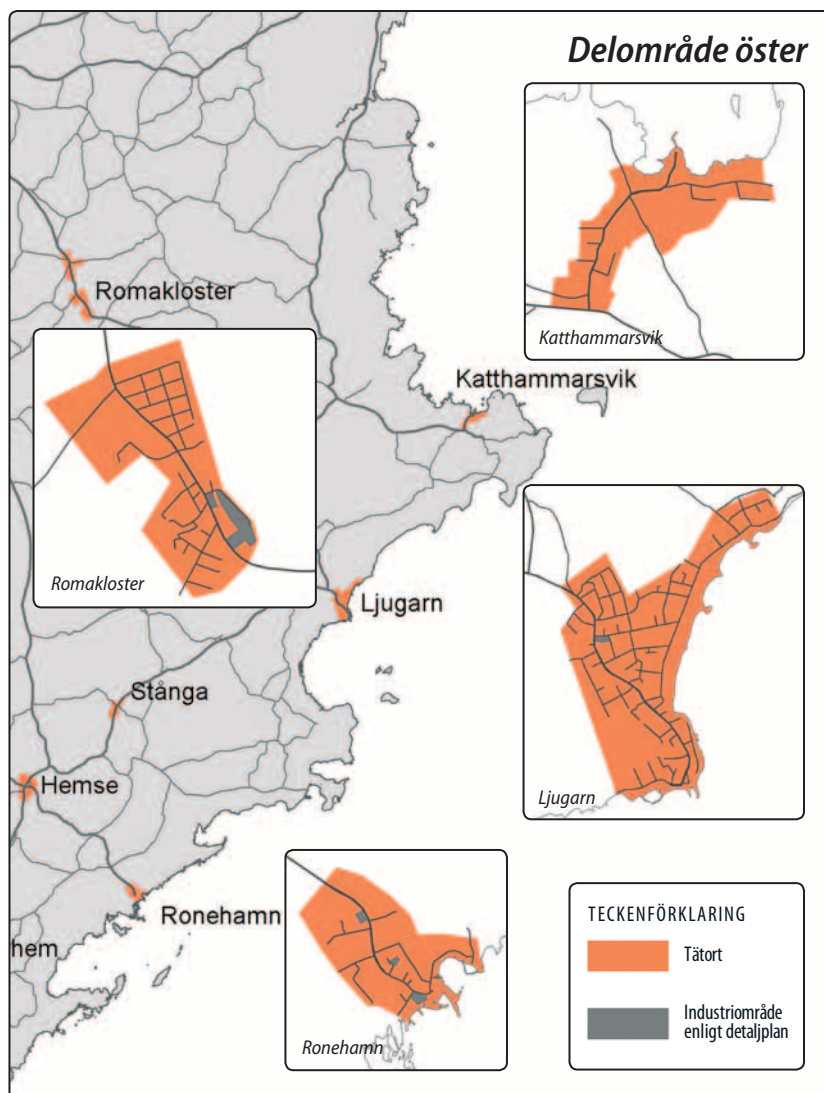
Fördjudade översiktsplaner ska tas fram för Roma och Östergarnslandet.

Beftintlig planlagd industrimark:**Romakloster:**

- Småindustri 62 978 kvm

ROMA av Calle Brobäck

Romas betydelse för Gotlands historia är mer betydande än vad som i allmänhet är känt. Här var platsen för det gemensamma tinget för hela ön och ordet Roma tros syfta på rum eller plats för det gutniska alltinget som inte bara förhandlade inom öns gränser utan även med både Svear och främmande potentater. Gotlands första kloster har vi här i Roma, det var Cistercienser som etablerade sig i närheten av platsen för Alltinget redan under 1160-talet. Kanske var ett kloster i närheten av öns ledning ett villkor för handel med det västromerska riket. Klostret var en viktig inspirationskälla inte bara för öns kyrkor, utan även

för utvecklingen av jordbruket. Man brukar säga att munkarna i Roma var sin tids agronomer.

Efter reformationen kom klostret med tillhörande jordegendomar att förvaltas av länsherren, senare kallad landshövdingen. Den som tydligast gått till historien på ett negativt sätt är Johan Didrik Grönhagen men man bör inte bara se honom som den som bröt ner klostret i Roma för att bygga Kungsgården på 1700-talet, han var också med och skapade många av de vägar som än i dag är stommen i det gotländska vägnätet. Han ansåg som en man av sin tid att det var slöseri att låta alla gamla ruiner bara stå kvar, när dom istället kunde användas som byggnadsmaterial till nya hus. I detta avseende var han en föregångsman då han även rev de dåvarande resterna av rådhuset, det så kallade Kalvskinnshuset vid Strandgatan i Visby.

Under 18- och 1900-talen var Roma åter av stor betydelse med järnvägen som här hade en betydande järnvägsknut mellan de fyra väderstrecken av den gotländska järnvägen. Den kom i sin tur att bli beroende av sockerbruket som anlades i Roma samhälle men på Björkesidan av sockengränsen som går längs med stora vägen som skär genom samhället. Det nedlagda bruket är idag en viktig del av samhället som inte bara kan erbjuda Gotland attraktiva industrijobb: här finns nytänkande med både hotellboende och en utomhuspool i den gamla dammen till bruket.

Roma är idag serviceort för mellersta och östra delen av Gotland med faciliteter som vårdcentral, bibliotek och simhall. Här finns även skola och många företag inom detaljhandeln.

KATTHAMMARSVIK av Calle Brobäck

Katthammarsviks samhälle tillhör Östergarns socken och ligger naturskönt i en naturlig vik med två märkliga klintar, Östergarnsberget och Grogarnsberget som närmaste grannar. Samhället har sin uppkomst i två av de för Gotland så viktiga faktorerna, en god hamn och lätt åtkomlig kalksten. Den brutna stenen fraktades härifrån som råsten, men även stora mängder bränd kalk har skeppats ut och varit avgörande för Katthammarsviks ställning. Kalkpatronsgårdarna Borgvik och Katthamra vittnar i dag om platsens forna betydelse och stolta historia.

Samhället har genom historien utvecklats till en av de viktigaste orterna på östra Gotland. Redan vid infarten mot Katthammarsvik hittar vi två för orten betydelsefulla hus. Det ena är en välsorterad livsmedelsbutik och det stora gula grannhuset, bygdegården, innehåller bland annat samlingslokal, bibliotek och två museer. I det första museet på övervåningen kan besökaren ta del av biohistorien med många intressanta biografprylar på en liten yta. Det andra museet är för många betydligt mera känt och beskriver en händelse från första världskriget, då Gotland kom i direkt beröring med kriget. Det var i juli månad 1915 då den tyska minskryssaren SMS Albatross medvetet gick på grund 150 meter från land strax öster om Östergarns kyrka. Detta till följd av häftiga sjöstrider med en rysk eskader vars mål var att sänka Albatross som var tyskarnas enda minutläggare i Östersjön. Många av de stupade från denna händelse ligger begravda vid en stor gravsten på Östergarns kyrkogård. Båda museerna är tillgängliga genom bokning.

Men det vi idag nog mest förknippar med Katthammarsvik är miljön och möjligheterna runt själva hamnen. Här har de gamla kalkpatronsgårdarna fått nytt liv och erbjuder i dag både boende och besökare ett varierat kulturutbud som konserter och utställningar, särskilt sommardag. Vid själva hamnen ligger även Katthammarsviks rökeri där man från serveringen kan blicka ut över viken till det iögonfallande huset, Annas nöje. Detta var en så kallad morgongåva från Jacob Dubbe, som var en av Gotlands viktigaste personer på 1800-talet. Huset skulle påminna om hans hustru Anna Torsmans föräldrarhem i Visby. Paret ägde en tid Katthamra gård innan den såldes till släkten Hägg som i sin tur ägde gården i ca 150 år.

Delområde norr

I delområdet sker storskalig kalkstenbrytning. Dess framtida utbredning utreds för närvarande. Det finns storskaliga jordbruk i området med inriktning mot framför allt grönsaksodling och mjölkproduktion.

I området finns såväl större sammanhängande goda jordbruksmarker, mindre bördiga områden samt naturbetesmarker med höga naturvärden.

Delområdet rymmer flera platser och områden med stor attraktivitet för turismen. Bungenäs och Bungeviken liksom flera andra platser pekas ut för framtida utveckling av boende och turism.

Området kring Bästeträsk föreslås bli ett utvecklingsområde för eko-turism.

Färös attraktivitet för framförallt fritidsbebyggelse och turism ska utredas vidare. För att stärka områdets utveckling ska gällande fördjupad översiktsplan för Färö uppdateras. I samband med detta arbete ska infrastrukturen för vatten- och avlopp särskilt utredas.

Slite är norra Gotlands landsbygdscentrum och har en stark prägel som industriort. Slite industri- och fiskehamn är under utveckling. Hit ska utskeppning av industriprodukter från kalkindustrin koncentreras, liksom tullens och sjöräddning-

ens verksamhet. Här kan på sikt även reguljära trafikförbindelser österut utvecklas. Idag erbjuder Slite service och aktiviteter i form av bla golf, en nybyggd ishall, camping och bad.

Lärbro har en viktig roll som serviceort för Kappelshamnsviken med omnejd.

Färösunds utveckling som serviceort har varit omfattande sedan militärnerläggelsen under 90-talet. En fördjupad översiktsplan utgör underlag för den fortsatta utvecklingen.

Fördjupade översiktsplaner ska tas fram för Slite, Lärbro och Färö.

Befintlig planlagd industrimark:

Slite:

- Storindustri (cement) 803 895 kvm
- Industri 10 772 kvm
- Småindustri 32 030 kvm
- Småindustri/bostadsändamål 92 706 kvm

Färösund:

- Industrimark 13 691 kvm

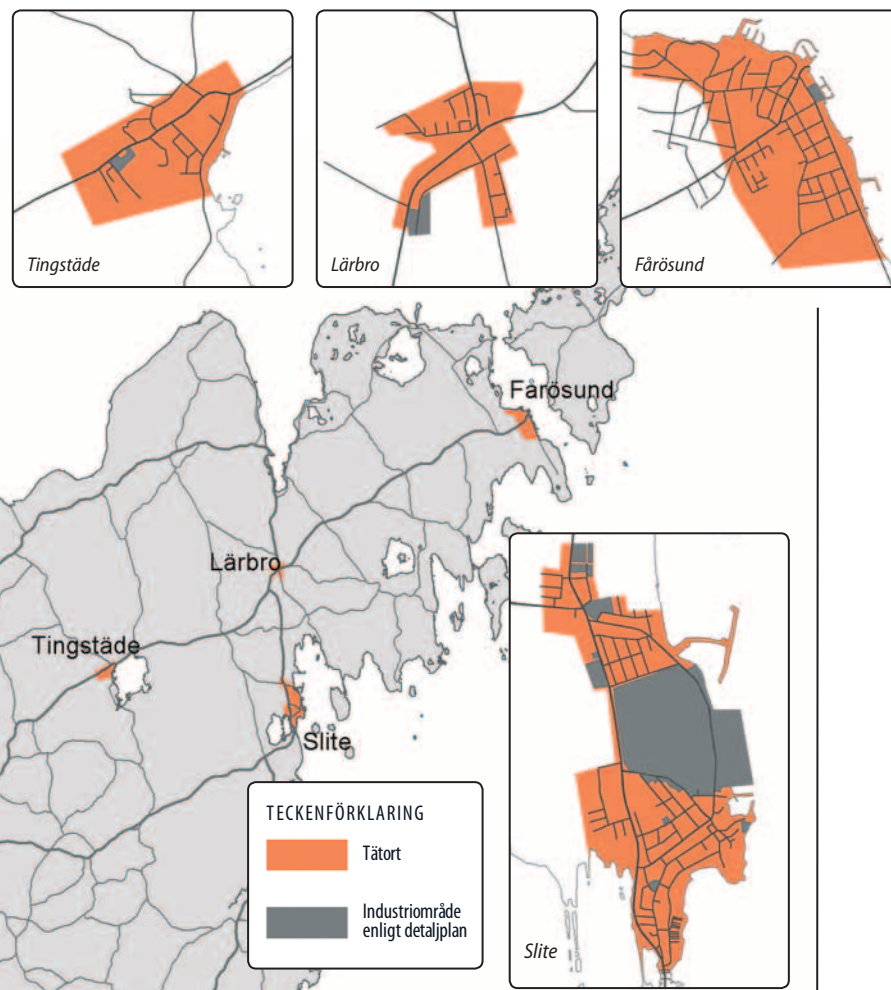
Lärbro:

- Industrimark 1 286 086 kvm (Storungs)
- Småindustri/bostäder 44 822 kvm

Kappelshamn:

- Småindustri 15 096 kvm

Delområde norr

SLITE av Calle Brobäck

Slite är den självklara centralorten på norra Gotland. Samhället hör till Othem-Boges församling som har Visby Stifts första kyrkobyggnad som är uppförd efter medeltiden. Kyrkan ritades av den danska arkitekten Holger Jensen och invigdes i juli månad 1960.

Slites läge och potential är ingen ny upptäckt, redan på 1390-talet var platsen känd som hamn med ett viktigt strategiskt läge. Då härjade de så kallade fitaliebröderna i Östersjön, som hade ett av sina fästena här i Slite på den plats vi nu kallar Slottsbacken.

Något som idag är betydligt mera känt och drar internationella blickar till Slite är den skatt som hittades 1999 inte långt från dagens samhälle längs vägen mot Othem. Spillingsskatten som är världens största bevarade silverskatt från vikingatiden innehåller 65 kilo bearbetat silver, dessutom fann arkeologerna en 20 kilo tung bronskatt som visar på kontakterna med Baltikum. Dessa kontakter kan ha varit viktigare i äldre tider än vad vi i dag anar då själva namnet Slite lär betyda bergknalle på något av de baltiska språken.

Berggrunden eller den siluriska kalkstenen har på många sätt bidragit till en viktig del av utkomsten här på norra Gotland. Som industriort är Slite idag ensam om cementframställning på Gotland, men historiskt sett har det även producerats cement både i Rute och i Visby. I Visby startade cementtillverkningen redan 1885. I Slite kom tillverkningen igång 1919 och selsätter idag ca 130 personer. Förutom själva fabriken finns det många arbetstillfällen genom en lång rad servicefunktioner som samhället erbjuder inte bara sina egna innevånare utan hela norra delen av ön. Bland det rika utbudet av företag och service finns bland annat banker, livsmedel och bibliotek. Här finns även gymnasieutbildningar, specialaffärer och Röda Korsets Kupan.

Med sin goda hamn har Slite länge varit en intressant plats att utveckla och förvalta. Efter det att Gotland blev svenskt på 1600-talet var det på tal att flytta inte bara stadsprivilegierna från Visby, det fanns även förslag på att flytta stadsmuren från Visby till Slite!

En årlig tradition som många gotlänningar känner till är loppmarknaden på Myrstensgård första lördagen i augusti månad, då Lions öppnar porten till både gård och uthus som är fyllda med saker som letar nya ägare.

LÄRBRO av Calle Brobäck

Lärbro är en av Gotlands största socknar till ytan och kan erbjuda kust både i norr och söder. Lärbro är dessutom en av de mest fornminnesrika socknarna på Gotland. Namnet Lärbro har förbryllat under lång tid och förklaringarna har bland annat kretsat kring en bro gjord av läder, läderbro! Mera rimlig är ortnamnsforskaren Ingmar Olssons förklaring att ortnamnet skall härledas till det fornsvenska ordet lada som står för "något uppstaplat eller lastat" och att bron skulle vara förbindelsen över det sund som funnits rakt öster om Lärbro kyrka. Det är svårt att exakt datera när sundet var framkomligt med båt mellan nuvarande Slite och Kappelshamn men sannolikt har inte detta varit möjligt efter vår tideräknings början.

Att Lärbro har haft en viktig funktion som upplagsplats och kanske handelsplats under medeltiden kan vi idag se spåren av i kastalen vid kyrkan. Denna kastal är tillsammans med ett drygt tiotal liknade byggnader runt den gotländska kusten en kombinerad försvars- och förrådsbyggnad från omkring 1100-talet. Men det unika med Lärbro kastal är att den är så välbevarad. Anledningen är att byggnaden fick ändrad funktion på 1500-talet då kyrkklockan flyttades hit efter det att kyrkan drabbats av en stark storm och man ville inte riskera byggnaden genom att åter insätta kyrkklockan där. Det som kom att skydda kastalen var att man satte på ett tak för att skydda klockan och därmed blev hela byggnaden bevarad till våra dagar.

Kyrkan och kyrkogården i Lärbro hör också till de mer unika på Gotland. När det gäller själva kyrko-

byggnaden så är det bland annat det åttkantiga tornet som är iögonfallande. Kanske har detta varit en kyrka som man besökt till S:t Olofs ära? Helgonet är avbildat med sina attribut på utsidan av västra portalen. Kyrkogården är mycket speciell med flera medeltida gravar men andra världskrigets spår är här ytterst tydliga med minnen om krigets slutskede då Gotland tog emot ca 11 000 flyktingar. Då fanns här i Lärbro ett modernt krigssjukhus som många sargade och sjuka fick vård vid. De som inte orkade med sina umbäranden ligger än idag begravda i en särskild del av kyrkogården på norra sidan av kyrkan vid enkla träkors. Det moderna Lärbro representeras av bland annat butiker, skola och fritidsgård.

FÄRÖSUND av Calle Brobäck

Det moderna Färösund har sitt ursprung i och kring hamnen och det skyddande sundet mellan storön och Fårö för ca 150 år sedan. Då fanns ännu ingen militär verksamhet där och hamnen ansågs därför som fri och neutral. Den verkliga uppsvingen kom i samband med det så kallade Krimkriget på 1850-talet då en engelsk-fransk flotta använde hamnen och områden däromkring för proviantering inför de krigshandlingar som sedan utövades i Östersjön mot Ryssland. Deras huvudsakliga uppgift var att hindra handelsfartyg att komma till Ryssland med förnödenheter. Det egentliga kriget utspelade sig på Krimhalvön i Svarta havet mellan ryssar och turkar.

Detta var en lönsam verksamhet inte bara för dem som bodde och hade någon form av rörelse vid själva sundet. Även bönderna flera mil från hamnen kunde sälja bland annat kreatur för minst det dubbla värdet mot tidigare. Det riktigt stora bakslaget kom på hösten 1854 när det visade sig att det inte bara fanns köpsugna militärer ombord på skeppen, här fanns även den då ganska okända sjukdomen kolera som skördade flera personers liv på norra Gotland. Deras gravar kom av smittoskäl inte att ligga på kyrkogårdarna, utan finns idag på minst fyra olika ställen.

Det som sedan givit samhället sin karaktär är färjeläget med hundraåriga anor och den militära utbildningsorten som startade på slutet av 1930-talet. Färösund har en rik och omfattande historia med ett väl fungerande samhälle som idag andas framtidstro, mycket tack vare nybyggnationer och nyetableringar som mötesplatsen Träffpunkten med bland annat Röda Korsets Kupan. En annan viktig del av det nutida Färösund är Gotlands folkhögskola, som etablerade sin norra enhet inne på det gamla förbandsområdet bara några år efter det att KA:3 lades ner.

Nybyggarandan i Färösund har redan bidragit till att skapa tilltro och förutsättningar för ett stabilt samhälle in i framtiden.

Hållbart landsbygdsboende

Landsbygden erbjuder en livsmiljö med många positiva förtecken och landsbygden är en nödvändig förutsättning för tätorternas försörjning. Lokal produktion av livsmedel och bioenergi är betydelsefulla delar i en hållbar samhällsutveckling. Det är viktigt att dessa resurser inte minskar som en följd av en önskad bebyggelseutveckling. **Det finns en hög efterfrågan av attraktiva boenden på landsbygden på Gotland, men ett glest boende kräver speciella systemlösningar för att kunna uppfylla målet om en hållbar utveckling.** Ett glest boende innebär längre avstånd till arbete, service och skolor, svårare att ordna underlag för kollektivtrafik och därmed genereras ett ökat behov av egna transporter. När dessutom majoriteten av öns arbetsplatser ligger i Visby innebär detta ett stort dagligt pendlande. Det naturligaste sättet

att minska det enskilda bilåkandet är att minska avståndet mellan arbete och bostad. Andra sätt är distansoberoende arbete eller transporter med liten negativ miljöpåverkan. På Gotland finns goda förutsättningar för en miljöanpassad fordonspark som drivs av lokala förnybara drivmedel och genom bredbandsutbyggnad uppnås också goda förutsättningar för distansoberoende verksamheter.

På landsbygden finns andra möjligheter än i tätorterna till ett resurseffektivt och därmed hållbart boende i samklang med den omgivande naturen. En levande landsbygd är också en avgörande förutsättning för turismen och de deltidsboende. På landsbygden finns en kulturell, social och rumslig gemenskap som bildar kittet i bygden.

Glesbygdsboende förutsätter i allmänhet enskilda lösningar för vatten och avlopp. På landsbygden kan det också finnas goda förutsättningar för miljömässigt hållbara avloppslösningar där det exempelvis ur kretsloppsperspektiv finns en möjlighet till ökad samverkan mellan fastighetsägare och lantbruket. Vissa områden på Gotland saknar dock naturliga förutsättningar för vatten- och avloppslösningar.

För att uppnå en långsiktigt hållbar bebyggelseutveckling på den gotländska landsbygden föreslås en övergripande strategi för en mer samlad bebyggelseutveckling, vilket innebär att nyexploatering i första hand ska ske i anslutning till redan befintlig bebyggelse. Denna kompletteringsmodell ska gälla för hela Gotland, såväl tätortsnära kompletteringar som ny bebyggelse på landsbygden i övrigt. På detta sätt kan Gotlands kommun bidra till att nå olika miljö kvalitetsmål tex både utsläppsmålen och målen för olika naturtyper, balansera stad och land, ge utrymme för utveckling på landsbygden och samtidigt säkerställa de natur- och kulturområden som vi behöver vara rädda om.

■ Vid lokalisering av nya bostäder och övrig bebyggelse ska en mer samlad bebyggelsestruktur eftersträvas. Ny bebyggelse ska i första hand tillkomma som förtätning eller komplettering till befintlig bebyggelse i tätort eller på landsbygd.

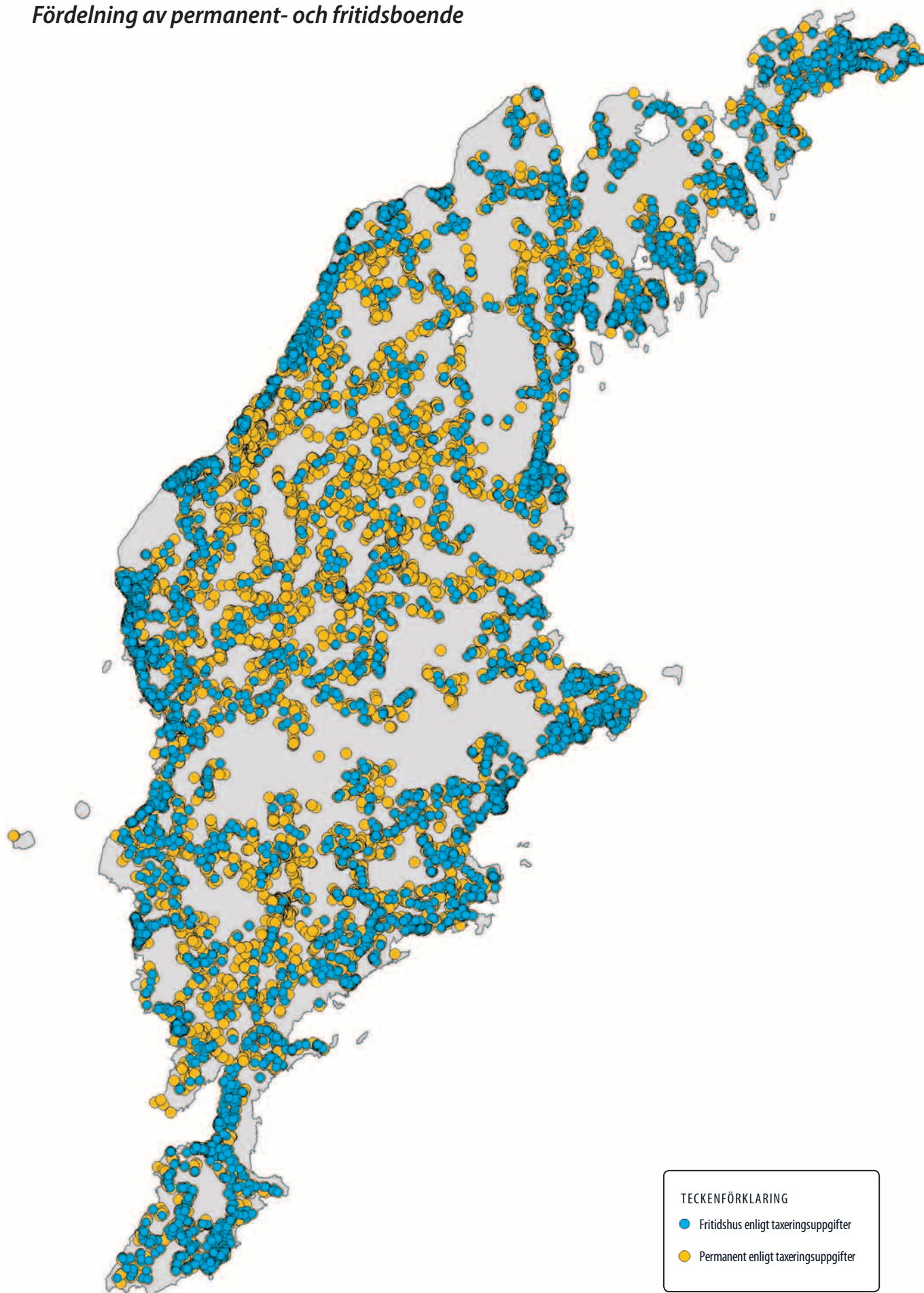
■ All ny bebyggelse förutsätter att det finns långsiktigt hållbar vatten- och avloppsförsörjning och att natur- och kulturvärdena i området tål en ökad belastning.

■ Vid lokaliseringsprövning av ny bebyggelse, både bostäder och verksamheter, ska jordbrukets, vindkraftens och turismnäringens intressen särskilt beaktas. Bebyggelse på god åkermark bör undvikas.

■ I det öppna kultur- och jordbrukslandskapet bör ny bebyggelse undvikas.

■ Placering av ny byggnad bör utgå från platsens befintliga bebyggelsemönster. Tomtplats på landsbygden bör ha en minsta tomtstorlek om 2 000 m².

Fördelning av permanent- och fritidsboende

En mer koncentrerad bebyggelse är positiv ur ett hållbarhetsperspektiv. Synergieffekter kan uppstå mellan näringsliv, landsbygdsboende och offentlig service. Kommunala driftskostnader för exempelvis skolskjuts och hemtjänst kan sänkas. Miljöbelastning som enskild avloppshantering minskar och förutsättningarna blir goda för gemensamma system, samtidigt som Gotlands kommun kan utveckla det kommunala vatten- och avloppssystemet på ett effektivare sätt.

En utveckling av kollektivtrafiken är enligt VISION GOTLAND 2025 en av de viktigaste faktorerna för att hela det gotländska samhället ska kunna utvecklas hållbart. Intermodala trafiklösningar, det vill säga bekväma och strategiskt placerade omstigningsplatser mellan olika trafikslag, bör utvecklas. En utveckling mot en ökad användning av kollektivtrafiken kräver inte bara en utveckling av trafikslaget i sig, det hänger även samman med ett befolkningsunderlag med god tillgänglighet och en positiv attityd till kollektiva transportmedel.

Med en mer samlad bebyggelseutveckling får kollektivtrafiken på Gotland bättre underlag för att utvecklas och kan göras mer attraktiv med tätare avgångar längs med stomlinjer, där möjlighet till uppställningsplatser för både bil och cykel ska göra övergången mellan olika transportmedel smidig.

Idag är tendensen att nya typer av markkonflikter uppstår på landsbygden i takt med att de areella näringarna förändras. Efterfrågan på jordbruksmark är fortsatt hög på Gotland. Lantbruksföretagen fortsätter att rationaliseras och antalet företag med lantbruk som heltidssyssla minskar, medan andelen diversifierade företag på landsbygden ökar. Denna förändring sker samtidigt som gränsen mellan stad och land blir allt mer otydlig. Inflyttningen till landsbygden är relativt hög. **Den återbefolkning som sker till landsbygden har ofta en urban livsstil och ett tätortsnära boende på landet har blivit allt mer attraktivt.** Detta är ett trenderbrott menar forskare och det är viktigt att fånga upp konsekvenserna av denna utveckling. Från staden kommer människor som söker livskvalitet på landsbygden på samma plats där en näring står under en stark strukturomvandling. Verksamheten i ett kulturlandskap kanske inte alltid överensstämmer med den gängse bilden av kulturlandskapet. Här kan det uppstå intressekonflikter men det ger också förutsättningar för positiva möten. En mer samlad bebyggelse ger förutsägbara exploateringsområden och möjlighet till expansion och utveckling inom jordbruket med bibehållna skyddsavstånd.

Produktiv jordbruk- och skogsmark är en resurs som till största delen ska användas för utveckling av näringen.

En mer samlad bebyggelse skulle också lämna bra ytor för utveckling av vindbruket. Vid en mer koncentrerad bebyggelseutveckling bedöms färre konflikter mellan boende och vindbruket uppstå.

Gotlands unika natur- och kulturmiljö är en grundläggande resurs för såväl gotlänningar som våra besökare. Den kräver varsamhet på vissa platser och hänsyn bör tas till att Gotland har en struktur av ensamgårdar. De flesta miljöer, utom ett fåtal mycket ålderdomliga gårdar, går dock att komplettera med nya bostadshus utan att innebära negativ inverkan på kulturmiljön. Väl anpassade kompletteringsbyggnader kan vara en naturlig utveckling av en befintlig kulturmiljö.

Den föreslagna inriktningen mot en samlad bebyggelse som kompletteringsmodell ger goda förutsättningar för att Gotland även i framtiden ska kunna bibehålla sitt nationallandskaps värden.

Hållbar stadsutveckling

Visby är Gotlands naturliga regioncentrum och den enda ort som kan erbjuda en fullständig kommersiell och offentlig service på ön. Ett brett utbud är en förutsättning för att människor ska kunna och vilja bo och verka på Gotland. Landsbygden och tätorterna verkar i många avseenden i symbios med centralorten. Det är därför viktigt att också landsbygden och de övriga tätorternas särart och potential tas till vara som en gynnande faktor för hela Gotland.

Ambitionen är att det i Visbyområdet också i framtiden ska utvecklas goda miljöer att växa upp, bilda familj och åldras i och att Visbyområdet ska vara en dynamisk miljö för företagande. Stadsutvecklingen i hela Visby ska stärka sin roll som motor för näringsliv, utbildning, kultur, resurshushållning samt nationell och internationell konkurrenskraft. För att uppnå detta är en avgörande faktor att kommunikationerna med fastlandet både i luften och på havet ständigt utvecklas.

Störst efterfrågan på nya bostäder finns i Visby eftersom allt fler av arbetstillfällena koncentreras dit. För att uppnå en långsiktigt hållbar stadsutveckling är det nödvändigt att attraktiva stadsdelar och boendemiljöer tillskapas med bra skolor och fungerande infrastruktur, god livsmiljö, livgivande kulturpolitik, ett rikt friluftsliv, bebyggelse och transportstruktur med mycket liten miljöbelastning och tillgång till ett varierat utbud av grönområden.

Visby innerstad finns sedan 1995 med på UNESCO:s världsarvslista.

Utbyggnadsprinciper

I Visby finns goda möjligheter att vitalisera, utveckla, bygga ut, bygga samman, länka ihop och "hela" staden om den tillåts "växa inifrån" med beaktande av de ekonomiska, sociala och ekologiska dimensionerna av hållbar utveckling.

Med "hela staden" menas i detta sammanhang både "hela" i betydelsen att "laga" och "hela" till skillnad från halva. Och med den "färdiga staden" menas att ny bebyggelse ska ansluta till den befintliga staden så att man så långt som möjligt undviker öar av bebyggelse utan fysisk och social koppling till den övriga staden. Med en sådan

utvecklingsstrategi behöver man inte äventyra stadens karaktär genom att ta värdefull parkmark i anspråk för bebyggelse eller förtätningar i befintliga bebyggelseområden. I våra dagar har behovet av strukturer med grönytor och grönstråk ökat i betydelse. Sakerställandet av och omsorgen om grönstrukturernas ekologiska, sociala och estetiska värden utgör en viktig del av den hållbara utvecklingen. Visby har i ett 20-årigt perspektiv mycket goda möjligheter att tillgodose olika exploateringsintressen utan att behöva inkräkta på stadens värdefulla grönytor.

Den utveckling som är att föredra bedöms vara en utveckling av Visbyområdet med utgångspunkt från alla långsiktigt syftande hållbarhetsaspekter som anförts ovan. En "hel" och "färdig" stad är lättare att förstå, lättare att orientera sig i, känns säkrare och "närmare".

Om staden utvecklas tätt och diversifierat minskar också behovet av långa dagliga persontransporter.

Visby är ett kulturellt centrum för Gotland med världsarvet – Visby innerstad – som juvelen i kronan. Visbys stadskärna ska utvecklas socialt, kulturellt, kommersiellt och gestaltningsmässigt till en naturlig, levande och livskraftig stadskärna för hela Gotland.

Den byggda miljön i Visby ska utvecklas i samspel mellan bevarande och nyskapande med utgångspunkt i stadens form, skala och uttryck. Gammalt och nytt ska mötas i skön förening.

För att nå ett hållbart samhälle måste kretsloppsanpassade, gemensamma tekniska lösningar utnyttjas i större utsträckning än idag. Anslutning till tex fjärrvärmenätet är idag frivilligt, men föreslås i framtiden vara en förutsättning för exploatering. En ny stadsdel kan bli arena för visionen om Gotland som världsledande i energi- och miljöfrågor.

En meningsfull fritid, som främjar fysisk aktivitet, social gemenskap och nätverksbyggande, är en viktig beståndsdel i en positiv livsstil, som tillsammans med kultur- och naturupplevelser skapar förutsättningar för utveckling och välbefinnande och därmed också bidrar till en bättre folkhälsa. För att möta dessa grundläggande behov är det viktigt att möjligheterna till idrott/motion, friluftsliv och rekreation är goda. I Visby ska det också finnas möjligheter att delta i en mångfald av meningsfulla kulturaktiviteter året runt.

Den fördjupade översiktsplanen för Visbyområdet – HELA VISBY, antogs av Kommunfullmäktige i december 2009.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Bebyggelseutveckling

Utgångspunkten för att nå målen i VisionGOTLAND 2025 är att uppnå en hållbar utveckling. Här ingår de tre samspelande dimensionerna, den ekonomiska, sociala och miljömässiga. Dessa måste beaktas tillsammans, eftersom den ekonomiska och sociala utvecklingen inte längre får ske på miljöns bekostnad.

Visionens mål om en ökad befolkning medför ett behov av ny bebyggelse.

Översiktsplanen handlar om planering och exploatering av mark- och vattenområden men också om att skydda värdefulla natur- och kulturområden. Människors behov och förväntningar hamnar ibland i intressekonflikt med utveckling och exploateringsarbete för ökad tillväxt och välfärd.

Översiktsplanen kan inte uppfylla alla de krav och behov som finns för att nå ett mer hållbart samhälle. En tydlig politisk vilja och beteendeförändring hos medborgarna är viktiga faktorer för att nå målet. Översiktsplanen kan dock ge förutsättningar för ett långsiktigt hållbart samhällsbyggande.

En inriktning mot en tätare bebyggelsestruktur ger förutsättningar för att miljökvalitetsmålen kan nås, genom exempelvis bättre underlag för kollektivtrafik och möjligheter till en ökad cykelanvändning i våra serviceorter. En satsning på andra trafikslag än bilen minskar ett ökat trafikbuller som annars kan bli en negativ konsekvens av förtätning av serviceorterna. Fjärrvärme eller närvärme ska ges förutsättningar för utveckling och ett miljöeffektivt byggande ska eftersträvas. Bra planeringsunderlag i form av exempelvis sociotopkartor kan belysa olika områdens sociala sammansättning och vilken livsstil olika grupper har när det gäller användningen av den offentliga miljön. Detta kan i sin tur användas som utgångspunkt för utveckling och tillgångsanalyser, argument för skydd av värdefulla platser samt för prioriteringar av skötsel och investeringar i den offentliga miljön, och bidra till miljökvalitetsmålet *God bebyggd miljö*.

Översiktsplanens strategi mot en mer samlad bebyggelse och utvecklingen av utpekade serviceorter ger förutsättningar för ekonomisk utveckling och en bibehållen inomregional balans. Den minskar även konflikterna mellan ny bebyggelse och jordbruksverksamhet. God åkermark bör inte bebyggas vilket stödjer utvecklingen av dessa näringar samtidigt som det medverkar till att bibehålla ett öppet odlingslandskap. Samlad bebyggelse ger befolkningsunderlag för service- och företagsetableringar, och kan minska konfliktytorna med vindbruket.

Kommunens höga servicenivå med grindhämtning av flertalet återvinningsfraktioner, kompletterat med återvinningscentraler,

har resulterat i hög återvinningsgrad. Inom kommunen utvecklas såväl hämtsystem som det slutliga omhändertagandet. För att kunna bibehålla och utveckla en önskvärd inriktning på avfallshanteringen måste förutsättningarna för detta beaktas vid om- och nybyggnad av bostadshus.

Den sociala dimensionen i Gotlands kommun utgörs av perspektiven trygghet, tillgänglighet, jämställdhet och delaktighet. Det kan konstateras att de olika perspektiven till stor del påverkar och är avhängiga varandra.

Tillgänglighet

En attraktiv boendemiljö ska vara tillgänglig och trygg för alla invånare.

Översiktsplanens ambition om en mer samlad bebyggelse samt en förtätning av Visbyområdet och utpekade serviceorter ökar möjligheten att nå målet.

En mer samlad bebyggelse och utvecklade serviceorter leder till kortare avstånd mellan målpunkter och service så som affärer, skola, vård och omsorg över hela Gotland. Bibehållna serviceorter runt om på ön ger en bra fördelning av offentlig och privat service för omkringsliggande landsbygd vilket är avgörande för ett attraktivt landsbygdsboende. Det ger ett bättre underlag för kollektivtrafiksatsningar vilket förbättrar tillgängligheten för grupper i samhället som saknar tillgång till bil, exempelvis ungdomar och äldre. En samlad bebyggelse ger också större möjligheter för att öka gång- och cykeltrafiken, framförallt i Visby och våra serviceorter.

En förtätning innebär ett ökat antal människor på samma plats varför det är viktigt att i kommande planering ta hänsyn till trafiksäkerhetsfrågor. Trygghet ökar tillgängligheten genom att man i större utsträckning vågar använda ett trafiksystem, cykelbana eller promenadstråk om det upplevs som tryggt. Många busshållplatser är idag inte utformade så att personer med funktionshinder kan åka med kollektivtrafiken utan assistans.

En mer samlad bebyggelse ökar förutsättningarna till en mer blandad bebyggelse, vilket kan ge positiva effekter för social samvaro och möjligheten till ett gott liv. Bostäder och arbetsplatser kan finnas sig närmare varandra och segregation motverkas.

Delaktighet

En satsning på utpekade serviceorter ger goda förutsättningar för att utveckla mötesplatser mellan människor. Att stärka exempelvis torgplatser bidrar till ökade möjligheter för mänskliga möten och bidrar till känslan av delaktighet i samhället. Fördjupad översiktlig planering med efterföljande detaljplanläggning ger goda chanser till ett

aktivt deltagande från människor som därigenom kan vara med och påverka frågor som berör deras vardag.

Trygghet

En blandad samlad bebyggelse med utrymme för olika boendeformer och arbetsplatser ger goda förutsättningar till ökad trygghetskänsla. En förtätning innebär att fler människor rör sig på samma plats vilket också ger en ökad känsla av trygghet.

Hur trygghetsförhöjande åtgärder kan se ut och genomföras är föremål för fördjupade planeringsnivåer.

Jämställdhet

Ett tillgängligt och tryggt samhälle där varje individ känner sig delaktig och kan påverka sin vardag på lika villkor är också ett jämställt samhälle. Översiktsplanens mål är att mäns och kvinnors, pojkars och flickors behov beaktas i den fysiska planeringen.

Översiktsplanen föreslår att de kommande fördjupningarna särskilt ska beaktas ur ett genusperspektiv vilket kan leda till en ökad medvetenhet kring jämställdhetsaspekter och att användbara verktyg tas fram. För närvarande saknas det utarbetade metoder inom den fysiska planeringen inom Gotlands kommun för att särskilt belysa genusfrågor i planeringsprocessen. Det pågår ett arbete med att öka jämställdhetsintegreringen inom kommunens samtliga förvaltningar och nämnder.

En samlad bebyggelse med kortare avstånd mellan målpunkter samt en fungerande kollektivtrafik underlättar vardagslivet för män och kvinnor, pojkar och flickor. Traditionellt har mäns och kvinnors geografiska rörelsemönster sett olika ut, med övervikt för män åt det offentliga rummet och kvinnor åt det privata. Traditionella könsroller håller till viss del på att förändras och kvinnor tar större plats i det offentliga yrkeslivet och män större ansvar för hem och barn. Tidigare har mannens vardagsliv varit planeringsnormen, men idag står den fysiska planeringen inför utmaningen att i den komplexa verkligheten hitta sätt att åskådliggöra skillnader och behov utan att för den skull befästa olika könsbilder.

Upplevelsen av vardagsmiljön kan vara olika. Målet för den fysiska planeringen är att underlätta och möjliggöra bra förutsättningar för människor att leva ett jämställt vardagsliv.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Bebyggelseutveckling

Utgångspunkten för detta arbete med den fysiska planeringen har varit att söka svar på ett antal grundläggande frågor utifrån ett socialt perspektiv med människan på Gotland i fokus.

Detta handlar den fysiska planeringen till stor del om. Hur lever vi på Gotland och hur kan Gotland utvecklas så att fler vill leva och verka här? Den fysiska planeringen erbjuder några av de verktyg som behövs för att Gotland ska utvecklas hållbart.

Att leva på Gotland

Gotland har åtskilliga "egenskaper" gemensamt med många andra öar, som till exempel en liten och isolerad arbetsmarknad, en traditionell näringsstruktur med ett starkt jordbruksberoende, låga inkomstnivåer, spridd bebyggelsemönster, höga servicekrav som ska betalas av få inkomsttagare, hög skattenivå samt ett perifert geografiskt läge som medför krav på bland annat speciella transportlösningar.

Vi bor glest och det finns därför många små föreningar istället för ett fåtal stora. Med 982 föreningar och 42 125 föreningsaktiva är Gotland det föreningstätaste länet i Sverige. Kultur- och idrottsföreningar är de två absolut största föreningstyperna.

Så gott som alla svenskar har en bild av Gotland enligt den undersökning som gjordes kring Varumärket Gotland. De tillfrågade hade alla någon form av relation till ön, antingen har man besökt den själv, har bekanta som besökt ön eller sett något reportage om ön. Detta gör att **Gotland finns med i det allmänna medvetandet som en plats med positiva förtecken och är därmed också ett alternativ att flytta till.** Attraktivt boende har att göra med miljö, trygghet och arbetsmarknad.

Demografiproblematiken

De närmaste åren kommer Gotland – liksom resten av Sverige – att ha allt fler invånare äldre än 65 år. Samtidigt är trenden att det dröjer allt längre innan de unga etablerar sig på arbetsmarknaden. Antalet arbetande personer som skapar skatteintäkter kommer därmed att vara färre. Barnafödandet sker också allt högre upp i åldrarna och på Gotland föds det färre barn än tidigare.

En förutsättning för hållbar tillväxt på Gotland är att invånarantalet stiger. **Det är av stor vikt att barnfamiljer väljer att flytta till Gotland eller att stanna kvar. Det är avgörande att båda föräldrarna hittar ett attraktivt arbete.**

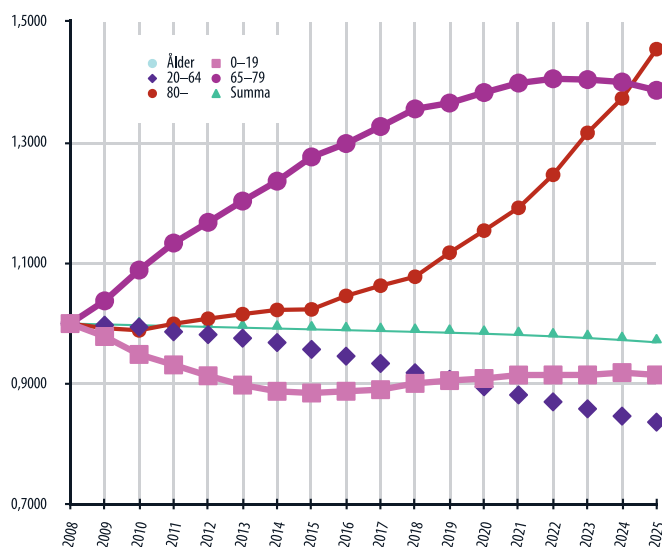
De senaste årens befolkningsökning har främst skett i Visby, men även några av tätorterna har visat på viss befolkningsökning. Inflyttande till Gotland från fastlandet har under perioden 2000–2005 fördelat sig ganska jämt mellan bosättning i Visby och

på övriga Gotland. Nedgången i befolkningsstalet 2005–2006 kan vara en följd av gjorda nerdragningar på arbetsmarknaden, vilket förhoppningsvis skall vända efter att beslutade ersättningsjobb har etablerats. Enligt en nyligen gjord prognos av befolkningsutvecklingen till 2013 kan en svag ökning förväntas.

Eftersom flyttningen från landsbygden företrädesvis sker bland unga vuxna har det medfört en påtaglig föråldring av den kvarvarande befolkningen på Gotland utanför Visby. Andelen äldre män på landsbygden

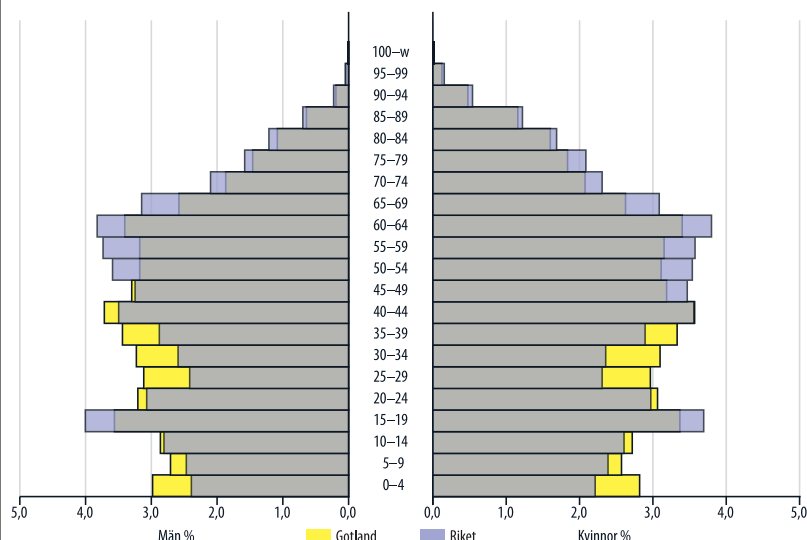
är påfallande stor och kommer också att öka. Under senare år har inflyttningen till Gotland varit cirka 2 000 personer per år. Enligt den inflyttarenkät som genomförts flyttar personerna i åldrarna 25–39 år till Visby, medan åldersgruppen över 55 har destination landsbygden. Med en ökande äldre befolkning på landsbygden kommer äldreboendet och äldre vården att vara en viktig del av utbyggnaden av landsbygden.

Framskriven befolkningsutveckling och demografi 2008–2025
Indexerad befolkningsutveckling, fyra åldersklasser och totalt Gotland; index år 2008 = 1,0
Källa: SCB befolkningsstatistik och Prognos "Demos" Alt. 1 (Sept 09 L Andermo)

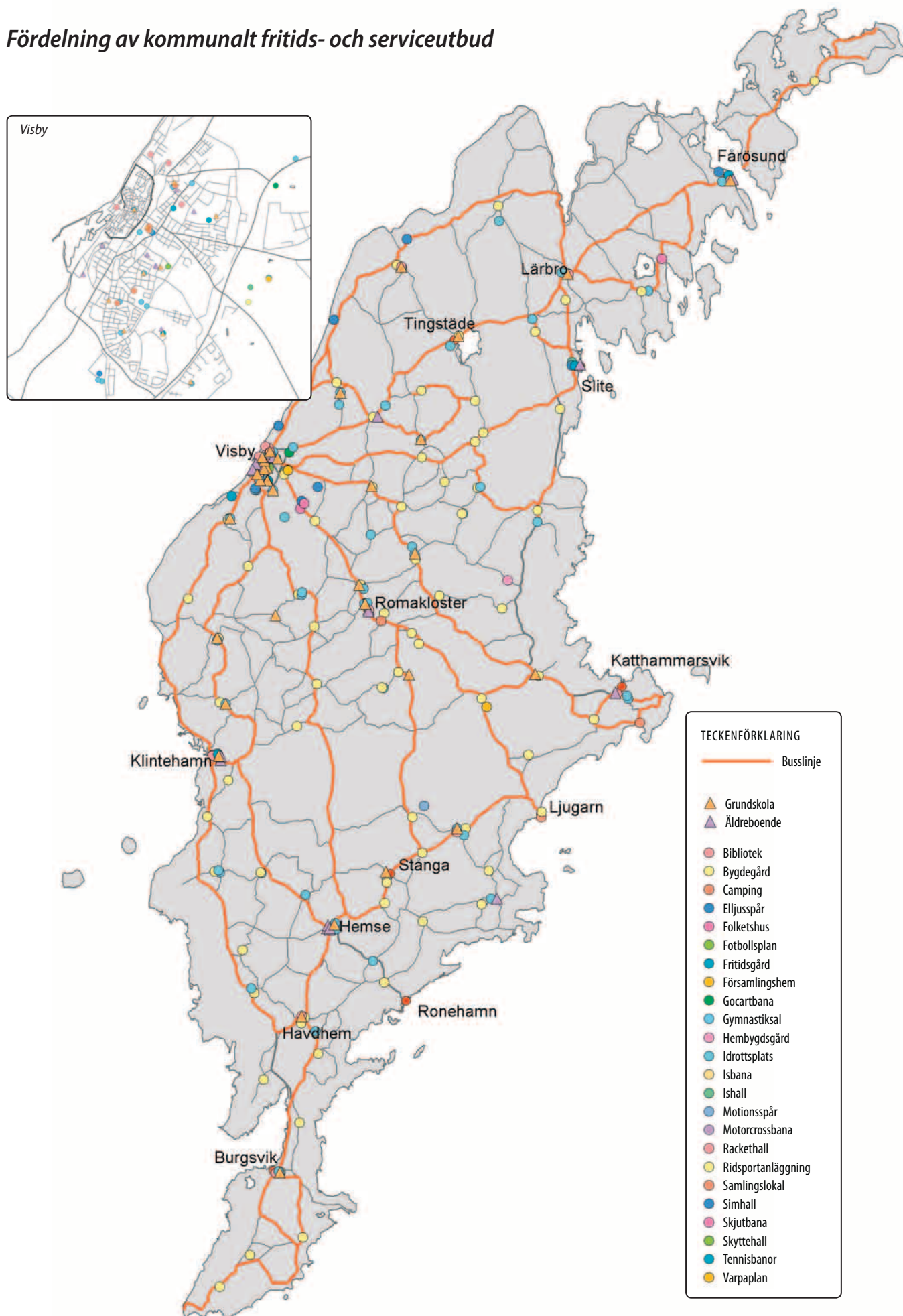

Illustrationer: Lennart Andermo, SAK

Folkmängd 2008-12-31 efter region, ålder och kön

Fördelning av kommunalt fritids- och serviceutbud

I ett framtidsperspektiv där fyrtio-talsterna blir pensionärer kan en ökande andel äldre inte bara vara en svaghet utan också medverka till en större arbetsmarknad, exempelvis inom vård- och omsorg och olika typer av service och aktiviteter. **Nya former av äldreboende bör utvecklas utifrån nya krav från en ny generation pensionärer.** Det dröjer dessutom omkring två decennier innan behovet av exempelvis äldreomsorg ökar för denna åldersgrupp. Under de åren tillför de mycket till Gotland, förutsatt att de är skrivna här.

Dagens landsbygd är en komplex bostadsmiljö. Landsbygdsutveckling är inte bara till för landsbygdsbefolkningen, den är också viktig för tätortsbefolkningen och för turister.

Utvecklingen på Gotland liksom världen i övrigt visar på en ökad omflyttning av människor. Vi flyttar oftare och mellan mer avlägsna platser. Vi flyttar för att utbilda oss, för att arbeta men också för att undvika krig och konflikter. Ingenting tyder på att denna utveckling kommer att förändras utan snarast förstärkas.

För 100 år sedan valde smålänningar att flytta till Gotland för att arbeta inom jordbruket, istället för att emigrera till USA. Idag är det nya grupper som kommer till ön. Det är ungdomar som kommer hit för att studera på högskolan, före detta somrargäster som flyttar till ön för gott, men också nya svenskar som söker sig hit i förhoppning om att lättare hitta arbete eller näringsmöjligheter, istället för i någon större stad.

Denna inflyttning till ön är viktig för att det gotländska samhället skall utvecklas. En god befolkningssammansättning av män och kvinnor, unga och äldre är en förutsättning för långsiktig social hållbarhet.

Utbildning

Grundskolan

De närmaste åren kommer Gotlands barn- och elevantal kraftigt att minska. Därför genomfördes 2006–2007 en omfattande översyn med syfte att anpassa utbildningsorganisationen så att alla barn och elever kan erbjudas en god läromiljö. Ett antal skolor kommer att sammanföras så att resurser frigörs. **En viktig del i beslutet är att den geografiska spridningen av kommunala grundskolor på Gotland kommer att finnas kvar.** Konsekvenserna av färre enheter kommer att bli större avstånd, framför allt på landsbygden. I gengäld medför det tillgång till bättre resurser. Det kan antas att kvantitet i antal skolenheter kan ersättas med ökad kvalitet med fler lärarresurser och materialtillgång.

När det gäller transportvägar till och från barn- och skolverksamhet är tillgången av trygga och säkra gång- och cykelstråk en förutsättning för att barn och unga tryggt ska kunna komma till och från skolan, men också för en hållbar utveckling. Detta möjliggör transporter utan bil och främjar miljön kring skolorna och elevernas hälsa. För landsbygdens del är en säker, trygg och tillgänglig skoltransport nödvändig så att både föräldrar och barn känner stort förtroende för trafikplaneringen.

Högskolan

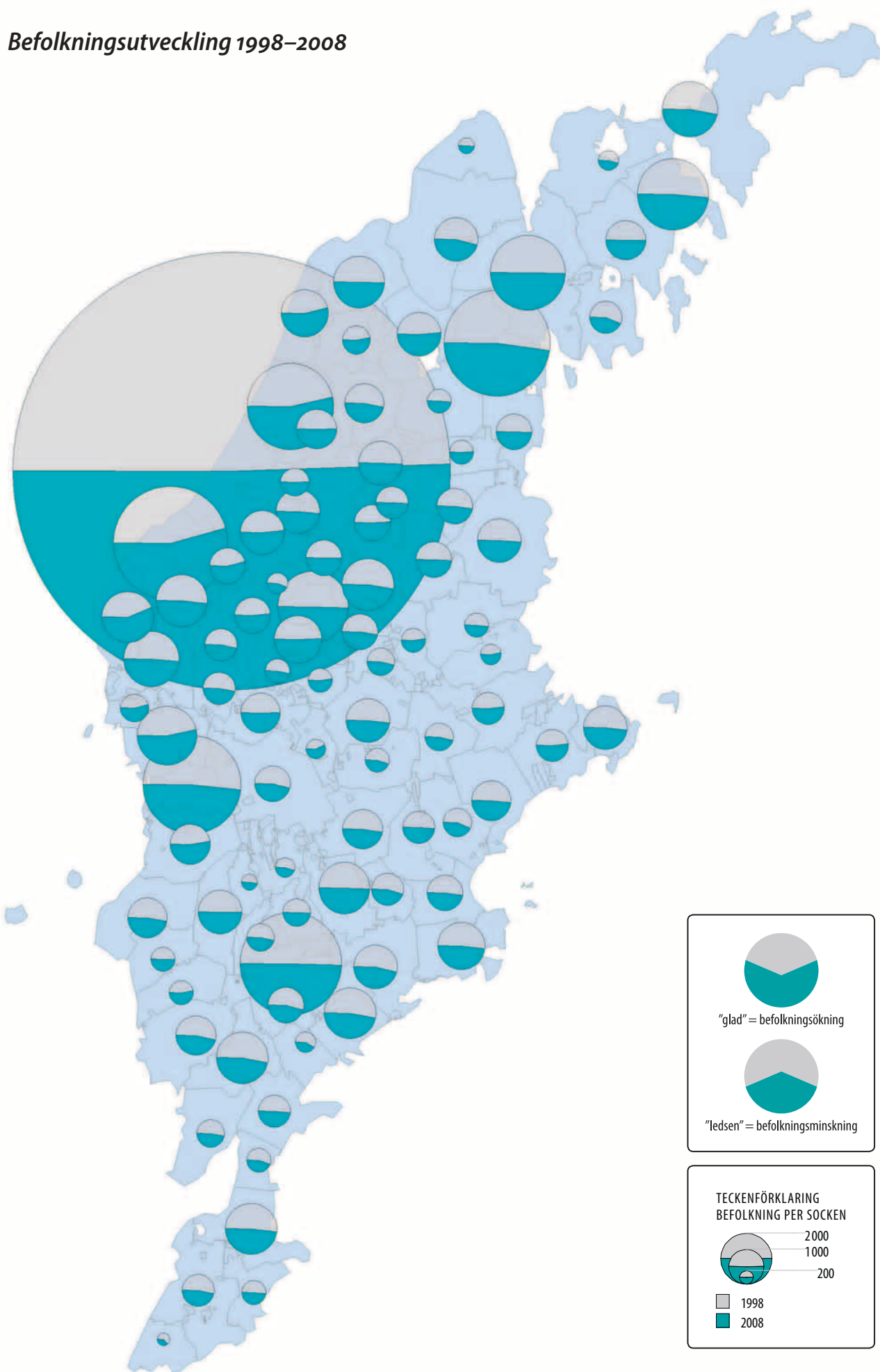
Högskolan på Gotland etablerades 1998. Högskoleutbildning har funnits på Gotland sedan slutet av 1970-talet. Högskolan är lokaliserad till Campus Almedalen i Visby, men har också en stor del av sin verksamhet som nätburen utbildning. Högskolan på Gotland erbjöd år 2008 högre studier för drygt 6000 studenter, varav ungefär hälften studerade i campusområdet Campus Almedalen och hälften via distanskurser. Högskolan har 200 anställda, varav ca 80 är kvinnor.

En högskola är ett mycket viktigt inslag i den infrastrukturella uppbyggnaden av ett samhälle och en viktig regional utvecklingsfråga. Den skapar förutsättningar för ett fungerande nätverk och medför möjligheter till kreativitet, kvalitet, utveckling och forskning inom många områden som är viktiga inte minst för näringslivet.

Sedan 2008 har en ny enhet inom Högskolan på Gotland etablerats, SWEDESD (Swedish International Center for Education for Sustainable Development). Verksamheten finansieras av SIDA och har framförallt fokus på länder i det globala Syd. Det gotländska samhället ska kunna dra nytta av den expertis inom hållbar utveckling som byggs upp i centret.

Gotland har utsetts av Sveriges Förenade Studentkår till Årets Studentkommun 2007/2008 för samarbetet mellan Högskolan på Gotland, Gotlands kommun, Studentkåren Rindi samt näringslivet på Gotland. Utmärkelsen handlar också om att stärka studenternas inflytande i kommunen, bredda rekryteringen och göra studietiden på Gotland så bra som möjligt.

Befolkningsutveckling 1998–2008

Ekologiskt hållbart byggande

Viktiga områden för ett ekologiskt hållbart byggande är lokalisering, transporter, vattenförsörjning, avloppssystem, energiförsörjning byggmaterial och avfallshantering. Det är viktigt att målsättningar inom dessa områden finns med redan under planeringsfasen. För detta krävs tydliga riktlinjer och rutiner.

Genom planer för markanvändning och bebyggelse och genom att ställa krav i samband med markanvisning eller upphandling har kommunen viss möjlighet att påverka utvecklingen till ett mer ekologiskt hållbart byggande.

Nedan beskrivs områden som kräver särskild omsorg och planering inom begreppet ekologiskt hållbart byggande, beaktat ur två olika aspekter – dels under själva byggfasen, dels under drift/förvaltning av byggnaden. En tredje aspekt som bör beaktas inledningsvis är val av byggsplats. Tomten bör vara belägen så att behovet av vardagliga transporter till och från boendet kan lösas energieffektivt. Tomten måste ha goda förutsättningar för vatten- och avloppslösningar och byggnadens utformning och läge på tomten bör utnyttja tomtens förutsättningar för att ge ett gott inomhusklimat.

Figuren nedan illustrerar den miljö- och hälsopåverkan som byggande och förvaltning medför. Genom aktiva insatser kan denna miljöpåverkan minskas. Det går att hushålla med de resurser som används vid om- och tillbyggnad, för drift, inredning och verksamhet, genom att minimera mängden energi, material, vatten och mark

som används (inflöden till fastigheten, kolumn A). Komfort och hälsa hos de människor som ska arbeta i byggnaderna påverkas av den inomhusmiljö och utemiljö som arbetsplatsen erbjuder, (innemiljö/utemiljö), kolumn B. Mängden farliga ämnen i byggavfall och förvaltningskemikalier kan minimeras genom selektiv rivning, källsortering, miljögranskning av byggvaror som byggs in. Innehåll och mängder av avfall påverkar vid sin slutstation mark, vatten och luft (utflöden från fastigheten, kolumn C).

Val av byggsplats har stor betydelse för hur de vardagliga transporterna till och från hemmet, arbetsplatsen, förskola, skola och fritidsaktiviteter kan organiseras. Behovet av transport mellan olika målpunkter ska beaktas och en väl utbyggd kollektivtrafik samt attraktiva säkra cykelvägar eftersträvas.

Lokaliseringen på själva tomten bör också ta hänsyn till hur den kan komma att påverka energibehov och inomhusklimat. I byggfasen ska miljöanpassade alternativ för byggmaterial, byggprocesser samt transporter prioriteras.

Ett minskat energibehov i byggnader är en avgörande del i en hållbar bebyggelseutveckling.

Nya byggnaders utformning och lokalisering i naturen bör medge energi- och miljöanpassat byggande och effektivt utnyttjande av solenergi.

En aktiv utbyggnad för högre nyttjandegrad av lokalt tillgänglig förnybar energi och utbyggnad av infrastrukturen för förnybar energi och hållbara kommunikatio-

ner, behöver ske i samverkan med bebyggelseutvecklingen. Energinbehovet för transporter bör inte tillåtas att överstiga nivån för år 2000, trots ökad mobilitet i samhället. Användningen av elektricitet för uppvärmning ska minska.

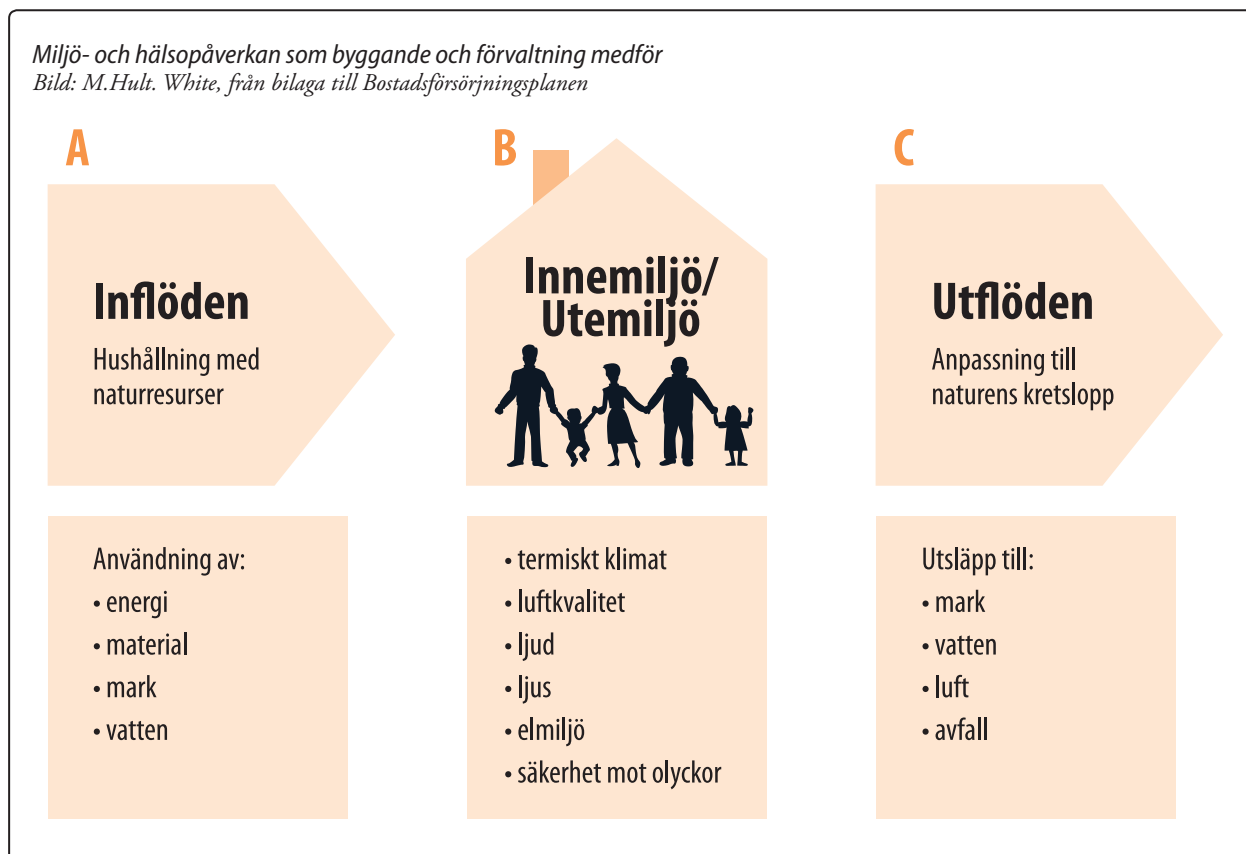
Kommunfullmäktige antog 2003 "Program för miljöanpassat och resurseffektivt byggande". Programmet är i första hand avsett att tillämpas vid exploatering där kommunen är markägare. Det omfattar inte lokaliseringsfrågorna utan ska användas vid nybyggnad av bostäder och, i tillämpliga delar, även i kommunens lokaler. Programmet behandlar mål och krav när det gäller tomtens utnyttjande, energi, restprodukter från hushållen, restprodukter från byggande och rivning, byggnadsmaterial, vatten och avlopp samt förvaltning och brukarspekter. Vid framtagande av detaljplan ska programmet beaktas och särskild omsorg läggas på energieffektivitet och uthållig energiförsörjning av bebyggelse. Energisnåla och klimatsmarta hus, såsom passivhus och flerbostadshus i trä, förordas.

Ekologiskt byggande behandlas även i kommunens bostadsförsörjningsplan.

Relaterade kommunala planer och program

- Folkhälsopolitiska programmet
- Kulturpolitiska programmet
- Fritidspolitiska programmet
- Bostadsförsörjningsplanen
- Program för miljöanpassat och resurseffektivt byggande
- VISION GOTLAND 2025
- Gotlands kommuns miljöprogram
- Energiplanen

*Miljö- och hälsopåverkan som byggande och förvaltning medför
Bild: M.Hult. White, från bilaga till Bostadsförsörjningsplanen*

3. NÄRINGS- LIVSUTVECKLING

plan med strategier och riktlinjer

Företagande

Se karta sid 66

På Gotland finns näringsverksamhet över hela ön. Småföretagande är en livsstil och Gotland är ett företagartätt län räknat i antal företag per invånare. Naturtillgångar, markförhållanden och en spridd arbetskraft ger förutsättningar för näringslivsutveckling över hela ön. Den fysiska planeringen ska se till att markreserver tillskapas för utveckling och nyetablering av industri och annat företagande.

Företag existerar alltid i en omvärld. Samhället är av avgörande betydelse för företagets möjlighet att utvecklas och bidra till tillväxten i samhällsekonomin. Samverkan och samarbete mellan företag och den offentliga sektorn samt en väl fungerande offentlig sektor har också betydelse för näringslivets utveckling. Lika beroende som företagen är av det omgivande samhället är samhället av företagen. För en landsbygdsregion som Gotland är lantbruket och landsbygdsutvecklingen en del av tillväxtförutsättningarna. Viktiga faktorer för näringslivets konkurrenskraft och utveckling är företagsklimat, entreprenörskap, fungerande marknader, kunskap, kompetens och innovationsklimat, men också kommunikationer, arbetskraftsförsörjning och boende.

Gotlands kommun har sedan 1998 det regionala utvecklingsansvaret i Gotlands län. Det sammanhållande instrumentet för utvecklingsarbetet är det regionala tillväxtprogrammet. Syftet är att samordna tillväxtfrämjande insatser så att de på ett systematiskt sätt kan samspela för en ökad hållbar tillväxt på Gotland. Med hållbar tillväxt avses att den ekonomiska tillväxten, som är en av delarna i den hållbara samhällsutvecklingen, ska samspela med miljömässig och social utveckling.

Tillväxtprogrammet är ett konkretiseringsprogram till VISION GOTLAND 2025. Regionalt tillväxtprogram för Gotland 2008–2011 belyser tre utvecklingsområden: besöksnäring (exempelvis upplevelseturism och mötesindustri), profilprodukter (exempelvis livsmedel, energi, kreativa näringar) samt basförutsättningar (exempelvis företagsklimat, studentklimat, Varumärket Gotland, kunskap- och kompetensförsörjning). Regionalt tillväxtprogram för Gotland 2008–2011 antogs av kommunfullmäktige 2008.

För den översiktliga planeringen är näringslivets behov av mark och vatten och dessa intressen i avvägning mot andra intressen av störst betydelse.

Det gotländska näringslivet svarar för cirka 60 procent av sysselsättningen, övriga är sysselsatta inom offentlig sektor. Av Gotlands befolkning är ca 25 600 personer förvärvsarbetande. Av de anställda inom offentlig sektor är drygt 60 procent kvinnor.

Förvärvsarbetande kvinnor och män efter bransch år 2007 Gotlands län, %

	Visby			Landsbygden		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Jordbruk, skogsbruk, fiske	0,1	0,5	0,3	4,5	19,0	12,4
Tillverkning och utvinning	4,1	12,8	8,2	5,8	17,8	12,4
Energiproduktion, vattenförsörjning, avfallshantering	0,5	3,2	1,7	0,1	0,8	0,5
Byggverksamhet	0,6	9,8	4,9	1,5	18,0	10,6
Handel och kommunikation	11,2	22,3	16,4	10,9	13,2	12,1
Finansiell verksamhet och företags-tjänster	10,5	12,8	11,6	4,7	5,1	4,9
Utbildning och forskning	15,8	8,6	12,4	18,7	4,9	11,2
Vård och omsorg	32,3	7,3	20,6	28,3	5,3	15,7
Personliga och kulturella tjänster	11,2	11,4	11,3	10,3	7,6	8,8
Offentlig förvaltning mm	13,5	11,4	12,5	7,8	4,6	6,1
Ej specificerad verksamhet	0,2	0,1	0,1	7,2	3,6	5,2
Samtliga näringsgrenar (%)	100	100	100	100	100	100
Samtliga näringsgrenar (antal personer)	7 453	6 558	14 011	5 246	6 373	11 619

Turismnäringen ingår i flera av branscherna ovan.

Turismnäringen redovisas särskilt i kap 4 Turismens utveckling

Gotland är ett av de företagstätaste länen i Sverige med 7 800 företag. Gotland har en relativt hög grad av nyföretagande, år 2008 var tex Gotland den region i Sverige som näst efter Stockholmregionen hade flest nystartade företag per invånare. År 2008 startades 395 företag varav 145 av företagen startades av kvinnor. Jordbruk/livsmedelsindustri och turism är stora och viktiga näringar för ön. 2008 fanns det 1 577 jordbruksföretag varav 651 är inriktade mot nötkreatur och mjölkproduktion och 337 företag arbetar med lamm som huvudnäring. Den sk turistkronan omsatte 1 708 mkr 2008. Tillverkningsindustrin med inriktning mot design, form och kvalitet expanderar.

Areella näringar; jordbruk, skogsbruk och fiske

Se karta sid 67

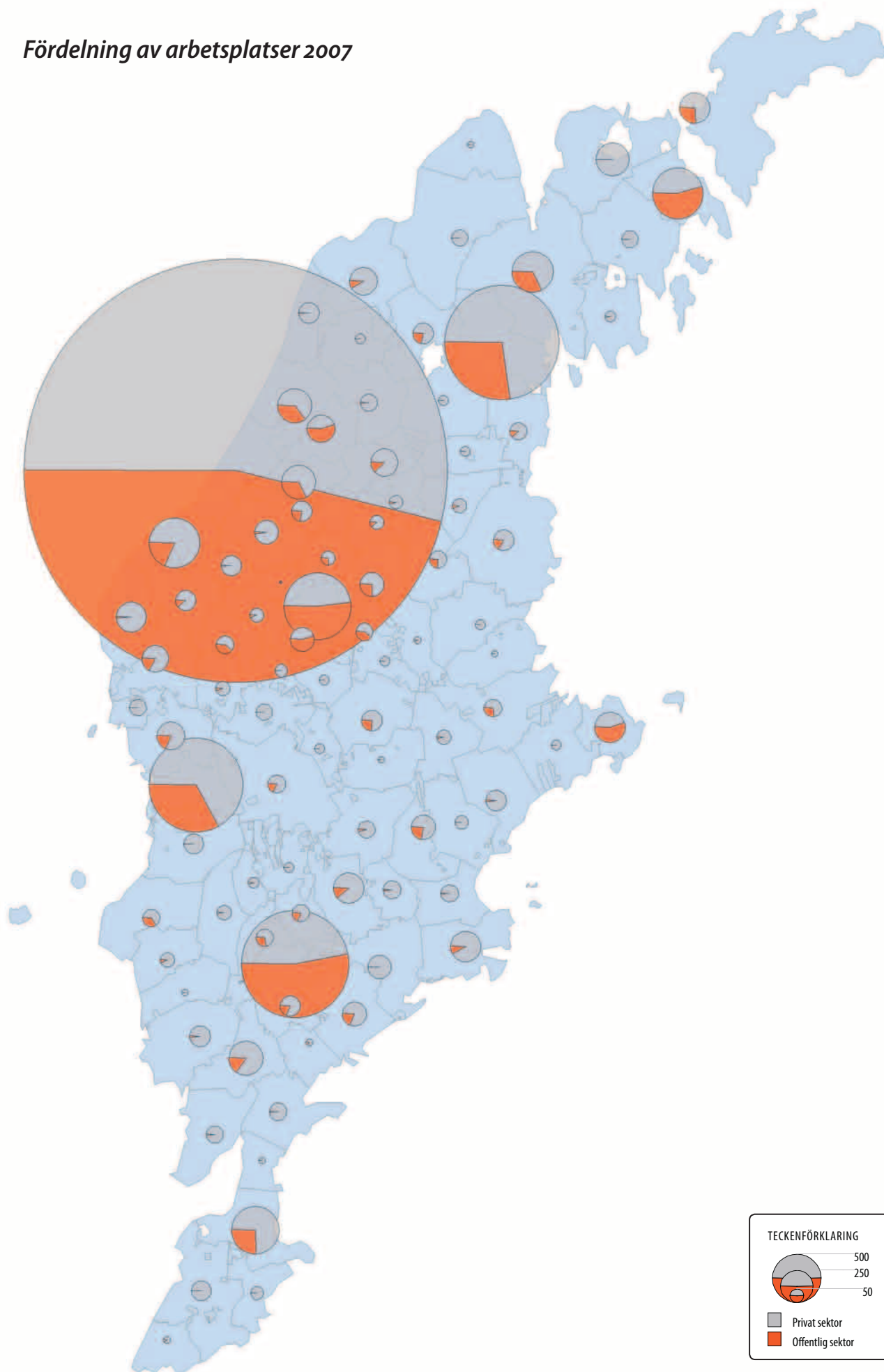
Gotland är ett landskap med en levande landsbygd och ett livskraftigt lantbruk. Jordbruket och livsmedelsförädlingen är tillsammans med besöksnäringen huvudnäringarna på Gotland. Jordbruket ger en god tillgång till säkra och närproducerade livsmedel både från konventionell och från ekologisk

produktion och är en viktig del av förutsättningarna för hållbar tillväxt på Gotland.

Jordbruket har avgörande betydelse för en levande landsbygd och bibehållandet av det öppna natur- och kulturlandskapet vilket också är av värde för turismen. En betydande del av Gotlands särskilda naturvärden har utvecklats genom ett långvarigt samspel mellan människa och natur.

- De areella näringarna har även stor betydelse i miljömålsarbetet.
- Medelarealen på en lantbruksfastighet är idag 53,5 hektar, att jämföra med övriga riket med 37 hektar.
- Knappt två procent av Gotlands yrkesverksamma kvinnor arbetar inom jord- och skogsbruk och knappt 10 procent av de yrkesverksamma männen.
- Jord- och skogsbruk tillsammans med lokal förädlingsindustri svarade för 23,5 procent av sysselsättningen på Gotland år 2006 och 9,4 procent av regionens BRP. *Källa Lst nov, 2008*
- Länsstyrelsen på Gotlands sammanställning för år 2007 visar att finns 85 454 hektar åker fördelat på 1 597 lantbruk.

Fördelning av arbetsplatser 2007

Tillgången till mark och vattenresurser är en förutsättning för att lantbruket kan bibehållas och utvecklas. Utveckling av de areella näringarna leder till en ökad efterfrågan på jordbruksmark. Idag pågår en viss omställning av mark från skogsbruk till jordbruk på Gotland, dels genom att skogsmark odlas upp till åker, dels genom att hyggen omvandlas till betesmark. Trots stark konkurrens är framtidstron inom jordbruk och livsmedelsproduktion hög och investeringsviljan stor. Lantbrukarkåren på Gotland är en av landets ynnsta.

Jord- och skogsbruket är inte bara av stor vikt för Gotland utan är också av nationell betydelse enligt miljöbalken 3 kap 4§. Den fysiska planeringen ska utformas med skälig hänsyn till jord- och skogsbruket.

- Vid planering av ny bebyggelse på landsbygden bör hänsyn tas till lukt, buller och transporter så att befintliga jordbruk och dess verksamhet inte begränsas. Hänsyn bör också tas till eventuella behov av expansion.

Avstånd mellan nya verksamheter utan anknytning till de areella näringarna och brukningscentra på jordbruksfastigheter, ska minska risker för konflikter mellan olika verksamheter beroende på lukt, buller, transporter och markanvändning. (Läs vidare i avsnittet Hälsa och säkerhet sidan 43.)

Livsmedel

De areella näringarna jordbruk och fiske bedöms vara mycket viktig även för den fortsatta utvecklingen av det gotländska näringslivet och då inte endast i jordbruksledet, utan kanske i ännu större utsträckning i livsmedelsförädlingen. Det gotländska jordbruket producerar till stor del råvaror som lämnar ön innan de förädlas. En ökad lokal förädlingsgrad är angeläget för höja värdet på jordbrukets produktion och är en viktig faktor för tillväxten på Gotland.

Under senare år har ett flertal initiativ tagits för att småskaligt ta fram nya produkter, men också för att marknadsföra allt fler gotländska livsmedelsprodukter. Maten betyder mer än sina produktionsvärden och blir en alltmer positiv värdebäare för Gotland och för turistnäringen.

Skogsbruket

Skogsindustrin är en av Gotlands till ytan största näringsgren. 42 procent av öns yta utgörs av skog. Det dominerande träslaget är tall. Ön är klassad som ett svårförädlingsområde och medeltillväxten för skogen är lägre än i övriga landet. Detta leder dock till att virket blir mycket hårt och att kärnvirket lämpar sig väl till nischprodukter med speciella krav på hållbarhet och motståndskraft mot röta.

Den största delen ägs av enskilda personer, vilket också påverkar intensiteten i skogsbruket. Det finns möjlighet att öka avverkningsintensiteten såväl i de anlagda gallringsskogarna som i de gamla och glesta slutavverkningsskogarna. Den nya generationen skog har en betydligt högre tillväxt-

potential och kan genom förbättrad skötsel öka sysselsättningen och avkastningen.

En förädling av den gotländska skogsråvaran är viktig att vidareutveckla. Den pågående energiomställningen påverkar skogens resurser som potentiell framtidsnäring. I framtiden anses skogens betydelse för rekreation, hälsa och upplevelseturism öka och kan tillsammans med en fortsatt hållbar virkesproduktion generera ytterligare mervärden och inkomster till Gotland.

- Enligt statistik från Skogsstyrelsen 2008 finns det 113 000 hektar produktiv skogsmark på Gotland med en tillväxt på 390 000 skogskubikmeter.
- I medeltal avverkas 240 000 skogskubikmeter på Gotland. 2007 avverkades 330 000 skogskubikmeter.
- Den gotländska skogen består till 72 procent av tall, 14 procent av gran och 14 procent av lövträd.
- Svenska kyrkan är den enskilt största skogsägaren på ön och äger 5 procent av skogen.
- 37 procent av skogsägarna är kvinnor.
- Drygt 5 300 hektar skog är klassad som nyckelbiotop och nästan 5 000 hektar är skyddad genom naturreservat. Omkring 6 000 hektar av den gotländska skogen hålls öppen av betande djur.

Fiske

Stora delar av de svenska fångsterna tas i Östersjön, men andelen fartyg från Östersjöregionen och Gotland är mycket liten. Orsaken är att det idag finns förhållandevis få större fartyg kvar i Östersjöregionen. Yrkesfisket på Gotland är till största del ett småskaligt kustfiske, vilket innebär att det finns potential för en utveckling.

Det krävs dock fungerande infrastruktur, ändringar i fiskeinriktningen och framförallt en ökad vidareförädlingsgrad. Ett ökat intresse och efterfrågan av närproducerade och miljömärkta produkter innebär utvecklingsmöjligheter för fiskerinäringen.

En växande näringsgren i anslutning till det traditionella fisket är fisketurismen, som har sin resursbas i det stora intresset för fritidsfiske hos allmänheten och utländska turister. Förutsättningarna för fisketurism i Sverige bedöms vara bland de bästa i Europa. Fisketurismen på Gotland har stor potential och kan bli en viktig del av naturturismen på ön.

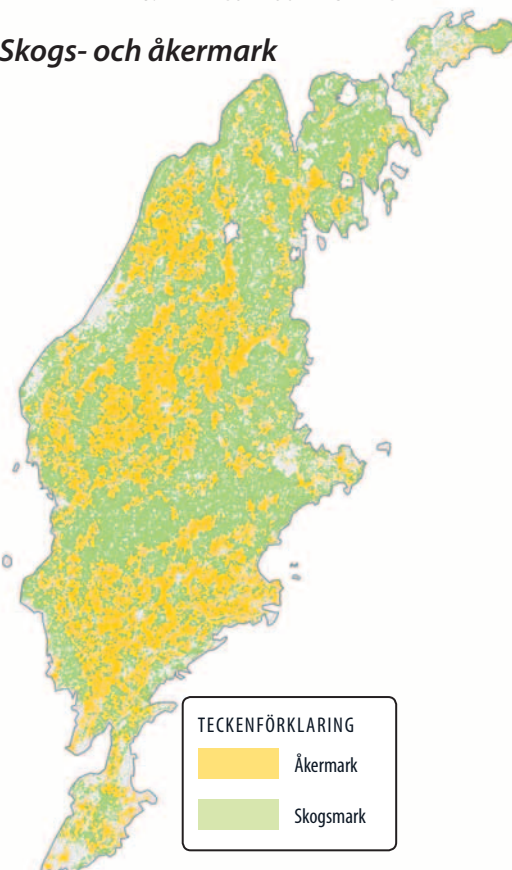
Fiskerinäringens koppling till landsbyg- dens utveckling är tydlig, ett lokalt bedri- vet kust- och fritidsfiske ger ökade förut- sättningar för att bibehålla och utveckla so- cial och kommersiell service. Framförallt sommartid är efterfrågan på försäljnings- ställen hög. Fisket och fiskelägen utgör en viktig del av landskapet och bilden av Got- land som en ö.

Fiskeresursen ska brukas utan att förbrukas.

Industriell utveckling och företagsetableringar

Företagens utveckling kräver inte i alla sammanhang anspråk på stora ytor. Det betyder att delar av näringslivets utveckling inte

Skoqs- och åkermark

behöver behandlas i en översiktsplan, vilket är bra då denna utveckling är mycket svår att förutse på längre sikt. Men trots detta finns det ett antal aspekter och bedömningar av företagens utrymmesbehov som behöver beskrivas.

Turism- och besöksnäringen behandlas i ett eget kapitel då den är en näring med stor utvecklingspotential på Gotland som dels förväntas att ställa särskilda krav på mark och vatten för nybyggnation under planperioden, dels är en näring som för sin utveckling är beroende av samverkan med andra näringar. (Se sidan 71.)

Kalkindustrin och täktverksamhet

Kalkindustrin utgör en tradition en av Gotlands basnäringar. Industrins betydelse förstärks av Gotlandskalkens goda kvalitet som gör den till en attraktiv råvara inom många verksamhetsområden.

Kalkbrytningen står dock ofta i konflikt med vatten- och naturskyddsintressen. Skyddet av yt- och grundvattnet och säkerställandet av en långsiktigt hållbar dricksvattenförsörjning har högsta prioritet i avvägningen mellan konkurrerande intressen i mark- och vattenplaneringen.

- Nya tillstånd till kalkbrytning och olika typer av täktverksamhet kan endast komma ifråga om det är klarlagt att den planerade verksamheten inte äventyrar den framtida vattenförsörjningen.

Annan tillverkningsindustri

I övrigt finns ett fåtal mindre tillverkningsindustrier på Gotland med stort inslag av designprodukter, bl.a. möbeltillverkning. Även utvecklingen av denna profilbärande produktion är viktig att stödja. En möjlighet är samverkan mellan tillverkningsindustrin och designutbildningen på högskolan.

Industriell utveckling

Det finns idag stor osäkerhet kring den industriella utvecklingen. Konkurrens från låglöneländer är i många branscher stark och produktion förläggs alltmer till de folkrika utvecklingsländerna i Asien.

På grund av att lönenivåerna på lång sikt kommer att utjämnas och att transportkostnader förväntas öka till följd av miljöhänsyn och stigande bränslepriser kan en möjlig konsekvens bli att tillverkning återigen lokaliseras till vår region. Det är dock svårt att bedöma omfattningen av dessa rörelser på både lång och kort sikt.

Utifrån detta resonemang och för att möta ett eventuellt framtida behov är det nödvändigt att mark reserveras för industriändamål i den fortsatta fysiska planeringen. Med tanke på vattenskyddsproblematiken i Visbyområdet måste lämplig industrimark även planeras i övriga serviceorter.

För att möjliggöra samverkan mellan industrier bör lämpligen större markområden reserveras, då det av flera anledningar är fördelaktigt ur produktions- och tillväxtpunkt.

På grund av Gotlands känsliga grundvattentillgångar måste näringslivsutveckling hanteras utifrån varje områdes förutsättningar. Detta gäller både industrins utveckling kring Visby och stenindustrins framtid. Vattenskyddsområdenas placering över hela Gotland är avgörande för var industrier kan etableras. Ett arbete pågår med att ta fram reviderade vattenskyddsområden, som beräknas antas under 2010.

■ En god planberedskap för industrimark är av stor betydelse för den industriella utvecklingen på Gotland.

Inventering av befintlig industrimark

Planberedskapen för industrimark på Gotland är relativt god. En inventering visar att det sammanlagt finns dryga 4,6 km² planlagd mark för industriell verksamhet, varav drygt hälften 2,6 km² är planlagda för industriändamål och resterande mark för småindustri, handel och kontor. Samtliga utpekade serviceorter har någon del detaljplanlagd mark för småindustri eller industri, utom Katthammarsvik. Störst andel har Visby, följt av Slite, där cementindustrin har stor andel och enda planlagda storindustrin. Lärbo Storungs industriområde är till ytan nästan lika stort som marken för industriändamål i Visby.

En närmare analys av pågående verksamheter och deras utvecklingspotential inom befintliga fastigheter har inte genomförts i detta skede. Det är dock troligt att det även

här finns en utvecklingspotential. Den fördjupade översiktsplanen för Fårösund visar potential för etablering av industriell verksamhet inom fd militärt område.

Idag sker även industriell verksamhet på platser utanför planlagda områden, exempelvis är industriområdet fd Roma Sockerbruk inte planlagt. Vid kommande fördjupad planering eller tematiska tillägg bör redan ianspråktagen mark särskilt studeras. Det är angeläget att planlägga pågående verksamheter för industriändamål för att trygga dess framtida verksamhet.

Förändringar av exempelvis nya bostadsetableringar eller andra faktorer kan göra att det på planlagd industrimark inte längre är möjligt att bedriva miljöfarlig verksamhet, då omgivningens påverkan skulle bli alltför stor. En grundlig översyn av detta är därför nödvändig.

Uttekande av ny industrimark

För Gotlands utveckling är det angeläget för kommunen att ha en god planberedskap för industriändamål. Förutom befintlig mark erfordras att ytterligare markområden på sikt utreds i första hand för miljöstörande industri. Detta kräver ingående studier av motstående intressen så som riksintressen, vattenskydd, bostadsbebyggelse, infrastruktur, jordbruk eller turism och den enskilda platsens övriga förutsättningar. Det är också av betydelse vilken typ av industri som ska etableras och vilka särskilda krav som det ställer.

Det är nödvändigt att i den kommande fördjupade planeringen särskilt undersöka möjligheten att planlägga ytterligare mark för detta syfte. **I de fördjupade översiktsplanerna för de utpekade serviceorterna**

ska kartläggning av möjliga nya industrimråden genomföras. Klintehamn och Slite är exempel på orter som har goda förutsättningar för industriutveckling med tanke på deras nuvarande hamnverksamhet och den planerade omflyttningen av godstrafik från Visby hamn.

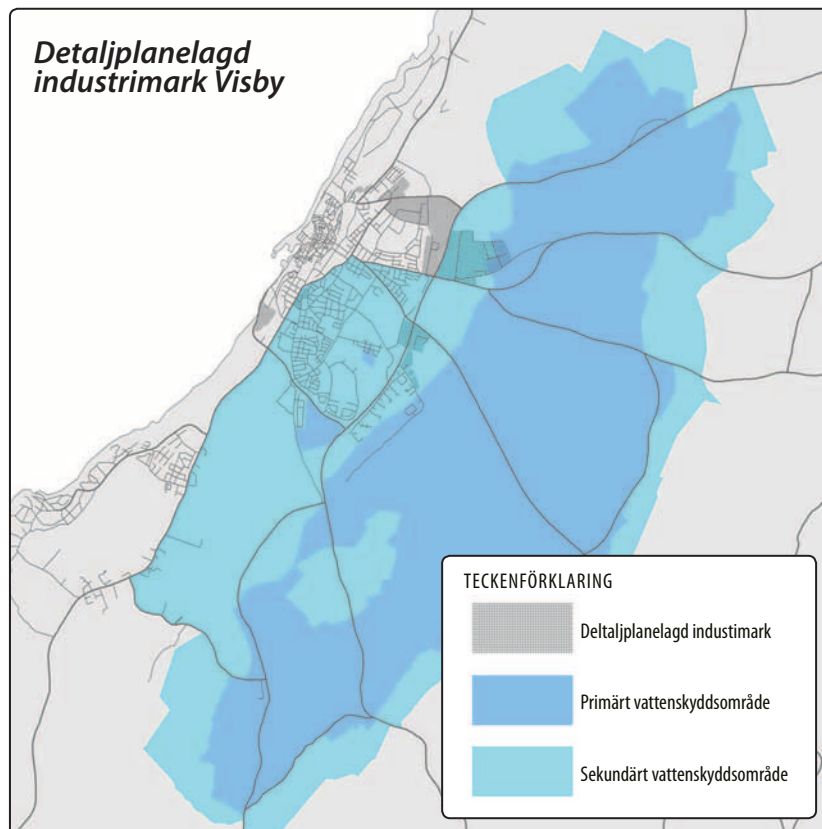
I den fördjupade översiktsplanen för Visby tillskapas ingen ny industrimark på grund av problematiken kring vattenskyddsområden som påverkar stora delar av Visbyområdet. I viss mån presenteras dock möjlig ersättningsmark för de områden som inte längre är lämpliga ur industrisynpunkt. Även i de perifera delarna av Visby är det problematiskt att hitta lämplig ny industrimark.

Lämplig mark skulle kunna finnas norr om flyget, men där saknas utbyggd infrastruktur och hänsyn måste också tas till hinderfrihet för flygets verksamhet. Många olika markägare kan också vara ett problem. Visbys möjligheter att expandera går söderut och längs kusten, och där ges bostäder företräde framför planläggning av ny industrimark.

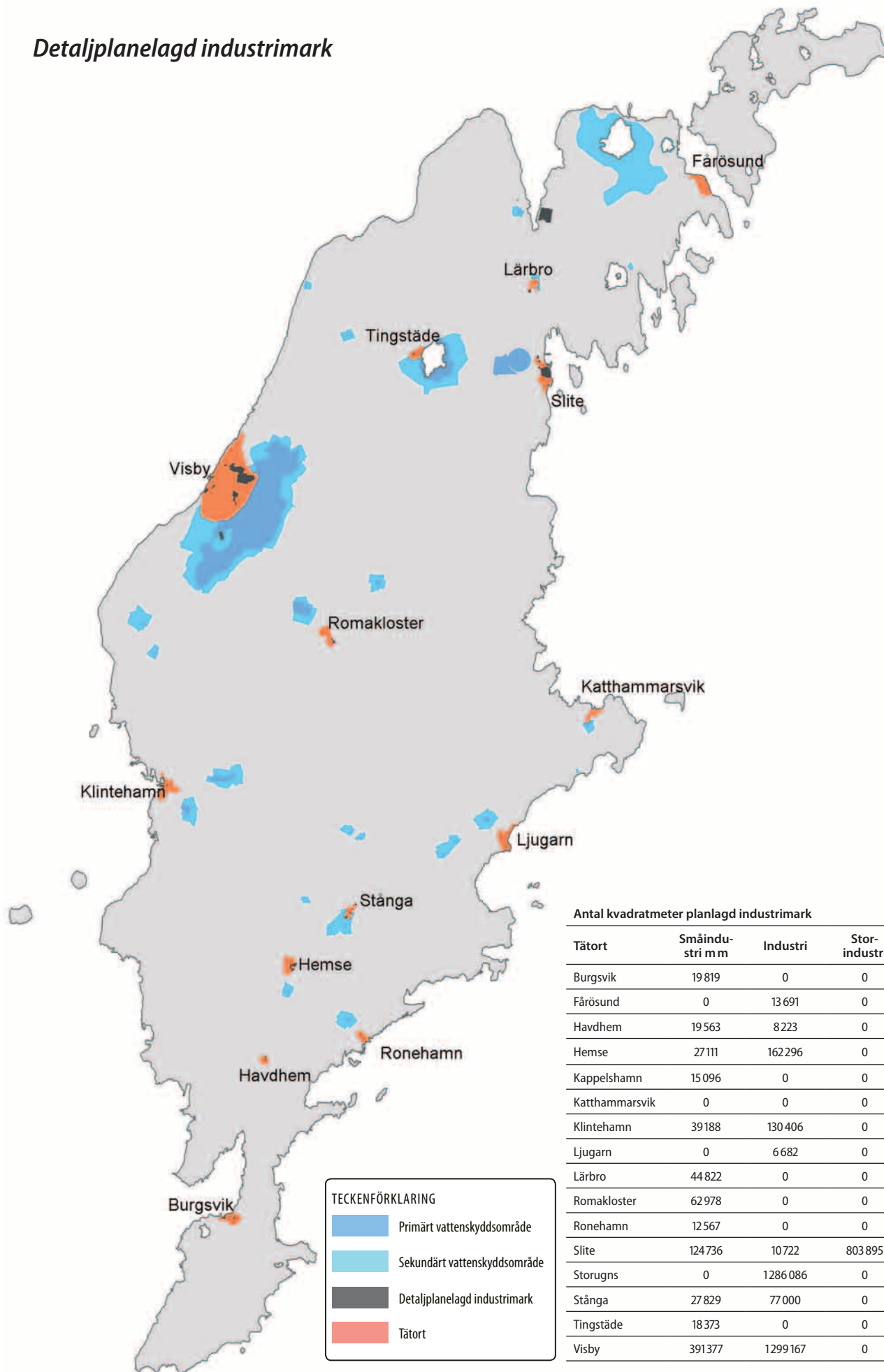
Längsiktigt bör kommunen finna ytterligare industrimark i Visbys närhet. Att erbjuda lämplig industrimark i andra serviceorters omland kan dock vara ett led i att bibehålla den inomregionala balansen på Gotland.

I det fortsatta FÖP-arbetet för de utpekade serviceorterna ska inventeringen av industrimark fortgå, både som granskning av potential hos befintlig markanvändning, säkerställandet av pågående icke-planlagda verksamheter samt möjliga nya verksamhetsområden.

Detaljplanlagd industrimark Visby

Detaljplanelagd industrimark

Kreativa näringar och fria yrkesutövare

Gotland är ett av Sveriges företagstättaste län. En vanlig form av företagslokalisering är mindre företag inom kreativa yrkesområden, där arbete på distans är möjligt. Tillgången till Gotlands attraktiva boendemiljö kan vara en avgörande faktor för etableringen. Dessa företagare är ofta verksamma inom arkitektur, reklam, kultur, design och andra kreativa yrken.

Det förväntas att det även i framtiden kommer att finnas efterfrågan på denna typ av lokalisering och ofta i kustnära lägen.

Vindbruket

Vindbruket på Gotland är till stora delar lokalt förankrat. En övervägande majoritet av de gotländska vindkraftverken ägs av gotlänningar. Det är ca 2 000 personer boende på Gotland som på ett eller annat sätt har ett ägarintresse i det gotländska vindbruket. Vindbruket kan också bidra till att utveckla andra delar av det lokala näringslivet. Detta kan tillsammans skapa en betydande och nödvändig sysselsättning i det gotländska samhället. Samtidigt ökar kapitalinflödet.

Detta framgår av rapporten "Samhälls- ekonomiska effekter vid en utbyggnad av vindkraften" med avseende på Gotlands kommun, framtagen av Samhällsbyggnads- enheten på Ledningskontoret i Gotlands kommun, 2009-06-09. För att uppnå en total installerad effekt på 1 000 MW behövs det byggas ca 500 nya vindkraftverk. Investeringskostnaden för detta uppskattas till 13–16 miljarder kronor. Enligt rapporten genererar detta totalt ca 1 385 årsarbeten. Sker utbyggnaden under en 10-års period skapas årligen ca 138 arbetstillfällen för att bygga upp själva vindkraftsanläggningarna. Den utbyggnad av elnätet som följer genererar enligt rapporten på 367 årsarbeten under utbyggnadsperioden, vilket

innebär ca 37 arbetstillfällen per år under planperioden. Av rapporten framgår att det långsiktigt, vid full utbyggnad, skapas ca 155 arbetstillfällen för drift och underhåll av vindkraftverk och elnät.

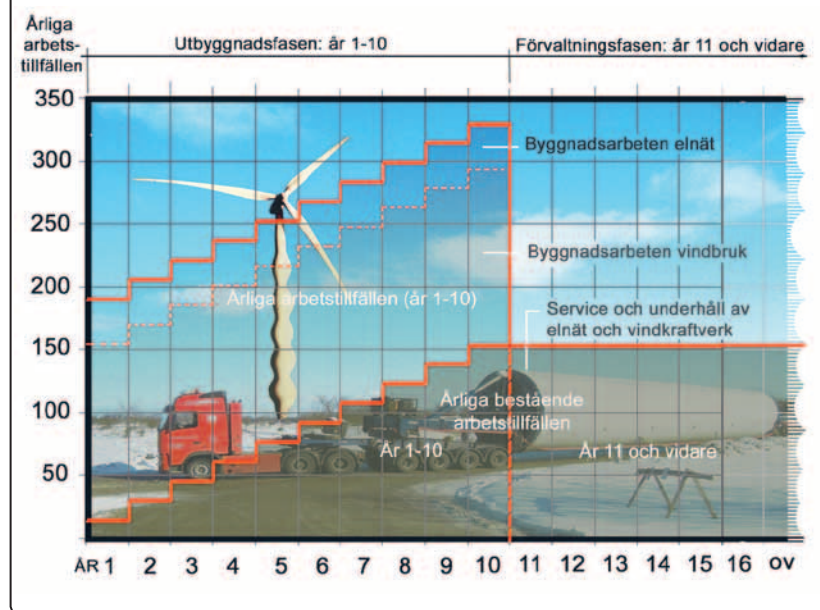

Illustration: Gunmar Gustafsson SAK

Intäkterna till de gotländska markägarna uppgår vid full utbyggnad till 60 miljoner kronor årligen. Avkastningen i form av utdelning på investerat kapital beräknas uppgå till 790 miljoner kronor. Avgörande för vilken påverkan på den gotländska ekonomin ovanstående beräknade kapitaltillskott får, är hur stor andel av kapitalet som spenderas på Gotland.

En fullt utbyggd produktion med 2,5 TWh motsvarar en omsättning på 2 000 miljoner kronor, vid en prisnivå på 80 öre/

kWh. Detta kan jämföras med turism och de areella näringarna som 2007 omsatte 1 587 miljoner kronor respektive 1 584 miljoner kronor (Gotlands Turistförening 2007 respektive SCB omsättningsstatistik 2007).

En utbyggnad med ca 50 vindkraftverk per år är sannolikt för liten för att möjliggöra en storskalig industriell produktion på Gotland. Utbyggnaden skapar dock möjligheter för gotländska företag att utvecklas och växa inom områden som reparation av generatorer, växellådor, elektronik, etc. Även för gotländska betongtillverkare finns möjlighet att utveckla ny verksamhet.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Näringslivsutveckling

En översiktsplan hanterar kommunens mark- och vattenanvändning. I relation till näringslivet på Gotland fokuseras därför på mark- och vattenkrävande näringar. De areella näringarna, turismnäringen samt industriell verksamhet får oproportionerligt stor plats i planen i förhållande till vilken sysselsättning de olika näringarna ger. Det är dock de näringarna som ger störst avtryck när det gäller mark- och vattenanvändningen.

Översiktsplanen presenterar riktlinjer för hur de areella näringarna, turismnäringen samt industrinäringen ur ett mark- och vattenanvändningsperspektiv kan ges förutsättningar för en fortsatt utveckling. De areella näringarna jordbruk och skogsbruk ges förutsättningar genom att god åker och skogsmark inte bör bebyggas och över-

siktsplanen presenterar även riktlinjer för skyddsavstånd mellan lantbruksfastigheter och nya bostäder, där även hänsyn ska tas till lantbrukets utvecklingsmöjligheter.

Översiktsplanen belyser behovet av ny planlagd industrimark företrädesvis i närheten av Visby samt i Slite och Klintehamn där god infrastruktur finns. I dagsläget finns dock förhållandevis god tillgång på planlagd mark för småindustri, handel och kontor vars potential bör utredas närmare. En ytterligare granskning och planläggning kan ge förutsättningar för nya etableringar av industriell verksamhet på Gotland.

Turismnäringen presenteras i ett särskilt kapitel där kommunen presenterar viljeinriktningen att ge förutsättningar för modernisering av campingplaster, samt att ex-

empelvis fd militära anläggningar kan ha förutsättningar för verksamhet inom besöksnäringen.

Översiktsplanen anger viktiga gränser för näringslivets utbredning och dess ianspråktagande av mark och infrastruktur genom skydd för de områden som näringslivet inte tillåts exploatera.

Sysselsättning är en av de viktigaste sociala aspekterna och är en av bestämningsfaktorerna för god hälsa. Det bidrar till kvarboende och inflyttning och är således en mycket viktig fråga för att nå målet i VISION GOTLAND 2025 med 65 000 invånare.

En samverkan mellan det ekonomiska, ekologiska och sociala perspektiven är nödvändigt för en hållbar tillväxt och ett bärkraftigt näringsliv.

4. TURISMENS UTVECKLING

plan med strategier och riktlinjer

Besöksnäringen

Det är kommunens/regionens uttalade mål att Gotland ska öka sin attraktivitet som besöksmål. Detta ställer också krav på utbyggnad av infrastruktur i form av cykelvägar, vatten och avlopp, kollektivtrafik och annan kommunikation. I översiktsplanen används genomgående begreppet turism.

En hållbar turism utgör en komplicerad balansgång mellan bevarande av det gamla och genuina och exploatering för ekonomisk överlevnad. I en översiktsplan är det därför av vikt att presentera och i viss mån precisera turismen ur ett mark- och vattenanvändningsperspektiv.

Turism är en komplex näring som berör många politiska sakområden. Därför pekas näringen ofta ut som en viktig motor i en regions ekonomiska utveckling. På Gotland kan turismen också bidra till en samhällsutveckling utifrån sociala och ekologiska perspektiv. 2008 bidrog turismnäringen på Gotland till ca 1 424 helårsarbeten inom logi, livsmedel, restaurang, transport, shopping och aktivitet. Konsumtionen av aktiviteter i form av kultur, rekreation och sport är en av de sektorer inom turismnäringen som växer snabbast och som i huvudsak bidrar till den attraktionskraft som driver resandet till resmålet och därmed övriga sektorer framåt. Det är en trend över hela Sverige och på Gotland har sektorn aktivitet ökat med nästan 30 helårsarbeten mellan 2006–2008 (*Tillväxtverket/SCB samt Gotlands kommun*). Den rörliga turismens utveckling gör också att gränserna till ett kommersiellt friluftsliv blir mindre tydliga och överlappar varandra.

Den fasta turismen och de s k sommargotlänningsarna, har stor betydelse för Gotland och står för en betydande del när det gäller resande, behov av infrastruktur och landsbygdsutveckling. Fritidshusturismen kallas ibland för "en form av permanenta turister" och leder många gånger till ökad efterfrågan på lokala varor och tjänster. Detta har betydelse i områden där antalet bofasta minskar, så som på Fårö, Östergarnslandet och Storsudret där sommargotlänningsarna bidrar till bibehållen service och en levande landsbygd.

Om turismutvecklingen på Gotland sker utifrån hänsyn till natur- och kulturmiljö, lokalbefolkning samt ekonomiska investeringar, kan näringens alla positiva effekter bli en stor tillgång för utvecklingen på Gotland.

Turism är mark- och vattenkrävande

Gotlands kommun eftersträvar en bred turismnäring som kan locka flera generationer och en bred målgrupp vid olika säsonger. En ren Östersjö med badvänligt vatten är en grundläggande resurs för turismen på Gotland. Målsättningen är en uttillgänglig turistverksamhet över hela ön.

Turism är föränderlig. På det sätt vi uppfattar och utnyttjar en geografisk plats för fritid och rekreation är sammanflätat med vår kulturella identitet, våra värderingar, traditioner och sociala nätverk. Hur besökaren uppfattar bilden av Gotland är därför avgörande när det kommer till förväntningar och krav på destinationen. Olika generationer och samhällsgrupper ser samma plats med olika ögon. Ett resmål kan därför attrahera olika typer av besökare av olika anledningar. Visbys attraktionskraft under tre sommarveckor är ett exempel. Politiker, näringsliv och samhällsdebattörer lockas till Visby under Almedalsveckan. Under den så kallade Stockholmsveckan i juli fylls gatorna av ungdomar med fokus på nöjeslivet. Medeltidsveckan i augusti lockar tusentals unga, äldre och barnfamiljer till staden för att uppleva medeltiden.

Turism är en mark- och vattenkrävande näring, och är beroende av vissa grundläggande resurser på den plats den verkar, till exempel arbetskraft, god kommunal infrastruktur, vidsträckt stränder, rent vatten, intressanta sevärdheter och vackra miljöer att vistas i. Det är viktigt att dessa värden säkerställs eftersom de många gånger utgör reseanledningen till Gotland och näringens bas.

Strategi för turismutvecklingen

Översiktsplanen ska ge förutsättningar för turismens utveckling. Den stora utvecklingsfrågan är hur turistsäsongen för den rörliga turismens kan utökas och fler gästnätter tillskapas året om.

- Gotland som turistmål ska erbjuda mångsidiga upplevelsevärden och boendeformer.
- Turistanläggningar och besöksmål ska vara geografiskt fördelade över ön.

Utvecklingsområden – nya möjligheter

Befintliga anläggningar

Se karta sid 73

Befintliga turismanläggningar med möjlig utvecklingspotential redovisas på kartan på sidan 73. För dessa områden ska ett fortsatt utredningsarbete utvärdera möjligheterna till områdets utveckling. Detta förutsätter en långsiktig vatten- och avloppslösning.

Utpökade turistområden, där utveckling är möjlig, ska planläggas för att säkerställa det rörliga friluftslivet och andra värden.

När det gäller befintliga anläggningar är kommunens ambition att medverka till en utveckling. Exakt hur den är möjlig på de olika anläggningarna runt om på ön kan fastslås först vid fördjupade studier i samband med planläggning. Både när det gäller befintliga anläggningar och eventuella nyetableringar hör utvecklingsmöjligheterna

ihop med platsens förutsättningar samt i vissa fall med den nya strandskyddslagen. Dessa behandlas i den pågående kustzonsplaneringen.

Var det är möjligt att utveckla exempelvis nya vandringsleder, ridleder, cykelleder, serviceanläggningar, restauranger eller boendeanläggningar kan inte pekas ut i en kommundäckande översiktsplan. Denna typ av mer preciserade frågor ryms i fördjupande översiktsplaner och planprogram för mer avgränsade geografiska områden.

Före detta militära områden

Områden som militären lämnar är ofta intressanta att utveckla för turism eftersom de ofta redan utgör ianspråktagen mark. Varje område är dock unikt och kräver därför fördjupade studier om vad området är mest lämpat för.

Klintsbroviken på Fårö som militären lämnat är ett exempel. Efter övervägande kan planläggning påbörjas för att eventuellt etablera en ny turistanläggning där.

Utveckling av hållbar turism

På Gotland finns stora möjligheter att ytterligare utveckla natur-, kultur- och landsbygdsturism utifrån ett hållbarhetsperspektiv. En hållbar turism ska vara ekonomiskt bärkraftig och socialt genomförbar, utan att undergräva den naturmiljö och lokala kultur den är uppbyggd kring.

Gotlands kommun medverkar i ett projekt där syftet är att hitta modeller för tillvägagångssätt för utvecklandet av natur- och kulturområden på Gotland. Projektet drivs av Länsstyrelsen på Gotland och i projektet ingår även Högskolan på Gotland och Almi Företagspartner. Med utgångspunkt av Båsteträsk-Ar-området med tyngdpunkt på Blå Lagunen, ska möjliga vägar för att kombinera verksamhet och företagande med natur- och kulturvård i syfte att öka natur- och kulturturismen, analyseras. **Plankartan pekar därför ut Båsteträsk med omland som lämpligt att utreda för ekoturism och i dess närhet etablera turismanläggning.** Blåse kalkbruksmuseum är ett exempel på en verksamhet som har möjlighet att utvecklas som en följd av detta. Projektet kan leda till att flera områden på Gotland kan bli aktuella för denna typ av utveckling.

Kommunens satsningar på cykelinfrastrukturen i och omkring Visby samt i förlängningen även i våra större tätorter, kan också få positiva effekter för turismnäringen. Cykelturism och Gotland är fortfarande en kombination som lockar besökare till ön. En bättre utbyggd cykelinfrastruktur kan bidra till landsbygdsturismens utveckling.

Serviceplatser för husbilar

Problematiken kring en allt mer utbredd vild camping ökar på Gotland. På vissa platser är belastningen mycket hård under sommar-månaderna. Husbilar och husvagnar, som står uppställda under en längre tid är i huvudsak de som har störst negativ påverkan.

En ökad efterfrågan av uppställningsplatser och servicestationer för husbilar ställer krav att på sikt finna lämpliga platser jämt fördelade över ön. En av dessa ska vara lokaliserad till Visbyområdet.

Riktlinjer för utveckling av campingplatser på Gotland

Gotland har behov av riktlinjer för hur kommunen ska hantera anläggande och utveckling av campingplatser. Flertalet campingplatser på Gotland är belägna i strandnära och känsliga lägen och berörs av riksintresse och strandskydd. Detta möjliggör att människor enkelt kan ta sig ut i naturen direkt från en tillfällig övernattningsplats som erbjuder viss service.

En anläggning som innehåller möjlighet till varierade boendeformer för att tillgodose olika typer av efterfrågan, definieras i översiktsplanen som turistzon.

- En utveckling av gotländska campingplatser och utpekade turistzoner ska möjliggöras så att olika boendeformer kan erbjudas.

- Utpekade turistzoner är en av flera kategorier av områden som ska utredas vidare utifrån begreppet landsbygdsutveckling i strandnära lägen, s.k. LIS-områden. Målsättningen är att hitta ett antal platser på ön som kan utvecklas som LIS-områden. Detta kommer att göras i en separat tematisk fördjupning. Se vidare kap 7. Kustzonen, sid 92.

- En utveckling av en turistzon ska föregås av detaljplanläggning.

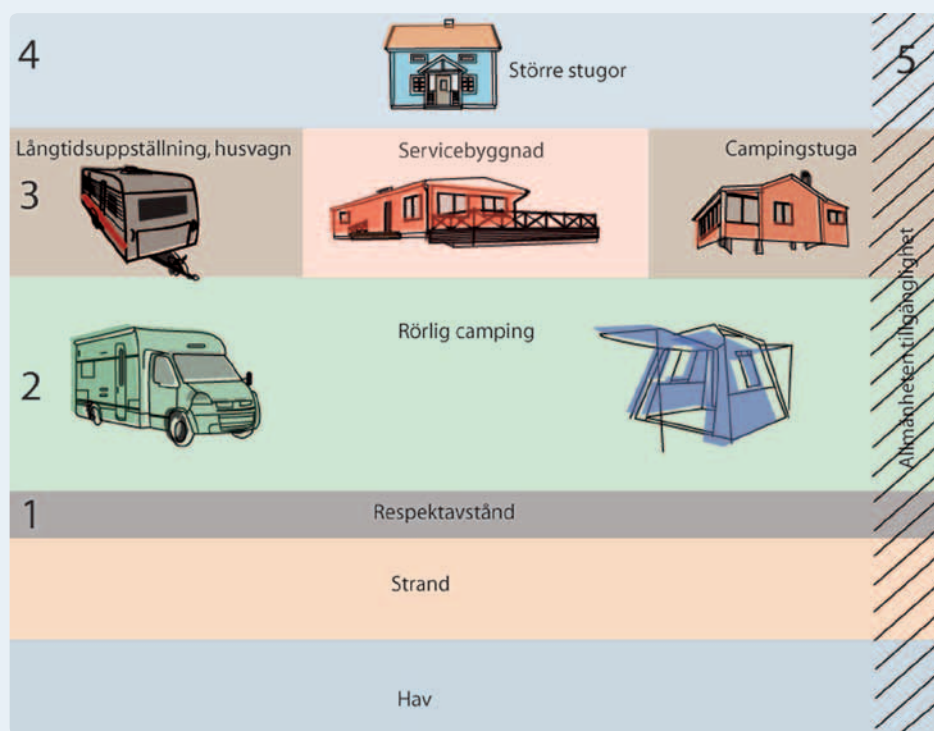
Trenden inom den kommersiella camping på Gotland är för närvarande att andelen gästnätter i stuga ökar och därmed behovet av att erbjuda fler stugbäddar. Husvagnscamping är fortfarande den överlägset mest populära campingformen. Dessa trender innebär att flera campingplatser på sikt har ett moderniseringsbehov. Detta ställer nya krav på planeringen av campingplatser.

Riktlinjerna för campingplatser/turistzoner ska fungera som stöd vid utveckling av campingplatser så att utrymme lämnas för både fast och rörlig camping, samt att tillgängligheten för allmänhet och närboende till attraktiva natur- och kustområden säkerställs. **Riktlinjerna ska tolkas som princip för utveckling och nyetablering av campingplatser på Gotland.** Varje plats har sina unika förutsättningar men huvudprincipen när det gäller zonindelningar och respektavstånd ska följas. Vilka möjligheter och svårigheter som finns måste utredas i varje enskilt fall.

Gotlands kommun ska även anta en campingpolicy där översiktsplanens intentioner och riktlinjer preciseras som stöd i plan- och bygglovprocessen. De huvudsakliga utgångspunkterna bör vara:

- För att värna det rörliga friluftslivet och samtidigt möjliggöra en utveckling av campingnäringen bör anläggande och utveckling av campingplatser prövas i detaljplan.
- Alla campingplatser ska ha fullgoda VA-lösningar.
- På en campingplats bör i allmänhet den dominerande campingformen vara rörlig camping.
- För att inte äventyra det långsiktiga campingändamålet är Gotlands kommun restriktiv till fastighetsdelning inom campingområde.
- I detaljplan kan avgränsas var, under vilka tider på året och under hur långa perioder i taget gästande husvagnar får vara uppställda inom en campingplats.
- Villavagnar (vagnar med byggnadsmått som kräver särskild transport och inte kan fraktas med personbil) tolkas som byggnad och kräver bygglov, och ska planeras inom områden för campingstugor. I annat fall ska särskilda områden tas fram lämpade för villavagnar, vilka med en mer permanent karaktär kräver god infrastruktur och ska uppfylla lagstadgade brandskyddsavstånd.

Turistzon: Princip för hur strandnära campingplats bör struktureras Illustration Lilian Öman

Zon 5: Passageområde som ska garantera allmänhetens tillträde till stranden.

Zon 4: Område avsatt för större stugor och eventuellt vandrarhem.

Zon 3: Område för husvagnscamping under perioden 1 januari – 31 december, samt område för campingstugor och servicebyggnader. Uppställningstiden bör inte överstiga 10 månader.

Zon 2: Område för rörlig camping; husvagn, tält och husbil. Bör i första hand vara avsedd för sommarcamping under perioden 1 april – 30 september (övrig tid ska området vara avstängt). Uppställningstiden bör inte överstiga 3 månader. Möjlighet att även ordna servicebyggnader för den rörliga campingens ändamål.

Zon 1: Respektavstånd mellan strandområde och campingplats ska vara minst 50 meter.

Syftet med den principiella zonindelningen samt de övergripande riktlinjerna som presenteras här, är att säkerställa att den rörliga turismen inte trängs undan genom att campingplatser förvandlas till enbart bostadsrättsområden för fritidshus, att det rörliga friluftslivets intressen tillgodoses genom fortsatt tillgänglighet till stränderna och att ge vägledning för hur campingplatser på Gotland bör utvecklas.

Utredningsområden och turistzoner

Kommunens målsättning är att hitta platser på ön som kan utvecklas som landsbygdsutvecklingsområden i strandnära lägen, så kallade LIS-områden, enligt den nya strandskyddslagen. Möjligheten att peka ut LIS-områden ges från och med 1 februari 2010. Turistiska anläggningar utgör en verksamhet i kustzonen som kommunen anser kan motivera till utpekande av LIS-områden, och där dispens från strandskyddet kan möjliggöras. Detta ställer särskilda krav och att peka ut områden kräver fördjupade studier utifrån varje områdes förutsättningar, inte minst när det gäller långsiktig ekonomisk utveckling och bidrag till landsbygdens utveckling.

Vilka områden som kan bli aktuella kommer att utredas i ett tematiskt tillägg till översiktsplanen. Hur kommunen hanterar frågan presenteras närmare i kapitlet Kustzonen i översiktsplanen.

Utpekade turistzoner/utredningsområden för turism

Utpekade turistzoner/utredningsområden för turism utgör en av flera kategorier av områden som ska utredas vidare utifrån begreppet landsbygdsutveckling i strandnära lägen.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Turismens utveckling

Turistnäringen består av många olika branscher. Med utgångspunkt i vad som turister konsumerar såsom varor, tjänster eller upplevelser, bildas näringen av de branscher som erbjuder detta. Det innebär att den bidrar till många olika typer av sysselsättning. Bredden av branscher och den ökande andelen av natur-, kultur- och sportupplevelser som konsumeras av turister gör att dess ekonomiska spridning också får en bredd från Visby Världsarv, till ridturer, fiske, teater, konstupplevelser, hotell och restauranger och mycket mer. Rekreation i tysta områden är en framtida investering då trenden är att fler och fler bosätter sig i större städer där tystnad är en bristvara.

Turismen är ekonomiskt mycket viktig för Gotland och är även ett sätt att marknadsföra Gotland som en plats att bo på och verka i. En långsiktig satsning där många former av turistanknutna branscher

får möjlighet att utvecklas, tillsammans med en utveckling av turistzoner, kan bidra till landsbygdsutveckling. Översiktsplanens intentioner och målsättning där turismen både ska ha geografisk och innehållsmässig spridning kan leda till att investeringar och resurser inte bara satsas i Visby utan sprids över ön. Stor potential finns också i landsbygdsturismen som inte nödvändigtvis måste vara kustnära.

Turismnäringen på Gotland är till stora delar säsongsinriktad. De riktlinjer som översiktsplanen presenterar för utveckling av campingplatser där ytor närmast havet bör vara avsatta för rörlig camping, minskar risken för att stora ytor hårdgörs som sedan står tomma stora delar av året.

Gotland är känt för sitt kulturhistoriska landskap och är en del i identiteten av att vara gotlänning. Det gotländska kulturarvet är något att vara stolt över och ska

par delaktighet och social sammanhållning. Satsningar som genomförs inom turistnäringen kommer även bofasta gotlänningar till del. Upplysta promenadvägar, iordningställda vandringsleder eller grillplatser gör den fysiska miljön tryggare och mer tillgänglig för alla. De många helårsarbeten som turistnäringen åstadkommer på ön, tillfaller i hög grad även bofasta gotlänningar och bidrar till serviceunderlaget i tätorterna.

Naturmiljön, kulturlandskapet och de vidsträckta stränderna bidrar tillsammans med en levande landsbygd till att göra Gotland till ett attraktivt resmål. Översiktsplanens intentioner möjliggör en hållbar långsiktig utveckling av turistnäringen på Gotland som inte undergräver de grundläggande värdena för natur- och kulturmiljöer och det rörliga friluftslivet.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Turismens utveckling

Målsättning

Gotland som turistmål ska erbjuda en mångsidighet både när det gäller upplevelsevärden och boendeformer. Turistanläggningar och besöksmål ska vara geografiskt fördelade över ön.

De gotländska campingplatserna ska ha möjlighet att utvecklas och fortsättningsvis erbjuda ett diversifierat boende. Detta bör regleras i en campingpolicy med riktlinjer för utveckling av campingplatser på Gotland.

En ytterligare ökning av antalet turister och gästnätter året om kräver en god samhällelig planering. En god planberedskap där Gotlands kommuns viljeriktning blir tydlig, möjliggör också kreativa processer och ökar potentialen för en långsiktigt hållbar utveckling av turismen på Gotland.

Definition av turism

Turism omfattar människors aktiviteter när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för kortare tid än ett år för fritid, affärer eller andra syften.

Turistnäringen är i sig inte någon bransch, utan är ett samlingsbegrepp som utgörs av summan av de aktiviteter i olika branscher som är riktade till och konsumeras av personer när de reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning. Det är vem som konsumerar och inte vad som produceras som per definition avgör vad som är turism (*Årsbokslut för svensk turism 2008. Tillväxtverket*).

Turist är en besökare som övernattar på platsen för besöket, men kan också vara dagsbesökare i form av exempelvis kryssningsturister. Syftet med besöket kan vara allt från fritid, rekreation och semester, besök hos släkt och vänner, men även familjehögtider, tillsyn och vård vid sjukdom och handikapp, till affärer och uppdrag, så som montering, installation, inspektion, försäljning, inköp, mötesdeltagande, framträdanden, tävlingsdeltagande, betald utbildning och forskning. Till turism hör också besök med anknytning till friskvård, religionsutövning och så vidare.

Definition friluftsliv

Friluftsrådets definition av friluftsliv är: Vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling. Gränsen mellan friluftsliv och turism är många gånger hårfin och överlappas ibland, framförallt utifrån ett konsument- eller utövande perspektiv. Att vistas utanför sin vanliga omgivning, vilket är definitionen av att turista, med huvudsakligt syfte att vistas i eller uppleva någon form av naturmiljö, är många gånger utövning av friluftsliv, och omvänt, att den som utövar friluftsliv utanför sin vanliga omgivning är som regel att betrakta

som turist. Friluftsliv står i nära relation till turism och naturturism, cykelturism, hästturism eller fritidsfisketurism kan ses som ett kommersiellt friluftsliv. Friluftslivet får också ekonomiska konsekvenser för regionen och bidrar med resor, mat och logi. Andelen upplevelser och aktiviteter ökar inom turistnäringen vilket gör gränserna mellan friluftsliv och turism än mer otydliga. Översiktsplanen gör ingen skillnad mellan rörlig turism och kommersiellt friluftsliv.

Fast turism – sommargotlänningar

Fritidshus definieras av Statistiska centralbyrån som bostadshus som saknar permanentbefolkning.

Fritidshusturismen, den fasta turismen, är en viktig del av den inhemska turismen i Sverige och ska ses som en del i det turistiska produktionssystemet. Den fasta turismen står för en stor del av resandet, behov av infrastruktur och människors beteende på fritiden. Fritidshusturister, eller här sommargotlänningar, är lojala mot destinationen och bidrar till en levande landsbygd. Att köpa fritidshus kan handla om socioekonomisk status eller koppling till hembygden. De flesta fritidshusen i Sverige är byggda efter 1945 och är en reaktion på den omvandling i samhällsstrukturen som skedde i övrigt. Allt fler flyttade från landsbygden till städerna vilket innebar att många permanentbostäder också konverterades till fritidshus. Istället för att sälja huset som kanske gått i arv behölls det som fritidshus. Detta är en trend som fortfarande är tydlig på Gotland.

Sommargotlänningarna ökar den lokala efterfrågan på varor och tjänster, och på så sätt inkomstmöjligheterna för de bofasta. Ett fritidshus kan ses som en framtida permanentbostad, visstidsvistelsen på landsbygden ökar och spår öka än mer i framtiden. På Gotland ligger 30 procent av fritidshusbeståndet inom fritidshusområden. 2005 fanns det 22 st fritidshusområden på Gotland med sammanlagt dryga 2 600 fritidshus. I framtiden kan denna typ av turism utgöra en allt viktigare del av landsbygdsområdenas ekonomiska stabilitet.

Hållbar turism

Hållbar turism kan definieras enligt följande: hållbar turism ska vara ekonomiskt bärkraftig och socialt genomförbar, utan att undergräva den naturmiljö och lokala kultur den är uppbyggd kring.

I praktisk tillämpning har detta begrepp gett upphov till nya former av turism världen över. Den är företrädesvis upplevelsebaserad vilket kan ske i form av sportutövande, historia, hälsa och kultur, och värnar samtidigt vissa grundläggande värden så som småskalighet och ett miljömässigt och socialt ansvar. Den markerar ofta dis-

tans till den konventionella massturismen. World Tourism Organization, WTO, förutspår att den största ökningen av europeisk turism de närmaste årtiondena kommer att ske inom denna typ av turism. Gotland har goda möjligheter att vara ledande destination inom denna inriktning.

Ekoturism beskrivs som ett ansvarsfullt resande som hjälper till att skydda naturmiljöer och stödjer lokalbefolkningens välbefinnande. Ekoturism ryms inom det större begreppet naturturism, liksom Hållbar turism. Ett kvalitetsmärkningssystem, ett varumärke, för ekoturismprodukter har utvecklats i Sverige, Naturens Bästa. I och med detta har högkvalitativa och exklusiva natur- och kulturprodukter med konkurrenskraft på den internationella marknaden vuxit fram.

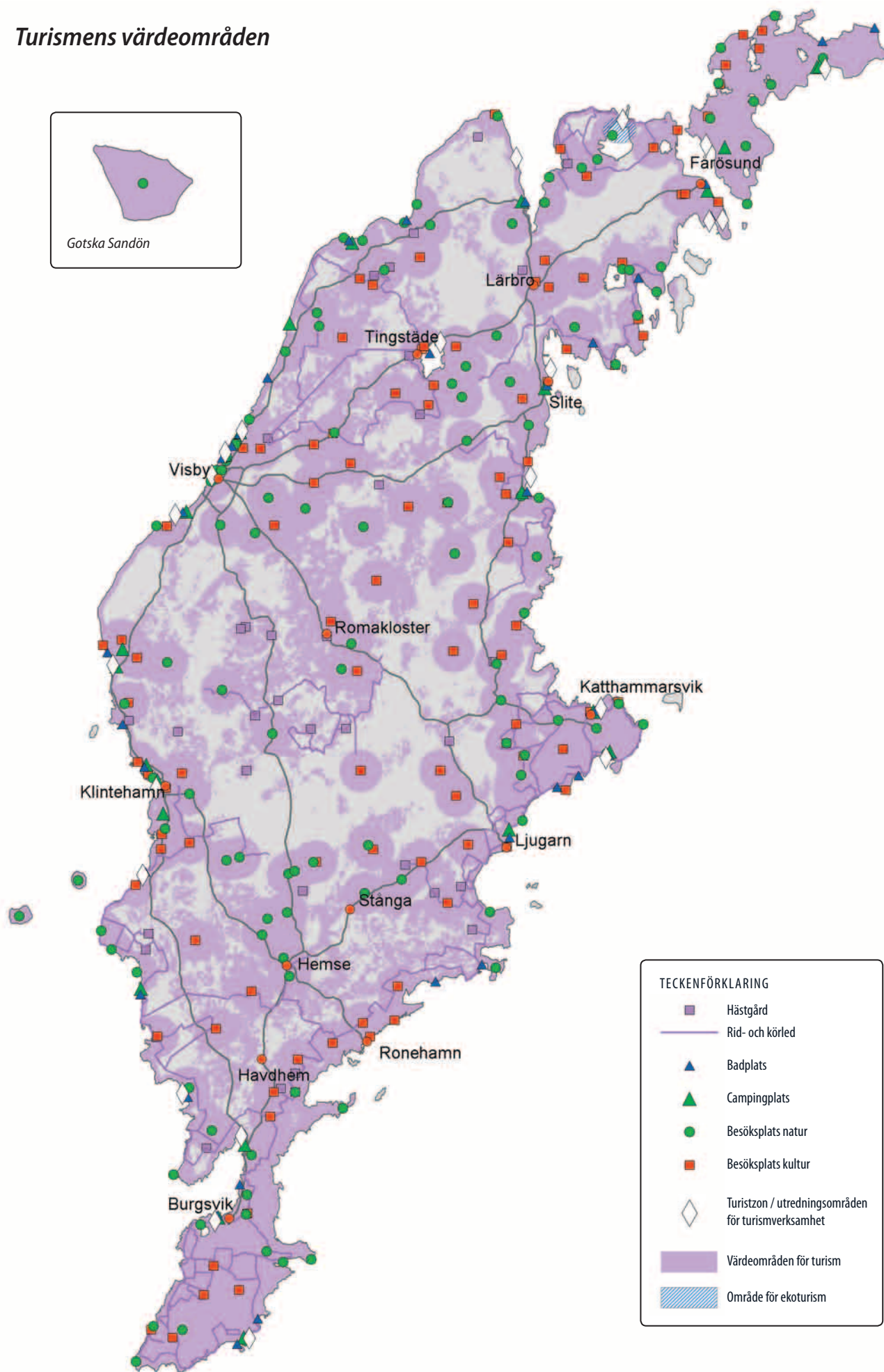
Gotland har goda förutsättningar att vara konkurrenskraftig inom detta område och på ön har Ekoturismföreningen redan femton medlemsföretag. Det arrangeras exempelvis fossilvandringar, ridturer eller tredagarspaket med Mountainbike. Gotska Sandön är ett kvalitetsmärkt ekoturismmål.

Kulturturism utvecklades under 1980-talet i och med att aktörer inom kultur- och turistsektorn inledde ett arbete för att utveckla just kulturminnen och kulturarrangemang till attraktiva turistmål. Idag har olika slag av kulturaktiviteter, så som musik- och kulturfestivaler, litteraturevenemang, kulturminnen, museer etc, blivit ett naturligt inslag i den lokala, regionala och nationella nivåns marknadsföring. Kultur och kulturarv har konstaterats vara viktiga resurser för såväl det turistiska företagandet som den regionala utvecklingen i landet och kulturturismen bedöms ha fortsatt goda utvecklingsmöjligheter.

Kunskaptrenden inom turismkonsumtionen ökar – kunskap har blivit underhållning. Att kunna sin historia är allmänbildning och allmänbildning har blivit mode. Undersökningar av turisternas intressen visar att efterfrågan på att lära under resandet ökar. Turism och upplevelseindustri gör landsbygden konkurrenskraftig som besöksmål. Historia och kulturarv är sannolikt faktorer som kommer att få ökad betydelse.

Medeltidsveckan på Gotland är ett exempel på en välutvecklad kulturturism. Här är Gotland internationellt konkurrenskraftig.

Turismens värdeområden

Landsbygdsturism skapar förutom nya tillväxtförutsättningar också en utveckling av småskalig förädling och matkultur med anknytning till jordbruk och fiske. Turistnäringen och lantbruket kompletterar varandra i till exempel hästturism, måltidsturism eller fritidsfiske. Insatser för att hålla och vårda natur- och kulturlandskapet är en viktig jordbrukspolitisk fråga då det bidrar till att behålla landsbygdens och landskapets attraktivitet. Omställningen inom jordbrukspolitiken gör att lantbruksföretagen flyttar allt mer fokus från lantbrukets primärproduktion till en bredare produktion av tjänster och service. Här finns ytterligare utvecklingspotential för Gotland.

Idrottsturismen genererar ca 100 000 gästnätter om året på Gotland. Potential finns att utveckla denna typ av turism ytterligare med tanke på exempelvis planeringen av ny arenahall i Visby samt satsningarna som görs för att bygga ut ridsportsanläggningen vid Skrubbs.

Hänsyn mot andra intressen

Genom att försöka presentera och precisera turismens geografiska områden ökar möjligheten att vid eventuella intressekonflikter kunna göra avvägningar mellan turismens intressen och andra intressen.

Att i första hand peka ut redan befintliga turistanläggningar med utvecklingspotential gör risken för intressekonflikter mindre, då marken redan är ianspråktagen.

Natur- och kulturmiljö

De förutsättningar som natur- och kulturvärden skapar utgör viktiga fundament för en plats eller regions attraktionskraft och betydelse som resmål. För närvarande pågår nya projekt på Gotland kring hur förvaltningen av dessa värden kan skapa nya möjligheter för besöksnäringen, men också hur upplevelsevärdena kan tas med i planeringen, förvaltningen och kommunikationen av natur- och kulturvärden utifrån ett statligt och kommunalt perspektiv.

Gotland har en unik natur- och kulturmiljö som måste värnas. Den kräver var-

samhet på vissa platser och är en grundläggande resurs för gotlänningarna och för våra besökare. Gotland kommuns inriktning mot en mer samlad bebyggelse där kompletteringsmodellen är grundläggande gör förutsättningarna goda för att Gotland även i framtiden ska behålla sitt nationallandskap. Det rörliga friluftslivets intressen är grundläggande för att locka en bred målgrupp till Gotland.

En tydlig målkonflikt finns inom friluftsliv och naturvård, mellan rekreationspolitiken som en välfärdspolitik och turismen som en näringspolitik. Vad som är legitima ingrepp eller acceptabla aktiviteter beror till exempel på hur ett landskap uppfattas. En stor del av svensk naturturism äger rum i kulturlandskap, vars egenskaper är beroende av vilka åtgärder som skogs- och jordbrukspolitiken tillåter och möjliggör.

Jord- och skogsbruk

I en samtid då allt fler människor bor i städerna och allt färre på landsbygden har intresset för det egna kulturarvet och omgivningens historia ökat. Den tidigare naturliga återkopplingen till landsbygden genom kvarboende släkt och vänner blir allt mer sällsynt. Därför väljer också många svenskar att turista i Sverige och att uppleva närområdets möjligheter. Det kan handla om att bo på lantgård, uppsöka kulturminnen, uppleva naturen. Den svenska landsbygden tenderar att bli allt mer exotisk, även för svenskar.

Denna typ av turism bedrivs ofta i en liten skala men omfattar flera olika aktiviteter med naturen och landsbygdens kultur som bas. Förändringar i odlingslandskapet riskerar att göra denna typ av turism oattraktiv. Miljö- och landsbygdsprogram är viktiga instrument för att bevara och utveckla dessa värden.

Jord- och skogsbruk står för en betydande del av markanvändningen på landsbygden och har en unik roll som förvaltare av landskapets natur- och kulturvärden. Ett öppet och vackert landskap som betas av husdjur och tillgång till sjöar och vattendrag är ofta nödvändiga förutsättningar för att ett område skall vara intressant som resmål. Omställningen inom jordbrukspolitiken innebär också ett ökat tryck på lantbruksföretagen att utveckla lönsamma verksamheter som kan ersätta inkomster från traditionell jordbruksproduktion. Insatser för att hålla och vårda natur- och kulturlandskapet är en annan viktig del av de jordbrukspolitiska åtgärderna, som bidrar till att behålla landskapets och landsbygdens attraktivitet.

Vindbruk

Riktlinjerna för vindbruk ska leda till att eventuella konfliktytor mellan etableringar av vindbruk och turistetableringar minimeras.

Hittills fungerar de båda näringarna väl tillsammans på Gotland.

Sociala intressen

Turism som näring sysselsätter arbetskraft på den plats den verkar. Därför kan en utveckling av turismen på ön få positiva effekter även ur sysselsättningssynpunkt. På Gotland har beräknade antalet helårsarbeten inom besöksnäringen ökat från 1 349 år 2007 till 1 424 år 2008.

Turismens värdeområden

Se karta sid 75

I arbetet med översiktsplanen har ett försök gjorts att identifiera vilka områden på Gotland som kan anses ha ett särskilt värde för turismen ur ett brukarperspektiv. Det är inte ett försök att vaska fram de bästa hotel- eller campingplatserna, de bästa stränderna eller raukområdena och sedan peka ut dessa. Syftet har istället varit att definiera ett generöst tilltaget område, utan att fastna i enskildheter eller nyanser, som kan sägas bära dessa värden. Området fick dock inte vara så generöst att det omfattade hela Gotlands yta. Det avgränsade område som har tagits fram grundar sig i huvudsak på natur- och kulturvärden i olika former och är definierade utifrån olika utgångspunkter. Följande underlagsmaterial har använts som kriterier för det vi kallar – Turismens värdeområden:

- Alla områden av riksintresse för natur- och kulturmiljövärden enligt 3 kap MB.
- Alla områden av riksintresse för det rörliga friluftslivet enligt 3 kap MB.
- Alla Natura 2000-områden.
- Alla natur- och kulturreseervat.
- Alla djurskyddsområden.
- Alla områden med särskilt skydd för landskapsbilden.
- Alla kyrkor med en buffert på 2 km.
- Alla områden med brukbar åkermark.
- Alla gotländska besöksplatser inklusive omland.

Områdena kompletterar och överlappar varandra och bildar i stort sett en sammanhängande yta som breder ut sig över hela Gotland.

Det huvudsakliga syftet är att kunna identifiera eventuella konflikter med andra intressen. Värdeområdet har inte någon juridisk status när det kommer till exploateringskonflikter, dock visar kartbilden hur spridda turistnäringens intressen är över ön, samt att de sammanfaller med andra bevarandevärden. Det leder till slutsatsen att om vi i den fysiska planeringen tar hänsyn till dessa grundläggande värden, ökar också möjligheten för att långsiktigt bibehålla turismnäringen på ön.

Värdeområdena ska ses som grundläggande planeringsunderlag. Beaktas riksintresset för hela Gotland, 4 kap 2 § MB, värnar vi turismens intressen, då riksintresset konstitueras av ungefär samma värden som gemensamt bildar turismens värdeområden. Hur riksintressen samt andra natur- och kulturvärden bevaras beskrivs i andra delar av översiktsplanen.

5. KULTURVÄRDEN

plan med strategier och riktlinjer

Gotlands natur- och kulturvärden saknar motstycke i Sverige. Det rika kulturarvet är en tillväxtfaktor som bidrar till kommunens attraktionskraft som besöksmål och boendemiljö. Utveckling och bevarande av kulturmiljöer och landskap innebär att Gotlands säregna identitet och profil upprätthålls och förstärks.

Sambandet mellan utveckling, kultur och kulturarv har under de senaste 15 åren tillmätts ökad betydelse. Att ett rikt kulturarv har positiva ekonomiska konsekvenser har slagits fast i VISION GOTLAND 2025. I visionen anges att Gotlands mycket höga kulturvärden kan utvecklas och bevaras genom en medveten och långsiktig strategi. Kulturvärdena är avgörande för en uthållig kulturturism. **En grundläggande princip är också att kulturvärdena ska ses som en resurs både för samhället och för den enskilde.**

Sedan 1995 års översiktsplan togs fram har kulturvärdena getts en betydligt starkare ställning. En översiktsplan ska innehålla ett aktuellt kunskapsunderlag och redovisa kommunens syn på hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. **Kulturvärdena ska tas tillvara och integreras i samhällsutvecklingen.**

Landskapskonventionen slår fast landskapets (både det värdefulla och vardagliga) betydelse för människors välbefinnande och identitet. Där betonas också vikten av folklig förankring och delaktighet i den långsiktiga förvaltningen av landskapet.

Hur ska kulturvärdena tas tillvara i Gotlands utveckling?

Hänsyn till kulturlandskapet har länge varit viktigt i bygglovprövningen. I samband med kommunsammanslagningen 1971 myntades begreppet *Gotländsk byggnadstradition* och förebilden blev ett bostadshus med putsade fasader, 45 graders taklutning och symmetriskt placerade -fönster. Även vid placeringen i landskapet gavs stor betydelse åt det traditionella bebyggelsemönstret. Övertygelsen finns fortfarande att en anpassning till gotländsk byggnadstradition är absolut nödvändig i känsliga områden.

Det är viktigt för öns identitet att den gotländska bebyggelsens särpräglade karaktär bibehålls. För att få in ett mer modernt anslag finns det anledning till en översyn av hur och var kravet på gotländsk byggnadstradition ska användas.

I en detaljplan kan kulturvärden i byggnader och kulturmiljöer framhävas och skyddas genom skydds- och hänsynsbestämmelser. Man kan även besluta om höjd bygglovsplikt inom områden med värdefull bebyggelse. För att kunna prioritera värdefulla miljöer eller bebyggelse vars värden bör skyddas genom planläggning behövs ett heltäckande och aktuellt kulturmiljöprogram.

Landskapets betydelse i samhällsutvecklingen bör lyftas fram och tydliggöras. Upplevelsen av det öppna kulturlandskapet bidrar till gotlänningarnas livskvalité och stärker besöksnäringen. Värdet av landskapet och förutsättningar för att långsiktigt skydda dess olika karaktärer och kvaliteter rymms inom ramen för ett kulturmiljöprogram.

Dagens kunskapsunderlag som pekar ut kulturvärdena i miljöer och enskilda objekt har sammanställts. I dessa områden ska särskilda krav ställas vid förändringar. Ett grundkrav vid planering och byggande är att åtgärder som vidtas bör tillföra helhetsbilden positiva värden och inte förvanska egenskaper som anses bevarandevärda.

Vid förändringar ska särskild hänsyn tas till kulturvärdena inom de områden som utpekats.

- Nyetableringar i det öppna landskapet bör undvikas.
- Vid lokalisering av ny bebyggelse bör det traditionella bebyggelsemönstret följas.
- Ny användning av jordbrukets ekonomibyggnader är positivt om hänsyn tas till kulturvärdena och om övriga grundkrav uppfylls.
- Vid kompletteringsåtgärder bör en anpassning till befintlig bebyggelse ske.

Kulturvärdena bör integreras i samhällsutvecklingen genom att lyftas fram och levandegöras hos allmänheten.

Det behövs ett kulturmiljöprogram

I det nationella miljömålsarbetet har man angett målet för den byggda miljön. Fysisk planering och byggande ska grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas tillvara och utvecklas.

Den bästa förutsättningen för att kulturvärdena ska bli respekterade är att de är identifierade och redovisade på förhand. Det är också viktigt att sprida kunskap och öka förståelsen för kulturarvet och på så sätt skapa delaktighet hos fastighetsägare och allmänhet. Med ett tydligt underlag kan också slumpmässiga och ogenomtänkta bedömningar hos myndigheterna undvikas. Idag finns ingen samlad bild av de gotländska kulturvärdena och ingen strategi för en långsiktig förvaltning. En noggrann redovisning av kulturvärdena utgör en viktig utgångspunkt för hänsyn och anpassning vid planering och byggande. Det ökar också insynen och ger allmänheten möjlighet till delaktighet i beslutsprocessen. Det finns därför ett stort behov av ett aktuellt och välförankrat kulturmiljöprogram. Arbetet med att ta fram ett sådant program har påbörjats i samverkan mellan kommunen, länsstyrelsen och Gotlands museum.

■ Ett kulturmiljöprogram ska tas fram. Det ska innehålla en sammanställning av Gotlands kulturvärden, (vilket innefattar både landskap, bebyggelsemiljöer och fornlämningar), bedömningar av kulturmiljöernas värden och riktlinjer vid förändringar, prioriterade områden för skyddsåtgärder och en strategi för hur dessa ska lyftas fram och levandegöras. Kulturmiljöprogrammet kan därmed underlätta ställningstaganden i plan- och byggfrågor.

Innan ett nytt kulturmiljöprogram tagits fram ska äldre kunskapsunderlag användas vid planläggning och bygglovprövning samt vid komplettering och förändring av befintlig bebyggelse som är särskilt värdefull från kulturhistorisk synpunkt. Detta underlag finns på www.gotland.se/sak.

Prioriterade kulturvärden Se karta sid 78

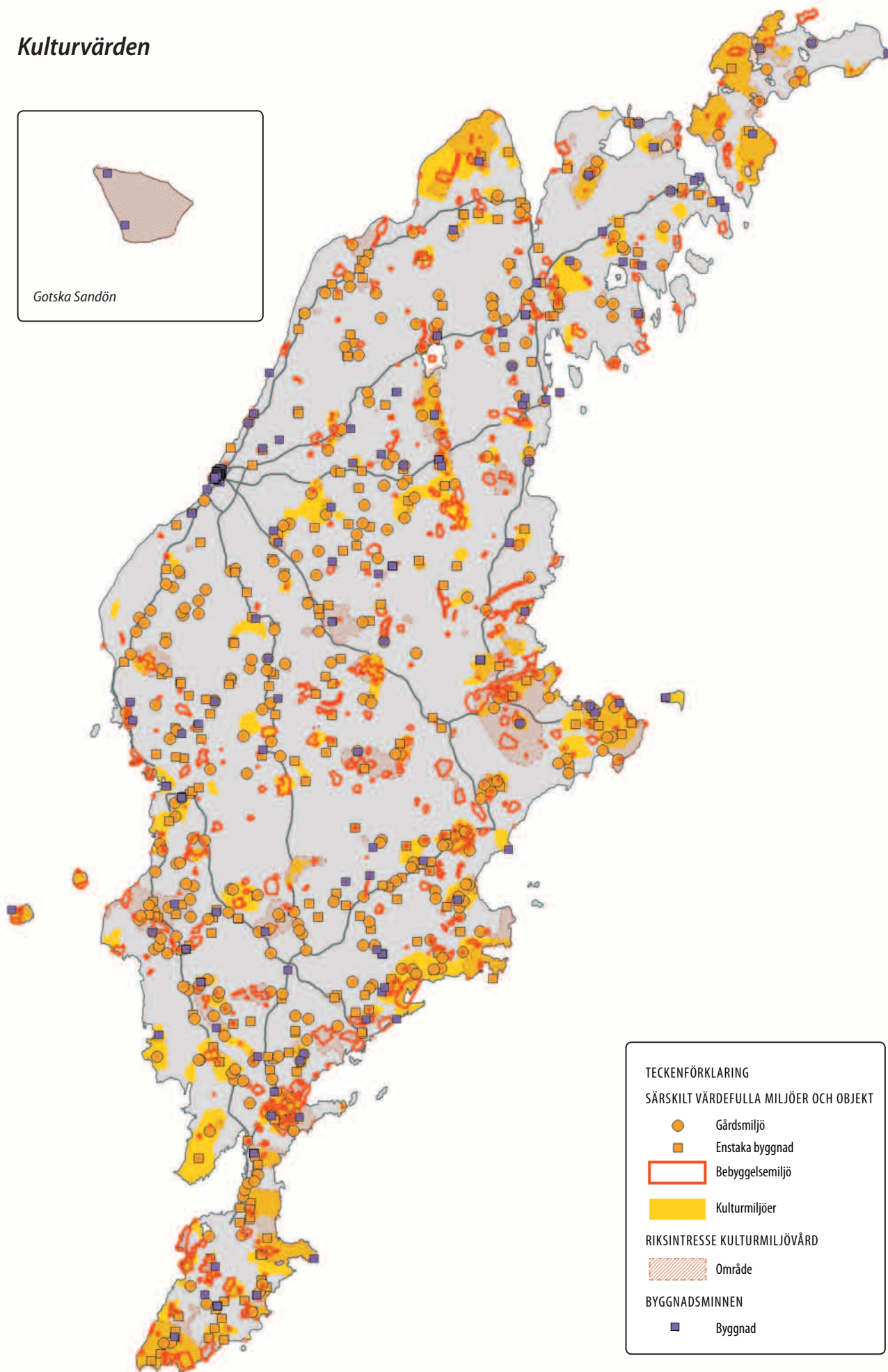
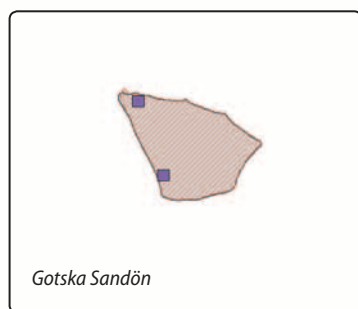
Fiskelägen
De gotländska fiskelägena är populära besöksmål med höga kulturvärden. De har en lång historisk tradition och är idag utsatta för ett starkt förändringstryck. **Av de 143 fiskelägena är endast ett fåtal belägna inom detaljplanerat område. Det innebär t ex att fasadändringar för flertalet bodar inte är bygglovspliktiga.** Hela Gotlandskusten är skyddad som naturreservat och strandskydd, men dessa förordnanden är otillräckliga instrument för att styra exteriöra förändringar. Däremot går förändringar av användningssättet att styra.

För att åstadkomma ett bättre skydd föreslås att de riksintressanta fiskelägena prioriteras för planläggning eller upprättande av områdesbestämmelser. De elva aktuella fiskelägena är Hammar i Norrlanda, Grynge i Gammelgarn, Holm i Vamlingbo, Valbybodan i Fröjel, Kovik i Sanda, Gnisvård i Tofta, Häftingsstadar och Sigsarvestrand i Hangvar, Vitvär i Ardre, Agbod i Othem och Hus i Rone.

Kyrkomiljöer

De 92 medeltida kyrkomiljöerna är samtliga utpekade som riksintresse. Dessa är viktiga landmärken i landskapet och oersättliga konsthistoriska monument vilka representerar den gotländska storhetstiden. Kyrkobyggnaderna och kyrkogårdarna är skyddade genom kulturminneslagens bestämmelser, men de kan påverkas negativt av åtgärder i den omgivande miljön där det oftast inte råder några restriktioner. Vilka kyrkomiljöer som ska prioriteras för skyddsåtgärder och vilken störningskänslighet som råder vid respektive kyrka förutsätter en närmare studie.

Kulturvärden

Bebyggelsemiljöer

Flera av våra riksintressanta bebyggelsemiljöer har ett stort förändringstryck. Förstudier ska genomföras för att möjliggöra skydd och utveckling ur ett långsiktigt perspektiv. Ett exempel är bebyggelsen vid ringvägen i Grötlingbo, vilken på ett tydligt sätt visar socknens utveckling från forntid till modern tid. Den inre landsvägen som binder ihop Silte, Hablingbo och

Havdhem kyrkor har samma karaktär med bibehållen sträckning och många värdefulla gårdsmiljöer.

Kulturlandskap

De kulturlandskap, som är utpekade riksintressen, saknar analys av upplevelsevärden som är viktiga att bibehålla. Det kan gälla siktlinjer, landskapsrum, bebyggelsestruktur och kompletteringsmöjligheter. Marker

i närheten av klintar, alvarmarker, andra öppna landskapstyper samt några områden av 1900-talets småskaliga jordbrukslandskap utgör sådana områden som också bör tillhöra ett prioriterat kulturlandskap. Det föreslås därför att i ett pilotprojekt ta fram områdesbestämmelser för ett utpekad kulturlandskap. Hejnumdalen, en odlingsbygd med kontinuitet från fornhistorisk tid, skulle kunna vara ett lämpligt område.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Kulturvärden

Översiktsplanen understryker det gotländska rika kulturarvets betydelse för utveckling och välbefinnande. Kulturarvet bidrar till kommunens attraktionskraft som besöksmål och boendemiljö. Översiktsplanens strategier och riktlinjer ska bidra till att denna relation består. Exploatering och ny bebyggelse ska inte negativt påverka den attraktionskraft den vilar på. För att rätt avvägningar och bedömningar ska göras presenteras vikten av att ett kommuntäckande kulturmiljöprogram tas fram.

Bevarande och utvecklingen av kulturvärden är en del av en hållbar samhällsutveckling, och kopplingar finns till de ekonomiska, sociala och ekologiska perspektiven för hållbar utveckling.

Gotländska kulturvärden ger inte bara sysselsättning i världsarvsstaden Visby, utan över hela ön. Gotländska profilprodukter i form av hantverk, konst och livsmedel är en del av utvecklingen av gotländska värden. Upplevelser av det gotländska kulturlandskapet, kyrkorna och fiskelägena lockar många besökare till ön. Värden av kulturlandskapet ger också sysselsättning på landsbygden i form av exempelvis beteshävd och restaureringar.

Ett rikt kulturarv och ett levande kulturlandskap ger en känsla av tillhörighet och sammanhang och bidrar till en god bebyggd miljö. Detta medverkar till en god hälsa och kan ge en känsla av delaktighet och trygghet. Inventeringar och kunskaps-

underlag som ska ligga till grund för ett kulturmiljöprogram bör också ha ett genusperspektiv för att belysa historiska skeenden som traditionellt inte har uppmärksamats.

Hur klimatförändringar påverkar kulturlandskapet och värdefulla byggnadsminnen behöver studeras närmare. Det kan handla om fornlämningar i strandnära lägen som påverkas av havsnivåhöjningen, hur utsläpp av växthusgaser påverkar beständigheten eller hur en ökad efterfrågan av lokalproducerade livsmedel och ett mer lokalt och kustnära fiske positivt kan medverka till utvecklingen av det gotländska kulturlandskapet.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Kulturvärden

Gotlands kulturvärden

Gotland har oerhört rika kulturmiljöer. Här finns världsarvsstaden Visby, 92 medeltida kyrkor, 43 särskilt utpekade fiskelägen, värdefulla kulturlandskap, de traditionella kalkstenshusen och gårdsmiljöerna samt ett stort antal fornlämningsområden. Sammantaget utgör de en ovärderlig resurs i Gotlands utveckling som besöksmål och boendemiljö.

Delar av vårt gemensamma kulturarv är speciellt angeläget att vårda och bevara för framtida generationer och har därför blivit tillmätt ett visst värde. Synen på vad som anses värdefullt förändras ständigt. Under modern tid har man förstått vikten av att lyfta fram alla aspekter ur den historiska utvecklingen, inte bara de avtryck som skapats av stora skeenden och personer utan också de spår som lämnats av den lilla människan. Fokus ligger därför numera på kulturmiljöer istället för enstaka objekt. Det är även viktigt att komma ihåg att det vi bygger idag blir morgondagens kulturarv.

Kulturlandskapen

Det gotländska landskapet är helt unikt. Gotland består till största del av skog. När det gäller de öppna markerna dominerar det småskaliga åkerlandskapet, det heddominerade beteslandskapet och det stor-

skaliga åkerlandskapet. De kulturlandskap som är mest typiska och särpräglade för Gotland är zonerade landskap, ängar och hagar, hedbetesmark och uppodlad myr. Under 1800-talet påverkades landskapet av det effektiviserade jordbruket då en omfattande nyodling skedde. Odlingsskapskaps kulturvärden utgörs av spår från äldre åkerbruk, djurhållning, fastighetsindelning och bebyggelsemönster.

Fornlämningarna

Se karta sid 80

Gotland har varit befolkat i över femtusen år, sedan tidig stenålder, vilket innebär att människans aktiviteter har satt spår överallt. Det finns drygt 200 områden med bevarade åkrar och bebyggelselämningar från bronsålder och äldsta järnålder. Någon motsvarighet till detta finns inte på något annat håll i Sverige. De 1 800 husgrunderna tillsammans med andra kulturlandskapslämningar från mitten av järnåldern är den i särklass rikaste förekomsten i landet och i flera avseenden unikt. Därtill kan läggas ett tiotal ödelagda gårdar med i det närmaste komplett bevarade lämningar av bebyggelse och odlingsmark från yngre järnålder och tidig medeltid. Ungefär lika många hamnanläggningar är kända från samma tid. Det finns över 200 rester av medeltida stenhus-

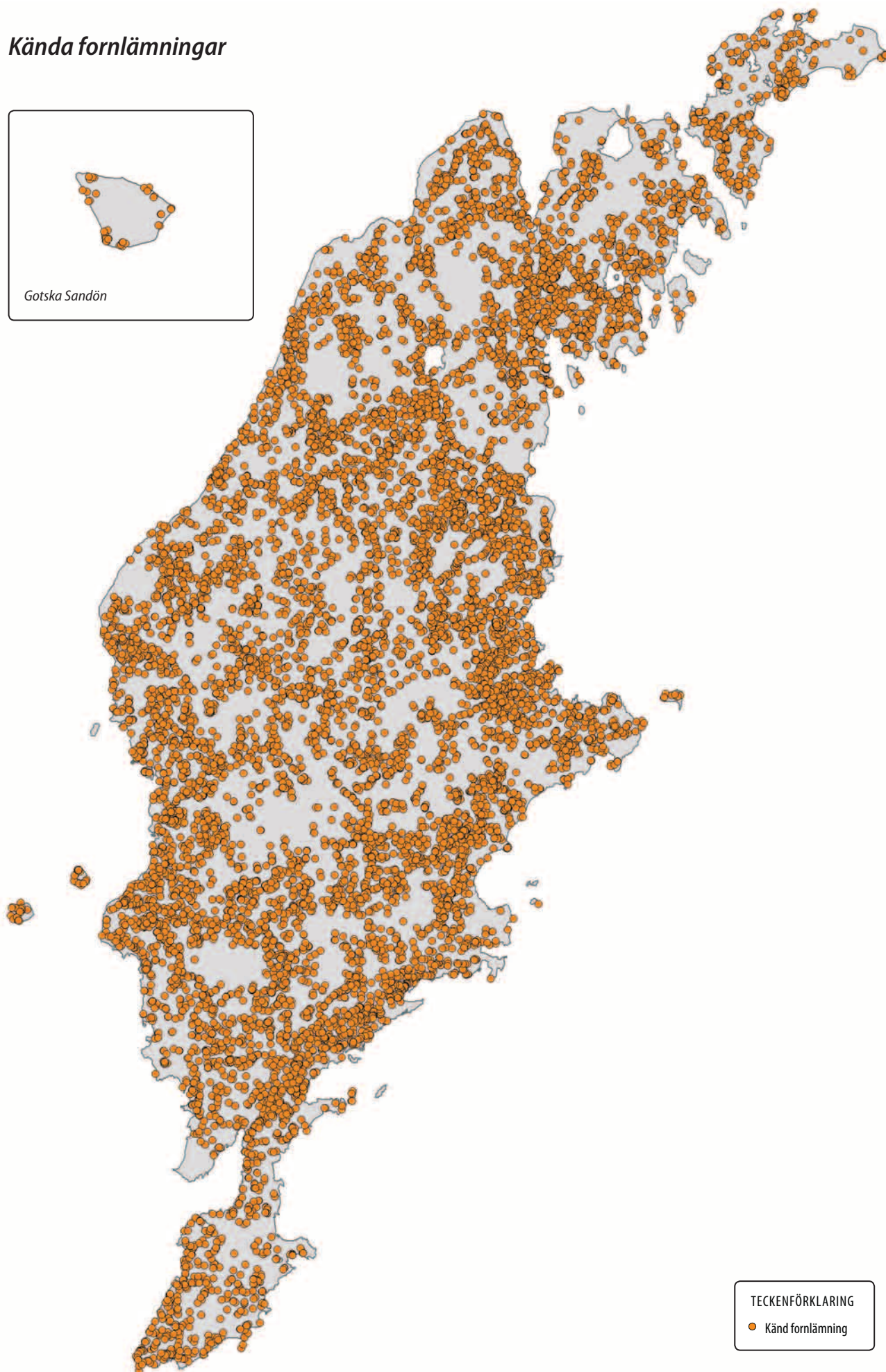
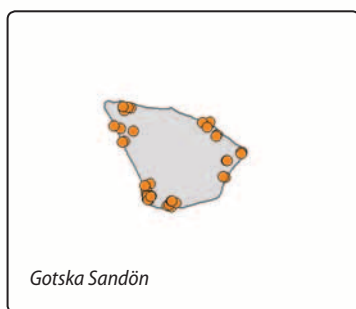
bebyggelse på den gotländska landsbygden samt kyrko- och klosterruiner. Hela Visby innerstad är fast fornlämnning enligt beslut av riksantikvarieämbetet.

Kalkstensindustrins miljöer

Konsten att bryta och bearbeta sten för olika ändamål har varit känd på Gotland under lång tid. Främst handlar det om kalk- och sandsten från den gotländska berggrunden. Detta har bl.a. lämnat spår efter sig i form av bildstenar från 400-talet, kallmurskonstruktioner från före medeltid, ett stort antal kastaler, kyrkor, kloster, bostadshus, magasinsbyggnader m.m. från 1100- och 1200-talet, och kalkstenshus från 1700- och 1800-talet. I början av 1900-talet upphörde, med enstaka undantag, användandet av kalk- och sandsten som byggnadsmaterial på Gotland nästan helt.

Stenhanteringen på Gotland har även lämnat spår efter sig i form av platser för brytning och bearbetning av stenen, både från de tidiga skedena, men även från den senare mer industrialiserade perioden. Dessa platser och områden bildar idag värdefulla kulturmiljöer och utgör en viktig del av kulturlandskapet och det gotländska kulturarvet.

Kända fornlämningar

TECKENFÖRKLARING

● Känd fornlämning

Russparken på Lojsta hajd

I Russparken på Lojsta hajd betar en flock av Sveriges enda kvarvarande inhemska hästras, gotlandsrusset. Gotlandsrusset är en vild hästras med anor långt tillbaka i förhistorisk tid, som från början rörde sig i flockar i de gotländska barrskogarna. Ända fram till 1930-talet, fångades de vilda russerna in och tåmjades. När jordbruksreformer genomfördes på 1800-talet blev russens utrymme begränsat. Russen gjorde skada på skogen och åkermarken. Kring 1930 fanns bara 35 gotlandsruss kvar i vilt tillstånd. Hushållningssällskapet, privata markägare och hästägare lyckades dock rädda russerna.

I Russparken går idag ca 50 vuxna djur på skogsbete utomhus hela året. Under sommar, höst och vinter flyttas de till olika beteshagar. I slutet av juli sker den stora premieringen och de mest rastypiska hästarna belönas. I början på juni varje år släpps en hingst in till stona på Lojsta hajd. Det föds ca 35 föl om året i Russparken och de går tillsammans med stona hela sommaren och hösten. Nästan alla föl säljs sedan, medan några behålls för att bevara avelslinjen. Verksamheten i Russparken utgör en viktig insats i bevarandet av ett levande och genuint gotländskt kulturarv.

Det byggda kulturarvet

Det gotländska byggnadsbeståndet representerar alla tidsperioder från medeltid fram till idag. Världsarvsstaden Visby med sitt medeltida gatunät, packhus, kyrkoruiner och bebyggelse utgör exempel på 900 år av byggnadsverksamhet. Från medeltiden finns även 92 imponerande sockenkyrkor bevarade varav samtliga är utpekade som riksintresse. Rester av stenbrott visar spår av den oerhört intensiva byggperiod som avslutas vid 1300-talets slut. Åtskilliga gårdar härstammar från den här tiden och bebyggelsemönstret som då växte fram kan fortfarande skönjas i dagens landskap. Ålderdomligt levnadssätt går också att spåra i enstaka bevarade byggnader. Det finns 143 fiskelägen, varav elva är av riksintresse, och de har i flesta fall en kontinuitet från vikingatid och representerar den för Gotland mycket viktiga fiskerinäringen. Under 1800-talet utvecklas industrin och jordbruket betydligt. Från den perioden finns bl a stenindustrier, hamnanläggningar, kalkugnar, sågar och kvarnar bevarade.

Till jordbrukets behov uppfördes påkostade ekonomibyggnader och gårdarna moderniserades och byggdes till. Under 1900-talet förtätades gårdarna närmast kyrkan med egnahem. Randbebyggelse uppstod på gårdarnas utmarker invid skogsbryn. Bebyggelsen i de 15 tätorterna (Visby inkluderat) växte framförallt kring viktiga knutpunkter samt i anslutning till järnvägsnätet. Villabebyggelse, flerfamiljshus, stationshus, industrier, skolor, frikyrkor, bygdegårdar, affärshus och kontorsbyggnader tillkom.

Byggnadsminnena

En byggnadsminnesförklaring innebär att en kulturhistoriskt ”synnerligen märklig” byggnad ska bevaras för framtiden och ges

särskilda skyddsföreskrifter. Länsstyrelsen ansvarar för detta enligt lagen om kulturminnen. ”Synnerligen märklig” är ett ålderdomligt begrepp och skall tolkas som att byggnaden/miljön har ett högt värde i en nationell jämförelse. På Gotland finns 359 byggnadsminnen, varav 279 är belägna i Visby innerstad. Dessutom finns ett tiotal statliga byggnadsminnen, vilka är beslutade av regeringen. I dagligt tal brukar byggnadsminnena benämnas ”k-märkta” även om detta begrepp inte har en officiell betydelse. Större delen av byggnadsminnesförklaringarna har tillkommit under 1990-talet. I dagsläget finns tyvärr ingen utvärdering av om urvalet av byggnadsminnena är representativt för Gotlands värdefulla bebyggelse eller om den geografiska spridningen av denna bebyggelse avspeglas i fördelningen över ön.

Riksintressena för kulturmiljövård

De riksintressen för kulturmiljövården på Gotland som utpekats är sammanlagt 164 stycken, varav 31 är större än 10 kvadratkilometer. Den totala arealen uppgår till cirka 467 kvadratkilometer, d v s drygt 15 procent av Gotlands totala areal. Klassningen som riksintresse innebär inte att miljön är säkerställd. För det krävs detaljplan eller områdesbestämmelser som reglerar bygglovplikt och rivningslovpplikt, samt vid behov områdesbestämmelser. De allra flesta områdena ligger utanför detaljplanlagt område och har därmed endast ett mycket vagt formellt skydd genom miljöbalken.

Riksantikvarieämbetet har senast i ett beslut den 18 augusti 1997 angivit reviderade värdetexter för de riksintressen som redovisades 1987. I översiktsplanen Vision Gotland 2010 antagen av kommunfullmäktige 1995 angavs att man avsåg skydda dessa områden mot åtgärder som påtagligt kan skada de riksintressanta värdena. Kommunen avsåg vidare att fördjupa översiktsplanen i enlighet med de uppställda målen och föreslagna strategierna. Kommunen skulle närmare redovisa skyddet för riksintressena i kulturmiljövården. Detta skulle ske bland annat i arbetet med rekommendationer för prövning av bygglov utanför planlagda områden. Kommunfullmäktige beslutade 1996 om riktlinjer för bygglovprövning, varvid bland annat angavs att förslag till kulturmiljövårdsprogram från 1982 skulle användas i avvaktan på ett nytt kulturmiljöprogram för Gotland.

En översyn av de områden som är utpekade som riksintressen för kulturmiljövården har initierats av länsstyrelsen. Den syftar till att tydliggöra kulturvärdena och ge förutsättningar för utveckling och bevarande inom dessa områden.

Följande områden är av riksintresse för sina kulturvärden:

- 95 medeltidskyrkor och kyrkoruiner med omgivning
- 11 fiskelägen
- Visby innerstad
- 56 kulturmiljöer av olika slag från industrimiljöer till kulturlandskap

Vilken kunskap har vi idag?

Några av de översiktliga inventeringar och kunskapsunderlag som finns tillgängliga på Stadsarkitektkontoret beskrivs nedan. Det kan konstateras att de är av äldre datum och att synsättet på kulturvärdena har förändrats under tiden. Materialet är omfattande, men bedöms till stora delar vara bristfälligt och delvis inaktuellt. Inventeringar av kommunens yngre bebyggelsemiljöer saknas helt. Befintligt underlag utgör dock en god utgångspunkt för att skapa ett modernt kulturmiljöprogram.

I förslaget till *Kulturmiljövårdsprogram för Gotlands län* del 1:1 och 1:2, framtaget av länsstyrelsen 1982, beskrivs och värderas det gotländska kulturarvet. Urvalet redovisas periodvis från fornlämningar daterade 8 000 f kr till bebyggelsemiljöer, gårdsmiljöer och enstaka hus fram till 1945. Den innehåller kulturhistoriska särskilt värdefulla kulturlandskap, fiskelägen, kvarn- miljöer, stenindustrimiljöer, broar, försvarsanläggningar och bebyggelse.

Materialet antogs som underlag för bygglovprövningen av kommunfullmäktige 1996 – det har dock aldrig formellt antagits som planeringsunderlag. Det är i nuläget tveksamt om detta material fortfarande är aktuellt och det konstaterades redan 1982 att det krävs ytterligare kunskap för att kunna göra rätt urval av kulturhistoriskt värdefulla miljöer och objekt. Länsstyrelsen har i andra sammanhang pekat ut områden av högt kulturhistoriskt värde som inte återfinns i Kulturmiljövårdsprogrammet.

Översiktlig naturinventering, landskapsbild, framtagen av länsstyrelsen 1982, innehåller en noggrann redogörelse av de gotländska landskapstyperna som är mest värdefulla och mest typiskt gotländska. Den syftar till att skydda vissa områden från exploatering baserat på värdemotiv och störningskänslighet. Detta kunskapsunderlag har aldrig antagits av kommunen, trots att det innehåller värdefull information för bygglov- och planändring.

Handboken *Att bygga nytt och renovera på Gotland*, 1981, är utgiven av länsstyrelsen. Den innehåller riktlinjer för områden där hänsyn behöver tas till kulturmiljön vid nylokalisering och utformning av bebyggelse, liksom vid underhåll och om- och tillbyggnad. Den är ett värdefullt underlag både som information till allmänheten och som stöd för bygglovgivning.

I *Fiskelägesinventeringen* från 1973 listar länsstyrelsen de 143 fiskelägen som finns längs Gotlands kust. Den innehåller beskrivande texter, fotomaterial och kartor över samtliga områden, varav 43 har bedömts som särskilt värdefulla. Inventeringen är inte antagen, men utgör trots sin ålder ett värdefullt underlag i plan- och bygglovsarbetet.

6. NATURVÄRDEN

plan med strategier och riktlinjer

Gotlands natur är i många avseenden unik. Det är därför inte konstigt att en ganska stor del av Gotland har pekats ut som område av riksintresse för naturvården. Även utanför dessa riksintresseområden finns stora naturvärden.

Större delen av det gotländska landskapet är genom hävd präglad av människans verksamheter sedan många hundra år tillbaka. Detta kulturlandskap har medgivit en stor biologisk mångfald. Genom ändrade brukningsmetoder, utdikningar, borttagande av odlingshinder och genom en bebyggelseutveckling som inte beaktar naturens villkor riskerar mångfalden att utarmas.

Biologisk mångfald syftar både på arternas livsmiljöer som arterna i sig. Ett av miljö kvalitetsmålen heter *Ett rikt växt- och djurliv* och innebär att arterna ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Arternas livsmiljöer samt deras funktion och processer ska därför värnas.

I miljö målen anges att det är naturtyperna lövängar (även igenväxta och sådana som numera betas), kalkbarrskogar, hållmarkstallskogar, betad skog, alvarmarker, havssträndängar, källmyrar och agmyrar som man främst bör inrikta sig på att skydda och säkerställa.

De mest unika naturvärdena har ett starkt formellt skydd och regleras genom bestämmelser för exempelvis nationalpark, naturreservat, Natura 2000-områden och artskyddsförordningen.

Naturvärdenas hantering i den fysiska planeringen

Hur kommunen i detaljplaner och vid prövning av bygglov i olika situationer tar hänsyn till olika naturmiljöer och även enskilda arter, har stor betydelse för den långsiktiga hushållningen med de Gotländska naturvärdena. För att på ett konsekvent sätt klara detta behövs det riktlinjer.

Sådana riktlinjer kräver ett bra underlag för bedömning om utbredning och livsvillkor. Riktlinjerna kan inte enbart vara ett kommunalt ställningstagande, utan måste även baseras på överväganden från nationellt och EU-perspektiv.

Att i detalj avgränsa alla områden med ett högt naturvärde och även ingående naturtyper kräver betydande resurser om det ska göras för hela Gotland. Även en ganska grov avgränsning kräver stora insatser.

Arbetet bör ändå snarast påbörjas utifrån det underlag som finns redan idag. Detta bör samlas på en särskild "naturvärdeskarta" med tillhörande riktlinjer.

■ Kommunen bör ta fram en sammanställning av gotländska naturvärden. "Naturvärdeskartan", dvs ett granskningsskikt för bygglovgivning och planering, ska vara anpassad för den GIS-miljö som används i kommunens bygglov- och planeringshantering.

Ett förbättrat underlag är även önskvärt om kommunen ska bidra till miljö målen *Ett rikt odlingslandskap*, *Levande skogar* och inte minst *Ett rikt växt- och djurliv*. I ett av delmålen anges att kunskap ska inhämtas om arter som finns på Gotland och ett annat delmål avser ansvarsbiotoper, dvs naturtyper som är specifika för Gotland. I miljö målen anges att det är naturtyperna lövängar (även igenväxta och sådana som numera betas), kalkbarrskogar, hållmarkstallskogar, betad skog, alvarmarker, havssträndängar, källmyrar och agmyrar som man främst bör inrikta sig på att skydda och säkerställa.

I avvaktan på "naturvärdeskartan" bör hanteringen av värdefull natur i den fysiska planeringen, både inom och utanför riksintresseområden, särskilt uppmärksammas vissa naturtyper vid förfrågan om förändrad markanvändning. Dessa naturtyper redovisas under planeringsföresättningar för naturvården. (I huvudsak utgår förteckningen från naturtyperna enligt naturvårdsverkets definition av naturtyper i det europeiska nätverket Natura 2000, se sidan 88).

Därutöver bör även uppmärksammas att fridlysning av arter enligt artskyddsförordningen ska beaktas (se sidan 87 under "Skyddade områden och arter").

I kommunens kustzonsplanering ska områden med stora naturvärden avgränsas inom kustzonen.

Kommunen hade i den förra översiktsplanen VISION 2010 målet att **arealen våtmarker på Gotland inte ska minska genom beslut om ändrad markanvändning**. Denna inriktning kvarstår. Att värna våtmarkerna och anlägga nya är viktigt ur flera aspekter.

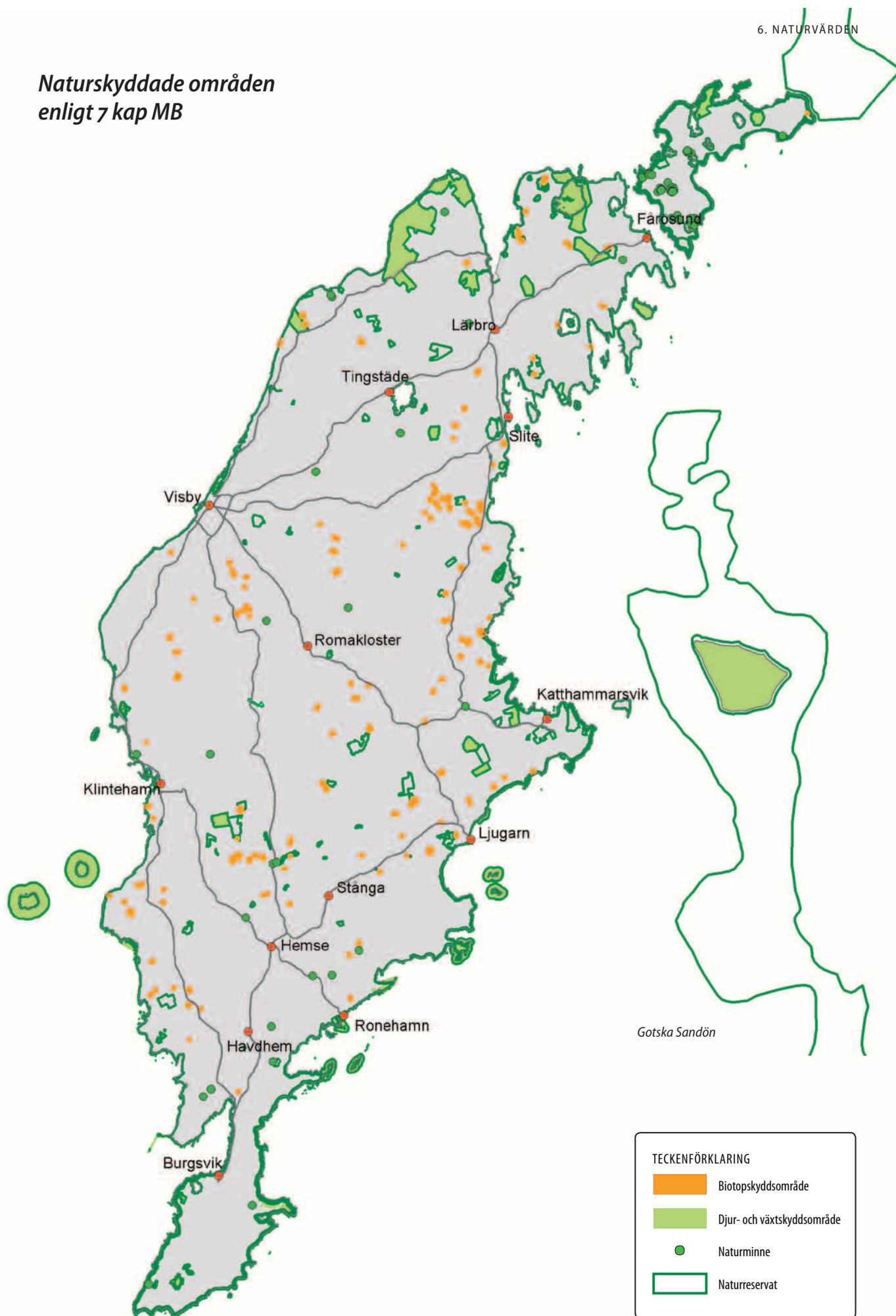
Naturvärden i områden av riksintresse

Se karta sid 25 och 39

I avsnittet *Riksintressen* redovisas områden av riksintresse för naturvård både enligt 3 och 4 kap MB och hur kommunen avser att tillgodose dessa. I redovisningen av riksintressen enligt 4 kap MB beskrivs bl a de grundläggande naturvärdena på Gotland under rubriken "*Nationallandskapet Gotland*". I redovisningen av riksintressen för naturvården enligt 3 kap 6§ MB beskrivs de mer preciserade naturvärdena som ska skyddas samt principerna för riksintresseområdenas avgränsningar med fokus på deras riksvärden.

■ Förekommande riksvärden inom områden av riksintresse för naturvård enligt 3 kap MB kommer att avgränsas i "naturvärdeskartan" som stöd i de bedömningar som görs i planering och bygglovprövning, så att områden av riksintresse skyddas mot åtgärder som påtagligt skadar dessa naturmiljöer.

Naturskyddade områden enligt 7 kap MB

KONSEKVENSBESKRIVNING

Naturvärden

Att kommunen ska ta hänsyn till naturvärden och biologisk mångfald i sin verksamhet är en självklarhet. Hänsynstagandet har sin grund i internationella överenskommelser, miljömålen och inte minst i de kommunala målen om ett långsiktigt hållbart samhälle.

Ett långsiktigt hållbart samhälle innebär bl.a. att vi ska hushålla med de unika naturmiljöer vi har, så att framtida generationer också kan glädjas åt dem. Framtida generationer ska ges möjligheter till upplevelser av orörda naturmiljöer och valmöjligheter hur landskapet ska hanteras. Ny bebyggelse är en kraftfull och bestående förändring av miljön.

När landskapet fragmenteras, t.ex. genom bebyggelse i miljöer med höga naturvärden, medverkar detta till att vissa arter får svårare att behålla livskraftiga populationer.

Tillgången till en variationsrik och biologiskt rik natur är mycket positiv för människors hälsa och välbefinnande och det är fastlagt att vistelse i naturen har stor betydelse för den fysiska och psykiska hälsan. Det är viktigt att beakta både behoven av varierande närnaturmiljöer för olika åldrar som att ha kvar natur med höga naturvärden över hela ön. Gotlänningar och besökare är i behov av rekreativa naturområden, både i form av mindre tätortsnära platser och i form av större strövmråden och naturreservat.

Översiktsplanens generella inriktning mot mer samlad bebyggelse kan innebära bättre hushållning av värdefull natur vilket har betydelse för att nå målet i VISION GOTLAND 2025 att gotlänningarna har bra hälsa och mår bäst i landet. Hälsokillnader mellan olika grupper har visats sig vara betydligt mindre om det finns god tillgång till grönområden.

I kustplaneringen som översiktsplanen föreslår ska genomföras kommer kommunen att ta stor hänsyn till naturvärdena. Detta är särskilt viktigt i de kustnära områdena med sitt starka bebyggelsetryck.

Översiktsplanens riktlinjer, bl.a. om ett mer tillgängligt kunskapsunderlag om naturvärdena i planeringen, gynnar den långsiktiga hushållningen med områden som har höga naturvärden och med den biologiska mångfalden.

Gotlands natur är unik och är många gånger en av reseanledningarna till ön. Att i den fördjupade planeringen och bygglov-givningen ta hänsyn till naturvärdena har även ekonomiska värden för Gotland.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Naturvärden

Gotlands natur formas i sin grundstruktur av berggrunden, från den branta nordvästkusten till den mer lågmälda sydöstkusten. Däremellan löper, tvärs denna riktning, de olika kalkstens- och märgelområdena. En karta över hållmarkernas utbredning ger en bra övergripande bild av landskapets uppbyggnad.

Det gotländska landskapet förändras i nutid liksom det gjort under tidigare tids-epoker. De stora skiftesreformerna under andra hälften av 1800-talet innebar möjligheter till nya bruksmetoder och efterföljande förändringar i landskapet. Den utdikning av våtmarker som skedde under 1800-talet och början av 1900-talet förändrade landskapet mycket radikalt. Under samma tidsperiod förändrades även slättermarkernas brukande. En stor del av ängsmarken odlades då upp.

Beteslandskapen som sakta håller på att växa igen är exempel på storskalig förändring av landskapet i nutid.

En senare tids påverkan är fritidshusens expansion, oftast strandnära eller i öppna och starkt kulturlandskapspräglade områden som t ex på Fårö, Storsudret eller delar av Östergarnslandet.

En annan av vår tids landskapsomstötare är etableringen av vindkraftverk. En ytterligare aspekt, som vi ännu inte vet så mycket om, är hur klimatförändringarna kommer att påverka den gotländska naturen och dess innehåll av växter och djur.

Landskapets naturvärden

Att peka ut riksintresseområden har varit ett sätt att ringa in de unika miljöer som inte får förstöras, "natur som saknar motstycke i landet". För riksintresseområdena ska miljöer som motiverat riksintresset (riksvärdet) kunna anges och avgränsas. Även utanför riksintresseområdena finns miljöerna med mycket höga naturvärden; artrika miljöer och miljöer med ett flertal rödlistade arter, ovanliga eller välutformade naturtyper eller biotoper. Här saknas dock en mer strukturerad bedömningsgrund för hantering i planläggning och bygglovgivning. Exempel på sådana miljöer med höga naturvärden är naturbetesmarker, alvarmarker och skogsbiotoper med rödlistade arter (nyckelbiotoper).

En särskild kategori utgör den mycket tätortsnära naturen som ur rekreationssynpunkt generellt bör tillmätas ett högre värde än likartad natur längre från en tätort.

Landskapets delar – naturtyper

Det gotländska landskapet består av olika landskapstyper och i dem ett stort antal olika naturtyper. Man kan grovt dela in landskapets naturtyper i det öppna landskapet och skogslandskapet. Övergångsformerna är många. Utefter kusten kan man kalla landskapet för ett kustlandskap.

Det öppna landskapet

Naturtyperna i det öppna landskapet kan översiktligt delas in i torrmarker och våtmarker samt stränder. De torra markerna är, om man undantar åkermarken, till stor del formad av beteshävd. Bara mindre delar är slätterhävdad.

Torrmarker

Se karta sid 86

På stora delar av Gotland finns endast tunna jordlager och på ganska stora arealer är detta jordlager ytterst marginellt eller saknas helt, dvs här finns hållmark.

De öppna alvarmarkerna består av en mosaik av naturtyper som är mycket sällsynt i ett internationellt perspektiv. I många fall anses de nu som mindre värdefulla och prognosen för dem är allmänt sett dålig. För större delen av alvarmarkerna är beteshävd en förutsättning för att de även på längre sikt ska förbli öppna. Alvarmarker på mycket tunna jordar eller hållmark hålls även öppna genom naturliga mekanismer, såsom torka.

Även andra gräsmarker, som sedan lång tid varit beteshävdade, har naturvärdesmässigt en dålig status som blir allt sämre. Många av dem har emellertid fortfarande höga naturvärden.

Ett antal naturtyper är beroende av beteshävd, exempelvis (Natura 2000-terminologin); enbuskmarker på kalkgräsmarker, hävdade ängsmarker med träd- och buskvegetation kvar och viktiga orkidélokaler. En del kan ingå i alvarmarker.

Vid långvarig utebliven hävd växer öppna betesmarker igen och naturvärden går på sikt förlorade genom biotopförändringen och att arter försvinner.

Trädklädda betesmarker kan delas in i hagmark med ett gles trädskikt och betad skog. Om betet upphör sker ofta en snabb igenväxning.

Våtmarker

Se karta sid 88

Det gotländska landskapet av idag har en mycket liten rest av de våtmarker som fanns före utdikningarna av myrarna. Att värna våtmarkerna och anlägga nya är viktigt ur flera aspekter. Det gynnar biologisk mångfald, fungerar som näringsfallor och förbättrar vattenhushållningen.

De gotländska kärren är oftast av typen rikkärr och är rika på örter och orkidéer. Rikkärr kan ha mer eller mindre tydlig påverkan av samlade grundvattenutflöden. Ett annat exempel på våtmark är källkärr som är mycket speciella och biologiskt värdefulla. De förekommer t ex på Lojsta hed. Dessutom finns kärr i skogsmiljöer och utmed vattendrag. Större blöta våtmarker domineras oftast av ag och benämns agmyr, t ex Träskmyr på norr. Havssträndängar som är en annan typ av våtmark, upptar ganska stora arealer på Gotland. Om havssträndängarna ska behålla sina naturvärden

krävs emellertid att de betas ganska hårt. Är betestrycket svagt förändras den speciella miljön på sikt.

Större våtmarksområden består oftast av ett flertal våtmarkstyper.

De våtmarksmiljöer som särskilt bör betas är (enligt Natura 2000-terminologin); rikkärr, källor med kalktuff, kalkkärr med gotlandsag, fuktängar med blåtåtel eller starr, havssträndängar, samt dynvåtmarker.

Våtmarkerna är inte som torrmarkerna utsatta för ett exploateringsstryck från bebyggelse och anläggningar.

Stränder

Den gotländska kustlinjen är cirka 77 mil lång och utmed kuststräckan finns många unika miljöer och ett flertal strandtyper, t ex sandstränder, klapper- och stenstränder, klippstränder och flack strandäng.

Förutom havssträndängarna är olika naturtyper med sanddyner särskilt värdefulla. Även avsnörda eller delvis avsnörda havsvikar och andra grunda havsvikar, t ex sådana där ler- och sandbottnar blottas vid lågvatten, har ett mycket högt naturvärde.

Sjöarnas och vattendragens stränder är betydligt längre med varierande strandmiljöer. Utmed sjöstränderna finns ofta högvuxen vassvegetation, men vanligare är en mer lågvuxen vegetation. Strandängar bildas vid stränder som är flacka med finkornigare jordar och som betas.

Inte stränder, men strandnära

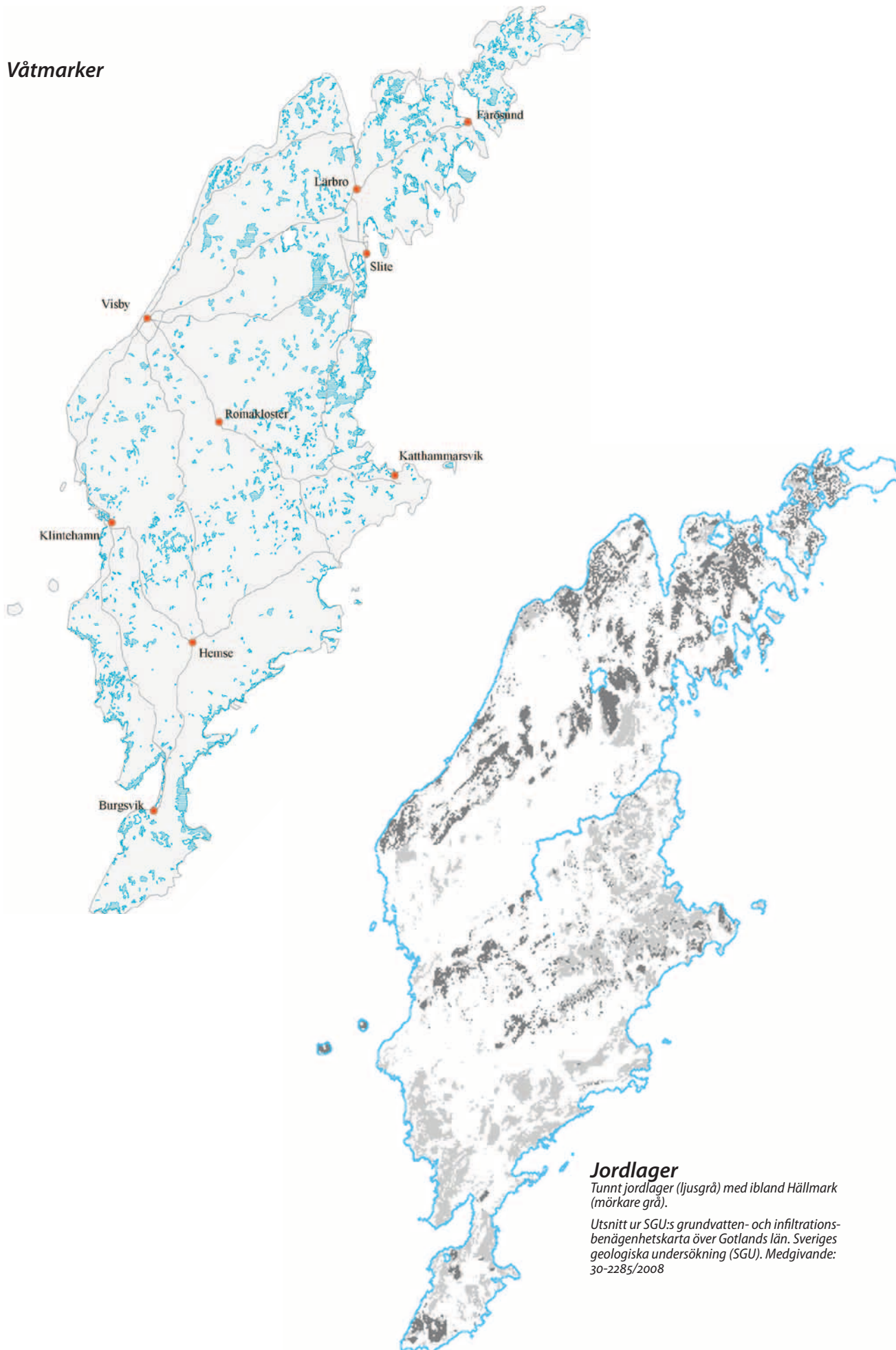
Inåt land avgränsas den egentliga stranden av sjön, vattendraget eller havets högvattennivå. Områden i det mycket strandnära området, men utanför det som definieras som strand, kan ha flertalet av de naturtyper som anges för odlingslandskapet eller skogslandskapet.

Skogslandskapet

Gotland har ca 113 000 hektar skog och en stor andel av denna skog har såväl höga naturvärden som kulturvärden. Skogen utgör 42 procent av Gotlands yta. Den kalkrika berggrunden gör att betesgräs och örter kan trivas även ihop med barrskog på Gotland. Cirka 6 000 hektar av den gotländska skogen används därför också som betesmark.

Hållmarkstallskog finns framförallt på norra Gotland. De öppna alvarmarkerna har i stor utsträckning uppkommit genom att det har varit ett hårt betestryck på hållmarkstallskogen. Gränsen är ofta oprecis. Cirka 1 300 hektar hållmarkstallskog har klassats som nyckelbiotoper.

Våtmarker

Barrskogar med höga naturvärden som växer på kalkrik mark och präglas av mineralnäingsrika förhållanden som bl a kan uppstå i sluttningar med rörligt grundvatten eller tunna humustäcken, kallas i naturvårdssammanhang kalkbarrskog. Trädkontinuiteten är av avgörande betydelse och gran är ofta ett viktigt inslag. Kalkbarrskog finns framförallt i ett stråk från Tofta mot nordost till Helli samt därifrån utmed östra kusten ner till Gammelgarn. Ca 800 hektar kalkbarrskog har klassats som nyckelbiotoper.

Inom en stor del av mellersta Gotland finns mycket äldre skog som är betespräglad och som därigenom har fått särskilda naturvärden. Det är både magra skogsmarker och sådana med en högre bonitet. Naturvärdena är ofta knutna till gamla träd med rödlistade insektsarter.

Lövskogarna på Gotland är i många fall igenväxande rester av ängen och har därför ofta höga naturvärden (ofta nyckelbiotoper). Lövskog finns spridd över nästan hela Gotland. Arealen lövskog med höga naturvärden uppgår idag till cirka 4 000 hektar. En stor del av denna areal räknas inte som produktiv skogsmark.

Det finns ett visst bebyggelsetryck på lövängsrester och igenväxande ängsmark eftersom det ofta är vackra och attraktiva boendemiljöer.

Sumpskogarna tar upp ungefär lika stor yta som lövskog med höga naturvärden, cirka 4 000 hektar.

Skyddade områden och arter

Se karta sid 83

Formellt skyddade områden

Antalet naturskyddade områden på Gotland är stort. Det finns idag 111 stycken **naturreservat**, varav ett (Galgberget) har bildats av Gotlands kommun. Det finns elva **djurskyddsområden** (bildade av länsstyrelsen) och ett antal **naturminnen**, vilka oftast är speciella träd men det förekommer även bl a raukar och flyttblock. Hångers källa är ett exempel på ett naturminne.

Avgränsade mindre mark- och vattenområden som är livsmiljö för hotade arter kan bli **biotopskyddade områden** genom beslut av länsstyrelsen. Det finns 194 stycken sådana med en sammanlagd yta av 644,8 hektar varav 531 hektar är skog. Utöver dessa avgränsade biotopskyddsområden finns ett generellt biotopskydd för vissa biotoper, bl a innefattas stenmurar i jordbrukslandskapet av detta skydd.

Nationalparker

Gotska Sandön är Gotlands enda nationalpark.

Natura 2000

Inom de 129 områden på Gotland som är Natura 2000-områden krävs alltid tillstånd om en verksamhet eller åtgärd på ett betydande sätt kan påverka miljön i området. Även åtgärder i anslutning till områdena kan riskera påverka miljön och därmed kräva tillstånd. Många av Natura 2000-områdena är skyddade genom reservatsbeslut.

Skogsmark

Skog med skydd

Nästan 5000 hektar skog är skyddad genom naturreservat. 2008 omfattades 700 hektar produktiv skogsmark av biotopskydd och 680 hektar av naturvårdsavtal. Dessutom skyddas ca 3 000 hektar skog på Gotska Sandön som är nationalpark. Sammantaget finns drygt 9 000 hektar skyddad skog på Gotland. 531 hektar omfattas av biotopskydd och 621 hektar av naturvårdsavtal.

Den formellt skyddade arealen kalkbarrskog i naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal uppgick 2007 till cirka 420 hektar.

Arealen formellt skyddad lövskog i naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal uppgick 2007 till cirka 445 hektar.

Cirka 1 840 hektar hällmarkstallskog hade 2007 ett formellt skydd i naturreservat, biotopskyddsområden och naturvårdsavtal. Av den skyddade arealen bedöms cirka 1 200 hektar ha mycket höga naturvärden.

Fridlysning av arter

Sverige har åtagit sig att arbeta för bevarande av biologisk mångfald. Åtgärder för

att bevara hotade arter och deras livsmiljöer är en betydande del av detta arbete. Ofta finns hotade arter och livsmiljöerna för dem inom skyddade områden, men hotade växt- och djurarter finns även utanför miljöerna med i övrigt höga naturvärden.

I miljöbalken finns även särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växter. Närmare föreskrifter om detta finns i Artskyddsförordningen (2007:845).

Enligt 4 § i Artskyddsförordningen är det förbjudet att skada eller förstöra fortplantningsområden eller viloplats för sådana djur som är markerade med N eller n i bilagan till förordningen. Den praktiska tillämpningen är viktig men svår att genomföra. Likaså har alla fåglar samma skydd enligt artskyddsförordningen.

Även för en del växter finns liknande bestämmelser om fridlysning och att det är förbjudet att förstöra växterna i deras naturliga utbredningsområde i naturen.

Länsstyrelsen får under vissa förutsättningar ge dispens från förbuden i artskyddsförordningen.

Naturtyper i *torra* marker med namn och naturtypskod enligt Natura 2000-systemet

Detta är naturtyper som kräver särskild uppmärksamhet i den fysiska planeringen:

Gräsmarker på kalkhällar (6110)

Naturtypen är prioriterad, vilket betyder att naturtypen bedöms vara av hög prioritet inom EU. Den finns där jordlagren är tunna och kalkrika och det kan finnas öppna hållmarksytor. Vegetationen domineras av torktåliga växter. Om betet upphör växer markerna igen med buskar och träd.

Denna naturtyp har mycket liten utbredning och på nationell nivå är ungefär hälften skyddad i nätverket Natura 2000.

Nordiskt alvar (6280)

Naturtypen är prioriterad. Naturtypen nordiskt alvar består av flera vegetationstyper. Vissa delar av alvarmarker kan vara naturliga men alvarmarkerna är till största delen en kulturprodukt genom bete och i viss mån busktäkt och skogsbruk.

Nordiskt alvar finns framförallt på Öland och Gotland men även på Kinnekulle och i Falbygden i Västergötland. Omkring 92 procent av naturtypens totalareal är utpekad i nätverket Natura 2000, mycket beroende på att Stora Alvaret på Öland finns med i nätverket.

Enbuskmarker på kalkgräsmarker (5130)

Naturtypen finns på näringsfattiga, kalkrika gräsmarker som betas eller nyligen har hävdats. Vegetationen kan vara likartad (dvs likartade vegetationstyper) som de som återfinns i "gräsmarker på kalkhällar" och "kalkgräsmarker".

Kalkgräsmarker (viktiga orkidélokaler) (6210)

Naturtypen är prioriterad. Där det finns ett djupare jordtäckte kan man kanske inte längre tala om alvarmark utan om betesmarker, ofta med ett tilltagande buskskikt.

Artrika torra – friska gräsmarker (6270)

Naturtypen är prioriterad. Kan variera i sammansättning och kan t ex vara hållmarkstörreng eller på friskare underlag artrikare typer med fårsvingel.

Högörtängar (6430)

Högörtängarna är ofta en igenväxningssuccession av en frisk till fuktig betesmark då denna inte längre hävdas. Den måste hävdas för att inte ganska snabbt växa igen med buskar och träd.

Lövängar (6530) (ängen)

Naturtypen är prioriterad. På Gotland finns ganska många hävdade ängsmarker med träd- och buskvegetation kvar. Alla har ett stort kulturhistoriskt värde och ett högt naturvärde.

Naturtyper i *skogsmark* med namn och naturtypskod enligt Natura 2000-systemet

Detta är naturtyper som kräver särskild uppmärksamhet i den fysiska planeringen:

Västlig taiga (9010)

Med naturtypen västlig taiga avses naturlig gammal skog av gran, tall, blandskog, triviallövskog (dvs inte "ädellövskog") samt *nyligen brända områden eller yngre efterträdande stadier efter bränder*. Naturtypen kan finnas i anslutning till alvarmarker. Naturtypen är prioriterad i Natura 2000, vilket betyder att bevarandet av naturtypen har hög prioritet inom EU.

Om sådana skogsområden inte har getts ett formellt skydd i form av reservat är det troligt att de ändå finns med som nyckelbiotopområde eller område med naturvärde i nyckelbiotopinventeringen

Boreonemoral äldre naturlig ädellövskog (9020)

Detta är en prioriterad naturtyp.

Örtrika, näringsrika skogar med gran (9050)

Detta är en barr- eller blandskog ofta på mark med ett rörligt markvatten. Det är viktigt med en opåverkad hydrologi om naturtypen ska bestå.

De värdefulla skogarna är gammal skog med lång kontinuitet. De främsta naturvärdena är ofta knutna till fältskiktets växt- och marksvampflora.

Kalkbarrskogarna tillhör ibland denna naturtyp, men många av dessa betas eller har betats och räknas då till naturtypen 9070 "trädklädda betesmarker".

Kalkbarrskogar finns av flera andra typer, t ex hållmarkstyper. Nästan all skog på ön växer på kalkrik mark, men med kalkbarrskog brukar man dock bara avse sådana barrskogar som har höga naturvärden.

Trädklädda betesmarker (9070)

Trädklädda betesmarker kan delas in i hagmark med ett glest trädsikt och betad skog. Om betet upphör sker ofta en snabb igenväxning.

Lövsumpskog (9080)

Även detta är en prioriterad naturtyp inom EU. Hydrologin spelar avgörande betydelse för naturtypen.

Annan sumpskog

Betydligt vanligare än lövsumpskog är sumpskogar med tall på näringsfattigare jordar. Även dessa innehåller oftast höga naturvärden.

Svämlövskog (91E0)

Även detta är en prioriterad naturtyp, men är sparsamt förekommande på Gotland. Den finns längs vattendrag som periodvis översvämmas.

7. KUSTZONEN

plan med strategier och riktlinjer

Gotland har en 77 mil lång kustlinje. Kusten är en stark bärare av Varumärket Gotland och utgör hemvist för en unik flora och fauna, och är en viktig resurs för näringslivet, samt ger välbefinnande till både gotlänningar och besökare.

Översiktsplanen ger ingen precis definition av "kustzonen" då den inte kan ses som en homogen yta längs hela kustlinjen. Det är inte möjligt att i översiktsplanen entydigt peka ut vad som är inom eller utanför kustzonen. Kustzonen kan i översiktsplanen ses som ett område som innehåller begreppen Gotlands kust och naturreservatet Gotlandskusten, men även hela Färö, Östergarnslandet och Storsudret räknas till den gotländska kustzonen. Vilken avgränsning blir avgörs först i den fördjupade planeringen inom varje kuststräcka.

Inom kustzonen finns ett stort bebyggelsetryck för permanentbostäder och fritidshus. Turismnäringen är ofta kustorienterad liksom delar av vindbruket. Kusten innehåller höga bevarandevärden för natur och kultur liksom för det rörliga friluftslivet. Det är dessa värden som många gånger utgör bilden av Gotland och tillsammans bildar de kvaliteter och värden som gör platser unika att vistas, bo och leva på.

I kustzonen står i stort sett alla intressen mot varandra och att hitta en god avvägning mellan dessa intressen är en mycket stor utmaning i den fysiska planeringen. Gotlands kommun har sedan 2005 prioriterat kustzonsplaneringen. På grund av kustens många värden krävs att djupgående studier genomförs och att planeringsunderlag tas fram. Varje kuststräcka har sina unika förutsättningar.

Det gotländska samhället har en mer än 50-årig period av utveckling av fritidshusområden. En utvärdering av dessa i landskaps- och kulturmiljöperspektiv kan ge goda kunskaper för framtida planering. De sammanhållna exploateringsområdena från 1950- och 1960-talet med väl formulerade krav på byggandet har gett havsnära boendemiljöer som tar stor hänsyn till landskapet och fritidsintressena. Kommunens ambition är att genom kartläggning och planering få en tydlig uppfattning över vad de olika kuststräckorna har för värden och att säkerställa dessa, samt att undersöka i vilken utsträckning kompletteringar av ytterligare boendemiljöer är möjliga. Målsättningen är att det längs hela Gotlands kust ska ske någon form av planeringsinsats.

Strategin är att genomföra en kustzonsplanering i form av fördjupade översiktsplaner (FÖP), detaljplaner samt bebyggelsestrategier som stöd för bygglovhanteringen. Det innebär att söka vägar för att tillåta exploateringar som samspekar med kustens höga värden för natur och kultur liksom turism och friluftsliv. Det inne-

bär inte att dispenserna för att bygga inom strandskyddet generellt sett ska öka.

Kustzonsplaneringen syftar till att söka områden för havsnära boende som ett viktigt led i att öka befolkningen på Gotland, men också för att uppmärksamma och säkerställa de värden som finns inom kustavsnittet. Det handlar således även om att peka ut de områden och platser som inte är lämpliga för bebyggelse. Kommunens grundläggande inställning är att inte exploatera de värden som gör kustzonen unik, utan att hitta en balans mellan exploaterande och bevarande.

Kustzonsplaneringen är en viktig del i strävan mot målen i VISION GOTLAND 2025 om en ökad befolkning. Det är också ett led i att bibehålla den inomregionala balansen då ett attraktivt kustboende kan konkurrera med boende i Visby och möjliggöra företagande på Gotlands landsbygd, samt stärka underlaget för att bibehålla och utveckla servicen i tätorterna.

Kustzonsplanering under planperioden 2010–2025

Se karta sid 91

Värdena inom kustzonen, i form av bevarandevärden för natur, kultur och det rörliga friluftslivet, måste alltid tydliggöras för att i den fysiska planeringen klarlägga om exploatering över huvudet är möjlig. Att i planer säkerställa ovan nämnda bevarandevärden och jämlika förutsättningar för alla att vistas vid havet, är en förutsättning för att berörda kustavsnitt även i framtiden ska vara attraktiva. Att bo, verka och vistas nära havet är för många själva dragningskraften med Gotland och dessa värden får därför aldrig byggas bort.

Strategin för kommunens kustzonsplanering är att under planperioden ha genomfört en översiktlig planering för hela Gotlands kust. Beroende på den typ av avvägningar som ska göras kan detta ske på tre sätt. I första hand ska fördjupade översiktsplaner tas fram, alternativt att gällande fördjupade översiktsplaner aktualiseras, inom kustsamhällena och särskilt känsliga kustavsnitt med högt bebyggelsetryck. Inom vissa kustavsnitt kan den övergripande avvägningen göras med planprogram som också ska visa hur den efterföljande detaljplaneringen ska hanteras. Ett område med ett mer geografiskt spritt exploateringstryck regleras oftast bäst med en bebyggelsestrategi som klarlägger var kompletterande bebyggelse är lämplig och var den inte är möjlig.

Att göra fördjupade översiktsplaner för kustsamhällena är en viktig och strategisk åtgärd för att lyfta fram kustsamhällenas kvaliteter. Att utveckla det kustnära boendet och finna möjligheter till att utveckla näringar i kustsamhällena är själva grundbulten för att

kunna åstadkomma en regional balans mellan serviceorterna och Visby. Därmed säkerställs en utveckling över hela Gotland.

Nedan redovisas etappindelning och riktlinjer för genomförande av fördjupade översiktsplaner och bebyggelsestrategier.

Etappindelning kustzonsplaneringen

- **Storsudret (aktualisering av befintlig FÖP) inklusive Burgsvik**
- **Färö (aktualisering av befintlig FÖP)**
- **Östergarnslandet (aktualisering av befintlig FÖP) inklusive Katthammarsvik**

Riktlinjer fördjupade översiktsplaner Färö, Storsudret och Östergarnslandet

Färös, Östergarnslandets och Storsudrets bevarandevärden är höga vilket också gör platserna till Gotlands mest attraktiva miljöer för det rörliga friluftslivet och boende. Omarbetade fördjupade översiktsplaner för områdena ska säkerställa kultur- och naturvärdena så att områdenas karaktär inte påtagligt skadas. Vissa områden kan få ytterligare skydd genom planläggning samtidigt som andra går att utveckla med stor hänsyn till natur- och kulturvärdena. De fördjupade översiktsplanerna ska också peka ut områden som inte är lämpliga för exploatering. Kommunen avser att tillgodose 4 kap 4 § MB och samtidigt hitta en avvägning mellan alla de andra anspråk som riktas mot områdena.

Planeringsinsatser riktas mot de utpekade serviceorterna inom områdena, Färösund, Burgsvik och Katthammarsvik, för att lyfta dess attraktivitet och bidra till landsbygdsutveckling och kvarboende inom respektive planområde.

Storsudret: Kommunalt VA finns mellan Hamra och Burgsvik varför större etableringar bör ske i detta område. VA-utredning ska genomföras inom det fördjupade planarbetet.

Östergarnslandet: En VA-utredning ska genomföras inom ramen för det fördjupade planarbetet. För Herrviksområdet planeras en privat gemensam avloppsanläggning vid planläggning eller bygglovhantering. Detta gäller även för de största delarna av Östergarnslandet.

Färö: En VA-utredning ska genomföras inom ramen för det fördjupade planarbetet. Broläge ska utredas.

• Klintehamn

Goda möjligheter finns att utveckla industriområden samt boende. För att säkerställa detta bör planeringsinsatser påbörjas under första delen av planperioden. Godshanteringen i Visby hamn ämnar flytta till Slites och Klintehamns hamn. Detta får

konsekvenser för vägnätet. Den fördjupade översiktsplanen för Klintehamn bör belysa vilka konsekvenser en omflyttning av godstrafiken får samt hur effektiva och trafik-säkra transportsträckor både för persontrafik och godstrafik kan utvecklas.

• Slite

Slites hamnverksamhet har goda utvecklingspotentialer och i kombination med utveckling av Slite strand bör planeringsinsatser för hela Slite med omland påbörjas under första delen av planperioden. Godshanteringen i Visby hamn ämnar flytta till Slites och Klintehamns hamn. Detta får konsekvenser för vägnätet. Den fördjupade översiktsplanen för Slite bör belysa vilka konsekvenser en omflyttning av godstrafiken får samt hur effektiva och trafiksäkra transportsträckor både för persontrafik och godstrafik kan utvecklas.

• Västergarns samhälle

Syftet är att utveckla och förstärka Västergarns tätort och minska den utdragna bebyggelsestruktur som under senare år utvecklats längs kuststräcken söderut. Risken finns om utvecklingen fortsätter att tätorten glider ihop med ny bebyggelse. Inriktningen är därför att stärka upp de äldre centrala byfunktionerna kring kyrkan och hamnen. Västergarns samhälle har bra kollektivtrafik med goda pendlingsmöjligheter till både Visby och Klintehamn, närhet till golf samt Tofta bad. Kommunalt avloppsnät finns.

• Ljugarns samhälle

Ljugarns självklara plats som sommarparadis bygger på en drygt hundraårig tradition, med sin långa sandstrand och raukfält. Ljugarn har en viktig servicefunktion för boende i dess omland med bland annat livsmedelshandel, frisersalong, bank, bageri och restaurang. Ett stort bebyggelsetryck i kombination med i många gånger inte aktuella detaljplaner kräver en övergripande planeringsinsats för en hållbar utveckling av en av Gotlands första turistparadis. I dagsläget krävs en uppgradering av vatten- och avloppsverken för att kunna hantera en utveckling.

• Lustkusten (Lummelunda-Stenkyrka)

Arbete med planprogram pågår. Området planeras inte att anslutas till kommunalt avloppsnät varför gemensamma alternativt enskilda avloppslösningar gäller i planer och bygglovhantering.

Viss ny bebyggelse kan vara möjlig som komplement till befintlig bebyggelse. Inom området finns platser för att utveckla turistnäring. Området är delvis påverkat av flygbuller. Goda pendlingsmöjligheter till Visby.

• Del av Kappelshamnsviken

(fd militäranläggning – oljedepå med pir)
I ett första skede ska planeringsinsatser för utveckling av ett fd militärt område med inriktning mot turism prioriteras. Närhet till Gotland Ring samt viss service i Lärbro. I Kappelshamn finns kommunalt vatten- och avloppsnät.

• Fide–Kvarnåkershamn

Området har höga natur- och kulturvärden och många delar ligger lågt vilket gör att risken för översvämningar på vissa platser är stor. Kustavsnittet har idag många fritidshus varför det också finns behov av tillfredsställande vatten- och avloppslösningar. Här planeras utbyggnad av kommunalt avloppsnät och troligtvis även kommunalt vatten. En utbyggnad av kommunalt VA ger erfarenhetsmässigt ett högre tryck av bygglovansökningar, planändringar och nyetableringar. I kustområdet pågår för närvarande detaljplanläggning. Närhet till landsbygdscentrat Hemse.

• Kustområdet runt Ronehamn

Översyn av området kring Ronehamn med syfte att skapa en utveckling av samhället vilket har fiske- och hamnverksamhet i drift. Ronehamn har kommunalt avloppsnät.

• Kustavsnittet runt Kyllaj

Planeringsinsatser framförallt inriktade på en översyn av befintliga detaljplaner. Planering och bygglovhantering ska styra mot gemensamma avloppslösningar.

• När

Hur bygger vi i det unika öppna landskapet? En bebyggelsestrategi för När har tagits fram för antagande av Byggnadsnämnden i maj 2010. Bebyggelsestrategin hanterar inte vatten- och avloppslösningar. Planering och bygglovhantering ska styras mot gemensamma avloppslösningar.

• Övriga områden

Övriga ej avgränsade områden bör planläggas under slutet av planperioden

Kustzonen vår största tillgång

Att bygga i kustzonen kräver ett stort hänsynstagande. Värdena inom kustzonen är skyddade genom en rad restriktioner i form av lagstiftning och riktlinjer. Illustrationen nedan visar de viktigaste lagarna som reglerar exploatering i kustzonen.

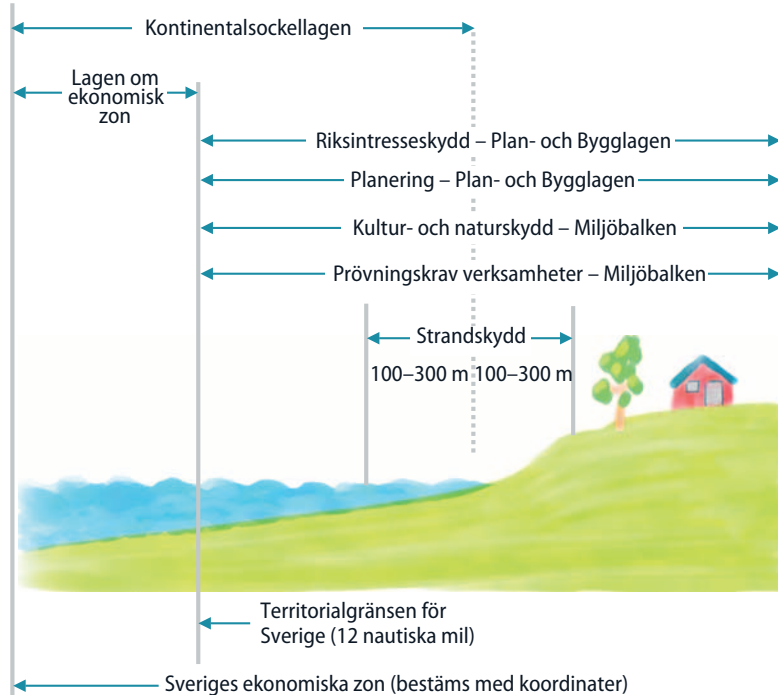
Strandskyddet

Reglerna för strandskyddet i miljöbalken har sedan 1 juli 2009 förändrats för att göra det mer ändamålsenligt och bättre kunna ta hänsyn till utvecklingen i skilda delar av Sverige, samtidigt som det långsiktiga skyddet av stränderna inte ska äventyras.

Frågan om strandskydd har till viss del lyfts in i plan- och bygglagen. Kommunerna ska i sina översiktsplaner kunna peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen där det ska vara lättare att få dispens. Inriktningen är att ge glesbefolkade områden positiva sysselsättnings-effekter och bidra till att upprätthålla serviceunderlaget. Strandskyddets syften ska fortfarande långsiktigt tillgodose. Att redovisa sådana områden blir en del i kommunens samlade markanvändningsstrategi. Det innebär bl a att områdena ska processas i enlighet med reglerna för översiktsplanering. Där ingår ett brett samråd med delaktighet av berörda medborgare, företag och intresseorganisationer. Bestämmelserna om landsbygdsutveckling gäller från den 1 februari 2010.

Strandskyddet på Gotland är för närvarande det generella vilket innebär 100 meter från stranden på land och i vatten, vid normalvattenstånd. Länsstyrelsen kan utvidga strandskyddet upp till 300 meter på land och i vatten, vilket förekommer på Storsudret, Östergarnslandet och Färö.

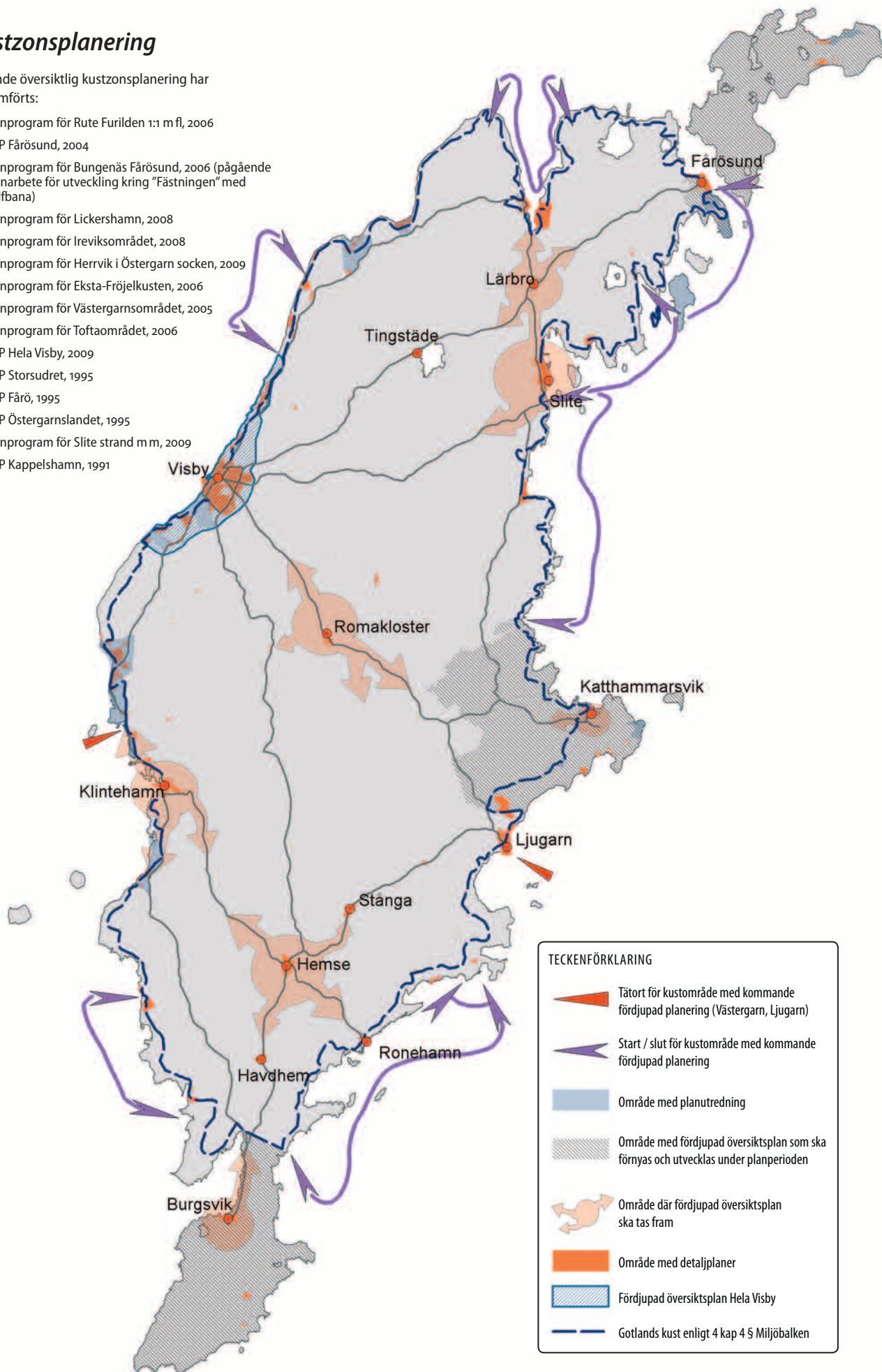
Hänsynsregler – Miljöbalken (2 kap)

Kustzonsplanering

Följande översiktlig kustzonsplanering har genomförts:

- Planprogram för Rute Furilden 1:1 m fl, 2006
- FÖP Fårösund, 2004
- Planprogram för Bungenäs Fårösund, 2006 (pågående planarbete för utveckling kring "Fästningen" med golfbana)
- Planprogram för Lickershamn, 2008
- Planprogram för Ireviksområdet, 2008
- Planprogram för Herrvik i Östergarn socken, 2009
- Planprogram för Eksta-Fröjelkusten, 2006
- Planprogram för Västergarnsområdet, 2005
- Planprogram för Toftaområdet, 2006
- FÖP Hela Visby, 2009
- FÖP Storsudret, 1995
- FÖP Fårö, 1995
- FÖP Östergarnslandet, 1995
- Planprogram för Slite strand m m, 2009
- FÖP Kappelshamn, 1991

Förutom Gotlandskusten gäller strand-skydd vid alla sjöar och vattendrag. Möjligheten att ge dispens inom dessa senare områden har genom lagändringen lagts på kommunen. För hela kusten har länsstyrelsen denna uppgift eftersom området omfattas av naturreservatsbestämmelser.

Riksdagen har uttalat att det finns behov av "viss möjlighet" för landsbygdsutveckling på Gotland. För utpekande av landsbygdsutvecklingsområden i strandnära lägen (LIS-områden) krävs ett omfattande utredningsmaterial som bl.a visar,

- områden i kommunen/kustzonen med behov av landsbygdsutveckling,
- vilka verksamheter som, endast om de lokaliseras i strandskyddet, kan bidra med en sådan utveckling,
- förekomsten av stränder med liten betydelse för strandskyddets syfte (liten betydelse för rörligt friluftsliv och djur- och växtlivet) samt
- särskilt skyddsvärda områden i kustzonen (där LIS-områden inte är aktuella).

Eftersom LIS-områden inte kunde redovisas i samband med samrådet av översiktsplanen kunde sådana inte lyftas in under utställningen.

Kommunens avsikt är att driva arbetet med utpekandet av LIS-områden i samband med framtagandet av fördjupade översiktsplaner och/eller som tematiska tillägg till översiktsplanen inom kustzonplaneringen som pågår under hela planperioden. Det arbetet ska igångsättas omgående.

Kommunen bedömer redan nu att det framförallt är delar av turismnäringen som har störst förutsättningar att öka sin konkurrenskraft, utvecklas och därmed bidra till landsbygdsutveckling, genom att utnyttja strandnära lägen för delar av sin verksamhet.

Fokus i det fortsatta arbetet bör därför inledningsvis läggas på att identifiera behov av och förutsättningar för LIS-områden kring:

- Befintliga campingplatser och områden som är utpekade för turiständamål, camping mm i fördjupade översiktsplaner.
- De mindre kustsamhällena.
- F.d militär- och industriområden.

Länsstyrelsens utlåtande:

I det fortsatta arbetet med LIS-områden vill länsstyrelsen uppmärksamma att Gotland är ett av de områden där områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan utpekas med viss begränsning. Detta gör att kraven på underlag vid bedömning och urval av områden ska ställas högre i dessa områden än i landet i övrigt. Kommunen har valt att i översiktsplanen peka ut typer av områden som man i det fortsatta arbetet ska fokusera på. Detta är befintliga campingplatser, mindre kustsamhällen samt före detta militär- och industriområden. Länsstyrelsen har inte gjort någon bedömning av om dessa kan anses uppfylla bestämmelserna i 7 kap 18 e §. Det bör tydliggöras att undantag från strand-

skyddet i dessa områden inte bli aktuella förrän frågan är utredd i fortsatt planering.

Kustzonens riksintressen

Då riksintresse enligt 4 kap 2 § MB omfattar hela Gotland ska det även beaktas i kustzonen. Syftet är att skydda natur- och kulturvärden i första hand avseende turismens och det rörliga friluftslivets intressen.

Inom kustzonen ryms även det riksintresse som i 4 kap 4 § MB omfattar Fårö, Östergarn, Storsudret och Gotlands kust, som i huvudsak säger att fritidshus endast får komma till i form av komplettering till befintlig bebyggelse. Avgränsningen av Gotlands kust gjordes i samband med översiktsplanen VISION 2010 vilken antogs av kommunfullmäktige 1995.

Avgränsningen av Gotlands kust enligt 4 kap 4 § MB bygger på principen att det från den plats man befinner sig ska vara möjligt att se havet, att landskapet uppvisar en öppenhet mot havet eller att det existerar ett geologiskt/biologiskt samband med havet, tex sanddyner i tallskog och vattenytor i förbindelse med havet. Avgränsningen av Östergarn och Storsudret gjordes i respektive fördjupad översiktsplan för Östergarnslandet och Storsudret, medan avgränsningen av Fårö är mer naturligt.

Avgränsningarna enligt 4 kap 4 § MB är markerade på plankartan.

Förutom områdena av riksintresse för rörligt friluftsliv enligt 3 kap MB finns även i hög grad områden av riksintresse för naturvärden och kulturmiljövärden enligt 3 kap MB längs kusten på Gotland. Dessa värden ska särskilt beaktas vid ny markanvändning inom kustområdet. Exempelvis ska hänsyn tas till naturbetesmarker som både har betydelse för landskapsbilden och för den biologiska mångfalden i kustzonen, fiskelägen eller klapperfält och raukområden.

I kustzonen finns även områden av riksintresse för vindbruket enligt 3 kap 8 § MB. (Se vidare kapitlet Riksintressen, sid 20.)

Enstaka ny bebyggelse i kustzonen

På Östergarn, Storsudret och Fårö samt utmed Gotlands kust får enligt 4 kap 4 § MB fritidsbebyggelse endast komma till stånd i form av kompletteringar till befintlig bebyggelse. Det ska även ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden med avseende på turismens och friluftslivets intressen.

Syftet är att hindra en uppdelning av idag sammanhållna och orörda markområden till gagn för friluftslivet, särskilt det rörliga friluftslivet.

Lagen kom till i en tid när skillnaden mellan fritidshus och hus för permanent boende var mer uppenbar än den är idag. Bilden av fritidshuset var en enkel byggnad med liten yta, enkelt utrustad, och inte nämnvärt isolerad, utan avsedd för semesterboende under några sommarmånader. Övriga delar av året stod huset i allmänhet tomt; vattnet tappat och avstängt, elen avslagen och ingen vinteruppvärmning. Avsikten var aldrig att fritidshuset skulle användas som permanentbostad året runt.

I dag är bilden en annan. Våra ekonomiska resurser, semestermöjligheter och möjligheter att resa har ökat och fritidshusen har i takt med den utvecklingen blivit större, bättre utrustade, mer vinterbonade och möjliga att använda alla tider på året. Allt fler fritidshus övergår även till att användas som permanentbostäder.

I dagsläget går det inte att på ett tillfredsställande sätt avgöra om en bostad är en fritids- eller permanentbostad. Särskilt som det även kan variera över tid.

Med hänvisning till syftet med 4 kap 4 § MB och svårigheten att skilja mellan olika bostadsformer är bedömningen att det finns goda skäl att generellt iakttä en viss försiktighet vid bygglovprövning av enstaka ny bebyggelse på platser som saknar en fördjupad planering inom nämnda områden.

- Vid bygglovprövning av enstaka ny bebyggelse utmed Gotlands kust, på Östergarn, Storsudret och Fårö*, på platser som saknar en fördjupad planering, bör bibehållandet av orörda sammanhållna markområden eftersträvas.

* Avgränsas enligt 4 kap 4 § MB

Gestaltningsprogram – Gotländsk byggtadition

Kustzonen innehåller varierad natur och en växlande omfattning av exploatering. Nya etableringar bör också följa ett arkitektoniskt gestaltningsprogram för att byggnadstraditionen på olika platser på Gotland kan efterföljas.

- Kustzonplaneringen ska leda till att gestaltningsprogram tas fram för de utpekade områdena.

Intressekonflikter/ värden till havs

Vid planering i kustzonen ska även hänsyn tas till värden till havs, som exempelvis fornlämnningar på havsbotten. Det kan vara aktuellt vid exempelvis utbyggnad av avsaltningsanläggning.

Vindbruk

Vindbruket antas inte göra några ytterligare markanspråk inom kustzonen under planperioden, med undantag för redan etablerade vindkraftverk samt utbyggnad till havs. (Se vidare kapitlet Vindbruk, sid 111.)

Havsnivå och översvämningar

Se karta sid 94

Klimatförändringen med en stigande havsyttnivå innebär att kommunen måste ha strategier för att hantera de problem som i huvudsak är förknippade med den förväntade havsyttnivåhöjningen.

Längs kusterna kan erosion få stora konsekvenser för befintlig bebyggelse. För att minimera risken att nya byggnader och anläggningar ska komma till skada ska kommunerna, i enlighet med PBL, i detaljplaner och bygglovsprocessen förebygga detta genom att villkora byggande eller helt av-

styrka byggande i riskområden. Kommunerna måste alltså bli mer restriktiva när det gäller byggande i kustzonen. Urbaniseringen av kusterna har lett till att erosionen, som egentligen är ett naturligt fenomen, har blivit ett problem.

Grundvattenytan kommer utmed kusten att följa havsytans nivå och detta har betydelse för grundläggning och VA. Utöver dessa faktorer måste kommunen hantera strändernas erosionsrisker eftersom förändrade förhållanden kan innebära ökade risker för ras och skred.

Sedan den 1 januari 2008 säger plan- och bygglagen att risken för översvämningar och erosion ska vara kriterier för kommunens lämplighetsprövning vid ny lokalisering av bebyggelse. Risken för översvämningar och erosion ska behandlas i översiktsplanen och beaktas vid detaljplanläggning och bygglovsprövning (2 kapitlet 3 § PBL). Dessutom förtydligas det i 12 kapitlet 1 § PBL att länsstyrelsen ska kunna pröva och upphäva kommunens beslut att anta en detaljplan med hänsyn till risken för översvämningar och erosion.

Rättspraxis visar att kommunen har ansvar för bebyggelsens lokalisering, och skadeståndsansvaret för planläggning och bygglovgivning. Regeringens klimat- och sårbarhetsutredning föreslår att kommunens skadeståndsansvar ska förlängas, från dagens 10 år, till 20 år efter tidpunkten för plan- eller bygglovsbeslutet. Frågan kommer att behandlas i den kommande Klimatpropositionen.

SMHI har på uppdrag av Gotlands kommun beräknat medelvattenstånd och extrema vattenstånd för Gotlands framtidsklimat. Med framtiden menas här klimatet 2071–2100. Resultat från två klimatscenarier, ett högt och ett lågt, redovisas i rapporten Havsvattenstånd runt Gotland – nu och i framtiden. Hela rapporten finns att läsa som bilaga på www.gotland.se/sak. Denna utgör planeringsunderlag till översiktsplanen.

Enligt SMHI kommer framtidens medelvattenyta i havet runt Gotland att ligga mellan 10–60 cm över dagens medelvattenyta. Dessa beräkningar har tagit hänsyn till landhöjningen och SMHI understrekar att man inte har tagit med eventuella effekter av våghöjder och så kallade uppstuvningseffekter vågor kan ge upphov till i vissa vikar. **Redan idag kan vattenståndet periodvis stiga med 1,5 m över medelvattenytan.** De senaste forskningsresultaten talar om en höjning av havsytanivå med mellan 60–120 cm, att jämföra med IPCC:s rapport från 2007 som säger mellan 18–59 cm för världshaven. De beräkningar som presenteras här utgår från den tillgängliga kunskapen om den globala uppvärmningen som presenterades av FN:s klimatpanel 2007 och som SMHI i sin tur har räknat efter.

Vid planering och byggande av samhällsviktiga byggnader och verksamheter ska det så kallade värsta scenariot tillämpas. Det innebär att hänsyn ska tas till att alla försvärande omständigheter faktiskt kan inträffa

samtidigt. Detsamma gäller även för byggnader där människor stadigvarande uppehåller sig, exempelvis bostäder, där det förutom risk för materiella skador också finns risk för människors hälsa. Lägre krav kan ställas när det gäller enklare byggnader och anläggningar som är mindre känsliga för översvämningar.

Diskussionen och rapporteringen kring klimatförändringar och klimatanpassning både globalt och i Sverige har ökat medvetandet om behovet av riktlinjer för bebyggelse i våra kustområden. Gotlands kommun tar också sitt ansvar och föreslår följande riktlinjer för lokalisering av ny bebyggelse i kustzonerna.

I kustzonsplaneringen ska havsytanivåns konsekvenser för det rörliga friluftslivets framtida förutsättningar utredas ytterligare. För närvarande avvaktar översiktsplanen statliga riktlinjer för hur denna fråga ska hanteras i framtiden.

I kustzonen finns riksintressen, naturreservat och strandskydd vilka kommer att påverkas av havsytanivåns höjning. Strandskyddet följer strandlinjens förskjutning.

- Risken för stigande havsytanivåer och dess konsekvenser ska beaktas vid all lokaliseringssprövning och infrastrukturplanering i kustzonen.

Det enklaste sättet att undvika de problem som kan uppstå i den byggda miljön är att beakta risken för stigande havsytanivåer redan vid lokalisering av ny bebyggelse och infrastruktur. Kommunen bedömer att bebyggelsens livslängd är minst hundra år och infrastruktur minst femtio. För närvarande använder Gotlands kommun höjdsystemet RH00. Det pågår dock arbete med en omställning till RH2000 vilket beräknas vara genomfört inom en femårsperiod, i fas med Stockholmsregionens övergång.

Riktlinjer för nylokalisering av bostadsbebyggelse i kustzonen

- Lägsta plushöjd för befintlig marknivå vid ny etablering i kustzonen ska vara +2.0 meter (RH2000), i avvaktan på statliga direktiv.
- Lokalt kan högre plushöjder krävas beroende på dämningshöjder mm i det aktuella området.
- Lägre plushöjder kan godkännas för mindre "känsliga" byggnader och anläggningar såsom camping, sjöbodnar och ekonomibyggnader.
- I riskområden ska höjdnivåer på tomtplatsen utgöra underlag i bygglovansökan.

Ställningstagande för befintlig bebyggelse och infrastruktur i kustzonen

Hur kommunen ska hantera befintlig bebyggelse som redan idag befinner sig i riskområden är en fråga som också långsiktigt måste hanteras. Denna fråga har ännu inte närmare utretts.

- I kustzonsplaneringen ska konsekvenser av havsnivåhöjningen för befintlig bebyggelse utredas närmare.

Vatten- och avloppsledningar och vägar är på många platser inte anpassade till ett föränderligt klimat. I dag ligger en del vägar på en låg nivå över havet och man kan anta att det i framtiden kan bli problematiskt att angöra fastigheter i sådana lägen.

Ställningstagande för avrinningsområden

En höjning av havsytanivån kan också komma att påverka avrinningsområden och kan beroende på geologiska omständigheter leda till översvämningssproblem även längre in på land. Redan idag uppstår översvämningssproblem kring vissa större avrinningsområden på Gotland.

- Översvämningssrisken för befintlig och ny bebyggelse ska utredas ytterligare.

Enskilda avlopp som utsätts för översvämning är en stor riskfaktor när det gäller förorening av grundvattnet. Detta kan innebära att det är olämpligt med bebyggelse tillskott på platser där risk för översvämning föreligger.

Ställningstagande för områden med sanitära problem

I kustzonen finns idag områden med sanitära problem, där enda lösningen är en utbyggnad av kommunalt vatten och avlopp. För sådana områden måste särskilda riktlinjer tas fram eftersom bebyggelsen oftast är etablerad sedan länge, ligger lågt och är reglerad genom detaljplan. I andra områden innebär en utbyggnad av kommunalt vatten- och avlopp oftast en möjlighet att genom detaljplaneändring tillmötesgå ett ökat exploateringstryck. Detta är dock inte möjligt i låglänta områden enligt ovan.

- I låglänta områden där sanitära problem löses genom anslutning till kommunalt vatten- och avlopp kan befintlig bebyggelse endast utvecklas i begränsad omfattning.

VA-situationen

En grundläggande fråga är vilka lösningar som finns för vatten- och avloppssystem inom kustzonen. Översiktsplanen presenterar förutsättningarna för lösningar samt den planerade kommunala VA-utbyggnaden i avsnittet Vatten- och avlopp.

Beräknad 2 meter plushöjd över havet

KONSEKVENSBESKRIVNING

Kustzonen

Tillgången till tysta orörda områden där man kan hämta vila och kraft har stor betydelse för människors hälsa. På Gotland har vi många möjligheter att tillgodogöra oss dessa upplevelser och kustområdet är en viktig del i detta. Kustzonen är många gånger det område dit både gotlänningar och besökare söker sig för att uppleva dessa värden. Kustzonen innehåller flera av de karaktärer som är så typiska för Gotland och är en stark bärare av Varumärket Gotland. Kustens attraktion är avgörande både utifrån ekonomisk tillväxt och investeringsvilja, och från det sociala perspektivet då naturupplevelser, ro och återhämtning i ett attraktivt boende kan leda till ökad inflyttning. Kustens ekonomiska och sociala värden vilar dock på de grundläggande höga naturvärdena som finns inom området.

Översiktsplanens kustzonplanering kan öppna möjligheten för fler att bosätta sig inom detta attraktiva område. Detta kan också få positiva effekter för servicenivån i de angränsande serviceorterna. Samtidigt måste denna utveckling ske utifrån ett långsiktigt hållbarhetsperspektiv där de grundläggande natur- och kulturvärdena inte försvinner och det rörliga friluftslivet inte hindras av enskilda intressen. Kommunens folkhälsopolitiska program understryker

vikten av en jämlik folkhälsa vilket betyder att exempelvis att villkoren för ett rörligt friluftsliv ska vara jämnt oavsett socioekonomiska förutsättningar. Bästa sättet att säkerställa dessa värden men samtidigt studera förutsättningarna för ytterligare exploatering, är att genomföra fördjupad planering utifrån varje områdes egenskaper. Kustzonen är en av Gotlands största resurser som måste vårdas för kommande generationer och ska inte förbrukas.

Den nya strandskyddslagen där kommunen nu får möjlighet att peka ut sk LIS-områden ger möjligheter att bibehålla den inomregionala balansen, ökad sysselsättning på landsbygden samt möjlighet till inflyttning eller kvarboende. De tre föreslagna kategorierna sammanfaller med intentionerna i översiktsplanen där turistzoner ska ha utvecklingsmöjligheter samt att investeringar bör riktas mot samhällena för att höja dess attraktivitet och stödja serviceunderlaget. Att kommunen i övrigt fortsatt kommer att agera restriktivt vid etableringar inom strandskydd stärker de värden som finns inom kustzonen idag.

Kommunen uttrycker också en ansvarsfull planering när det gäller hantering av klimatförändringar och då i första hand höga havsvattenstånd. Översvämningar får

ekonomiska, sociala och miljömässigt negativa konsekvenser. En översyn av befintliga VA-anläggningar med sanitära problem som ligger i riskområden för översvämning är ett sätt att förebygga förorenat grundvatten samt stora ekonomiska kostnader för den enskilde eller kommunen. Det är också positivt att kommunalt VA inte innebär ytterligare exploatering i problemområden, då det inte är långsiktigt ekonomiskt hållbart att riskera att nya byggnader utsätts för översvämning.

Översiktsplanens intentioner kring en mer samlad bebyggelse ska också genomföra kustzonplaneringen.

Vindbruket ska enligt översiktsplanen inte utvecklas på fler platser inom kustzonen än de redan idag ianspråktaga. Detta minimerar risken för eventuella intressekonflikter mellan turistnäringen, det rörliga friluftslivet och vindbruket samt mellan vindbruket och natur- och kulturvärden.

Inom kustzonen trängs ekonomiska, ekologiska och sociala värden. I den fortsatta kustzonplaneringen är det viktigt att hitta verktyg att balansera dessa värden, då kan kustzonen fortsatt vara en viktig del i den långsiktigt hållbara utvecklingen av Gotland.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Kustzonen

Östersjön

Se karta sid 97

Den del av Östersjön som ligger inom Gotlands kommun sträcker sig 12 nautiska mil eller ca 22 km ut från den gotländska kusten och runt Gotska Sandön. Inom detta vattenområde gäller således det kommunala planeringsansvaret enligt plan- och bygglagen.

I förhållande till kustens längd förekommer det dock relativt få verksamheter i det gotländska vattenområdet. Det uppstår därför sällan några stora planmässiga konflikter i detta område.

De verksamheter och företeelser som har någon större omfattning och betydelse för människor och miljö kan sammanfattas till följande;

- Hamnverksamheter, inklusive muddring och sjöfart.
- Turism- och fritidsverksamheter, som bad, fiske och båtsport.
- Utsläpp från avloppsreningsverk. Burgsvik, Färösund, Kappelshamn, Katthammarvik, Klintehamn, Ljugarn, Ronehamn, Slite och Visby har reningsverk där det behandlade avloppsvattnet släpps ut direkt till Östersjön.

- Mottagare av vattendragens vatten, med där ingående föroreningar och näringsämnen.
- Militär verksamhet.
- Yrkesmässigt fiske.
- Vindbruk.

Den gotländska kusten är i huvudsak öppen. Det är endast i nordost i socknarna Rute, Hellvi, Lärbro och Othem som det finns en mindre skärgård.

Den öppna kusten medför att bottarna är så kallade erosions- och transportbottnar. Alla stränder utsätts för vågor och strömmars påverkan varvid tillförsel av material sker i vissa områden, oftast i bukter och vikar. Vid andra strandavsnitt pågår istället en sakta naturlig bortforsling av material från stranden. Om strandlinjen förändras genom mänskliga ingrepp kan detta medföra förändrade erosions- och tillförsel-förhållanden.

Den öppna gotländska kusten har generellt ett mycket gott vattenutbyte med utanförliggande havsområden, vilket medför att påverkan på kustmiljön från landverksamheter på Gotland är liten och kustzonens kvalitet bestäms till mycket stor del av Östersjöns allmänna tillstånd. Utsläppen

från Gotland bidrar naturligtvis till detta allmänna tillstånd.

Vissa delar av kusten har ett något mer begränsat vattenutbyte och här kan, i de innersta delarna, markanvändningen medföra en större påverkan på vattenmiljön.

Den grunda kustzonen är mycket betydelsefull för många fiskarter och har därför stor ekonomisk betydelse. Kustzonen är också livsmiljö för många fågelarter, för häckning, ruggning, övervintring etc. Några kuststräckor är särskilt viktiga för säl, bla kusten vid yttre Burgsviken.

Kommunen har i Vattenplanen (KF 2005) antagit ett övergripande inriktningsmål som överensstämmer med det nationella miljömålet: "Hav i balans och en levande skärgård".

"Östersjön ska ha en långsiktig hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav och kust bedrivs så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar."

Gotländska regionala mål:

- Vattnet vid de större badplatserna ska hålla god badvattenkvalitet.
- För att bidra till en förbättrad vattenmiljö vid kusten krävs minskade uttransporter av näringsämnen.
- Senast 2010 ska de gotländska vattenburna utsläppen av kväve från mänsklig verksamhet till Östersjön ha minskat med 30 procent från 1995 års nivå.
- Till år 2010 ska de gotländska vattenburna utsläppen av fosforföreningar från mänsklig verksamhet till sjöar, vattendrag och kustvatten ha minskat kontinuerligt från 1995 års nivå.

Gotlands påverkan på kustvattnet

En användning av det kustnära vattenområdet som kan komma att öka i betydelse är vindbruket. En utbyggnad till havs kan innebära konflikter med ett flertal andra anspråk, bl.a. turism och fritid, naturvård, kulturmiljövård och fiske. Idag finns det fem vindkraftverk vid Bockstigen på Näsudden. I den fördjupade översiktsplanen för vindkraft på södra Gotland finns ett större område avsatt utanför Grötlingboud. Här finns emellertid motstående intressen, i första hand försvarets intressen. Till dessa verksamheter ska läggas att större delen av kustområdena också har starka naturvårdsintressen och i vissa fall även kulturvårdsintressen.

Kustzonens vattenkvalitet påverkas mest av utsjövattnet. Möjligheterna är därför begränsade att genom åtgärder på Gotland direkt väsentligt förbättra kustvattnets kvalitet, åtminstone när det gäller näringsämnen. Förbättringar kan ske lokalt kring avloppsutsläpp eller annan verksamhet. Viktigt är naturligtvis också att om möjligt förhindra eller minimera nya utsläpp. I perspektivet att bidra till att förbättra hela Östersjöns miljö är alla minskningar av sådana utsläpp positiva.

Verksamheter som utökad eller ny hamnverksamhet eller muddringar är underställd provning där påverkan på vattenmiljön är en viktig del.

För närvarande sköts ett 50-tal badplatser av kommunen. Provtagningsstationer av vatten har koncentrerats till ett antal av de större badplatserna, 36 kustlägen och Tingstäde träsk. Flera provtagningsstillfällen sker på dessa platser under badsäsong.

Havsvattenståndet runt Gotland idag och i framtiden

Nationella analyser för detaljerade förhållanden i svenska vatten görs av SMHI:s Rosby Centre. Beräkningarna baseras på bästa möjliga antaganden som kan göras i dagsläget, men innehåller ändå ett visst mått av osäkerhet eftersom det är osäkert hur utsläppssituationen av växthusgaser ser ut i framtiden. SMHI vill informera om de senaste forskningsresultaten som talar om en höjning av havsyttnivån med mellan 60–120 cm, att jämföra med IPCC:s rapport från 2007 som säger mellan 18–59 cm. Lokala förhållanden har stor betydelse inte minst för de mest extrema vattenstånden. Framtida extrema vindar har också stor påverkan. Nya beräkningar av framtida regionala havsvattennivåer och andra effekter av den globala uppvärmningen för Östersjön och Västerhavet kommer att göras vid SMHI:s forskningsavdelning, ett projekt som pågår fram till 2013.

De beräkningar som presenteras här utgår från den tillgängliga kunskapen som presenterades av FN:s klimatpanel 2007.

Rosby Centre har använt två utsläppsscenarioer, A2 och B2 (där A2 står för en snabb befolkningsutveckling och en intensiv energianvändning och B2 för långsammare befolkningstillväxt och mindre energianvändning) i kombination med två globala modeller för att driva simuleringen

av framtida regionala förändringar av vattenståndsnivåer i Östersjön. Den modell som SMHI har använt för Östersjön kallas RCAO. Simuleringarna har gjorts för referensperioden 1961–1990 och för framtidens klimat 2071–2100.

Olika delar av Gotland drabbas mer eller mindre av extrema vattenstånd. Vattenståndet med olika återkomsttider – 2, 10, 50 och 100 år – har beräknats för ett lågt och ett högt scenario för tre områden som typiskt får ungefär samma vattenstånd vid samma väder: södra Gotland, östra Gotland och Visby.

I beräkningen har hänsyn tagits till landhöjningen. Alla resultat ges utifrån RH00, vilket är det höjdsystem kommunen arbetar efter.

När beräkningar av denna typ tas fram använder man sig av vilken statistisk återkomsttid som olika vattenstånd får beroende av en mängd faktorer. Ett 50-årsflöde eller ett 100-års flöde återkommer således statistiskt sett vart 50:e respektive vart 100:e år. Detta har stor betydelse för exempelvis vatten- och avloppssystemen, vilka måste dimensioneras för att klara även extrema situationer. Vanligtvis dimensioneras sådan teknisk infrastruktur att minst klara ett 50-årsflöde då ledningarnas livslängd sträcker sig ungefär dit. Hur ofta man kan tåla att vattenanläggningens flödeskapacitet inte räcker till och vilka följder det kan tänkas få, är frågor man bör ställa sig.

Havsvattenstånd har uppmätts i Visby hamn sedan 1916. Fram till 1960 registrerades bara dygnsvärden och extremer, men idag registreras vattenståndet varje timme.

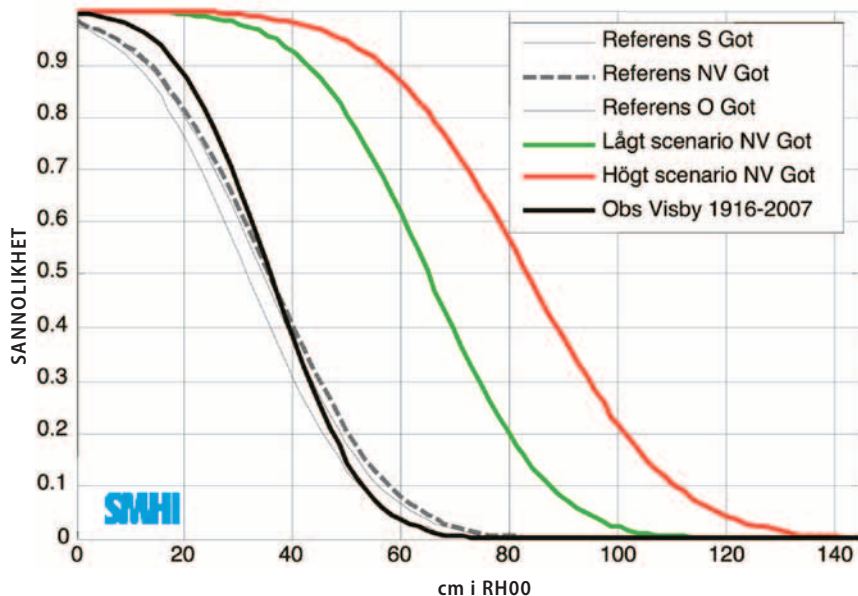
Årshögsta havsnivåer runt Gotland

Sannolikhet för att årets högsta vattenstånd når över en viss nivå för olika scenarier jämfört med observerade data. Referensperioden gäller för 1961–1990, och de två klimatscenarierna gäller för perioden 2071–2100.

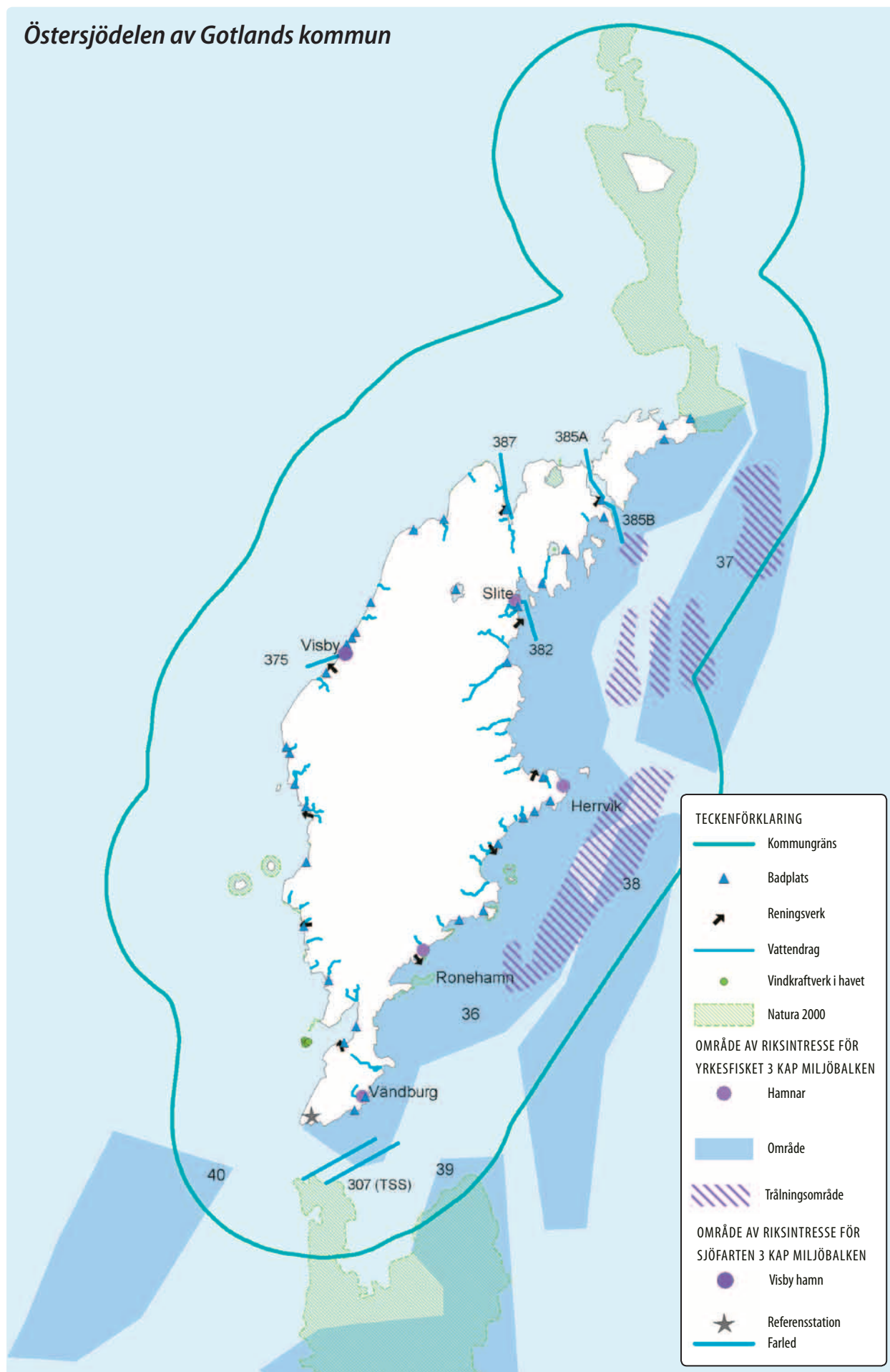
En sannolikhet på 0,5 motsvarar 2 års återkomsttid, d.v.s. att den nivån överskrids, i medeltal, en gång vartannat år.

En sannolikhet på 0,7 motsvarar att den nivån överskrids 7 gånger på 10 år.

Källa: Rapport, Havsvattenstånd runt Gotland nu och i framtiden. SMHI 2008

Östersjödelen av Gotlands kommun

Uppstuvningseffekter

I samband med att vind blåser över en vattenyta i tex en vik förs vatten i vindens riktning från en sida av viken till den motsatta. Det transporterade vattnet strömmar sedan tillbaka, vanligen längs botten. Beroende på djupförhållandena sker denna återströmning mer eller mindre lätt och vatten kan "stuvvas" upp i de inre vindutsatta delarna av viken. Med hjälp av formler kan uppstuvningseffekten i ett aktuellt vattenområde beräknas för en viss vindhastighet. Detta har inte gjorts inom befintlig studie. För nordliga vindar kan man till exempel räkna med förhöjt vattenstånd längst in i Kappelshamnsviken.

Extrema vattenstånd

För analyser av extrema vattenstånd utgår man från årets högsta vattenstånd och hur det fördelar sig. Figuren på föregående uppslag visar sannolikheten för att en viss havsvattennivå skall överskridas varje år dels i dagsläget för de tre områdena (svarta tunna linjer) och dels i förhållande till hur det kan bli om ca 100 år (grön och röd linje för lågt respektive högt utsläppsscenario). Då variationerna mellan olika mätpunkter på Gotland är relativt små, visas bara resultaten från framtidens klimat för Visby. (NV Got=Visby)

Sannolikhetsfördelningen för observationerna från Visby 1916–2007 visas också i figuren.

Återkomsttid, risk och sannolikhet

Begreppen återkomsttid, risk och sannolikhet skapar ibland missförstånd. **Med en händelses återkomsttid menas att den inträffar eller överträffas i genomsnitt en gång under denna tid.** Det innebär att sannolikheten för en viss nivå, exempelvis ett 100-års vattenstånd är 1 på 100 för varje enskilt år. Eftersom man exponerar sig för risken under flera år blir den samlade sannolikheten avsevärd. **För ett hus som står i 100 år i ett område som endast är skyddat mot ett 100-års vattenstånd, är sannolikheten för översvämning under denna tid hela 63 procent.**

Tabell 1–Tabell 3 visar återkomstnivåer för 2, 10, 50 och 100 års återkomsttid för dagens klimat (1961–1990) och framtidens klimat (2071–2100).

Tabell 2 och Tabell 3 visar återkomstnivåer för ett högt och ett lågt scenario för 2071–2100. Scenarierna är de samma som visas i Figur 3.

I ett framtida klimat kan havsvattennivån uppgå till, eller överskrida, 140 cm i förhållande till RH00 (drygt 1,5 meter över dagens medelvattenyta) i genomsnitt en gång på 100 år – i ett värsta scenario. Detta gäller för Visby, nivåerna är något lägre för södra och östra Gotland. Med sannolikheten 95 procent ligger denna skattning i intervallet 131–159 cm.

Rekommendationer från länsstyrelserna för markanvändning vid nybebyggelse

- I områden som hotas av 100-årsflöde, dvs där sannolikheten för översvämningar beräknas till 63 procent eller högre under en 100-årsperiod, bör det inte tillkomma någon bebyggelse alls, med undantag för enkla byggnader som garage och uthus.
- I områden som hotas av högsta dimensionerande flöde, dvs där översvämningar beräknas ske mer sällan än vart hundra år kan samhällsfunktioner av mindre vikt lokaliseras. Exempel är byggnader av lägre värde, byggnader av mer robust konstruktion, vägar med förbifartsmöjligheter, enstaka villor, fritidshus och mindre industrier med liten miljöpåverkan.
- Endast i områden som inte hotas av 100-årssflöde eller högsta dimensionerande flöde bör riskobjekt och samhällsfunktioner av betydande vikt lokaliseras. Detta kan vara offentliga byggnader, tex sjukhus, vårdhem, skolor, infrastruktur av stor betydelse såsom riksvägar och andra vägar utan reella förbifartsmöjligheter, järnväg, VA/avfallsanläggningar, el-/teleanläggningar samt industrier med stor miljöpåverkan eller andra industriområden. Även sammanhållen bostadsbebyggelse bör placeras ovanför nivån för högsta dimensionerande flöde.

Relaterade kommunala planer och program

- Regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025.
- Regionala tillväxtprogrammet för Gotland 2008–2011.
- Folkhälsopolitiska programmet för Gotlands kommun 2009–2013.

Tabell 1. Beräknade återkomstnivåer (cm i RH00) för höga vattenstånd runt Gotland för dagens klimat. Kursiverade siffror anger 95 procentigt konfidensintervall för det framräknade återkomstvärdet. Med dagens klimat menas den meteorologiska referensperioden 1961–1990.

Dagens klimat	2 år	10 år	50 år	100 år
Södra Gotland	30	53	70	76
	27–34	49–60	63–84	68–94
Nordvästra Gotland (Visby)	34	59	77	83
	30–38	54–66	69–91	74–102
Östra Gotland	33	57	74	81
	29–37	52–64	67–89	72–99

Framtidens klimat – högt scenario

Tabell 2. Beräknade återkomstnivåer (cm i RH00) för höga vattenstånd runt Gotland för ett högt scenario. Kursiverade siffror anger 95 procentigt konfidensintervall för det framräknade återkomstvärdet. För framtidens klimat avses perioden 2071–2100.

Högt scenario	2 år	10 år	50 år	100 år
Södra Gotland	76	103	123	130
	72–80	98–111	115–138	121–149
Nordvästra Gotland (Visby)	82	113	133	140
	78–89	107–120	125–148	131–159
Östra Gotland	79	109	129	136
	75–84	103–117	121–145	127–156

Framtidens klimat – lågt scenario

Tabell 3. Beräknade återkomstnivåer (cm i RH00) för höga vattenstånd runt Gotland för ett lågt scenario. Kursiverade siffror anger 95 procentigt konfidensintervall för det framräknade återkomstvärdet. För framtidens klimat avses perioden 2071–2100.

Lågt scenario	2 år	10 år	50 år	100 år
Södra Gotland	59	83	100	106
	56–63	78–89	92–114	97–104
Nordvästra Gotland (Visby)	64	89	107	113
	60–67	84–96	99–121	104–131
Östra Gotland	63	87	104	110
	59–66	82–93	96–118	101–129

Källa: Havsvattenstånd runt Gotland nu och i framtiden, SMHI 2008.

8. VATTEN OCH AVLOPP

plan med strategier och riktlinjer

Vatten- och avloppsplaneringen på Gotland syftar till ett långsiktigt hållbart användande av det gotländska yt- och grundvattnet och att använda sig av avloppsreningssystem som effektivt renar avloppsvattnet från bakterier och andra oönskade ämnen. De speciella geologiska förutsättningarna, den spridda bebyggelsen och det stora antalet fritidshus är några av de orsaker som gör vatten- och avloppssituationen problematisk. Därför behövs tydliga strategier för att inte äventyra den framtida dricksvattenförsörjningen och för att minimera föroreningsriskerna.

Övergripande riktlinjer för vatten och avlopp

Vatten- och avloppsproblemen ska inte stå i vägen för utvecklingen av den gotländska välfärden. Tillgång på tjänligt vatten och möjligheten att hantera avloppsfrågan hänger i de flesta fall intimt samman. Konkret handlar det om att hitta långsiktigt hållbara system för kombinationer av enskilda, gemensamma och kommunala vatten- och avloppslösningar.

Långsiktigt hållbara system för vatten- och avlopp ska utvecklas. Dessa ska möjliggöra ny bebyggelse där det finns efterfrågan och marken i övrigt är lämplig.

Riktlinjer för vatten och avlopp

Avlopp ska i:

- första hand anslutas till det kommunala avloppsnätet.
- andra hand anslutas till gemensamma avloppsanläggningar.
- tredje hand om förutsättningar finns renas i enskild avloppsanläggning.

Vattenförsörjning ska i:

- första hand baseras på uttag från det kommunala vattenledningsnätet.
- andra hand baseras på grundvatten från enskilda vattentäkter, om möjligt från gemensamhetsanläggning.
- tredje hand baseras på avsättning av havsvatten.

Vattensituationen redovisas i kommunens vattenplan. Den utgör ett av planeringsunderlagen i den fysiska planeringen.

Samtidigt med översiktsplanen har kommunfullmäktige antagit – Långsiktig plan för VA-utbyggnad på Gotland 2010–2019.

Planen är en uppdatering och utveckling av den plan som antogs av kommunfullmäktige 2002 (reviderad 2006) samt den strategi för kommunal VA-utbyggnad som godkändes av tekniska nämnden 2008.

Riktlinjer för enskilda avloppsanläggningar

Miljö- och hälsoskyddsnämnden antog i december 2008 nya riktlinjer för enskilda avloppsanläggningar avsedda för 1–40 hushåll. Syftet med riktlinjerna är att säkerställa avloppsfrågan i de fall enskilt avlopp är enda lösning vid nyetablering.

Riktlinjerna utgör underlag vid bygglovprövning vilket därmed förbättrar möjligheterna att i ett tidigt skede kunna meddela vilka redovisningar och krav som ställs för en hållbar avloppshantering.

Gotlands kommun kommer framöver att pröva olika reningstekniker mot fastställda funktionskrav. Med funktionskrav menas i detta sammanhang att en viss reningssnivå uppnås på det vatten som lämnar reningsanläggningen, snarare än vilken teknik som används. Vid ansökan om att anlägga avlopp ska sökanden kunna visa att anläggningen klarar uppställda rening- eller funktionskrav och att anläggningen kommer att underhållas och kontrolleras på ett sådant sätt att reningsskruven klaras under anläggningens hela livstid.

Följande grundkrav gäller:

- Vid utsläpp till ytvatten och hav krävs att recipienten har tillräcklig kapacitet att ta emot avloppsvattnet. Krav kan komma att ställas på utredning av de risker för negativ miljöpåverkan som avloppsutsläppet kan medföra
- Alla platser på Gotland har inte samma förutsättningar att ta emot renat avloppsvatten. Funktionskraven på enskilda avloppsanläggningar beror på antalet hushåll som avses anslutas och var på Gotland det är tänkt att ske.
- Infiltrationsanläggning bör placeras i omedelbar närhet till tomtplats så att gängse teknik kan nyttjas.
- Riktlinjerna utgår från begreppen Normal skyddsnivå och Hög skyddsnivå samt områden med Särskilda områdeskrav.

Riktlinjer för 1–5 hushåll

- För ny avloppsanläggning för 1–5 hushåll gäller Normal skyddsnivå inom violetta områden. Hög skyddsnivå gäller inom röda områden och inom 100 m från vattendrag och 300 m från strandlinjen i havsvikar som enligt Vattenförvaltningsförordningen inte når god ekologisk status. Se karta.

Riktlinjer för 6–40 hushåll

- För nya avloppsanläggningar för 6–40 hushåll gäller Hög skyddsnivå över hela Gotland.

Riktlinjer för särskilda områden

(Särskilda områdeskrav)

- I vattenskyddsområden och inom så kallade A1-områden (se Vattenplanen för Gotlands kommun) råder förbud mot utsläpp från vattentoilet till enskilda avloppsanläggningar. Redovisas som blå områden på karta.
- I områden där det är begränsade förutsättningar för enskild avloppsförsörjning och där det finns ett exploateringsstryck, tillåts endast gemensamma avloppslösningar. Redovisas som grå områden på karta.

Enskild vattenförsörjning

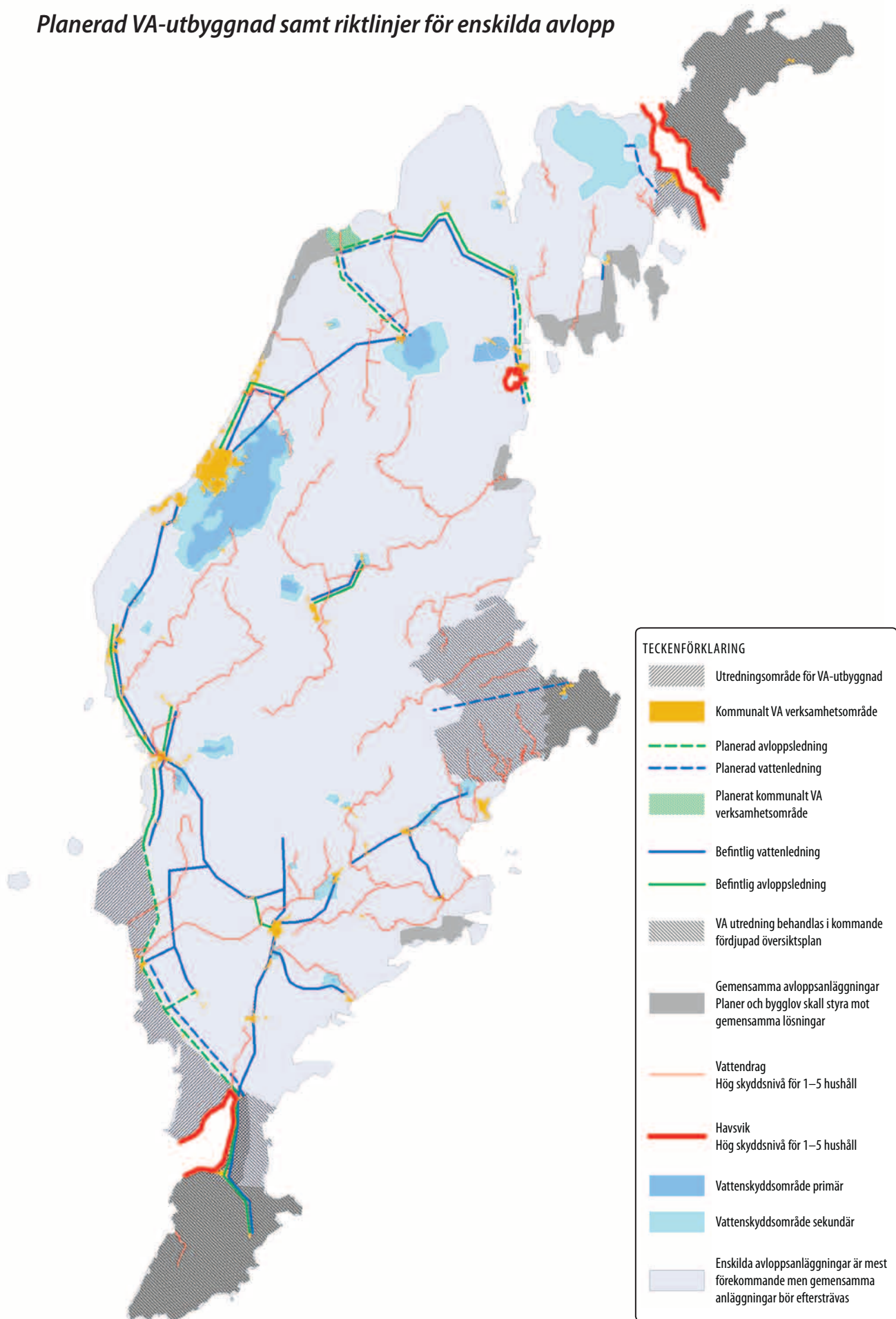
Se karta sid 102

Det finns en stor efterfrågan på en fortsatt bebyggelseutveckling utanför de områden som nås eller kommer att nås av det kommunala vatten- och avloppsnätet, dvs utanför de kommunala verksamhetsområdena. För detta syfte har Gotlands kommun utarbetat rapporten "Riktlinjer för hantering av enskild vattenförsörjning vid nyetablering (Dnr 85062)" som antogs av byggnadsnämnden i april 2008.

Riktlinjerna förbättrar möjligheterna för kommunen att i ett tidigt skede kunna meddela tydliga och välmotiverade besked om vilka redovisningar som krävs för att bedöma förutsättningarna för en hållbar dricksvattenförsörjning i samband med bygglovprövningar.

Avsättning av havsvatten kan, när det inte finns tillräcklig mängd grundvatten av god kvalitet, vara en godtagbar lösning för enskild vattenförsörjning. Avsättning av salt grundvatten tillåts dock inte eftersom det innebär en risk för saltvattenpåverkan på närliggande vattentäkter.

Planerad VA-utbyggnad samt riktlinjer för enskilda avlopp

Riktlinjer för vattenförsörjning och redovisning vid nylokalisering av bostäder

- Den vattenmängd som bör kunna redovisas vid nyetableringar eller ändrad användning till bostad, är 600 liter/hushåll och dygn, vilket motsvarar 175 liter/person och med 3,5 personer per hushåll.
- Kloridhalten i dricksvatten från enskild brunn får vid nyexploatering inte överstiga 100 mg/l. De krav på redovisning av vattenmängd, som kommunen ställer, baseras på en reviderad version av den grundvattenkarta, som Sveriges geologiska undersökning (SGU) har tagit fram för Gotlands kommun.
- Avsättning av havsvatten kan bli aktuell i kombination med grundvatten. Det bör alltid finnas tillgång till minst 150 liter grundvatten per hushåll. En fackmannamässigt utförd vattenutredning ska ha visat att det inte går att lösa den totala vattenförsörjningen med grundvatten. Exploatering som bygger på avsättning sker oftast i ett större sammanhang och omfattas normalt av planläggning.

Länsstyrelsens utlåtande:

Länsstyrelsen har tidigare framfört att det är tveksamt att använda sig av avsättning om det möjliggör bebyggelse i områden som idag har en problematisk vattenförsörjning. Detta kan medföra ett ökat tryck på en redan belastad resurs i och med att det krävs en viss mängd grundvatten oavsett om man avsaltar vatten eller inte. Länsstyrelsen anser däremot att avsattat vatten skulle kunna utgöra en resurs om det i stället i huvudsak användes till hanteringen av avloppsvatten, exempelvis spolvatten (Länsstyrelsens utlåtande Bilaga 1).

KONSEKVENSBESKRIVNING

Vatten och avlopp

Ett väl fungerande vatten- och avloppssystem utgör en av grunderna för en god samhällsutbyggnad. Gotlands mycket speciella geologiska och hydrologiska förutsättningar gör att sårbarheten mot yt- och grundvattnet generellt är stor när det gäller önskad påverkan från olika föroreningskällor som tex bristfälliga avlopp och läckage från jordbruksmark. Detta i kombination med att det råder vattenbrist i många områden under sommarsäsongen gör att vatten- och avloppsfrågornas långsiktiga lösningar utgör en av dom viktigaste frågorna för Gotlands framtid. För att möta denna komplexa problematik föreslår översiktsplanen att vatten och avlopp i första hand skall lösas genom utbyggnad av

det kommunala VA-nätet. De omfattande kommunala investeringar i form av utbyggnad av reningsverk och VA-nät som årligen görs bidrar dels till att trygga en långsiktig vatten- och avloppsförsörjning för allt fler bostäder dels till att åstadkomma en kontinuerlig sanering av bristfälliga enskilda avloppsanläggningar och därmed undanröja ett av de stora hoten mot vattenkvaliteten.

I områden som inte inom överskådlig tid kommer att försörjas genom kommunal VA-anslutning redovisar översiktsplanen alternativa lösningar, antingen i form av gemensamhetsanläggningar eller enskilda lösningar. Nya riktlinjer för funktionskrav på enskilda avloppsanläggningar, Miljö och hälsoskyddskontorets nyligen påbörjade in-

satser att inventera och ställa krav på bristfälliga enskilda avlopp, nya krav på lösningar av vattenfrågan vid exploateringar samt en positiv syn på en mer kretsloppsanpassad teknik bidrar tillsammans att skapa goda förutsättningar för att säkerställa en långsiktigt hållbar utveckling i enlighet med de regionalt antagna vattenanknutna miljömålen.

Genom att, som översiktsplanen föreslår, koncentrera bostadsutbyggnaden till tätorterna förbättras de ekonomiska förutsättningarna för en utbyggnad av det kommunala VA-nätet då fler fastigheter kan ingå i verksamhetsområdena och därmed genom anläggningsavgifter bidra till finansieringen av den kommunala VA-utbyggnaden.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Vatten och avlopp

Grundvattnet på Gotland

Vatten handlar inte bara om att tillgodose hushåll och verksamheter med vatten av tillräcklig kvantitet och god kvalitet. **Det handlar ytterst om vattnets hela kretslopp.** Kommunfullmäktige i Gotlands kommun antog 2005-02-14 en reviderad upplaga av "Vattenplan för Gotlands kommun" från 1996. Vattenplanen är avsedd att ge en översikt över vattenfrågorna och bidra till att skapa en gemensam syn på hur vatten på Gotland bör hanteras för att kunna nyttjas på bästa sätt, nu och i framtiden.

Vattenplanen visar att synen på hanteringen av den viktiga men sårbara resursen grundvatten generellt behöver förändras mot större försiktighet. För att kunna bygga ett hållbart samhälle med en ekonomisk trygghet, utveckla och trygga de sociala sammanhangen och nätverken och samtidigt trygga och förbättra miljön och förutsättningarna för de naturliga kretsloppen och de ekologiska systemen måste dricksvattentillgångarna från grundvattnet prioriteras mycket högt i samhällsplaneringen.

Grundvattenbildningen på Gotland är generellt sett tillräcklig för den befolkning som idag bor på Gotland. **Tillgången på grundvattnet är dock inte jämt fördelat över ön.** Det finns både geografiska och säsongsmässiga variationer för bildning av och tillgång till grundvatten. På många platser är bristen på grundvatten påtaglig. För att jämna ut skillnaderna har ett omfattande kommunalt vattenledningssystem anlagts. Det finns dock fortfarande ett stort antal enskilda fastigheter som inte har en betryggande vattenförsörjning. Vattenanvändningen ökar dramatiskt under sommarperioden, framför allt i de kustnära områdena, som en följd av det säsongsbundna fritidsboendet.

De större vattentäkterna uppvisar generellt sett en god kvalitet medan ett stort antal mindre vattentäkter, framförallt tillhörande enskilda fastigheter, har förorenat vatten. Det finns omkring 13 000 fastigheter på Gotland som är beroende av enskilda vattentäkter för sin vattenförsörjning. Antalet inkluderar även huvuddelen av lantbruken.

Många av de enskilda vattentäkterna saknar ett skydd som långsiktigt säkerställer vattenförsörjningen. **Undersökningar visar att ca 40 procent av de enskilda vattentäkterna periodvis är påverkade av föroreningar.** I första hand är det fråga om bakteriologiska föroreningar orsakade av att en stor andel av de enskilda avloppsanläggningarna har en bristfällig rening. Det förekommer även problem med förhöjda halter av nitrat, nitrit och klorid i många vattentäkter och även rester av bekämpningsmedel har påvisats.

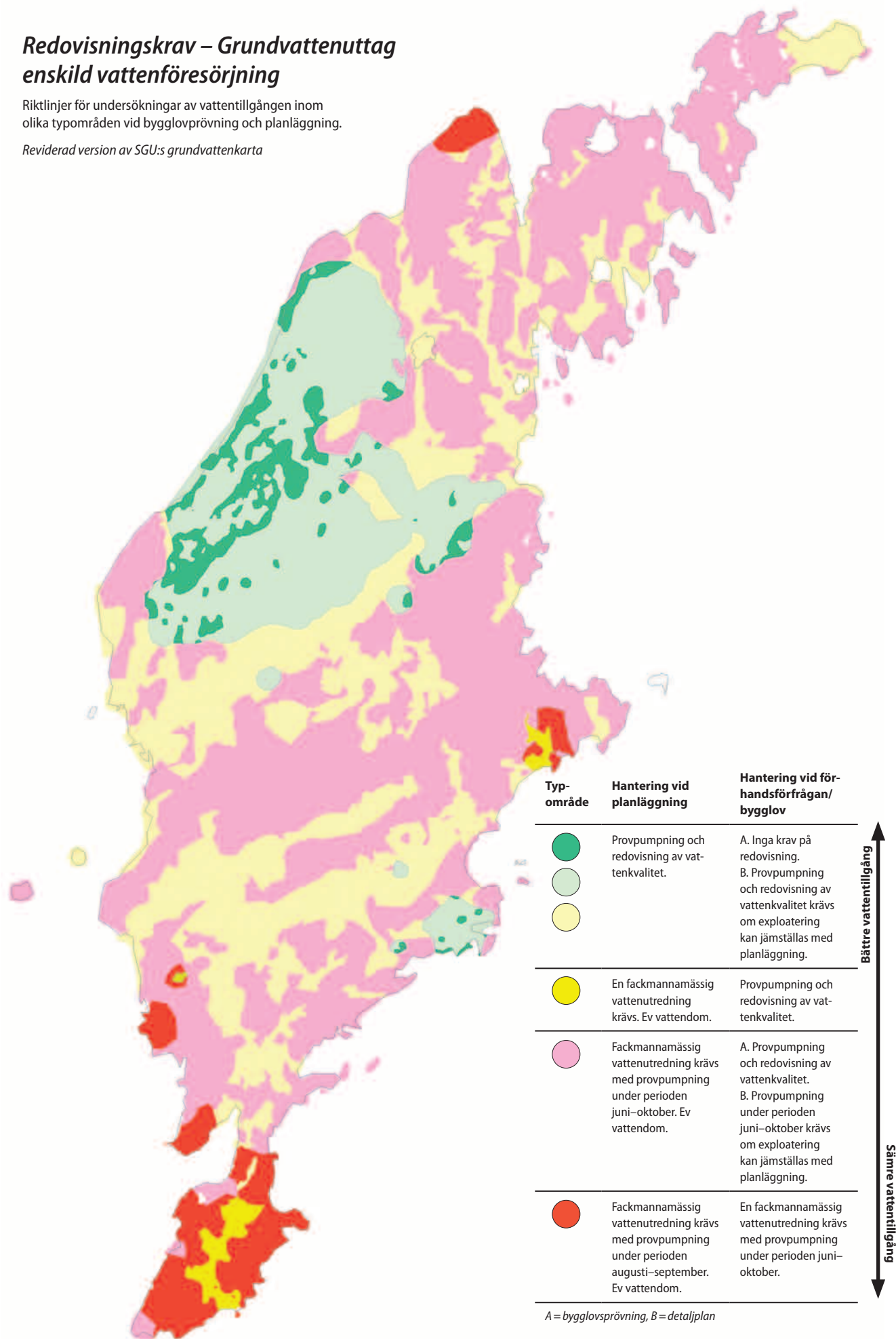
Ökad efterfrågan på vatten

En befolkningsökning, ett förändrat klimat och en utveckling av turismen på ön är faktorer som kommer att leda till en ökad efterfrågan på vatten. Lokalt kommer det i framtiden även att finnas en ökad efterfrågan av vatten från framförallt lantbruksnäringen. På Gotland produceras dricksvatten huvudsakligen från bergbrunnar men även i viss mån från grävda brunnar. Som regel har vattnet så bra kvalitet att det endast behöver skyddskloreras. Dricksvatten

Redovisningskrav – Grundvattenuttag enskild vattenföresörjning

Riktlinjer för undersökningar av vattentillgången inom olika typområden vid bygglovprövning och planläggning.

Reviderad version av SGU:s grundvattenkarta

A = bygglovsprövning, B = detaljplan

som baseras på ytvatten, tex vatten från Tingstäde träsk, måste däremot genomgå ett antal reningssteg för att uppnå god kvalitet. Bristssituationer i dricksvattenförsörjningen uppkommer med få undantag alltid under sommarsäsongen. Den producerade mängden vatten från grundvattnet bedöms under vintertid som tillräcklig, både på kort och på lång sikt.

Den planerade VA-utbyggnaden enligt – Långsiktig plan för VA-utbyggnad på Gotland 2010–2019 – kommer att öka behovet av vatten främst sommartid. Under sommar och höst, speciellt vid liten nederbörd, måste ofta bevattningsförbud tillgripas i områden som är anslutna till några av de mindre vattenverken. För att minska problemet med för varmt vatten sommartid, då komplettering med ytvatten sker, finns behov av att utvinna mer grundvatten. Fårösund, som idag får sitt vatten från Hau träsk, har betydande problem. Det pågår ett arbete med att försöka utvinna grundvatten i området. För framtida vattenbehov är Bäste träsk reserverat.

Ytterligare produktion av dricksvatten kan också bli aktuell genom avsaltning av havsvatten. Metoden har under senare år förfinats och produktionskostnaderna blivit rimligare trots att reningstekniken är förhållandevis energikrävande. Avsaltningsanläggningar tillåts endast i områden där grundvattentillgången inte är tillräcklig för en normal hushållsförbrukning. För att undvika problem om avsaltningsanläggningen av någon anledning får driftproblem krävs alltid att det enskilda hushållet kan redovisa ett möjligt vattenuttag på 150 liter/dygn. Om avsaltning av havsvatten skall användas i nybyggnation skall exploateringen normalt minst omfatta en vattenproduktion för minst tio hushåll.

Hög andel enskilda avlopp

I områden där vattenförsörjningen sker från enskilda vattentäkter omhändertas oftast också avloppsvattnet i enskilda anläggningar. På Gotland omhändertas avloppsvattnet från ca 40 procent av befolkningen i enskilda avloppsanläggningar, jämfört med ca 15 procent för hela riket. Många av de enskilda avloppsanläggningarna uppfyller inte dagens krav på rening. De bristfälliga anläggningarna utgör därför ett potentiellt hot mot yt- och grundvattenkvaliteten.

Långsiktig VA-plan

Kommunen har ingen skyldighet att på varje plats ordna med vattenförsörjningen. Kommunen har däremot ett ansvar att planera för ett säkerställande av en långsiktig hållbar vattenförsörjning för de människor och verksamheter som idag använder och är beroende av enskilda vattentäkter för sin vattenförsörjning. Samtidigt finns en stor efterfrågan på en fortsatt bebyggelseutveckling utanför de områden som nås och kommer att nås av det kommunala VA-nätet, dvs utanför de kommunala verksamhetsområdena. För att få ett underlag för prioriteringar och fastläggande av en utbyggnadsordning för kommunalt vatten och avlopp

antog kommunfullmäktige i juni 2010 ”Långsiktig plan för VA-utbyggnad på Gotland 2010–2019”. Planen är en uppdatering och utveckling av den plan som antogs av kommunfullmäktige 2002 (reviderad 2006) samt den strategi för kommunal VA-utbyggnad som godkändes av tekniska nämnden 2008.

Olika tekniker för rening av avloppsvatten

Tekniken för att rena avloppsvattnet i de allmänna avloppsanläggningarna bygger som regel på stegen mekanisk, biologisk och kemisk rening, eventuellt kompletterat med filtrering. Vid mindre anläggningar kan metoden ibland förenklas till mekanisk rening och något slag av infiltration. Under senare år har krav även ställts på kvävereduktion. Metoderna kännetecknas av avancerad teknik som kräver stora kapitalinsatser samt hög energi- och kemikalieförbrukning. För att systemen ska fungera krävs välutbildad personal och högteknologisk övervakningsutrustning. Ambitionen i kommunens långsiktiga plan för VA-utbyggnad innebär att **över 1 000 befintliga enskilda avloppsanläggningar kommer att kunna ersättas av anslutning till kommunala reningsverk fram till år 2015.**

De enskilda avloppsanläggningarna är i många fall småskaliga. Vanligast är att enbart en fastighet är ansluten till anläggningen som normalt är lokaliserad till den egna fastigheten. Mottagare, recipient, av det behandlade avloppsvattnet är oftast grundvattnet men även avledning till ytvatten förekommer. Som redan nämnts varierar statusen kraftigt mellan de enskilda avloppsanläggningarna. De inventeringar som miljö och hälsoskyddskontoret har genomfört visar att 30–40 procent av de inventerade avloppsanläggningarna inte uppfyller dagens krav på rening.

Det finns omkring 100 enskilda avloppsanläggningar som har fler än fem hushåll anslutna. Dessa anläggningar är anmälningspliktiga enligt miljöbalken. Miljö och hälsoskyddskontorets återkommande tillsyn visar att det finns brister även bland många av dessa anläggningar. Några återkommande problem är att egenkontrollen och underhållet av anläggningarna är dåligt eller saknas helt.

På Gotland har även under mer än 15 år tillämpats en metod, den så kallade Gotlandsmodellen, som innebär mekanisk och biologisk rening i biologiska dammar, varefter vattnet sedan lagras och utnyttjas för bevattning av jordbruksmark.

Kretsloppsanpassad teknik?

Det har under senare år ställts förhoppningar om en mer kretsloppsanpassad teknik. Här har många kommuner tidigare mött misstro, för att inte säga ointresse, från de centrala tillsynsmyndigheterna. Ändå har fullskaleförsök utförts med i många fall bra resultat. Här följer ett antal olika system:

- Rening med varierande förbehandling och därefter våtmarksbehandling.

- Mekanisk, biologisk behandling i biodynamar och därefter lagring och bevattning (Gotlandsmodellen).
- Fällningsdammar.
- Torrdass med urinseparation, kompostering av latrin, urin som kvävegödsling.
- Vattentoilet med urinseparation.

För att uppfylla de reningskrav som Naturvårdsverket ger uttryck för i senare utredningar (rening av läkemedelsrester m.m.) finns anledning att studera möjligheterna att samla avloppsreningen i större enheter för att uppnå en rimlig kostnadsnivå. Flera mindre reningsverk på Gotland kommer inom en snar framtid att behöva kompletteras och förbättras för att uppfylla kommande reningskrav. Tidigare har metoden med lagringsdammar och bevattning varit en alternativ metod att införa. Vid omprövningen av tillstånden för anläggningarna i Hemse och Roma har nya krav på rening av fosfor före utsläpp till recipient tillkommit. Det innebär att dessa avloppsanläggningar ska förses med utrustning för fällning av fosfor, så att det vatten som eventuellt inte kan vattnas ut i växande gröda genomgår fosforfällning innan det släpps ut till recipienten efter lagring i dammarna.

Ur ekonomisk synpunkt torde bevattning med avloppsvatten av energiskog vara ett gott alternativ, även om energivärdet är lågt. Vid en jämförelse mellan erfarenheterna från bevattning med avloppsvatten av åkermark på Gotland och salixodlingar på fastlandet kan konstateras att endast en bråkdel av arealen erfordras vid salixodling. Det finns även en utveckling av ”alternativa” enskilda avloppsanläggningar vilka syftar till att skapa förutsättningar för att återföra de näringsämnen som finns i avloppsvattnet tillbaka till kretsloppet. Framför allt har utvecklingen skett av toaletter, med nya separerande toalettssystem. Dessa alternativa system har ännu inte i någon avgörande omfattning slagit igenom bland användarna.

Näringsen i avloppsvattnet återfinns till största delen i WC-vattnet och då framför allt i urinen. Samtidigt innehåller WC-vattnet stora mängder bakterier som gör det nödvändigt att det hanteras på ett sådant sätt att inte någon smittspridning riskerar att ske till omgivningen. En ökad uppsamling av avloppsvatten från toalett i slutten tank bedöms som en långsiktig hållbar lösning för att minska belastningen till och föroreningsrisken för yt- och grundvattnet. **För att uppnå ett uthålligt samhälle krävs på sikt att nuvarande VA-system ersätts med mera kretsloppsanpassade lösningar.** Även om man lyckas minska farligheten och resursslöseriet så kommer alltid en viss mängd bakterier och näringsämnen att kvarstå som måste omhändertas. Det som erfordras är i hög grad ett nytt tänkesätt att målmedvetet ersätta dagens teknik och handlande med ett mera kretsloppsanpassat system i synnerhet i områden där kommunalt VA aldrig kommer att anläggas.

9. INFRASTRUKTUR – TRANSPORT OCH KOMMUNIKATION

plan med strategier och riktlinjer

Med infrastruktur avses anläggningar som anses nödvändiga för att samhället skall fungera. Det är mycket som går att sortera in under detta begrepp. Vanligen avses dock system för transport av varor och personer, energi, vatten- och avlopp, information m.m. I detta avsnitt behandlas färjetrafiken, flygtrafiken, hamnarna, kollektivtrafiken, vägnätet, cykelvägnätet och IT.

- **Vatten- och avlopp behandlas i kapitel 8, Vatten och avlopp.**
- **Elnätet behandlas i kapitel 10, Vindbruk.**

Strategier och riktlinjer

Kommunens infrastrukturplanering är en viktig del i den fysiska planeringen. Här läggs till stor del grunden och möjligheterna att uppnå en hållbar samhällsutveckling. En bra planerad infrastruktur bidrar till att trygga en ren och hälsosam miljö för människor, flora och fauna. Den bidrar även till att bibehålla, stärka och tillgängliggöra sociala strukturer och aktiviteter.

Ett tillgängligt samhälle för alla grupper i samhället ställer stora krav på den fysiska utformningen. För att förhindra att grupper såsom äldre, barn och personer med funktionshinder uteslås från att ta del av olika samhällsrelaterade funktioner är det av stor vikt att dessa frågor införlivas i planeringen på ett tidigt stadium. Frågor om exempelvis säkra skolvägar eller trafikbarriärer bör belysas i översiktlig planering för att underlätta kommande detaljplanering.

En bra planerad infrastruktur bidrar dessutom till att stimulera förutsättningarna för en ekonomiskt trygg utveckling. Den ger det lokala näringslivet förutsättningar att växa och utvecklas och bidrar till att minska kommunala kostnader.

Infrastrukturplaneringen

Målet för den svenska transportpolitiken är att säkerställa en samhällsekonomiskt effektiv och långsiktigt hållbar transportförsörjning för medborgarna och näringslivet i hela landet. Utgångspunkterna är förbättrade förutsättningar för tillväxt och företagande samt att trafikens negativa miljöpåverkan minimeras.

I samband med den nationella infrastrukturplaneringen fördelas medel till statliga vägar och i viss utsträckning ges bidrag till kommunala trafikinvesteringar och enskilda vägar. Gotlands kommuns uppgift är att i samverkan med staten ta fram och fastställa en regional transportinfrastrukturplan.

Nationella och internationella trafiksystemen

En god tillgänglighet till andra regioner och andra länder är en viktig del i arbetet att stärka Gotlands attraktions- och konkurrenskraft för de människor och verksamheter som idag finns på Gotland, men lika viktigt för att kunna öka befolknings- och besöksantalet och för att utveckla näringslivet. Tillgängligheten är även grundläggande för att utveckla Gotlands attraktionskraft i Östersjöregionen.

kurrenskraft för de människor och verksamheter som idag finns på Gotland, men lika viktigt för att kunna öka befolknings- och besöksantalet och för att utveckla näringslivet. Tillgängligheten är även grundläggande för att utveckla Gotlands attraktionskraft i Östersjöregionen.

- Gotland måste bättre integreras i de nationella och internationella trafiksystemen.

De viktigaste knutpunkterna är i detta sammanhang Oskarshamn, Nynäshamn, Arlanda och Bromma.

Flygtrafiken

Flygets betydelse för Gotlands utveckling innebär att Visby flygplats är strategisk viktig. Närheten till Stockholm och Mälardalsregionen är en styrka för näringslivet och sysselsättningen på ön.

Visby flygplats är utpekat som riksintresse för luftfarten. Riksintressets avgränsning är under utredning.

- Det är angeläget att trygga flygets utveckling.
- Riktlinjer för tillämpning av gällande riktvärden avseende flygbuller presenteras i den fördjupade översiktsplanen för Visbyområdet.

Färjetrafiken

Färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet går mellan, Visby–Nynäshamn (140 km) och Visby–Oskarshamn (120 km). Denna trafik upphandlas. Under sommaren finns också trafik mellan Visby och Grankullavik på Öland. Trafiken bedrivs nu av Destination Gotland som även kommer att bedriva trafiken under nästa avtalsperiod, 2009–2015. Arbetet med upphandlingen för därefter följande period har påbörjats av Rikstrafiken.

Passagerar- och godstransporterna har utvecklats mycket kraftigt. 2007 reste för första gången mer än en och en halv miljon människor med färjan. Den senaste tioårsperioden har andelen passagerare ökat med drygt 30 procent, godset med drygt 50 procent och personbilarna med knappt 80 procent. Tre fjärdedelar av passagerarna reser på Nynäshamnslinjen. Av samtliga passagerare är drygt 25 procent gotlänningar. Godset är jämt fördelat på Oskarshamn och Nynäshamn.

För färjetrafiken är infrastrukturen av stor betydelse. Det gäller hamnarna, farlederna, terminalerna och anslutningarna. På Gotland gäller det hamnarna i Visby, Slite och Klintehamn. I Visby behövs anpassningar för koncessionstrafiken, i Klintehamn för att utöka godstrafiken och i Slite för att tillskapa en reservhamn för konces-

sionstrafiken och som ny destination för passagerartrafik. I Visby hamn är det även önskvärt att förbättra möjligheterna att ta emot kryssningstrafik.

Hamnarna

För att stärka besöksnäringens utveckling i Visby bör godshantering i den inre hamnen flyttas till Klintehamn och Slite hamn där de företag som idag använder Visby hamn har sin bas och där också den mer direkta närheten till råvarorna finns. För Visby hamn ses möjligheterna att skapa ett resecentrum och att få till stånd en kryssningskaj samt att skapa säkrare och tillgängligare trafikmiljöer i, till och från hamnområdet. För Slite hamn ses, förutom godshanteringen, möjligheterna till en reservhamn, vilket idag saknas, och till en port mot öster för passagerartrafik under de turismintensiva perioderna.

- Det är angeläget för utvecklingen på hela Gotland att planerna för utveckling och renodling av verksamheterna i Visby hamn, Slite hamn och Klintehamns hamn genomförs.

Visby hamn

Inriktningen för Visby hamn är att den ska användas till linjetrafiken, oljehantering, kryssningstrafik och gästhamnsverksamhet. Visby hamn är av riksintresse för sjöfarten och yrkesfisket.

Slite hamn

Inriktningen för Slite hamn är att den ska användas som godshamn och servicestation för Kustbevakningens verksamhet. Dessutom ska hamnen utvecklas till reservhamn för färjetrafiken och som ny destination för passagerartrafik.

Klintehamns hamn

Inriktningen för Klintehamns hamn är att den ska utvecklas som godshamn.

Behov av och förslag till åtgärder för respektive hamn redovisas i förslag till länsplan för regional transportinfrastruktur.

Riksintresse för sjöfarten

Sjöfartsverket har pekat ut Visby hamn som område av riksintresse för sjöfarten.

Sjöfartsverket har även pekat ut inseglingsskyltarna till Visby hamn, Slite hamn, Storungs i Kappelshamnsviken och Färösund som riksintressen. Även farleden "Syd Gotland" sydost om Storsudret på södra Gotland, vilken ingår i Trafiksepareringssystem (TSS), är utpekad som riksintresse.

Riksintresse för yrkesfisket

Fiskeriverket har pekat ut Visby hamn som riksintresse för yrkesfisket.

Vägar och gator

Enligt VISION GOTLAND 2025 ska det övergripande vägnätet utvecklas så att goda förbindelser till och från tätorterna, för pendling till arbete och utbildning, långsiktigt säkerställs. Det innebär att de större länsvägarna ska utvecklas till effektiva och trafiksäkra transportsträckor både för persontrafik och för godshantering över ön.

- Vägnätet ska utvecklas så att effektiva och trafiksäkra transportsträckor både för persontrafik och godshantering säkerställs.
- Det enskilda vägnätets långsiktiga underhåll ska säkerställas genom aktiva samfällighetsföreningar.
- För enskilda vägar som har särskilt stor betydelse som genomfartsvägar mellan statliga vägar bör förslag om statligt övertagande övervägas.
- För att höja trafiksäkerheten och att undvika ytterligare hastighetssänkningar ska nödvändiga breddningar och uträtningar av länsvägar prioriteras.
- För att höja trafiksäkerheten ska även satsningar på säkra korsningar där det är som mest angeläget prioriteras.
- Enskilda vägar som är viktiga för turismnäringen bör utvecklas och prioriteras när frågan om statsbidrag prövas.

Fast förbindelse till Färö

Genom åren har frågan om en fast förbindelse till Färö diskuterats. Den nuvarande ambitionen är dels att förbättra förutsättningarna för fastboendet på Färö, dels att stärka det lokala näringslivet och den lokala arbetsmarknaden både på Färö och i Färösunds samhälle. Färösunds samhälle ska utgöra och upplevas som Färös naturliga tätort. Mycket talar därför för att de naturliga förbindelsepunkterna för en fast förbindelse är i närheten av nuvarande färjelägen i Färösund på Gotlandssidan och Broa på Färösidan.

- Gotlands kommun är positiv till att färjetrafiken mellan Färösunds samhälle och Broa på Färö ersätts med en fast förbindelse.

Cykelvägar

Cykeltrafiken är tillsammans med gångtrafiken de trafikslag som enligt det regionala utvecklingsprogrammet bör prioriteras högst i arbetet för en hållbar utveckling på Gotland. Målsättningen är att cykelåkandet ska öka med 30 procent över en 15-årsperiod.

Idag byggs cykelvägar främst för att åstadkomma separering av motorfordon och cyklister, alltså huvudsakligen utifrån trafiksäkerhetsaspekter. Detta ger en fragmentarisk struktur där cykelvägarna alltför sällan blir de gena och sammanhängande förbindelser de skulle kunna vara om cykeltrafiken i sig prioriterades. För att öka andelen cykeltrafik måste investeringar i infrastruktur göras också av andra skäl än trafiksäkerhet. Aspekter som tillgänglighet, trygghet, miljö, hälsa och snabbhet måste vägas in. Då blir det självklart att bygga ut system av gena cykelförbindelser mellan viktiga målpunkter i såväl Visby som de större tätorterna.

- Planeringen av cykeltrafiken ska präglas av ett strukturtänkande med utgångspunkt från cykelåkandets egna behov, egna förutsättningar och egenvärde, där tillgänglighet, trygghet, miljö, hälsa och den kortaste vägen mellan två målpunkter har avgörande betydelse.
- Framtagande av cykelplaner bör prioriteras i följande ordning:
 1. Cykelplan för Visby inklusive plan för arbetspendling med cykel, längs länsvägarna, ca 1 mil ut och in från Visby.
 2. Cykelplan för arbetspendling med cykel kring de större tätorterna.
 3. Cykelplan för arbetspendling med cykel kring de mindre tätorterna.
- En cykelled av hög internationell klass, för cykelturismens utveckling på Gotland bör planeras och förverkligas.

Kollektivtrafik

Utveckling av kollektivtrafiken är, enligt Gotlands regionala utvecklingsprogram, VISION GOTLAND 2025, en av de viktigaste faktorerna för att hela det gotländska samhället ska kunna utvecklas hållbart. Kollektivtrafiken ska vara ett konkurrenskraftigt alternativ till bilen.

En utbyggd kollektivtrafik är en grundpelare när det gäller socialt hållbar utveckling. Kollektivtrafiken knyter samman landsbygd och tätort och underlättar transporter i människors vardag, arbete och på fritiden. Att få fler gotlänningar att välja bussen framför bilen handlar inte bara om biljettpriset utan i grunden om en beteendeförändring. Gotlands kommun kan genom en väl planerad infrastruktur underlätta till en sådan beteendeförändring.

- Den fysiska planeringen ska medverka till att kollektivtrafiken blir ett realistiskt alternativ till enskilt bilåkande.
- Det är angeläget att utveckla möjligheter att snabbt och enkelt kunna växla mellan olika trafikslag, s.k. intermodala lösningar.
- Stomlinjetrafiken ska ha en enkel, rak och snabb linjesträckning som kompletteras med landsbygdstrafik för speciella behov. Där resandantalet är lågt införs anropsstyrd trafik.
- Samordning av bebyggelse- och kollektivtrafikplaneringen ska prioriteras.
- Ett antal hållplatser ska årligen byggas om till säkra, trygga och tillgängliga platser för av och påstigning.

IT-infrastrukturen

Kommunikation handlar inte bara om transporter och kollektivtrafik. Dit hör också den nya teknikens digitala möjligheter till kontakter, tillsammans med telefon- och mobiltelefonnätet. Kommunikation kan vara hur vi förmedlar Gotland utåt men också hur gotlänningar ges möjlighet att kommunicera utifrån kreativa och konstnärliga perspektiv. IT-infrastrukturen på Gotland är av stor vikt för medborgare och näringsliv.

Dagens skillnader i teknikutbud mellan stad/tätort och landsbygd är en viktig fråga som måste lösas. Den sociala verksamheten är på flera plan beroende av bredband och ett säkert mobilnät över hela ön. Sjukvård och omsorg står inför en betydande utveckling när det gäller tjänster som möjliggör egenvård via internet.

Teknikutvecklingen kommer att fortsätta inom detta område, varför det är en fråga som måste prioriteras. Idag träffas man lika mycket över nätet som i verkligheten. Möjlighet till snabb uppkoppling är en förutsättning för företagsverksamhet på landsbygden. Det är av avgörande betydelse för landsbygdens utveckling att alla har tillgång till bredband eller motsvarande 2025.

- Oavsett var man bor på Gotland ska IT-infrastrukturen vara likvärdig och av god kvalitet.

Kollektivtrafik

KONSEKVENSBESKRIVNING

Infrastruktur – transport och kommunikation

Infrastrukturen på, till och från Gotland är av stor betydelse för samhällsutvecklingen, näringslivet och gotlänningarnas möjlighet att förflytta sig och vara delaktiga i samhället. Hur vägar, transporter och kommunikationer planeras har stor betydelse för att nå målet ett långsiktigt hållbart samhälle i ett ekonomiskt, ekologiskt och socialt perspektiv.

Hamnar och flyg och fungerande kommunikationer är avgörande funktioner för en ö. Utvecklingen av Visby hamn till en mer renodlad hamn för passagerartrafik tillgängliggör större ytor för allmänheten och besökare, och bidrar till att höja Visbys attraktivitet. Godstrafikens flytt till Klintehamn och Slite ger förutsättningar för utveckling av det lokala näringslivet och samsamheten och kan medverka till inflyttning till orterna.

En inriktning mot ett miljömässigt hållbart transportsystem är en av de stora utmaningarna när det gäller ekologisk hållbarhet. Gotlands kommun har under 2009 antagit en biogasstrategi som i första hand är inriktad som drivmedel för kommunens egna fordon, köpta transporter och leasingfordon. I januari 2010 införs biogasbussar i kollektivtrafiken i Visby.

För att biogasbilar ska bli ett verkligt alternativ till konventionella bensin- och dieslbilar krävs en utbyggd struktur av tankstationer över ön.

De enskilda vägarna över ön står för en stor del av vägnätet och bidrar i hög grad till tillgängligheten, inte minst till stränder och naturområden. Att dessa vägar även fortsättningsvis hålls öppna för allmänheten är en grundläggande förutsättning för det rörliga friluftslivet och turismen.

Att utgå ifrån att förbindelsen till Färö även fortsättningsvis ska ske från Färösund är i linje med översiktsplanens övriga intentioner. En fast förbindelse mellan Färösund och Färö bidrar till att stötta serviceorten, och till att de boende på Färö får kortare restid till Färösunds kommersiella och kommunala serviceutbud. Vilka konsekvenser en fast förbindelse får måste noggrant utredas. Frågan bör även behandlas i den fördjupade översiktsplanen för Färö.

Tillgång till bredband i hemmet är i dag en viktig förutsättning för medborgarna att kunna vara delaktiga i samhället. Även mer och mer av den offentliga servicen är knuten till tjänster på internet. För företagare är ofta tillgång till bredband en förutsättning.

Kollektivtrafiken är en av grundpelarna för en social hållbar utveckling då den ger förutsättningar för olika grupper i samhället att förflytta sig och vara delaktiga i samhället och underlätta en aktiv fritid. En beteendeförändring som skulle öka antalet kollektivtrafikresenärer skulle också få positiva effekter på miljön.

Cykeln är det transportmedel som regionen vill satsa mest på i arbetet för att nå en hållbar utveckling. Ett ökat cyklande får positiva effekter för folkhälsan, inte bara utifrån perspektivet att den fysiska aktiviteten ökar, utan för att en utbyggd cykelinfrastruktur också ger en lugnare, säkrare och tryggare trafikmiljö. Ett minskat bilåkande till förmån för cyklande ger miljömässiga fördelar som renare luft och lägre bullernivåer i våra tätorter. En utbyggd cykelinfrastruktur nyttjas av fler grupper i samhället än infrastruktursatsningar för biltrafiken. Cykelleder och gångbanor kan med fördel stärka tillgängligheten och delaktigheten för personer med funktionshinder om de görs framkomliga för rullstolar, permobiler, barnvagnar etc. Översiktsplanen pekar ut Visby samt de större tätorterna som områden där cykelinfrastrukturen ska utvecklas.

Kollektivtrafiksatsningar ger kanske störst genomslag för landsbygden, medan satsningar på cykel får störst betydelse för dem som bor och arbetar i större tätorter. Att då satsa på att kunna ta med sig cykeln på bussen gör att investeringar i tätorterna även kan nyttjas av landsbygdsborna, och ett utbyggt tillgängligt och säkert kollektivtrafiknät ger förutsättningar för alla grupper i samhället, män som kvinnor, unga som gamla, att ta sig till stora delar av ön.

PLANERINGSFÖRUTSÄTTNINGAR

Infrastruktur – transport och kommunikation

Kommunikationer

Gotlands geografiska läge gör förbindelserna med omvärlden till en nyckelfråga. Färje- och flygtrafiken är Gotlands bro, tunnel, väg och järnväg till omvärlden. Kommunikations- och trafiksystemen är avgörande för många människors tillgänglighet till arbete, studier, service och fritid liksom för en stor del av näringslivets tillgänglighet till marknader och produktionsområden.

Tillgängligheten till Gotland, mätt i tid och kostnad, spelar stor roll för näringslivets lokalisering och utveckling, liksom för människors val av bostadsort och resmål.

Enligt målbilden för kommunikationer i VISION GOTLAND 2025 ska tillgängligheten till Gotland öka, kopplingen till nationell och internationell trafik stärkas och fler flyg- och färjedestinationer etableras. Dessutom ska hamnarna i Visby, Slite och Klintehamn ha full kapacitet för sina uppdrag, utvecklingen av flygplatskapaciteten ska säkras och tryggas samtidigt som kommunikationssystemen ska vara långsiktigt hållbara.

Nationella och internationella trafiksystemen

Gotland måste bättre integreras i de nationella och internationella trafiksystemen. Hamnarna och flygplatserna på fastlandet och deras vidare förbindelser är av stor betydelse för Gotland. Det gäller både person- som godstrafiken och möjligheterna att enkelt, smidigt och effektivt kunna kombinera och växla mellan olika trafikslag, tex färja, järnväg, cykel och flyg.

Bättre kopplingar till fastlandstrafiken bör medföra att Gotland i större utsträckning kan bli en del av den pågående regionförstoringen och få del av de större regionernas utbud av service, varor, utbildning, arbete och vice versa.

De viktigaste knutpunkterna är i detta sammanhang Oskarshamn, Nynäshamn, Arlanda och Bromma.

En god tillgänglighet till andra regioner och andra länder är en viktig del i arbetet att stärka Gotlands attraktions- och konkurrenskraft för de människor och verksamheter som idag finns på Gotland, men

lika viktigt för att kunna öka befolknings- och besöksantalet och för att utveckla näringslivet. Tillgängligheten är även grundläggande för att utveckla Gotlands attraktionskraft i Östersjöregionen.

Länsplanen för regional transportinfrastruktur

Planeringen av transportinfrastrukturen sker till stor del genom *Länsplanen för regional transportinfrastruktur*, vilken Gotlands kommun har ansvar för att ta fram och fastställa.

I länsplanerna fördelas statliga medel främst till och kring de statliga vägarna. I viss utsträckning kan också de statliga medlen användas till kommunala trafikinvesteringar.

Infrastrukturplaneringen bedrivs normalt med intervaller om fyra år (en mandatperiods längd). Genomförandet av planen är beroende av årliga beslut om tilldelning av statliga medel, liksom kommunala beslut och medel. Insatser och åtgärder genomförs i första hand av Vägverket och tek-

niska nämnden. Nu gällande plan fastställdes av kommunfullmäktige i april 2004.

Kommunstyrelsen har den 26 oktober 2009 överlämnat *Förslag till länsplan för regional transportinfrastruktur för perioden 2010–2021* till Näringsdepartementet.

I den nationella planen ingår satsningar som bl.a. genomförs i regionerna. Det gäller miljöåtgärder såsom buller, landskap, vatten, förorenad mark och tätortsmiljöer. Var åtgärder ska genomföras bestäms årligen utifrån inventeringar som Vägverket svarar för. Det gäller också drift och underhåll av och bärighet på enskilda vägar. En eventuell fast förbindelse till Färö ska också bekostas med nationella medel.

I förslaget till länsplan ingår investeringar i och kring det statliga vägnätet för ökad säkerhet, trygghet och tillgänglighet. Motsvarande satsningar görs genom bidrag på det kommunala väg- och gatunätet. I planen ingår även satsningar genom bidrag på regionala kollektivtrafikanläggningar, vilket för Gotlands del avser hamnarna.

Viktiga utgångspunkter för infrastrukturplaneringen är bl.a. målen för transportpolitiken, energi- och klimatmålen, infrastrukturpropositionen, Framtidens resor och transporter 2008/09:35, ett trafikslagsövergripande förhållningssätt

En viktig utgångspunkt är även regionernas visioner, övergripande mål och strategiska inriktning för kommunikationerna som i Gotlands fall beskrivs i VISION GOTLAND 2025.

Flygtrafiken

Flygförbindelserna till och från Gotland är på grund av ö-läget av central betydelse för tillgängligheten till Gotland. Det gäller i särskilt hög grad för näringslivet och inte minst besöksnäringen men också för Gotlands invånare.

Gotland har reguljär flygtrafik året runt: dagligen till Bromma och Arlanda, till Norrköping under vardagar och kring helgerna till Skavsta och Ängelholm. Under sommarsäsongerna ökar antalet destinationer kraftigt, under 2009 med tex Göteborg, Sundsvall, Helsingfors, Oslo och Hamburg. Antalet flygpassagerare har under den senaste tioårsperioden varierat kring 300 000 personer, och var som högst föregående år.

Flygets betydelse för Gotland gör att Visby flygplats har en strategisk roll. Flygplatsen ingår i det nationella basutbud som staten har ansvar för enligt ett beslut av riksdagen år 2008. Detta basutbud ska bl.a. säkerställa en grundläggande interregional tillgänglighet i hela landet. Transportstyrelsen har nyligen föreslagit att dessa flygplatser ska vara riksintressen. Visby flygplats är sedan tidigare utpekad som område av riksintresse, vilket syftar till att skydda flygplatsens verksamhet.

Hamnarna

I VISION GOTLAND 2025 är ett av målen att hamnarna i Visby, Slite och Klintehamn ska ha full kapacitet för sina respektive uppdrag gällande färje-, gods-, fritids- och

kryssningstrafik. Verksamheterna i dessa hamnar ska renodlas och utvecklas.

Den inre hamnen i Visby hamn är ett av de mest besökta områdena med bl.a. kajpromenadstråk, kongresshall, högskola, bibliotek och Almedalen. Området är också en huvudentré mot världsarvet Visby innerstad. För att stärka besöksnäringens utveckling i Visby måste godshantering i den inre hamnen flyttas.

Avsikten är att flytta godshantering till Klintehamn och Slite där de företag som idag använder Visby hamn har sin bas och där också den mer direkta närheten till råvarorna finns.

I en förstudie, Resecentrum Gotland, utreds för närvarande hur en sådan flytt bör gå till. I förstudien ses också på förutsättningarna att skapa säkrare och tillgängligare trafikmiljöer i, till och från hamnområdet i Visby samt möjligheterna att skapa ett resecentrum.

Visby är ett populärt besöksmål för kryssningstrafiken i Östersjöområdet och en av de mest besökta hamnarna i Sverige. Antalet anlöp har dock kraftigt minskat de senaste åren, på grund av att hamnen inte är tillräckligt djup och att manöverutrymme saknas för de allt större fartygen.

De större fartygen tvingas idag att ligga på redan och väderleksförhållandena avgör om det går att få iland passagerarna eller inte. Den osäkerheten gör att Visby hamn i många fall väljs bort som destination. Förutsättningarna att få till stånd en kryssningskaj i Visby är under utredning.

Kappelshamn har tidigare fungerat som reservhamn för färjetrafiken. De färjor som används för dagens färjetrafik är dock för stora för att använda hamnen. I nuvarande koncessionsavtal finns inga krav på att reservhamn ska finnas.

Gotlands kommun anser dock att en reservhamn är högst angelägen, kanske inte så mycket för att användas vid svåra väderförhållanden, som för risken för avbrott i trafiken på grund av eventuella oljeutsläpp eller haverier som kan inträffa i Visby hamn. Sådana avbrott skulle mycket snabbt leda till svåra komplikationer, inte minst för näringslivet och godstransporterna till och från Gotland, men även för persontransporterna. Kommunen anser därför att Slite hamn kan bli en lämplig reservhamn för färjetrafiken. Slite hamn byggs för närvarande om för att användas av Nord Stream under en period. Kommunen anser att de tillkommande krav som färjetrafiken ställer för att färjetrafiken ska kunna använda Slite hamn som reservhamn bör tillgodose. Slite hamn blir därmed en hamn med större potential som bör tillvaratas. En ambition från kommunens sida är att Slite hamn ska kunna användas för trafik österut, företrädesvis passagerartrafik under de turismintensiva perioderna.

Viktiga frågor på längre sikt är anpassningen av Visby hamn till ett eventuellt förändrat tonnage på grund av framtida upphandlingar, bränslehantering till färjorna och större åtgärder för att förbättra miljön.

Vägar och gator

Möjligheterna att anpassa och utveckla standarden på vägnät och gator på Gotland för snabba och säkra transporter och resor med olika trafikslag är viktigt för näringslivets utveckling, turism, invånarnas möjligheter att färdas till arbete, utbildning, service, rekreation samt att upprätthålla sociala kontakter och att delta i samhällslivet i övrigt.

Vägarna delas in i statliga vägarna, kommunala gator och vägar och enskilda vägar. Många av vägarna och gatorna har en betydligt högre trafikmängd under sommaren än under övriga årstider.

De statliga vägarna

Vägverket är väghållare för det statliga vägnätet, det vill säga alla vägar utanför tätbebyggt område med undantag av enskilda vägar.

Primära och sekundära länsvägar

De primära länsvägarna har bitvis god standard men en del sträckor är smala eller har dåliga sidområden där träd, stenar mm nära vägen utgör en trafiksäkerhetsrisk. Vissa vägsträckor är krokiga och har många utfarter med dålig sikt. Många oskyddade trafikanter går och cyklar på smala vägrenar längs dessa vägar.

De sekundära länsvägarna är ofta smala landsvägar med vägbredder mellan 6 och 7 meter, ibland smalare.

Kommunala gator och vägar

Gotlands kommun är väghållare för vägarna i Slite, Hemse, Klintehamn och Visby. Övriga "tätortsvägar", som inte är statliga, är enskilda vägar som tex alla vägar inom Vibble och Ljugarn.

Gotlands kommun sköter genom, frivilligt åtagande, vägunderhållet inom ett flertal av tätorterna på Gotland. Detta betyder inte att kommunen är juridisk väghållare. Detta åtagande är beslutat av tekniska nämnden och kan omprövas.

Tekniska nämnden har beslutat om vilka orter som ska vara tätbebyggt område i enlighet med trafikförordningen 10 kap 1 § 3, 3 § 1 a. Inom dessa områden beslutar kommunen om hastighet, stannande och parkering oavsett vem som är juridisk väghållare. Dessa beslutade tätbebyggda områden är:

- Färösund, Lärbro, Slite, Tingstäde, Visby, Österby, Terra Nova, Djuplunda, Roma, Vibble Östra, Vibble Västra, Klintehamn, Ljugarn, Hemse och Burgsvik.

Det finns idag inga planer på att ändra på kommunens åtagande inom tätorterna. I stort sett samtliga tätorter genomkorsas av statliga vägar. Samverkan mellan Vägverket och kommunen är viktig för att skapa säkra, trygga och trevliga gatumiljöer i de gotländska tätorterna.

Enskilda vägar

På Gotland sköter kommunen i någon form i stort sett alla enskilda vägar. Merparten utgörs av enskilda vägar med statsbidrag, cirka 83 mil. Utöver detta finns cirka

34 mil enskilda vägar utan statsbidrag där kommunen står för snöröjning och 8 mil enskilda vägar som leder till bad- och besöksplatser som kommunen underhåller för sommarbruk.

De enskilda vägarna har stor betydelse för näringsliv och boende på landsbygden och är viktig för en fortsatt utveckling av dessa delar av Gotland. Framtiden för de enskilda vägarna är även en viktig fråga för det gotländska samhället i övrigt.

Standarden på det enskilda vägnätet är både plan- och bärighetsmässigt låg. En översyn behöver genomföras för att komma fram till vilken standard de olika kategorierna av enskilda vägar bör ha.

Enskilda vägar som utgör genomfartsvägar mellan statliga vägar bör särskilt ses över. Bedöms de ha särskild stor betydelse bör en diskussion om eventuellt statligt övertagande ske.

På Gotland finns flera tätbebyggda områden utanför tätorterna. Dessa bostads-/fritidsområden är planlagda men kommunen är inte huvudman. För framtiden är det av vikt att dessa områden bildar eller har kvar sina gemensamhetsanläggningar och att det tydligt framgår vem som är huvudman för gatorna.

Tekniska nämnden har beslutat att ta fram ett planeringsunderlag för enskilda vägar. Underlaget ska innehålla en kategorisering och prioritering av utvecklingen för enskilda vägar med statsbidrag. Det ska innehålla olika typer av vägar, som näringslivs-, besöks- och genvägar.

Fast förbindelse till Fårö

I inriktningsarbetet inför den nya transportinfrastrukturplanen har frågan om en fast förbindelse mellan Fårö och det Gotländska fastlandet åter väckts. Gotlands kommun ställer sig, i planen, positiv till att färjetrafiken mellan Fårösund och Broa på Fårö ersätts med en fast förbindelse.

Fordonstrafiken över Fårösund har ökat och i dag skeppas ca 358 000 fordon över sundet vilket motsvarar ca 980 fordon per dygn. 1996 var det totala antalet fordon 309 000. På sommaren är det ofta långa köer i väntan på färjan på vardera sidan av sundet.

En fast förbindelse till Fårö har diskuterats länge och varit föremål för ett flertal utredningar. Den senaste förstudien genomfördes 1996. En lokal opinionsundersökning genomfördes 1998 som resulterade i en majoritet för nej-sidan. Sedan dess har serviceutbudet på Fårö minskat och möjligheten har därför intresset och behovet av en fast förbindelse ökat.

Kollektivtrafik

Utveckling av kollektivtrafiken är, enligt Gotlands regionala utvecklingsprogram, VISION GOTLAND 2025, en av de viktigaste faktorerna för att hela det gotländska samhället ska kunna utvecklas hållbart. Kollektivtrafiken ska vara ett konkurrenskraftigt alternativ till bilen.

För att kollektivtrafiken ska bli ett verkligt alternativ till privat bilåkande krävs att

den upplevs som prisvärd med hög turtäthet, tillgänglighet och bekvämlighet. En väl fungerande kollektivtrafik är betydelsefull för regionförstoringen, ”att krympa avstånden”, på Gotland.

Viktigt är också en satsning på säkerhet kring kollektivtrafiken, framför allt vid av- och påstigning.

Gotlands spridda boendestruktur gör att bilberoendet kommer att fortsätta att vara högt. Ett sätt att öka kollektivtrafikresandet, bla för denna grupp, är att utveckla möjligheter att snabbt och enkelt kunna växla mellan olika trafikslag, sk intermodala lösningar.

Tekniska nämnden antog i april 2009 en strategi för utvecklingen av kollektivtrafiken på Gotland, med syftet att tydliggöra hur kollektivtrafiken på Gotland ska utvecklas mot de mål som finns i det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025, samt att resandet ska öka med minst 2 procent per år.

Strategin består av ett utvecklat stomlinjenät, landsbygdstrafik och anropsstyrd tra-

fik. Vidare samordnas bebyggelse- och kollektivtrafikplaneringen, miljökrav ställs vid utveckling av trafiken samt utökad uppföljning av mål.

Stomlinjetrafiken ska ha en enkel, rak och snabb linjesträckning som kompletteras med landsbygdstrafik för speciella behov. Där resandantalet är lågt införs anropsstyrd trafik.

I genomsnitt kommer sex hållplatser per år att byggas om till säkra, trygga och tillgängliga platser för av- och påstigning.

Cykelvägar

Cykeltrafiken är tillsammans med gångtrafiken de trafikslag som enligt det regionala utvecklingsprogrammet bör prioriteras högst i arbetet för en hållbar utveckling på Gotland. Målsättningen är att cykelåkandet ska öka med 30 procent över en 15-årsperiod.

I energiplan för ekokommun Gotland framhålls att energieffektiva transportlösningar ska eftersträvas. Ett långsiktigt hållbart transportsystem måste klara de krav som människan och naturen kräver. Här har cykeln en given plats. Den har många och självklara fördelar: den kräver lite utrymme, den är energisnål, bullrar inte och medför inga luftföroreningar. Cykeln som transportmedel har också betydande positiva effekter på folkhälsan.

En ökad andel cykeltrafik på längre sträckor kräver samverkan mellan olika aktörer så att cykeln i högre grad kan fungera som en länk i hela resan, till exempel mellan bostaden och bussen eller från infartsparkeringen till arbetsplatsen. Cyklister ska därför erbjudas bra och säkra cykelparkeringar nära viktiga målpunkter, med möjlighet att låsa fast cykeln i ramen. Det finns idag inga riktlinjer för behovet av cykelparkering vid olika målpunkter, så som det finns för bilparkering. Krav på parkeringstal för cykelparkering ska därför ställas i samband med framtida bygglovgivning. Möjligheten att i större utsträckning kunna ta med cykeln i samband med kollektiva transporter är ytterligare en insats som bidrar till att öka cykelns aktionsradie, men som också ökar kollektivtrafikens konkurrenskraft eftersom dess upptagningsområde blir större.

Enligt det regionala utvecklingsprogrammet är tillgängliga, trygga och väl upplysta cykelvägar ett sätt att underlätta för gång- och cykeltrafik. På Gotland, framför allt i Visby, prioriteras arbetet med att säkra gång- och cykeltrafiken till och från arbetsplatser, skolor och affärscentra. Gångvägar i anslutning till busshållplatser bör särskilt beaktas ur trygghets- och säkerhetssynpunkt, det gäller för både landsbygd och tätort.

I den fördjupade översiktsplanen för Visby finns början till en cykelplan för Visby. I den redovisas ett huvudnät för cykelvägar i Visby. Förslaget omfattar cirka 20 km nya cykelvägar. Genom en utbyggnad av cykelvägnätet får man en sammanhängande struktur som erbjuder säkra skolvägar och bra möjlighet till arbetspendling. Målet är att minska biltrafiken i Visby.

Sedan länge är cykling också en viktig del i turismen på Gotland. På många under sommaren högtärfikerade sträckor trängs, under sommaren, både cyklister och bilister på smala vägar. Den cykelled som anlagts mellan Visby och norr om Västergarn har dock förbättrat säkerheten och tillgängligheten radikalt, för både pendlare och turister. Även den kommande cykelleden längs Lummelundsväg till Lummelundagrottorna väntas få samma positiva effekter. En heltäckande cykelled på Gotland skulle ytterligare gagna cykel- turismen.

Tätorterna

I tätorterna behövs åtgärder för att öka tillgängligheten och tryggheten som hör nära samman med olika trafiksäkerhetsåtgärder.

Exempel på åtgärder som ökar tillgängligheten är att förbättra trafikmiljön eller

bygga gång- och cykelbanor för att säkra barns skolvägar och underlätta för arbetspendling med cykel eller kollektivtrafik. Andra viktiga tillgänglighetsåtgärder är att anpassa busshållplatser för funktionshindrade.

Kommunala gator kan göras trafiksäkrare och mer tillgängliga genom hastighetsreducerande gång- och cykelpassager eller hastighetsreducerande sträckor, lägre hastighetsgränser vid blandtrafik och separerade gång- och cykelvägar. Korsningar kan ges en säkrare utformning för fordonstrafikanter.

I satsningar på tätorterna kan också miljöåtgärder ingå, bidrag för tex bulleråtgärder och vattenskydd.

Trafiksäkerhet

Riksdagen beslutade 1997 att Nollvisionen ska utgöra grund för trafiksäkerhetsarbetet i Sverige. Det innebär att det långsiktiga målet är att ingen ska dödas eller skadas allvarligt till följd av trafikolyckor. Vägtransportsystemets utformning och funktion ska anpassas till de krav som följer av detta.

Regeringen har i mars 2009 föreslagit ett nytt etappmål för trafiksäkerheten som innebär att antalet dödade i trafiken bör halveras mellan år 2007 och år 2020. Det motsvarar högst 220 dödade år 2020. Regeringen föreslår också att målet om antalet allvarligt skadade i trafiken reduceras med en fjärdedel. Målen presenterades i regeringens proposition 2008/09:93.

Underlaget för förslaget är rapporten Målstyrning av trafiksäkerhetsarbetet, publikation 2008:31, som Vägverket tog fram på uppdrag av regeringen i april 2008. Uppdraget var att föreslå ett nytt etappmål för trafiksäkerhetsutvecklingen samt att ta fram underlag för det fortsatta trafiksäkerhetsarbetet enligt Nollvisionen. De regionala infrastrukturplanerna bör omfatta de områden som kräver fysiska åtgärder, dvs indikatorerna: hastighetsefterlevnad på de statliga respektive de kommunala vägarna och säkra statliga vägar, kommunala vägar och gator, gång- och cykelpassager och korsningar.

Hastighetsefterlevnad

Ökad hastighetsefterlevnad har effekt på olycksrisken men framför allt på risken att dödas eller skadas. Införande av ett nytt system för hastighetsgränser kan i sig innebära stora förändringar av efterlevnaden. Trafiksäkerhetseffekten är en produkt av hur det nya systemet för hastighetsgränser tillämpas och hur reglerna efterlevs.

Säkra statliga vägar

Vägarna kan göras säkrare genom fysiska vägutgångar tex mötesseparering med mitträcke eller räfflad mitträmsa plus heldragen mittlinje och bättre anpassning av hastighetsgränser till vägens säkerhetsstandard.

Korsningar kan göras säkrare genom att byggas om till cirkulationsplatser, för-

ses med vänstersvängsfickor m.m. I tätorter kan säkra gång- och cykelpassager öka tillgängligheten och trafiksäkerheten för de oskyddade trafikanterna.

Hastighetsöversynen

Under 2009 har Vägverkets regioner gjort en översyn och föreslagit hastighetgränser för det statliga vägnätet utifrån det nya hastighetsgränssystemet. Översynen omfattar i huvudsak vägar med hastighetsgränser över 70 km/tim.

90-vägar som klassas som mindre säkra får hastigheten 80 km/tim. Det handlar om vägar som saknar mitträcke, har farligt sidoområde med till exempel träd, stenar och branta slänter, är smala eller har dålig sikt. Vägar som i dag har 70 km/tim och är viktiga transportstråk kan eventuellt få höjd hastighet till 80 km/tim.

Vägverkets inventering för Gotland visar att många sidoområden längs med de gotländska vägarna är undermåliga och att rensning eller uppsättning av sidoräcken skulle öka trafiksäkerheten.

Enligt de nya reglerna kan få vägar behålla 90 km/tim, utan mycket omfattande insatser. De vägar som enligt de nya reglerna i fortsättningen ska ha 90 km/tim måste åtgärdas inom en treårsperiod.

För Gotlands del är snabb och säker framkomlighet på de gotländska vägarna en mycket viktig fråga för att fortsatt kunna utveckla näringslivet och öka boendet över hela Gotland. Målsättningen att utveckla länsvägarna till snabba och säkra matarvägar behöver uppnås för att krympa avstånden på Gotland. Den låga preliminära planeringsramen i transportinfrastrukturplanen för Gotland gör det dock svårt att uppnå den målsättningen under planperioden.

Av kommunens remissvar angående förslaget till nya hastighetsgränser framgår att kommunen förutsätter att statliga medel i sin helhet skjuts till för att genomföra trafiksäkerhetshöjande åtgärder med anledning av hastighetsöversynen. Av remissvar framgår även att kommunen förutsätter att beslut om tidsplan, förslag till åtgärder och hur dessa ska finansieras kommer att presenteras och redovisas för kommun innan eventuella förändringar genomförs. Gotland kan inte riskera att vägar som nu får en hastighet på 80 km i timmen inom några år sänks till 70 km i timmen för att nödvändiga förbättringar inte har genomförts.

Rast- och informationsplatser

Inom ramen för transportinfrastrukturplanen finns även möjligheter att anlägga rast- och informationsplatser. Det har tex gjorts vid Källdagen norr om Burgsvik.

Tidigare inventeringar har framhållit Slite, sträckan Krusmynta – Lummelunda och sträckan Västergarn – Fröjel som lämpliga platser för rast- och informationsplatser.

10. VINDBRUK

plan med strategier och riktlinjer

Storskalig produktion av förnyelsebar energi är i de flesta fall både arealkrävande och har en omgivningspåverkan, vare sig det handlar om vindbruk, solenergi, vågkraft eller odling av energigrödor.

Av målen i VISION GOTLAND 2025 framgår att Gotland 2025 har en lokal energiförsörjning som är klimatneutral och bygger på en hög andel av lokalt producerad förnyelsebar energi och att möjligheterna ligger i att utnyttja potentialen för bioenergi, vindbruk och solenergi.

Dessutom behandlas frågorna ingående i såväl Energiplan (Energi 2010) som i Miljöprogram för Ekokommun Gotland 2008-2012 samt i Strategi och handlingsplan för införande av biogas som drivmedel i Gotlands kommun.

Även om efterfrågan på lämplig mark för anläggningar för förnyelsebar energiproduktion idag är liten, med undantag för vindbruket, bör kommunen planmässigt förbereda sig på en sådan efterfrågan.

■ Kunskaps- och planeringsunderlag för planering av större solenergi- och vågkraftanläggningar samt för planering av infrastruktur för biogas bör tas fram.

Strategier och riktlinjer för vindbruk

Se karta sid 114

På Gotland finns många och höga värden som är angelägna att bevara eller att bruka. Ett sådant värde är Gotlands goda förutsättningar för vindbruk.

Gotland har i jämförelse med övriga Sverige bra vindförhållanden. Gotland har med sitt geografiska läge även nära till de stora befolkningskoncentrationerna i södra Sverige och via den planerade sjökabeln till det svenska fastlandet, goda anslutningsmöjligheter till det svenska stamnätet för den producerade vinden.

Vindbruket på Gotland har till stor del utvecklats lokalt och har en bred lokal ägarförankring. Det är cirka 2 000 personer boende på Gotland som på ett eller annat sätt har ett ägarintresse i det gotländska vindbruket. Vindbruket bidrar också till utvecklingen av andra delar av det lokala näringslivet. En utveckling av vindbruket kommer att skapa ett betydande och nödvändigt sysselsättningstillskott till det gotländska samhället (se även avsnitt om utveckling av det lokala näringslivet, sidan 69).

Vindbruket på Gotland är ett betydande intresse både från det lokala och nationella perspektivet. Utpekade riksintresseområden för vindbruk är, utöver grundkriterierna, avvägda med avseende på hänsynsavstånd till bostäder (1 000 meter). De utpekade riksintresseområdena är därför särskilt starkt motiverade.

Vindbruket finns med i bilden av en hållbarare värld, samtidigt innebär det en påverkan på människor, flora och fauna och det existerande landskapet.

I detta kapitel redovisas underlag, avvägningar och riktlinjer för utbyggnad av vindbruk i Gotlands kommun. Till riktlinjerna finns översiktsplanens plankarta. Riktlinjerna är uppbyggda på följande sätt:

- På plankartan redovisas de områden och platser som anses lämpliga att pröva för utbyggnad av vindbruk.
 - Vindbrukets intressen ska med angivna undantag tillgodoses inom dessa områden. Det innebär att andra bevarande- och exploateringsintressen inom dessa områden inte alltid kan prioriteras.
 - Vissa av dessa områden är även utpekade som områden av riksintresse för vindbruk, vilket ger dem särskild status.
 - För områden utpekade som lämpliga för generationsväxling av vindbruk gäller särskilda riktlinjer.
 - För områden och platser utanför de utpekade områdena på plankartan gäller också särskilda riktlinjer.
 - För det havsbaserade vindbruket gäller särskilda riktlinjer.
 - I redovisningen pekas även ett antal sk utredningsområden ut som ur många aspekter bedöms ha goda egenskaper för vindbruk, men som på grund av motstående försvarsintressen i dagsläget inte är möjliga att ta i anspråk för vindbruk. Vidare finns områden utpekade som dels på grund av motstående försvarsintressen, dels motstående intressen från civilflyget innebär begränsningar för vindbruket i dessa områden. Även dessa områden är att betrakta som utredningsområden. Kommunens inriktning är att dessa områden ska möjliggöras för vindbruk i större skala.
 - I översiktsplanen finns även redovisat områden eller kategorier av områden, där vindbruk inte anses lämpligt.
- Efter avvägningar och riktlinjer redovisas ett planeringsunderlag.

Målsättning

Målsättningen för utbyggnaden av vindbruk i Gotlands kommun på land och inom kommunens vattenområden är en årsproduktion i storleksordningen 2,5 TWh el.

Resultat av inventering

Av den inventering av land- och vattenområden som har genomförts inom ramen för översiktsplanen är bedömningen att den uppsatta målsättningen bör vara möjlig att uppnå.

Definition av mindre och större vindkraftverk

- Bygglovfria vindkraftverk har en rotordiameter mindre än 3 m och en totalhöjd lägre än 20 m. Dessa verk ska placeras på ett avstånd från fastighetsgränsen som är längre än verkets totalhöjd.
- Som mindre vindkraftverk räknas även så kallade "Gårdsverk" med tornhöjd max 35 m.
- Som större vindkraftverk räknas verk med tornhöjder högre än 35 m.

Definition av enstaka, mindre grupp, större grupp och park

- Enstaka vindkraftverk innebär ett vindkraftverk.
- En mindre grupp av vindkraftverk omfattar 2–6 vindkraftverk.
- Med större grupp av vindkraftverk avses 7–9 vindkraftverk.
- En vindkraftpark består av tio eller fler vindkraftverk.

Se karta sid 114

Områden och platser för vindbruk med hänsyn till övergripande mål och andra allmänna intressen

Syftet är att vindbruket ska byggas ut inom utpekade områden och på utpekade platser på plankartan. Etablering av vindbruk utanför kan dock i vissa fall medges. För de eventuella fall detta gäller ska dock samma avvägningar och riktlinjer gälla som för utpekade områden och platser. (Det kan röra sig om lämpliga platser som av olika skäl har förbisetts vid framtagande av översiktsplanen eller att det sker betydande förändringar av de värden i urvalskriterierna som begränsar vindbruket.)

■ När vindkraftverk prövas på platser som inte är utpekade på plankartan ska:

1. samma utgångspunkter gälla som för utpekade områden utanför riksintresseområden för vindbruk (se under rubriken Områden på land/Avvägningar, sidan 112).
2. dessa kunna uppfattas som åtskilda i landskapet, både i förhållande till befintliga vindbruksetableringar och till platser eller områden för vindbruk som är utpekade i översiktsplanen. Avståndet bör inte understiga 3 km.

■ I det fall vindkraftverk prövas nära befintliga verk ska de tillkommande verken gå att läsa ihop med redan uppförda verk till något som bedöms utgöra en helhet, dvs att även den sammansatta gruppen passar in i landskapsrummet och att det går att uppfatta en ordning i helheten.

■ På grund av samma orsaker som ovan kan det inträffa att utpekade platser och områden kan försvinna respektive minska i storlek i förhållande till vad som redovisas i översiktsplanen.

Gränserna för de utpekade områdena för vindbruk ska bedömas med samma mått av flexibilitet som finns i riktlinjerna för hänsynsavstånd mellan vindkraftverk och bostad. I dessa riktlinjer finns ett visst utrymme för kortare avstånd än normalavståndet 1 000 meter. Det innebär att i de fall, ett kortare hänsynsavstånd bedöms lämpligt, kan det att inträffa att vindkraftverk kommer att placeras i den buffertzonen som markerar 1 000 meter till bostäder, dvs det kan tyckas "utanför" det på plankartan utpekade området. Detta ska inte betraktas som undantag eller avvikelse från planen, utan som en möjlig konsekvens av riktlinjerna.

Översiktsplanen garanterar inte att de platser eller områden som pekats ut för vindbruk efter genomförda provningar sammantaget fortfarande kommer att anses lämpliga för det tänkta projektet. Översiktsplanens juridiska status medger inte sådana garantier.

Vindbruket på Gotland bör byggas ut på ett sådant sätt att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas så optimalt som möjligt.

Områden på land Avvägningar

För att få fram lämpliga områden för vindbruk på land har följande utgångspunkter för avvägningar använts. Angivna kriterier är utgångspunkter, vilket innebär att mindre avvikelser från en strikt tillämpning förekommer.

- Hänsynsavstånd på 1 000 meter från befinthliga och bygglovgivna bostäder.
- 2 000 meter mellan vindkraftverk och kyrka.
- 2 000 meter mellan vindkraftverk och samlad bebyggelse eller detaljplaner för bostadsbebyggelse.
- 3 000 meter mellan avgränsade etableringar av vindkraftverk.
- Översiktsplanens strategier och riktlinjer för bebyggelseutvecklingen på Gotland.
- Översiktsplanens strategier och riktlinjer för tätortsutveckling.
- Översiktsplanens strategier och riktlinjer för näringslivets utveckling i allmänhet och turismnäringens och jord- och skogsbruket utveckling i synnerhet.
- Natur- och kulturmiljövårdens och det rörliga friluftslivets intressen i allmänhet och dess riksintressen i synnerhet.
- Riksintressen enligt 3 och 4 kap MB.
- Turismens värdeområden.

Efter avvägning kan utpekade områden delas in i sju områdestyper på land:

- typ 1.** Områden inom riksintresseområde för vindbruk
- typ 2.** Områden utanför riksintresseområde för vindbruk
- typ 3.** Enstaka verk eller par av verk
- typ 4.** Befintliga vindbruksområden som bör generationsväxlas
- typ 5.** Områden med höjdbegränsningar på grund av flygradar och det militära flyget.

typ 6. Områden för vindbruk med för vindbruket begränsande motstående försvarsintressen. (Kommunens inriktning är att dessa områden bör möjliggöras även för vindbruk i större skala.)

typ 7. Utredningsområden för vindbruk med företrädesvis motstående försvarsintressen, där vindbruk i dagsläget inte är möjligt. (Kommunens inriktning är att dessa områden bör möjliggöras för vindbruk.)

Områden typ 1

De områden som i maj 2008 pekades ut av Energimyndigheten som riksintresse för vindbruk upptar en landyta på 170 km². Dessa utgör, med undantag av Natura 2000-områden inom dessa områden samt områden inom det område som berörs av väderradarstationen i Åse, områden typ 1 (Områden inom riksintresseområde för vindbruk).

Vindbruket har i kraft av riksintresse ett visst företräde framför andra allmänna intressen, som inte själva är utpekade som riksintressen, i dessa områden. Vindbruket kan även, i kraft av riksintresse och efter avvägning, lämnas företräde framför andra riksintressen. Vid etablering av vindbruk ska dock sådan hänsyn tas till andra allmänna intressen att eventuella skador på dessa begränsas.

Det är inom dessa områden som större grupper av vindkraftverk (7–9 verk) eller vindkraftparker (fler än 10 verk) i första hand bör komma till.

- Inom områden typ 1 bör i första hand större grupper av vindkraftverk eller vindkraftparker byggas.

Områden typ 2

Inom utpekade områden utanför riksintresseområden för vindbruk (områden typ 2) bedöms framkomligheten för nya vindbruksetableringar vara goda. Dessa platser är till en del avvägda mot andra intressen.

Vindbruket ska på dessa platser inte påtagligt skada andra riksintressen. Vindbruket ska även ta sådan hänsyn till andra allmänna intressen att eventuella skador på dessa begränsas.

Det är inom dessa områden som mindre grupper av vindkraftverk (2–6 verk) till större grupper (7–9 verk) av vindkraftverk bör komma till.

- Inom områden typ 2 bör i första hand mindre grupper till större grupper av vindkraftverk byggas.

Områden typ 3

Gotlands kommun bedömer att även om en koncentration av vindbruket bör eftersträvas när vindbruket byggs ut i stor skala så går det inte att helt utesluta en viss utbyggnad av enstaka eller par av verk. Gotlands kommun bedömer därför att det är en bättre planering att i förväg peka ut

tänkbara platser även för enstaka etableringar som inte konkurrerar med områden för större etableringar och som bättre passar in i helheten än att inte göra det.

De utpekade platserna är till en del avvägda mot andra intressen. Vindbruket ska på dessa platser inte påtagligt skada andra riksintressen. Vindbruket ska även ta sådan hänsyn till andra allmänna intressen att eventuella skador på dessa begränsas.

Länsstyrelsens utlåtande:

Länsstyrelsens bedömning är att det är viktigt att vindkraftsutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas. Länsstyrelsen kvarstår vid de synpunkter som lämnades i samrådet att områden av typ 3, för enstaka verk, ska utgå ur planen.

- Det är på dessa platser (Områden typ 3) som enstaka och par av vindkraftverk av bör komma till.

Områden typ 4

- Områden typ 4 är områden där generationsväxling för vindbruk bör ske.

Områden typ 5

- Områden med höjdbegränsningar på grund av flygradar och det militära flyget.

Områden typ 6

Områden för vindbruk med företrädesvis motstående försvarsintressen i form av väderradaranläggningen i Åse. Inom dessa områden är möjligheterna för vindbruk i dagsläget kraftigt begränsade. Inom 5 km runt väderradarstationen tillåts inga vindkraftverk. Inom intervallet 5–20 km från väderradarstationen ska samråd ske med försvarsmakten för etableringar av två eller fler vindkraftverk. Försvarsmakten samverkar med SMHI i dessa yttranden.

Kommunens inriktning är att dessa områden ska möjliggöras även för vindbruk i större skala.

- Områden typ 6 ska i planeringen betraktas som potentiella framtida utbyggnadsområden för vindbruk. Annan exploatering inom dessa områden som kan äventyra denna potential ska hanteras restriktivt.

Områden typ 7

Inom utpekade utredningsområden för vindbruk med företrädesvis motstående försvarsintressen (områden typ 7) är det i dagsläget inte möjligt att etablera vindbruk.

Dessa områden har dock från vindbrukets sida sett i allmänhet goda förutsättningar. Bedömningen är att dessa områden, fränsett försvarets intressen, till och med i flera avseenden kan anses lämpligare

för vindbruk än några av de ovan utpekade utbyggnadsområdena.

Försvarsmaktens intressen kan över tiden förändras. Områden typ 7 ska därför betraktas som potentiella framtida utbyggnadsområden för vindbruk, i det avseendet att annan exploatering inom dessa områden, som kan äventyra denna potential, ska hanteras restriktivt.

Kommunens inriktning är att dessa områden bör möjliggöras även för vindbruk i större skala.

Gotlands kommun bedömer att dessa områden bör provas ut som områden av riksintresse för vindbruk (Skälen finns utvecklade i kapitlet om riksintressen under rubriken Förslag till revidering av riksintressen för vindbruk, sidan 32).

- Områden typ 7 ska i planeringen betraktas som potentiella framtida utbyggnadsområden för vindbruk. Annan exploatering inom dessa områden som kan äventyra denna potential ska hanteras restriktivt.

Områden på land som inte kan anses lämpliga för vindbruk

Vindkraftverk bör inte byggas:

- på Gotska Sandön,
- inom Natura 2000-områden,
- inom de områden som pekats ut i 4 kap 4 § MB, dvs på Färö, Östergarn, Storsudret och utmed Gotlands kust, med undantag av redan etablerade platser,
- inom natur- och kulturresevat med enstaka undantag av Naturresevatet Gotlandskusten (t.ex. Näsudden och Smöjen)
- inom djurskyddsområden,
- inom biotopskydd,
- inom utpekade riksintresseområden enligt 3 kap MB för naturvärden, kulturmiljövärden och det rörliga friluftslivet, dock med möjliga undantag inom riksintresseområden för vindbruk enligt 3 kap MB, inom redan etablerade områden för vindbruk, som i planen är utpekade som lämpliga för generationsväxling av vindbruk samt enstaka utpekade undantag,
- i närheten av kyrkor och
- inom områden med vindbruk som inte anses lämpliga för generationsväxling.
- Inom områden av riksintresse för totalförsvaret, där en förenlighet med totalförsvarets intressen inte är möjlig.

Gotska Sandön är nationalpark och bör därför lämnas utan etablering av vindbruk (Sandön har däremot i övrigt ypperliga förutsättningar för vindbruk för självförsörjning av el).

Natura 2000-områden är utpekade som områden av riksintresse med stöd av 4 kap MB. Det innebär att påtaglig skada på de utpekade värdena inte ska vägas mot andra intressen, inte ens ett riksintresse utpekat med stöd av 3 kap MB, exempelvis vindbrukets riksintressen. Riksintressen enligt 4 kap MB har alltid företräde.

Att en etablering av vindbruk inom ett Natura 2000-område ska bedömas som påtaglig skada på riksintresset är mycket stor.

Natur- och kulturresevat med enstaka undantag av Naturresevatet Gotlandskusten (t.ex. Näsudden och Smöjen) bedöms inte som framkomliga och därför inte lämpliga för etablering av vindbruk.

Inte heller djurskyddsområden med biotopskydd bedöms som framkomliga och därför inte som lämpliga för etablering av vindbruk.

Med hänsyn till allmänt höga natur- och kulturvärden samt höga värden för friluftslivet och turismen, samt med beaktande av det gotländska helhetsvärdet som det uttrycks i 4 kap MB, är bedömningen att etableringar av vindbruk inte kan anses lämpliga inom de områden som är utpekade i 4 kap 4 § MB, dvs på Färö, Östergarn, Storsudret och utmed Gotlands kust. Undantag gäller för redan etablerade platser som i planen har pekats ut som lämpliga för generationsväxling av vindbruk.

Med hänsyn till höga natur- och kulturvärden och höga värden för friluftslivet är bedömningen att vindbruk inte är lämpliga inom utpekade riksintresseområden för naturvärden, kulturmiljövärden och det rörliga friluftslivet enligt 3 kap MB. Undantag gäller för redan etablerade områden för vindbruk lämpliga för generationsväxling och inom utpekade riksintresseområden för vindbruk enligt 3 kap MB samt ytterligare enstaka utpekade undantag.

På idag ianspråktaga platser för vindbruk, som i planen är markerade som "platser där generationsväxling av vindbruk inte bör ske", bör inte gamla verk tillåtas att bytas eller nya att tillkomma. Dessa platser eller områden uppfyller antingen inte de grundläggande urvalskriterierna, i första hand gäller det avstånd till bostad, eller så har de fått ge plats åt områden som bedömts som mer utvecklingsbara, om det inte har bedömts möjligt att peka ut bägge områdena.

Mark- och vattenområden som har betydelse för totalförsvaret skall så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt motverka totalförsvarets intressen.

Områden som är av riksintresse pga att de behövs för totalförsvarets anläggningar skall skyddas mot åtgärder som kan påtagligt försvåra tillkomsten eller utnyttjandet av anläggningarna. Vid avvägning mellan ett riksintresse med ett ändamål oförenligt med totalförsvaret ska företräde ges åt totalförsvaret.

Riktlinjer för en effektiv utbyggnad av vindbruket

- Varje område lämpligt för vindbruk bör utnyttjas så optimalt som möjligt.
- Där det är nödvändigt, för att uppnå ett optimal utnyttjande av marken, ska samverkan mellan fastighetsägare och/eller exploatörer vara en förutsättning.

- Varje område lämpligt för vindbruk ska byggas ut med hänsyn till en överordnad plan, dock inte nödvändigtvis en detaljplan.

Avvägningar mot andra intressen vid prövning av vindbruk

- När vindbruket ska ta plats i stor skala på Gotland går detta inte att göra helt utan avvägningar till vindbrukets fördel mot andra intressen. De utpekade områdena för vindbruk har olika förutsättningar. Vindbrukets möjligheter att göra sig gällande varierar, både mellan de olika typerna av utpekade områden och inom de utpekade områdena.
- För att uppnå bästa möjliga utnyttjande av de utpekade områdena bör endast ett begränsat antal inskränkningar göras på den översiktliga nivån.
- Varje utpekat område för vindbruk bör ges möjlighet att ur flera aspekter utnyttjas på det lämpligaste sättet. Det är den bästa helhetslösningen som ska eftersträvas, där varje intresse ges sitt berättigade utrymme.

Vindbruksintresset ska vägas mot andra intressen i ett område. Dessa intressen är oftast i första hand natur- och kulturrintressen, friluftslivets intressen, specifika intressen rörande landskapsbilden, turismens intressen och lokala intressen. Russparken på Lojsta hed är ett exempel på ett område som innehåller flera av dessa intressen.

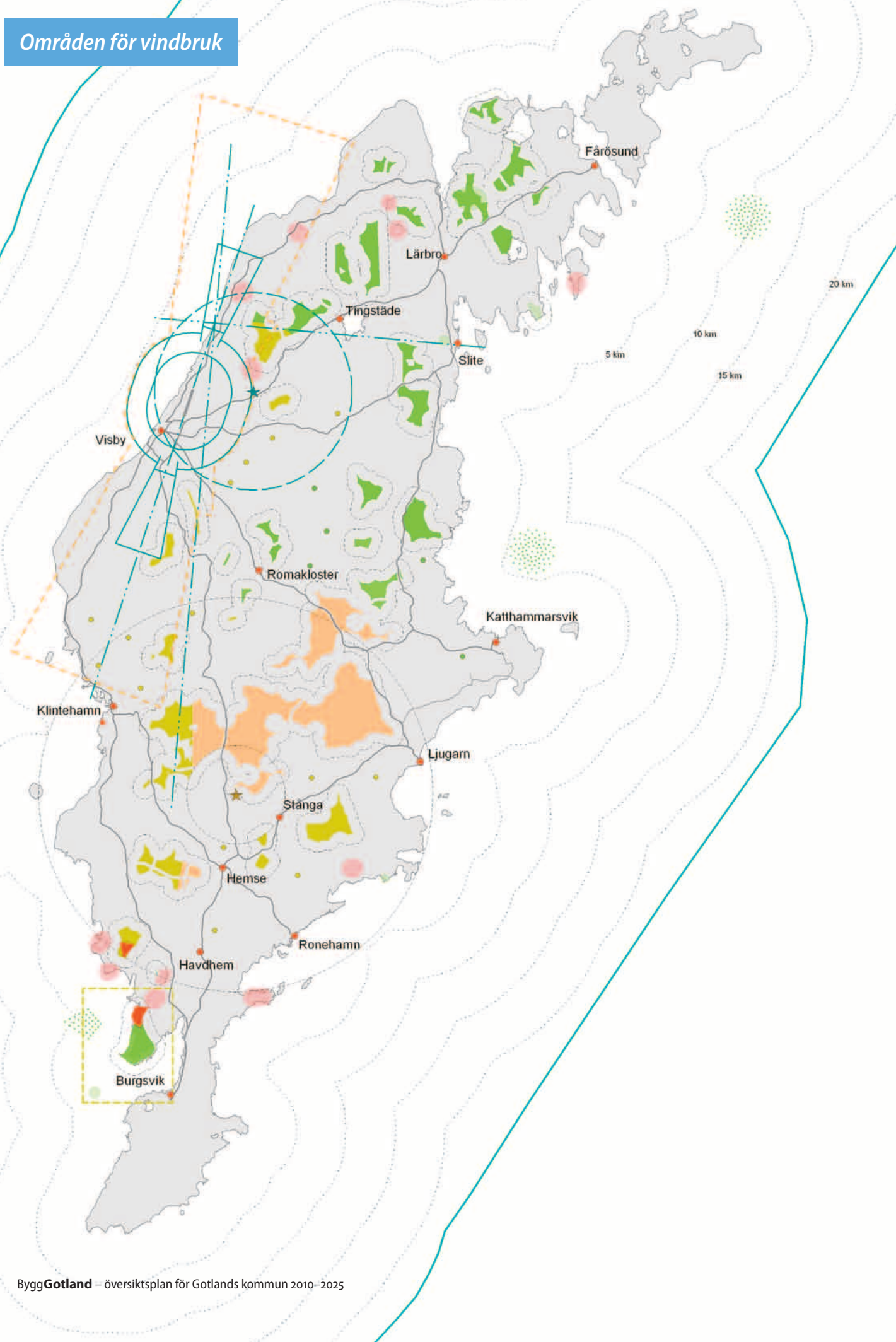
Avvägningen mot andra intressen inom de utpekade områdena bör göras i samråd med kommunen, i någon form av fördjupad planläggning, innan den i de flesta fall slutligen avgörs i en tillståndsprövning. Det kan bli aktuellt med detaljplaner för vissa områden.

Om kommunen bedömer att ett planerat projekt inte tar det helhetsgrepp på ett område som är en förutsättning för att uppnå ett optimalt utnyttjande av den mark som anses lämplig för vindbruk, bör projektet inte tillstyrkas.

- Avvägningen mot andra intressen inom de utpekade områdena bör göras i samråd med kommunen, i någon form av fördjupad planering. Det kan i vissa fall innebära att en detaljplan ska upprättas.
- Om kommunen bedömer att en planerad vindbruksetablering inte underordnar sig ett helhetsgrepp, inom ett område utpekat som lämplig för vindbruk, bör projektet inte tillstyrkas.

I de utpekade områdena ska vindbruket ges olika grader av företräde. Vid utformningen av vindbruket inom ett utpekat område ska i första hand konflikter med andra intressen undvikas, i andra hand ska skador på andra intressen minimeras.

Områden för vindbruk

TECKENFÖRKLARING

- Detaljplan för vindbruk
- Område inom riksintresseområde för vindbruk. Område typ 1
- Område utanför riksintresseområde för vindbruk. Område typ 2
- Enstaka verk eller par av verk. Område typ 3
- Befintliga vindbruksområden som bör generationsväxlas. Område typ 4
- Platser och områden med begränsningar för vindbruk på grund av totalförsvarets och/eller civilflygets motstående intressen. Område typ 5 och 6
- Utredningsområde för vindbruk med företrädesvis motstående försvarsintressen, där vindbruk i dagsläget inte är möjligt. Område typ 7
- Buffertzonen 1 000 m kring område för vindbruk
- Område i havet för vindbruk. Område typ 8
- Område med vindbruk som ej bör generationsväxlas
- Bedömningsområde för militär luftfart där försvarsmakten kan komma att ha synpunkter på vindbruk, främst i form av höjdbegränsningar
- Väderradar
- Buffertzonen 5 resp 20 km
Inom 5 km runt väderradarstationen tillåts inga vindkraftverk. För två eller fler vindkraftverk i en grupp skall samråd ske med Försvarsmakten, om projektet ligger inom intervallet 5-20 km från väderradarstationen
- Flygradar
- Skyddsområde för flygradar för civilflyget som innebär höjdbegränsningar för bla vindbruk
- Hinderyta civilflyget
- MSA-tytor, civilflyget
- Specialområde Näsudden
- Kommungräns

Riktlinjer för avvägning mot riksintressen enligt 3 kap MB

Områden av riksintresse för vindbruk syftar till att hindra att annan exploatering försvårar eller tar bort förutsättningarna för vindbruket i ett sådant område och att ge vindbruket formell status att konkurrera med andra riksintressen om markanvändningen i området.

- Påtaglig skada på ett riksintresse för vindbruk inträffar om annan exploatering eller verksamhet som kräver bygglov eller tillstånd försvårar eller tar bort förutsättningarna för vindbruket i ett sådant område.
- Hänsyn ska tas till natur- och kulturvärden, friluftslivets och andra intressen i allmänhet och till deras riksintressen i synnerhet. I det fall ett område är utpekad som riksintresse för naturvärden, kulturmiljövärden och/eller friluftslivet, eller annat riksintresse och även vindbruk enligt 3 kap MB måste en avvägning mellan eventuellt konkurrerande riksintressen göras.

Riktlinjer för naturtyper och kulturmiljöer med höga värden som saknar formellt skydd

- Naturtyper och kulturmiljöer med höga värden som saknar formellt skydd ska i rimlig omfattning beaktas vid prövning av vindbruk. Utgångspunkt ska vara den bästa helhetslösningen.

Riktlinjer för hänsyn till landskapsbilden

Varje etablering av vindkraftverk kommer att bedömas utifrån dess påverkan på landskapsbilden och anpassning till landskapsrummet. En omsorgsfull behandling av det enskilda projektet i förhållande till det avgränsade landskapet och landskapsrummet bidrar till en bättre och acceptablare helhetsverkan. (Jämför 4 kap MB)

Alla nya etableringar av vindbruk ska utformas och placeras i goda förhållanden till det existerande landskapsrummets karaktär.

- Alla nya etableringar av vindbruk ska föregås av en landskapsanalys.
- Landskapsanalysen ska visa hur planerade vindkraftverk förhåller sig till rådande topografi, vegetation och bebyggelse i allmänhet och till kyrkor och andra byggnadsverk eller anläggningar med anspråk på ett visst mått av status i det aktuella landskapsrummet i synnerhet.
- Nya etableringar av vindkraftverk bör placeras på ett sådant sätt att de inte i onödan bidrar till försvagning eller upplösning av de existerande landskapsrummen.
- Det bör eftersträvas att vindkraftverk som tillhör samma grupp ryms inom ett och samma landskapsrum.

- Kyrka och vindkraftverk kan uppträda som objekt i samma landskapsrum, dock bör kyrkorna även i fortsättningen tillåtas att ta en framträdande plats i det landskapsrum som dessa utgör en del av.
- Det ska finnas möjlighet att från ett markperspektiv, från en eller flera punkter av betydelse för upplevelsen av landskapsrummet och utmed viktiga sträckor under förflyttning, exempelvis en väg, uppfatta hur vindkraftverken är placerade i landskapet.

Riktlinjer för vindkraftverkens utformning

- Vindkraftverk inom samma grupp eller park bör ha samma
 1. Form
 2. Tornkonstruktion
 3. Kulör
 4. Antal rotorblad
- Reklam och annan skyltning på vindkraftverk är olämpligt.

Riktlinjer för vindkraftverkens höjder

- Den maximala höjden för vindkraftverk ska i varje enskilt fall avvägas mot platsens landskapsmässiga förutsättningar, höjdens påverkan på omgivningen, med särskilt avseende på vilken påverkan den obligatoriska flyghinderbelysningen får på miljön under den mörka delen av dygnet, och möjligheterna att utnyttja vindresursen på den aktuella platsen.

Riktlinjer för ljud från vindkraftverk

- Den sammanlagda ljudnivån från planerade och existerande vindkraftverk bör aldrig överstiga 40 dB (A) vid några typer av bostadshus.

Riktlinjer för roterande skuggor från vindkraftverk

- Roterande skuggor vid bostad (inom tomtplatsens godsida*) för bostadshus bör inte förekomma i större utsträckning än att den teoretiska skuggtiden inte överstiger 30 timmar per år och att den faktiska skuggtiden inte överstiger 8 timmar per år och 30 minuter om dagen.
- Skuggtider bör i första hand regleras genom att placera verken i väderstreck och på avstånd som inte ger störningar. I de fall skuggproblem ändå kan uppträda bör vindkraftverken utrustas med avkopplingsautomatik (se *Boverkets vindkraftshandbok*).

**Tomtplats kan utgöra en hel fastighet eller en del av en fastighet. Tomtplatsen utgör den del av en fastighet där allemansrätten inte kan anses gälla.*

Hänsynsavstånd mellan vindkraftverk och bostäder

Riktlinjer för ljudnivåer och skuggor vid bostäder alstrade av vindbruket är ett uttryck för hänsyn till människors hälsa och säkerhet. På Gotland gäller utöver detta att ett avstånd på 1 000 meter i normalfallet ska upprätthållas mellan vindkraftverk och bostäder. Riktlinjen syftar till att ta hänsyn till vindbrukets mentala påverkan som delvis har med avstånd att göra. Denna påverkan ligger utanför de annars styrande hälso- och säkerhetsaspekterna, men kan ändå ha effekter på människors upplevelse av välbefinnande.

Det är inte ovanligt att vindkraftverken är mer än dubbelt så höga idag än vid den tidpunkt när nu gällande riktlinjer formulerades. Det är också rimligt att anta att det skett en viss tillvänjning bland befolkningen till vindbruket, som en mer eller mindre naturlig del av landskapet och det allmänna medvetandet. Det är därför rimligt att hänsyn också tas till dessa omständigheter och att det finns en viss flexibilitet i bedömningen av lämpliga hänsynsavstånd mellan vindkraftverk och bostäder.

- Vid prövning och planering av vindbruk ska ett hänsynsavstånd på 1 000 meter mellan vindkraftverk och befintliga och planerade bostadshus eftersträvas.
- Avvikelser från hänsynsavståndet 1 000 meter kan i vissa fall godtas, ned till 500 meter, med hänsyn till:
 - helt eller delvis avskärmande landskapselement eller topografi,
 - förhärskande vindriktning,
 - om det gynnar en bättre helhetslösning vad gäller utnyttjandet av områdets vindpotential eller placering i landskapet eller
 - om det avser avstånd mellan eget verk och egen bostad.

- Vid bedömning av avvikelser från hänsynsavståndet 1 000 meter ska även verkens höjd och antal, som ses från förekommande bostäder, beaktas.
- Ju fler kriterier för avvikelse från hänsynsavståndet 1 000 meter ett planerat projektet uppfyller desto större avvikelse kan godtas.

Riktlinjer för generationsväxling av vindkraftverk

Inom områden som i översiktsplanen är utpekade för generationsväxling av befintliga vindkraftverk bör i första hand riktlinjerna för nylokalisering uppfyllas. I andra hand kan en generationsväxling godtas om omgivningens påverkan blir påtagligt mindre än från det existerande. Detta avser:

- längre avstånd mellan vindkraftverk och bostäder.
- lägre ljudnivåer från vindbruket vid bostäder.
- kortare skuggtider inom förekommande tomtplatser.

Riktlinjer för generationsväxling på Näsudden

Näsudden är en av de bästa landbaserade platserna för vindbruk i landet. Näsudden är även med sina ca 80 vindkraftverk den mest etablerade platsen för vindbruk på Gotland. Vindkraftverken på Näsudden är dock med dagens mått alldeles för små för att leverera el i paritet med platsens potential. Näsuddens vindpotential bör kunna utnyttjas 3–4 gånger effektivare än idag. Det finns därför grund att särskilt försvara vindbrukets intressen på Näsudden.

- Generationsväxlingen på Näsudden ska i första hand vara produktionsinriktad.

Utformningen av nuvarande vindkraftsutbyggnad upplevs visuellt rörig och oordnad i landskapet. En generationsväxling ska medverka till en bättre ordning och anpassning till landskapet. För Näsudden ska därför speciella riktlinjer gälla.

- Generationsväxlingen av vindbruket på Näsudden ska följa en huvudstruktur.

Näsudden har även tidigt varit ett viktigt testområde för utveckling av vindkraftverk både nationellt och lokalt. Testverksamheten bör även framdeles ges möjlighet att bedrivas, men inom vissa ramar. Den viktigaste parametern från kommunens sida är den övergripande planstrukturen.

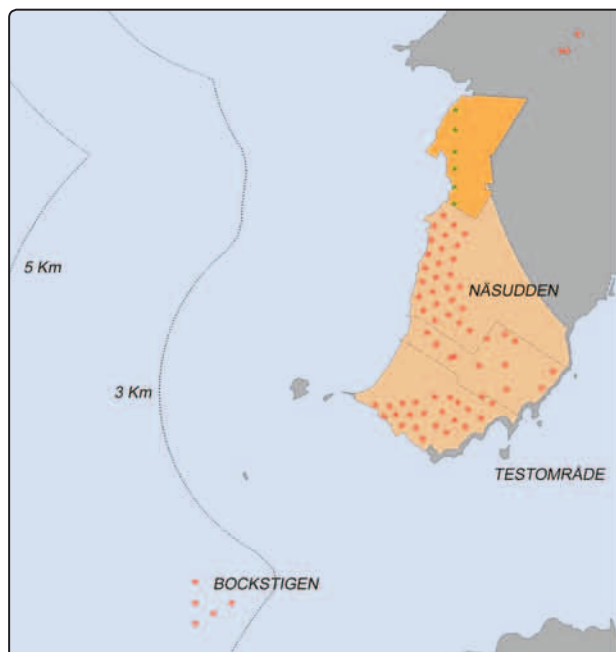
- Inom det utpekade testområdet ska nya verk följa den övergripande planstrukturen som ska råda på Näsudden.

För Näsudden kan större avvikelser från riktlinjerna accepteras än vad som generellt gäller för nyuppförande och generationsväxling av vindkraftverk.

- För Näsudden gäller att hänsynsavstånd till och ljudnivåer och/eller skuggtider vid bostäder som idag under- respektive överskrider översiktsplanens riktlinjer efter en generationsväxling bör ha förbättrats.

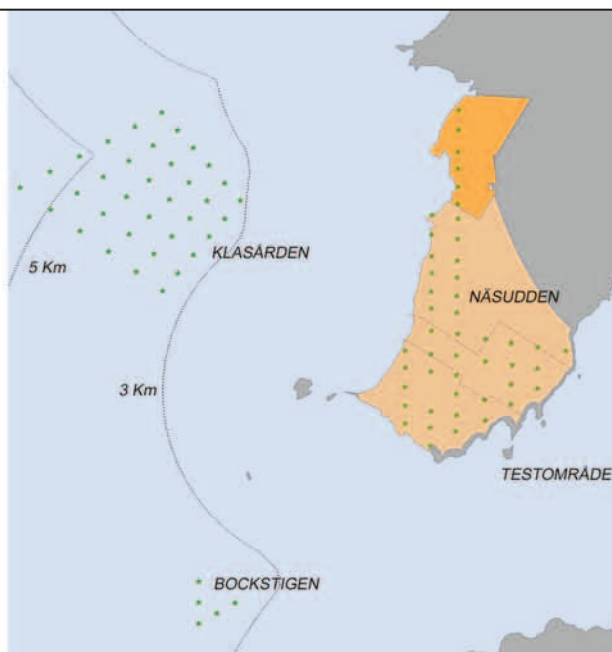
Idag!

Näsudden och Bockstigen. Installerad effekt ca 45 MW

I framtiden?

Näsudden, Bockstigen och Klasården. Installerad effekt ca 230 MW.

Gotlands kommun bedömer att det finns goda skäl för att det område som är utpekade som riksintresse för vindbruk på Näsudden utökas till att omfatta hela området ända ut till strandlinjen med undantag av förekommande Natura 2000-områden. (Skälen finns utvecklade i kapitlet om riksintressen under rubriken Förslag till revidering av riksintressen för vindbruk, sidan 32.)

Riktlinjer för mindre enstaka verk eller gårdsverk

För ett mindre vindkraftverk i anslutning till gårdsbebyggelse tillhörande en jordbruksfastighet eller bebyggelsegrupp kring annan typ av näringsverksamhet gäller att:

- tornhöjden inte överstiger 35 m,
- skyddsavståndet till den egna bostaden är minst: tornhöjden + 3 gånger rotordiametern,
- avståndet till grannar är minst 9 gånger totalhöjden, eller minst skyddsavståndet om berörda grannar samtycker till etableringen,
- det planerade verket klarar gällande riktlinjer för ljud och skuggor från vindkraftverk och
- lokaliseringen av verket är förenligt med platsens natur- och kulturhistoriska värden.

Riktlinjer för lokaliseringssprövning för andra ändamål än vindbruk i närheten av vindkraftverk

- Inom utpekade områden för vindbruk, inklusive omkringliggande buffertzonen (1000 meter), markerad på plankartan, eller beräknat avstånd till ljudnivån 40 dB (A) från områden för större vindbruksparker, har vindbruket företräde före annan exploatering som inte är förenlig med vindbruket.
- Varje annan exploatering som hindrar ett optimalt utnyttjande av ett område utpekade som riksintresseområde för vindbruk, inklusive omkringliggande buffertzonen (1000 meter) runt ett sådant område ska vid prövning bedömas som påtaglig skada på riksintresset för vindbruk.
- Vid lokaliseringssprövning av bostäder i närheten av befintliga vindkraftverk som inte är utpekade på plankartan som lämpliga att generationsväxla har Gotlands kommun inte för avsikt att rekommendera något särskilt hänsynsavstånd mellan bostäder och vindkraftverk utöver riktlinjerna för ljud och skuggor.

Riktlinje för avveckling av vindkraftverk

- När tillstånd lämnas att uppföra vindkraftverk ska villkoras att vindkraftverken ska nedmonteras när de har tjänat ut.

Områden i havet

(Områden typ 8)

Det havsbaserade vindbruket har hamnat i ekonomisk och teknisk motvind. Kostnaderna har stigit och den tillgängliga tekniken är till stor del inte tillräckligt utprovad för att klara de stora påfrestningar som många havsmiljöer erbjuder. I dagsläget har utbyggnaden av det havsbaserade vindbruket till stora delar avstannat.

Vindbruk till havs har dock stor potential och ger mycket mer energi per installerad MW än vindbruk på land. Mycket talar därför för att intresset åter kommer att rikta sig mot havet under planperioden.

Vilka tekniska och ekonomiska förutsättningar som kommer att gälla då är däremot svårt att veta. Tidigare ansågs det tekniskt och ekonomiskt möjligt med vindbruk till havs på som mest 15 meters djup. Energimyndigheten har tidigare ansett att framtida etablering ner till 30 meters djup är högst rimliga. Efter detta har det även diskuterats möjligheter att etablera vindbruk inom ännu djupare havsområden.

För att den visuella upplevelsen av det havsbaserade vindbruket ska anses någorlunda konfliktfri är 8–10 km ett avstånd som mer allmänt brukar kunna godtas. Vindbruk i havet bör därför i första hand lokaliseras minst 10 km från land, om det är tekniskt, ekonomiskt och miljömässigt möjligt. Kommunen är dock inte beredd att avstå från att peka ut områden även på närmare avstånd.

Utpekade områden i havet ska tillsammans med riktlinjerna ses som struktur och strategi.

En utbyggnad av vindbruket i havet bör koncentreras till ett begränsat antal platser med kapacitet att rymma ett större antal vindkraftverk. Ju längre ut från kusten desto större parker är möjliga utifrån omgivningspåverkande aspekter och nödvändiga utifrån ekonomiska.

Sammantaget har de i planen utpekade områdena egenskaper som gör att några områden redan i dagsläget torde vara tekniskt möjliga att exploatera, medan andra kan förväntas möjliga under planperioden. Några av de utpekade områdena har grundare vattendjup. Dessa områden ligger 3–5 km från kusten.

I det fortsatta arbetet bör bättre planeringsunderlag tas fram för det havsbaserade vindbruket. I den processen kan justeringar av utpekade områden och helt nya områden komma att föreslås.

Områden typ 8

- Område 8:1 (Klasården), ca 3 km väster Näsudden (djup 4–8 meter)
- Område 8:2 (Bockstigen), ca 4,4 km söder Näsudden (djup 4–20 meter)
- Området 8:3 (Mittområdet), ca 5 km norr Östergarnslandet (djup 20–30 meter)
- Området 8:4 (Norra området), ca 10 km öster Färösund (djup 30–40 meter).

Samtliga utpekade vindbruksområden i havet är i konflikt med försvarets radar. Det innebär att kompletteringsanläggningar kan komma att krävas när vindbruket byggs ut inom dessa områden.

Område 8:3 (Mittområdet) på den östra sidan ligger inom utpekade områden av riksintresse för yrkesfisket (Område 36, Gotland ost, Färö till Hoburgs rev) som enligt riksintressebeskrivningen utgör fångstområde för piggar, torsk, strömming och skarpsill. Av tillgängliga kartor över förekommande trålningsbanor torde de utpekade områdena inte utgöra något hinder för fisket.

När det gäller fiskens reproduktionsområden och områden för födosök finns i dagsläget inget tillförlitligt planeringsunderlag. Med nuvarande kunskapsunderlag går det därför inte att göra en bedömning av om föreslagna platser för etablering av vindbruk påtagligt skadar yrkesfiskets riksintressen.

Föreslagna områden bedöms inte utgöra hinder för sjöfartens riksintressen.

Riktlinjer för vindbruk i havet

- Det havsbaserade vindbruket bör koncentreras till ett begränsat antal platser med kapacitet att rymma ett större antal vindkraftverk. Ju längre ut från land desto större parker bör vara möjliga.
- Vindbruk i havet bör om det är tekniskt, ekonomiskt och miljömässigt möjligt lokaliseras minst 10 km från land. Om sådana förutsättningar inte finns bör det i första hand lokaliseras till utpekade områden. Utpekade områden ska dock inte ses som definitiva, utan snarare som förslag till struktur och strategi.
- Parker för vindbruk i havet bör utformas så att en övergripande ordning kan uppfattas från särskilt viktiga platser på land (exempelvis platser där många människor frekvent vistas) eller att vindkraftverken placeras så att den planerade parken upplevs, mer eller mindre, likvärdigt från alla riktningar.

Följande områden i havet inom Gotlands kommun bedömer kommunen angelägna att peka ut som riksintressen för vindbruket:

- Vattenområdet väster om Näsudden som inkluderar Område 8:1 (Klasården) och området söder om Näsudden som inkluderar Område 8:2 (Bockstigen).
 - Delar av vattenområdet öster om Gotland som inkluderar Område 8:3 (Mittområdet) och Område 8:4 (Norra området) (se karta, sid 125).
- (Skälen finns utvecklade i kapitlet om riksintresset under rubriken Förslag till revidering av riksintressen för vindbruk, sidan 32.)

Riktlinjer för utbyggnad/ombyggnad av det gotländska elnätet

En storskalig utbyggnad av vindbruket kommer även medföra att det gotländska elnätet kommer att behöva genomgå stora förändringar. Ett nytt ledningsnät ska ses som en del av utbyggnaden av vindbruket och bör bedömas utifrån den lämpligaste helhetslösningen med hänsyn till människor, natur- och kulturvärden och det existerande landskapet.

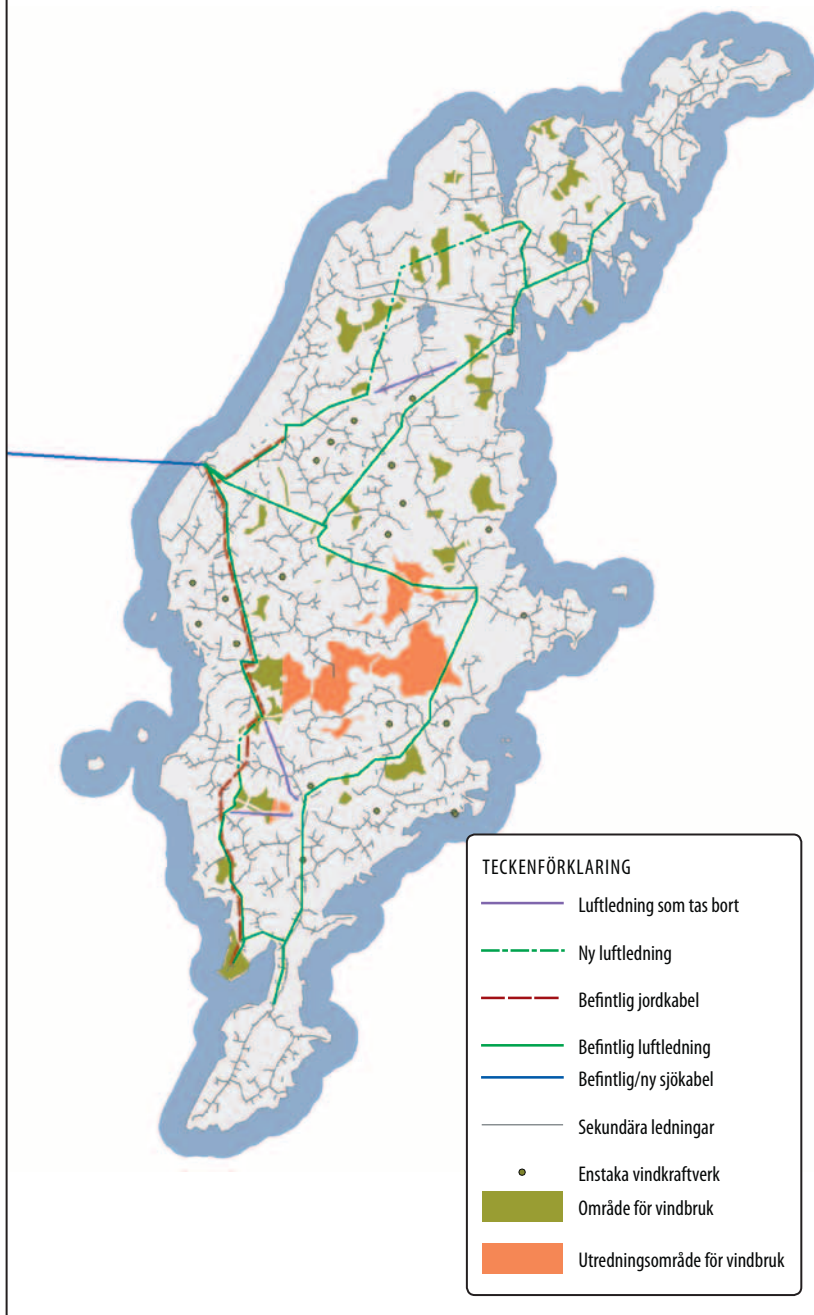
Jordkabel är i relation till landskapet generellt sett den mest skonsamma överföringsmetoden av elektricitet, vilket också är en rimlig lösning över kortare avstånd. Att använda jordkablar över längre sträckor är i vissa fall inte motiverat och i många fall inte ekonomiskt försvarbart.

En noggrann planering av elnätets utformning och ledningarnas väg i landskapet är avgörande för att uppnå den bästa möjliga samexistensen mellan ledningar, stolpar och landskap. Den väg som väljs bör ödmjukt inordna sig i landskapsrummet och följa dess linjer, spår och konturer. Elledningarnas naturliga väg är mjuk, utan tvära böjar, som följer både den horisontella och vertikala rytmen i landskapet.

När det gäller elstolpar finns behov av innovation, design och utveckling av nya stolptyper som bättre kan möta de behov och förväntningar vi har idag på helhetsyn, harmoni och hänsyn till olika typer av landskap och miljöer. Framtidens elstolpar är sannolikt gjorda av isolerande, lätta, starka, formbara och underhållsfria material som minimerar materialvolymen och maximerar friheten att forma stolparna till önskvärt uttryck. Framtidens elstolpe är sin egen isolator, vilket innebär att ledningarna kan fästas närmare både konstruktionen och varandra jämfört med framförallt dagens fackverksstolpar av stål. Detta kommer avsevärt att minska det visuella intrycket. Redan idag finns dock ett utbud av mer eller mindre formgivna stolpar anpassade till olika situationer och typer av landskap.

Till största delen kommer ett nytt elnät på Gotland, av ekonomiska skäl, sannolikt att byggas ut med luftledningar burna av något kraftigare och högre, men glesare placerade stolpar, än i dagens elnät. Ett nytt elnät kommer till största delen att byggas inom befintliga ledningsgator. Några sträckningar kommer att tas bort och ersättas med nya.

Preliminärt förslag till utbyggnad av elnät

För utbyggnad av elnätet gäller följande:

- Befintliga ledningsgator bör användas i så stor utsträckning som möjligt.
- Ledningsstolpar till nytt elnät bör så långt möjligt utformas med hänsyn till de gotländska natur-, kultur- och landskapsvärdena.
- Särskild hänsyn bör tas för att minimera risken för att fåglar dödas genom kontakt med strömförande ledningar. Detta kan ske genom alternativa dragningar eller genom isolering av ledningar.
- Särskild hänsyn bör tas till hur ledningar dras i landskapet i allmänhet och i känsliga natur-, kultur- och landskapsmiljöer i synnerhet.
- I de fall det inte går att överbrygga känsliga passager med alternativa dragningar kan i vissa fall jordkabel vara det enda alternativet.
- Hur elanslutningen av vindkraftverk planeras att gå till bör undersökas och redovisas i ett tidigt skede av en planerad vindbruksetablering och utgör en självklar del av en miljökonsekvensbeskrivning. Elanslutning mellan vindkraftverk och elnät bör ske genom jordkabel.

KONSEKVENSBESKRIVNING

Vindbruk

Ersättningen av fossila bränslen med förnybara energikällor utgör en grundsten i det övergripande målet om en effektiv och klimatneutral energianvändning på Gotland. Genom att planera för den storskaliga utbyggnad av vindkraft som nu är möjlig när kabelfrågan är löst har ett stort steg tagits för att realisera visionen om en långsiktigt hållbar utveckling ur ett miljöperspektiv. Översiktsplanen understryker dock vikten av att finna lämpliga lokaliseringar för vindbruksanläggningar med hänsyn till människors hälsa och säkerhet, landskapsbild samt växt- och djurliv. En storskalig etablering av vindkraftverk på Gotland

kräver också en social acceptans. Lämpliga verktyg i detta arbete är väl genomförda tillståndsprovningar och konsekvensbeskrivningar där dialog och delaktighet utgör viktiga ingredienser.

I den studie av samhällsekonomiska effekter vid en storskalig utbyggnad av vindkraften som presenterades i juni 2009 sägs att det årligen kommer att skapas 138 arbetstillfällen under en 10-årsperiod för att bygga ut vindkraften så som föreslås i översiktsplanen. Vid en full utbyggnad skapas årligen 155 arbetstillfällen för drift och underhåll. En fullt utbyggd produktion på 2,5 TWh motsvarar en omsättning på 2 000

miljoner kronor vid en prisnivå på 80 öre/kWh vilket är mer än vad såväl turismen som de areella näringarna gör. Ett lokalt deläggande och inflytande är också positiva följd effekter som bidrar till en ekonomisk stimulans. Dessutom kan lokalt producerad el som också konsumeras lokalt ge förutsättningar för lägre elkostnader.

Sammantaget kommer vindkraftutbyggnaden på Gotland att ge stora positiva effekter på arbetsmarknaden och på det lokala näringslivet i ett långsiktigt perspektiv.

PLANERINGSUNDERLAG

Vindbruk

Förbränning av fossila bränslen är en av de främsta orsakerna till världens klimat- och miljöproblem. För att reducera utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser från energisektorn krävs en omställning till olika alternativa energikällor.

Storskalig produktion av förnyelsebar energi är i de flesta fall både arealkrävande och har en omgivningspåverkan, vare sig det handlar om vindbruk, solenergi, vågkraft eller odling av energigrödor.

I översiktsplanen ges stort utrymme åt vindbruket, men nästan inget alls åt solenergi, vågkraft, biogasproduktion eller odling av energigrödor. Av målen i VISION GOTLAND 2025 framgår att Gotland 2025 har en lokal energiförsörjning som är klimatneutral och bygger på en hög andel av lokalt producerad förnyelsebar energi och att möjligheterna ligger i att utnyttja potentialen för bioenergi, vindkraft och solenergi.

Dessutom behandlas frågorna ingående i såväl Energiplan (Energi 2010) och i Miljöprogram för Ekokommun Gotland 2008-2012 samt i Strategi och handlingsplan för införande av biogas som drivmedel i Gotlands kommun. Det finns ett behov av att konkretisera antagna mål och visioner.

Vindbruket har lämnat experimentstadiet och är idag ett etablerat energislag, med en etablerad och växande industri sektor som producerar vindkraftverk i stor skala. Det innebär också att det idag finns en stor och växande efterfrågan på lämplig mark för vindbruk. Det finns även ett utvecklat kunskaps- och planeringsunderlag för planering av vindbruk

Solfångare och solceller används idag till största delen i mindre skala på enskilda objekt. Det finns idag ingen storskalig solenergianläggning på Gotland. Utnyttjandet av solenergin i stor skala befinner sig fort-

farande på ett experimentellt stadium. Det saknas i dagsläget planeringsunderlag för att i den översiktliga planeringen tillräckligt underbyggt peka ut områden för solenergianläggningar. Det finns i dagsläget inte heller någon efterfrågan på lämplig mark för den här typen av anläggningar.

Problemet med energigrödor är att det inte går att peka ut områden lämpliga för detta ändamål i översiktsplanen med stöd i plan- och bygglagen. Även planerna på att bygga en infrastruktur för biogas är det i dagsläget för tidigt att reservera mark för i översiktsplanen. Även här saknas tillräckliga planeringsunderlag.

Vågkraften nämns inte i VISION GOTLAND 2025 som en potential förnybar energikälla för Gotlands del. Det är nog trots allt den tekniken bland de förnybara energikällorna som gjort de största framstegen under senare år. Sveriges första kommersiella vågkraftpark planeras utanför Smögen i Sotenäs kommun på västkusten. 2009 lämnades en tillståndsansökan in till miljödomstolen för provning att få bygga en park med 420 vågkraftsaggregat. Den planerade parken beräknas ha en installerad effekt på 10 MW. Den totala utbredningen blir ca 0,5 km².

Hur förutsättningarna för vågkraft ser ut runt Gotland finns idag inga uppgifter om.

Även om efterfrågan på lämplig mark för anläggningar för förnyelsebar energiproduktion idag är liten, med undantag för vindbruket, bör kommunen planmässigt förbereda sig på en sådan efterfrågan.

Vindbruk

Vindbruket är en förnyelsebar energikälla. Den är fri från miljöskadliga utsläpp och den är effektiv med avseende på materialförbrukning. Ett vindkraftverk har en livslängd på ca 20 år. Så kallade livscy-

kelanalyser har i Danmark visat att energiförbrukningen för ett landbaserat vindkraftverk, för tillverkning, transport, byggande, drift och rivning är "återbetald" inom ca 8 månader. Därefter ger verket ett nettotillskott av energi under den återstående livslängden. Med svenska förhållanden bedöms återbetalningstiden vara något längre. Vindbruket kan därför bidra till att flera nationella miljömål kan uppnås, bl a för klimatpåverkan, luftkvalitet, försurning och övergödning.

Vindbrukets utbredning

Vindbruk är idag en världsomspännande företeelse, som för närvarande växer med 25 procent årligen. Det är även på god väg att bli ett allt mer betydande inslag i det europeiska energisystemet. EU har som mål att medlemsländerna ska minska utsläppen av klimatgaser med 20 procent till 2020, jämfört med 1990 års nivå samt att även 20 procent av energibehovet ska täckas genom förnybara energikällor. I Sverige har utbyggnaden av vindbruket från ett nationellt perspektiv hittills haft svårt att få fotfäste. Vindbrukets förutsättningar genomgår dock för närvarande stora förändringar. Den officiella svenska inställningen har aldrig tidigare varit så stödjande och positiv som nu. Vindbruket ökar därför allt snabbare även i Sverige.

Senast tillgänglig statistik från 2009 visar att det fanns totalt 1 359 vindkraftverk med en installerad effekt på 1 448 MW, vilka producerade 2,5 TWh vindel, en ökning med nästan 26 procent i jämfört med år 2006. Den genomsnittliga installerade effekten per verk är med andra ord i dagsläget 1,06 MW. Det innebär att det 2009 producerades 0,0017 TWh el per installerad MW.

Vindbrukets storlek och utbredning på Gotland

Enligt samma statistiska källa som ovan fanns det 156 vindkraftverk på Gotland med en installerad effekt på 112,4 MW som tillsammans producerade 0,2 TWh el, vilket motsvarar ca 25 procent av den totala elförbrukningen på Gotland. Gotlands kommun är efter Malmö den kommun som har mest installerad effekt vindkraft. Under 2009 har 14 nya vindkraftverk med en effekt på 26 MW tillkommit på Gotland.

Den genomsnittliga installerade effekten per verk på Gotland är i dagsläget 0,72 MW. Det innebär att det 2009 producerades 0,0018 TWh el per installerad MW. Trots att det genomsnittliga verket på Gotland har 0,34 MW lägre installerad effekt än för Sverige i övrigt och att en betydande del av den vindkraft som tillkommit under senare år är havsbaserad så producerar de Gotländska verken lika mycket eller aningen mer per installerad effekt än i övriga Sverige.

Nationella planeringsmål för vindbruk

Det långsiktiga målet för Sverige som helhet är ett planeringsmål på 30 TWh vindel per år, 20 på land och 10 till havs, till 2020. Planeringsmålet finns med i Regeringens klimatproposition *En sammanhållen klimat- och energipolitik – Klimat* antagen av riksdagen 2009.

En elproduktion på 30 TWh vindel per år innebär att antalet vindkraftverk måste öka till mellan 3 000 och 6 000 beroende på verkens storlek. I klimatpropositionen föreslås även andra åtgärder för att stödja en snabbare utbyggnad av vindbruket i Sverige.

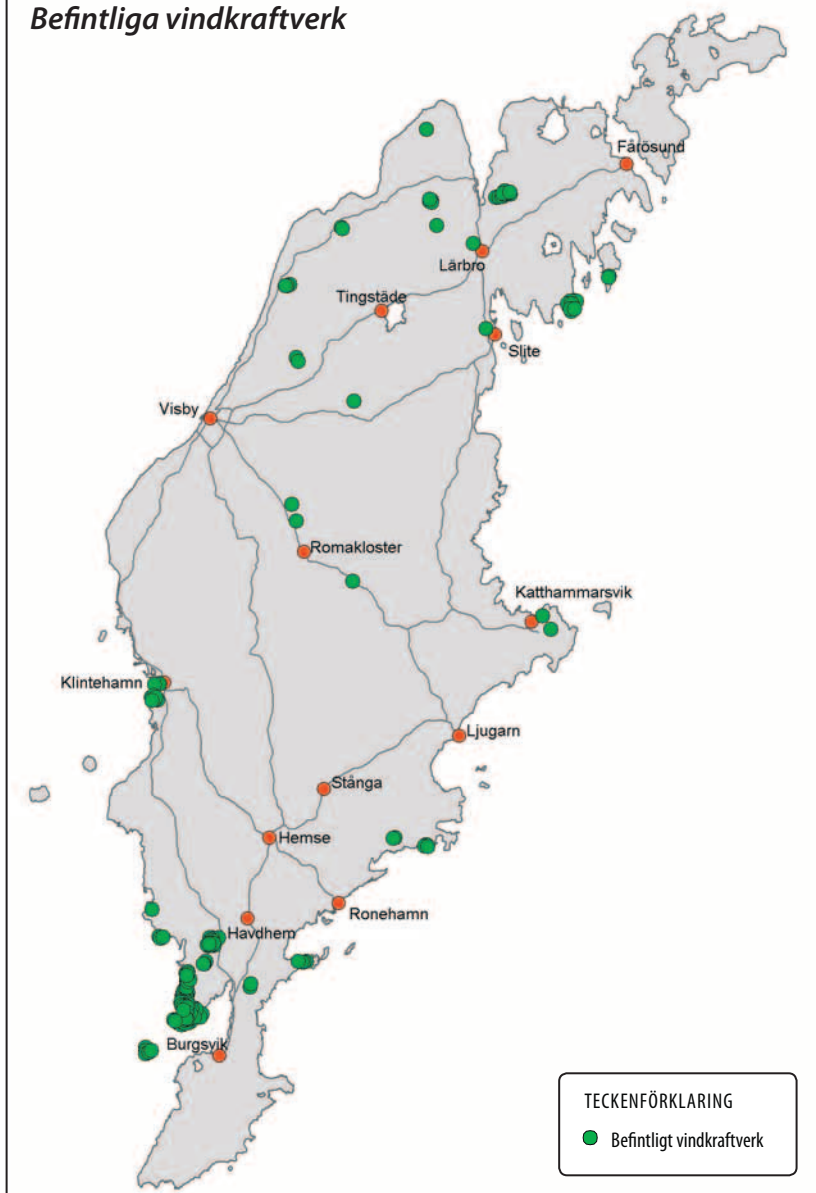
Länsstyrelsernas roll i energiomställningen

Sedan 2006 har länsstyrelserna tilldelats en ny verksamhetsgren med uppgift att verka för omställningen av energisystemet på den regionala nivån. Länsstyrelsen ska bl.a. verka för att uppnå det nationella planeringsmålet för vindbruk.

Gotländska mål för vindbruket

Mycket talar alltså för att det kommer att ske en kraftig utbyggnad av vindbruket de kommande åren. Gotland har idag en stor andel vindel ansluten till det gotländska elnätet. Kommunens ambitioner stannar dock inte vid detta. Av kommunens energiplan från 2007 framgår att målet är en koldioxidneutral energianvändning på Gotland. Det innebär bl.a. att vindbruket bör tillåtas bidra med en betydligt större andel av elproduktionen än idag. Uttryckt på annat sätt innebär det att det ska finnas planer för en utbyggnad av vindbruket till drygt 1 000 MW installerad effekt på land eller för en total produktion på land och i havet på minst 2,5 TWh el per år, vilket motsvarar ca 2,8 gånger den nuvarande gotländska elkonsumtionen. Det innebär även att det sammantaget, på land och i havet, i framtiden kommer att finnas i storleksord-

Befintliga vindkraftverk

ningen 400–500 vindkraftverk i kommunen. För att uppnå den nivå behövs bl.a. förstärkningar av distributionsnäten, både lokalt, regionalt och interregionalt.

Gotlands kommun och Länsstyrelsen på Gotland har gemensamt arbetat för att det ska anläggas en ny sjökabel från Gotland till det svenska fastlandet, syftande till att öppna för fortsatt utbyggnad av vindbruket på Gotland.

Svenska kraftnät, SvK, med ansvar för det svenska stamnätet för elkraft och systemansvaret för den svenska elförsörjningen, har sommaren 2009 tagit ett inriktningsbeslut att anlägga en sådan sjökabel, som ska kunna tas i drift 2015.

Var hör vindbruket hemma?

Det råder delade meningar om vad vindbruket står för och var det hör hemma. Vad annat är förenligt med vindbruk och vilka platser är lämpliga? Är det en industriell verksamhet, är det något man förknippar med staden, stadslandskapet eller bostadsområdet, tillhör det jordbruket och lands-

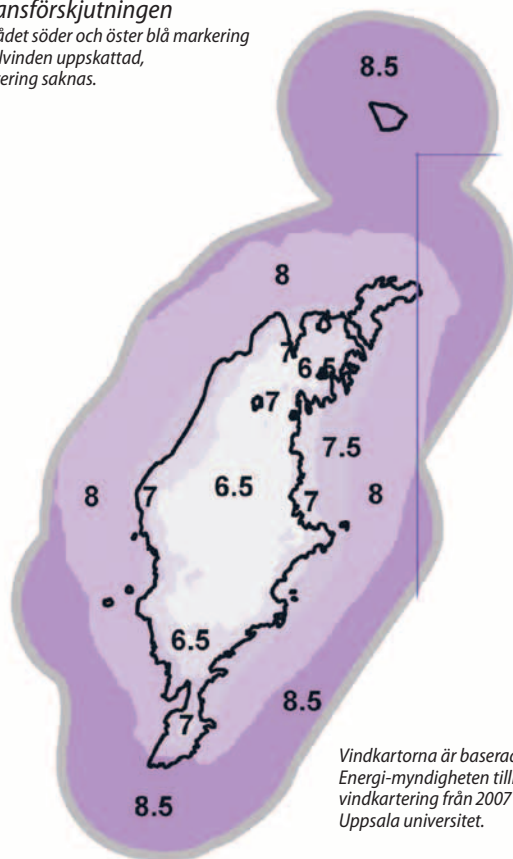
bygdens natur- och kulturlandskap eller är det en naturlig del av kust-, sjö- eller havslandskapet?

Mycket talar för att vindbruket tillhör "varken eller" och "både och", att det har en "dubbelnatur", som inte helt går att sortera in bland de traditionellt avgränsade ändamålen som den fysiska planeringen vanligen arbetar med.

Är vindbruket ett hot mot natur- och kulturlandskapet och mot trivsel och sinnesro för många människor? Är det oförenligt med boende och ett hot mot andra näringar, exempelvis turismnäringen? Står vindbruket för en förföljning av landskapet och ett hot mot den biologiska mångfalden? Eller kan det bli en karaktärsbild av just vår tid och i sann mening en kulturyttring, både som en viktig symbol för, och en i megawattimmar mätt, viktig del av den ekologiska hållbarhetskulturen som de flesta kan sluta upp bakom? Är vindbruket en viktig del av ett långsiktigt hållbart energisystem? Är det en viktig del i arbetet att vända den globala uppvärmningen?

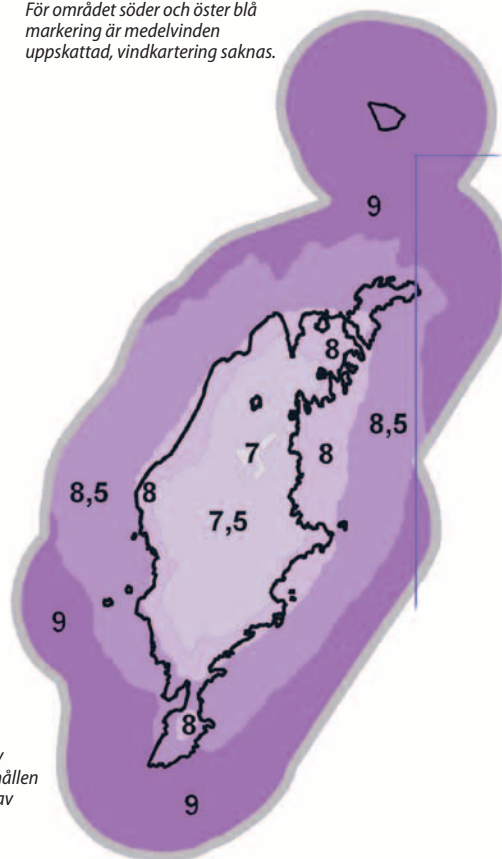
Medelvind (m/s) 72 meter över nollplansförskjutningen

För området söder och öster blå markering är medelvinden uppskattad, vindkartering saknas.

Medelvind (m/s) 103 meter över nollplansförskjutningen

För området söder och öster blå markering är medelvinden uppskattad, vindkartering saknas.

Vindkartorna är baserade på av Energi-myndigheten tillhandahållen vindkartering från 2007 utförd av Uppsala universitet.

Gotland har goda förhållanden för vindbruk!

Vindbrukets fördelar

Vindbruket har både fördelar och nackdelar jämfört med andra energikällor. Till fördelarna hör givetvis att den är ren och förnyelsebar. På kort sikt innebär ett fortsatt användande av icke förnybara energikällor antingen utsläpp av koldioxid och andra växthusgaser genom förbränning av kol och olja med en långsamt stegrande negativ global påverkan på klimatet och miljön som följd, eller en risk för oavsiktliga utsläpp av radioaktiva ämnen från kärnkraften med både, omedelbara och på lång sikt, hårt drabbande effekter på människor och miljö. På sikt kommer de icke förnybara energikällorna oundvikligen att ta slut eller bli allt mer svåråtkomliga och därmed alltför kostsamma att utvinna.

Om vi ska klara klimatet och miljön i framtiden måste den större delen av världens energibehov täckas av just rena och förnyelsebara energikällor. Om vi även önskar en elproduktion som är både säker och oberoende bör vi inte förlita oss på bara ett eller ett fåtal dominerande energislag och storskaliga produktionsanläggningar, som ligger långt bort från konsumenterna. Den framtida elproduktionen bör istället bygga på en mångfald av energislag och ske nära konsumenterna. Även om elproduktionen sker lokalt och i huvudsak distribueras lokalt bör den ändå ingå i ett distributionsnätverk som täcker ett så stort område som möjligt, i Sveriges fall minst hela Europa.

En annan fördel med vindbruket bottenar i själva principen för hur vindelen produceras. Den följer samma princip vare sig det handlar om småskalig hushållsproduktion där konsument och producent är samma person eller storskalig produktion som försörjer hela samhällen med elenergi och där producent och konsument i allmänhet uppträder åtskilda, som köpare och säljare. Det är nog ingen överdrift att påstå att inget annat energislag erbjuder så många olika naturliga variationsmöjligheter till produktions- och ägandeformer som vindbruket. Det erbjuder naturliga ingångar till olika former av lokalt deläggande och inflytande.

Vindbruket orsakar varken utsläpp i marken eller till atmosfären och förhållandevis små ingrepp i marken som i de flesta fall går att återställa. Det bidrar till att minska utsläppen av växthusgaser, främst koldioxid och bidrar därmed till att motverka den globala uppvärmningens konsekvenser i form av klimatförändringar med bland annat stigande havsnivåer som följd.

Växt- och djurliv

Kunskapen om vindkraftverkens påverkan på växt- och djurlivet är idag inte fullständigt. Varje plats är unik och uppförandet av vindkraftverk medför utan tvekan påverkan på livsbetingelserna för djur och växter.

Uppförandet av vindkraftverk kräver schaktning och gjutning av betongfunda-

ment alternativt förankring i berg. Dessutom innebär etableringen av en vindkraftanläggning lednings- eller kabeldragning, tillfartsvägar samt andra installationer. Väg- och kabeldragning kan i många fall vara den största påverkan på naturvårdens intressen, detta gäller särskilt i våtmarksområden. Det minsta intrånget i naturmiljön sker om befintliga vägar som skogs- eller jordbruksvägar kan nyttjas.

När det gäller fåglar finns flera och ibland motstridiga uppgifter. Generellt sett verkar vindkraften ha liten inverkan på sträckande fågel. Påverkan sker främst genom att flockarna ibland tvingas välja en annan väg eller annan flyghöjd än tidigare.

Vindkraftverkens påverkan på fågellivet verkar delvis vara beroende av fågelns storlek och större jagande fåglar, som till exempel örn, löper ökad risk att skadas eller dödas av vindkraftverk. Flera större studier om vindkraftetableringarnas påverkan på fågellivet genomförs för närvarande runt om i Sverige och utomlands. Utvärdering av dessa utredningar kan förhoppningsvis ge mer information om konsekvenser för fågellivet. Hittills presenterade rapporter visar på en begränsad påverkan.

Att fladdermöss dödas vid vindkraftverk har uppmärksammats i olika studier. Fladdermöss har långsam reproduktionstakt och är i detta avseende känsligare för ökad dödlighet än fåglar. Kunskapen kring hur fladdermöss påverkas av vindkraftverk

är relativt ny. Fladdermöss har normalt en låg individtätet i landskapet. Jagande fladdermöss attraheras dock av det stora antal insekter som vid svaga vindar samlas runt vindkraftverken på grund av den värmeutstrålning som verken alstrar. Störst risk för fladdermössen finns troligen längs vissa kuster och i andra områden som har rik tillgång på insekter, speciellt på hösten. Det har visat sig att flyttande arter drabbas hårdare än andra.

Flera undersökningar visar att andra vilda djur eller tamdjur inte störs nämnvärt av vindkraftverk.

Alla vindbruksetableringar ska föregås av en noggrann analys och beskrivning av alla de konsekvenser den planerade etableringen kan förväntas medföra.

Vindbruket tar plats

Den yta som ett vindkraftverk direkt tar i anspråk på marken utgörs av fundamentet och eventuell transformatorbyggnad om denna inte kan inrymmas i tornet. Tillräcklig yta för fundament och kranplats är ca 1 000–1 500 m².

Vindbruket gör även i vissa avseenden indirekt anspråk på betydligt större markområden än den direkt ianspråktaga marken verket står på. Vindkraftverk kräver säkerhets- och hänsynsavstånd till boende och en del andra verksamheter. Det är särskilt arealkrävande att bygga enstaka vindkraftverk.

8–9 enstaka verk tar cirka 2,5 gånger så stor plats som 8–9 verk i en grupp. För uppbyggnad och underhåll krävs även tillfartsvägar med hög bärighet och en bredd av 4–6 meter.

Vindbruket väcker känslor

Vindbruket tar inte bara plats på marken och i landskapet, det tar även plats i våra sinnen i betydelsen att det har förmågan att väcka starka känslor, både positiva och negativa, men även ambivalens. Vindkraftverk syns och hörs och verkens roterande vingar blir till svepande skuggor på marken. Vindbruket lämnar sällan någon helt likgiltig.

Vindbruket konkurrerar med andra intressen om att få utnyttja den begränsade markresursen, vare sig det handlar om andra exploateringsintressen, militärens eller friluftslivets intressen eller naturvårdens och kulturmiljövårdens bevarandebegrepp. Vilket intresse har rätten att bli tillgodosett? Vindbruket konkurrerar även med sig själv. Vilka vindbruksprojekt får ta den tillgängliga vinden i anspråk och vilka får inte? Vem har rätten till vinden?

Hur stort är ett vindkraftverk?

Storleksmässigt kan man säga att vindbruket befinner sig i genomförandet/uppförandet av den andra generationen vindkraftverk. Utvecklingen går mot vindkraftverk med effektmässigt större maskiner men mot mindre med avseende på volym och vikt per MW. Utvecklingen går även mot högre men slankare torn och längre rotorblad som roterar långsammare. Kurvan hål-

Några av vindkraftverkets storleksvariabler

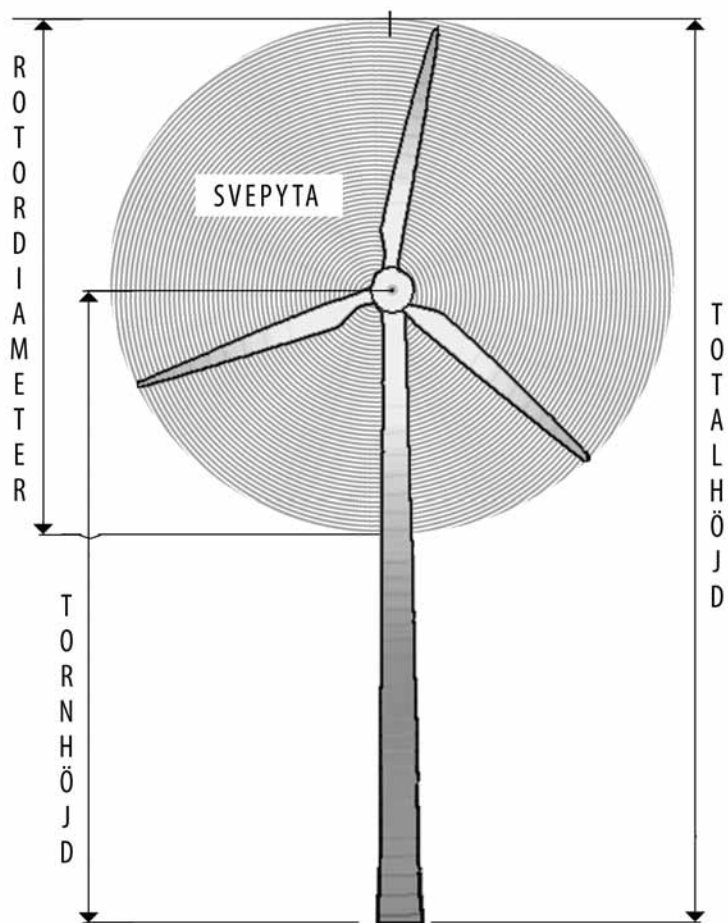

Illustration: Gunnar Gustafsson SAK

ler för närvarande på att plana ut. Med planeringshorisonten 2025 går det dock inte att bortse från att även, den tredje generationens vindkraftverk är på väg. Inom planperioden talar det mesta för att vindkraftverken kommer att ha totalhöjder på 180–200 meter med installerade effekter på 4–5 MW.

Vindbrukets skeptiker uppehåller sig gärna vid den visuella aspekten av vindbruket: att vindkraftverk över huvud taget syns, att vindkraftverkens torn och totalhöjder når högre än de högsta byggnaderna i Sverige, att rotorbladen rör sig och att rotorbladens svepytor motsvarar si och så många fotbollsplaner.

Upplevelsen av storleken på ett vindkraftverk beror inte i första hand på verkets faktiska storlek, utan mer på vad det relaterar till i sin omgivning och från vilket avstånd verket betraktas.

På ett avstånd av ca 3 km upptar ett vindkraftverks torn, med höjden 180 meter, lika stor del av synfältet i höjddelen som en människa, med längden 180–190 cm, som befinner sig 30 meter bort. På samma avstånd tar vindkraftverkets rotor upp lika stor del av synfältet som skelettet till ett normalt stort paraply med diametern 90 cm, som

sakta snurras mot betraktaren av personen 30 meter bort. Man förstår dock ändå erfarenhetsmässigt att ett vindkraftverk är ett stort objekt när man ser det höja sig över trädtopparna i landskapet. Storleken finns i betraktarens hjärna.

Hur störd blir man av ljudet från vindkraftverk?

Ljud måste upplevas för att förstås. Att verbalt beskriva ljud är nästan omöjligt. Ljud låter inte bara olika högt eller lågt, olika ljud låter olika. Olika ljud som låter lika högt kan uppfattas som mer eller mindre störande.

En fysikalisk fördubbling av ljudstyrkan är inte detsamma som en fördubbling av den upplevda ljudstyrkan. I fysikalisk mening innebär en ökning av ljudstyrkan med 3 dB en fördubbling. För att uppnå en fördubbling av den upplevda ljudstyrkan krävs att den fysikaliska ljudstyrkan ökas med 8–10 dB, vilket är detsamma som att den fysikaliska ljudstyrkan ökas ca 8 gånger.

Ljudstyrkan av en viskning motsvarar ca 30 dB. Den upplevda ljudstyrkan av 40 dB skulle därför motsvara ungefär den dubbla ljudstyrkan av en viskning, eller halva ljudstyrkan av ett samtal med låg röst, 50 dB,

eller fjärdedelen av ljudstyrkan från en tvätt- eller diskmaskin, 70 dB, eller den tillåtna ljudstyrkan alstrad av vindbruk vid bostad, 40 dB. Ljudet från vindkraftverk är inte konstant, det varierar med vädret, den rådande vindstyrkan, temperaturen m m och det omgivande bakgrundsljudet, liv som prasslar och vågor som slår.

Det finns en oro bland allmänheten att ljudet från vindkraftsverk är störande. Ny forskning visar dock att det är relativt få människor som verkligen blir störda. Detta framgår av en doktorsavhandling inom miljömedicin från 2007, (Eja Pedersen (2007) Human response to wind turbine noise. Perception, annoyance and moderating factors, Göteborg universitet). Studien visar resultat som efterfrågas i exempelvis miljökonsekvensbeskrivningar. Studien beskriver hur stor del av de boende nära vindkraftverk som störs vid olika ljudnivåer, vilka faktorer som påverkar störningen och om ljudet påverkar människors hälsa. Flera områden i södra Sverige har ingått i undersökningen. Olika typer av landskap från flackt jordbrukslandskap till mer kuperad och komplex terräng samt boende i lantlig miljö, förortsmiljö och villaområden har studerats.

I Sverige ska vindkraftverk placeras så att ljudet som når närboende inte överstiger 40 dB. Det är en låg ljudnivå om man jämför med andra bullerkällor som exempelvis bil-, flyg- och tågtrafik. Det absoluta flertalet av de närboende i undersökningen upplevde inte heller att ljudet från vindkraftverk var störande.

Studien visar dock att det finns ett samband mellan människors boendemiljö och upplevd störning. Ungefär fem procent av de tillfrågade som bodde i ett varierat landskap eller i villaområden kände sig störda av ljudnivån strax under 40 dB, medan drygt dubbelt så många av dem som bodde i ett flackt landskap på landet kände sig störda av samma ljudnivå.

Ljudet från vindkraftverk har en speciell karaktär. Vindkraftverkets rotorblad skapar ett ojämnt ljud som hela tiden ökar och minskar i styrka. Det är en typ av ljud som uppfattas särskilt bra av örat och därför kan uppfattas som störande. Detta ljud maskeras inte lika lätt på landet där bakgrundsljudnivån är låg. Om man ser vindkraftverket från sin bostad ökar risken för störning. Ögat dras till det som rör sig, vilket kan göra att man uppmärksammar ljudet i högre grad.

Några direkta samband mellan hälsorisker och ljudet från vindkraftverk kunde inte påvisas i materialet. Däremot kunde vissa av de människor som kände sig störda av vindkraftverk uppleva ett sänkt välbefinnande.

Undersökningen visar att varken ålder eller kön har samband med upplevelsen av ljud från vindkraftverk.

Studien visar att det finns platser som är mindre känsliga för störning än vad tidigare har varit känt, t.ex i urbana miljöer. Idag placeras vindkraftverk oftast på landsbygden, utanför de urbana miljöerna, där stu-

dien visar att de boende i högre grad riskerar att störas.

Den enkla slutsatsen är att vindkraftverk ur ljudsynpunkt i större utsträckning bör lokaliseras till urbana miljöer än vad som nu sker. Detta öppnar visserligen intressanta möjligheter men de urbana miljöerna kan inte på långt när erbjuda tillräckligt stora ytor för att utgöra hela lösningen för vindbrukets utbyggnadsbehov.

Några grundläggande ställningstaganden

Till vindbrukets nackdelar hör att den är kontroversiell, att den i högre grad än andra energislag är direkt påtaglig och gör ett intrång i många människors dagliga liv. Detta har fått till följd att det även har uppkommit en hel rad andra invändningar mot vindbruket utan direkt anknytning till själva upplevelsen av den. Vindbruket är förmodligen även kontroversiellt på grund av den polarisering av energidebatten som uppstod i samband med folkomröstningen om kärnkraften 1980. Detta kan i sin tur påverka det faktum att vindbruket är så långdragen och svårhanterlig i prövningsprocesserna.

Den mest grundläggande av dessa diskussioner handlar just om huruvida vindbruket verkligen gör nytta? Är vindbruket en miljövänlig förnyelsebar energikälla som bidrar till att minska behovet av fossila bränslen? Gotlands kommun har i en rad sammanhang och dokument tagit ställning för att så är fallet.

En annan diskussion handlar om huruvida den globala uppvärmningen verkligen pågår eller inte? Gotlands kommun har även i den frågan tagit ställning för att så är fallet.

Ytterligare en annan diskussion är huruvida vindbruket är en berättigad energikälla med hänvisning till att den inte anses vara ekonomiskt konkurrenskraftig. Vindbruket är subventionerat och äger därför inte berättigande är huvudtanken i denna kritik. Gotlands kommun har även ur den aspekten tagit ställning för att vindbruket är en berättigad energikälla.

Är vindkraftverk vackra eller fula?

En annan diskussion handlar om huruvida vindkraftverk och/eller grupper av vindkraftverk är vackra eller fula. Den estetiska diskussionen är pedagogiskt svår. Avsikten är givetvis inte att ta ifrån den enskilde den självklara rätten att för egen del ta ställning för vad hon eller han uppfattar som vackert eller fult. Däremot ligger det inom den fysiska planeringens ansvar att föra en diskussion kring vindbrukets estetik som så långt möjligt grundar sig på vedertagna estetiska och landskapsestetiska principer, och på erfarenheter från vindbruket av hur olika storlekar, olika utformade vindkraftverk och grupper av vindkraftverk uppfattas från olika platser, på olika avstånd i olika typer av landskap m m.

Till den estetiska diskussionen hör således även delar av diskussionen om avståndskriterier till exempelvis bostäder.

Är vindkraftverk estetiskt tilltalande eller inte, i dagligt tal vackra eller fula eller bara acceptabla? Vindkraftverk kan se olika ut. Runt om i världen har olika utföranden på vindkraftverk prövats. Det finns alltså en skyldighet men också ett värde i att vindbruket upplevs som estetiskt tilltalande, men vad innebär det? Man kan säga att olika utformade vindkraftverk är mer eller mindre framträdande. Och vad har ordning och reda för betydelse för estetik i detta sammanhang?

Vindkraftverk jämförs ibland med väderkvarnar. Dessa ser ut på många olika sätt. De är ofta präglade av den lokala byggnadstraditionen när det gäller färg, form och material. Väderkvarnarna står i direkt samband med utvecklingen av det redan existerande jordbruket. Vindbruket har inget direkt samband eller direkt förankringen i något tidigare. Det moderna el-producerande vindbruket är en relativt ny företeelse. Jämförelser med andra och tidigare sätt att utnyttja vinden är knappast meningsfulla. Vindbruket måste finna sin egen form, sin egen estetik.

Väderkvarnar är platsbyggda. Vindkraftverk är serietillverkade industriprodukter. Det går bara i mycket liten grad att ge vindkraftverken en lokal prägel. Det är mycket tveksamt om vindkraftverken ska förses med lokalt präglade ornament. Vindkraftverk har antagit en internationell stil som saknar lokal förankring. De ser idag i stort sett likadana ut jorden runt. Vindkraftverk är idag ganska renodlat funktionalistiska, som rätt väl kan sägas följa devisen: "form follows function".

Vindbruket kommer att påverka landskapsbilden

Den europeiska landskapskonventionen definierar landskap som "Ett område sådant det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspelet mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer".

Landskapsbilden beskriver hur landskapet uppfattas visuellt.

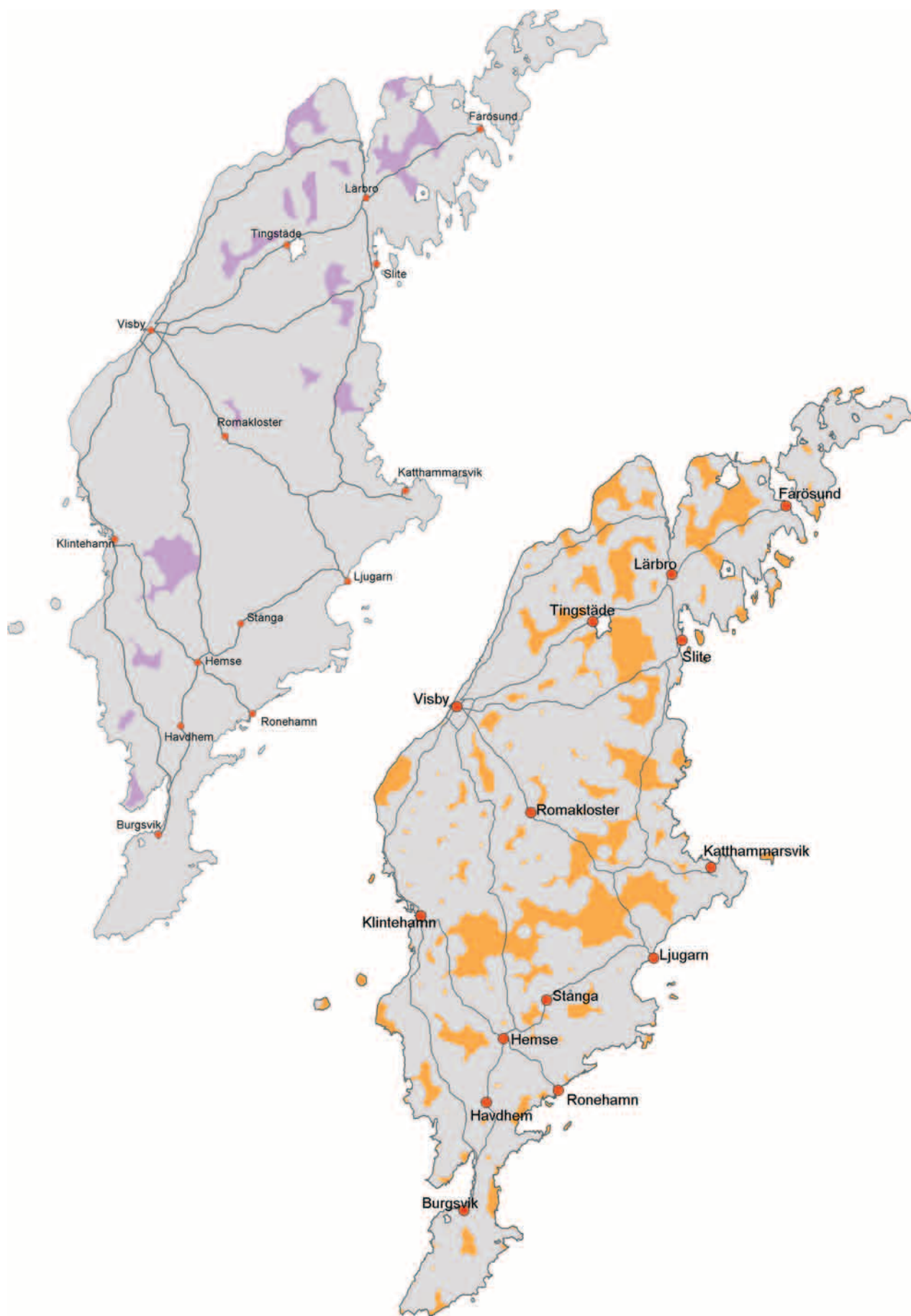
När de nationella planeringsmålen för vindbruk har omsatts i uppförda större och mindre vindkraftparker och mer eller mindre spridda enstaka verk eller mindre grupper av verk, då kommer vindbruket att vara en ganska vanlig del av landskapsbilden i stora delar av Sverige. I vissa delar av landet kommer vindbruket att utgöra en större landskapspåverkan än någon annan mänsklig verksamhet har åstadkommit tidigare.

För att möjliggöra den stora mängd vindbruk som kommunens ambitioner ger uttryck för behöver en sådan utbyggnad ske under ordnade former och med hänsyn till andra intressen. Det innebär att det inte är möjligt för alla som vill uppföra vindkraftverk att göra detta.

Landskapet kan uppfattas som ett lapp-täcke av mer eller mindre tydligt avgränsade landskapsrum, som på olika sätt helt eller delvis avgränsas av topografi, vegetation, byggnader och anläggningar. Landskapsrummets "möbler" består av olika

Områden av riksintresse för vindbruk:

Område med mer än 1000 meter till närmaste bostad:

typer av vegetationselement, topografiska objekt samt byggnader och anläggningar som är av en sådan skala att de rymms och avtecknar sig just som objekt eller element i det omgivande skalmässigt större landskapsrummet.

Både landskapsrum och andra rum är möblerade på olika sätt. Möbleringen är ett resultat av rummets funktion och historia. Vissa rum är finrum, andra har mer karaktären av arbetsrum, verkstad eller rum för rekreation. Vissa rum är endast till för avkoppling och stillhet, medan andra är avsedda för mer blandade och fartfyllda aktiviteter.

Olika sorters rum möbleras på olika sätt för att passa den funktion eller aktivitet rummet är avsett för. Rummets funktion, form och möbler ger rummet dess karaktär.

På grund av ändrade förutsättningar genomgår nästan alla rum förändringar över tid. Det finns ett behov av att rummet utvecklas. De flesta rum tål i viss utsträckning detta, att exempelvis kompletteras med nya möbler. Dessa bör dock utformas och placeras i goda förhållanden till det existerande rummets förutsättningar, dvs till dess karaktär.

Vindkraftverk avviker i form och höjdskala från de flesta andra objekt i landskapet. Ofta blir vindkraftverken med sin storlek och/eller sitt antal visuellt framträdande inslag i landskapet.

En förutsättning för att bibehålla landskapets karaktär är att hålla de existerande landskapsrummens avgränsningar någorlunda intakta. Placering och utformning av enstaka eller grupper med vindkraftverk kan bidra till att förstärka det existerande landskapets rumsliga kvaliteter eller till att försvaga eller upplösa det samma.

Landskapet beskrivs med begrepp som skala, struktur, rumslighet och rumsavgränsningar m.m.

Det storskaliga slättlandskapet eller kustlandskapet, med få referenser till den mänskliga skalan, är oftast mer tåligt för större vindkraftsetableringar än det småskaligt brutna landskapet. I det öppna landskapet är det svårare att relatera till djup och höjd och att bedöma vindkraftverkens verkliga storlek.

I ett landskap med stor variation kan vindbruket bli ett element i mängden. Det kan dock även innebära att det blir det tillägg som gör att landskapet blir för rörigt.

Det är svårt att säga att denna landskapstyp generellt är tålig.

Vegetation ökar ofta landskapets visuella tålighet genom att de ger vindkraftverken en inramning och om det är önskvärt placerar vindkraftverken i bakgrunden.

Vindkraftverk syns mycket väl över vattnen och kan påverka kusten över stora avsnitt. Genom kustlandskapets skala framträder inte verken, men kan ändå i en del situationer upplevas som främmande inslag i landskapet.

Vindkraftverk kan genom sin stora skala och rörelse konkurrera ut enskilda landmärken eller karaktärselement om de placeras för nära dessa, exempelvis kyrkor.

Landskap med påtaglig riktning ger ofta bra förutsättningar för hur vindkraftverk kan anpassas till landskapsrummets förutsättningar. En lämplig anpassning kan vara att placera rader eller långsträckta grupper längs riktningen i landskapet.

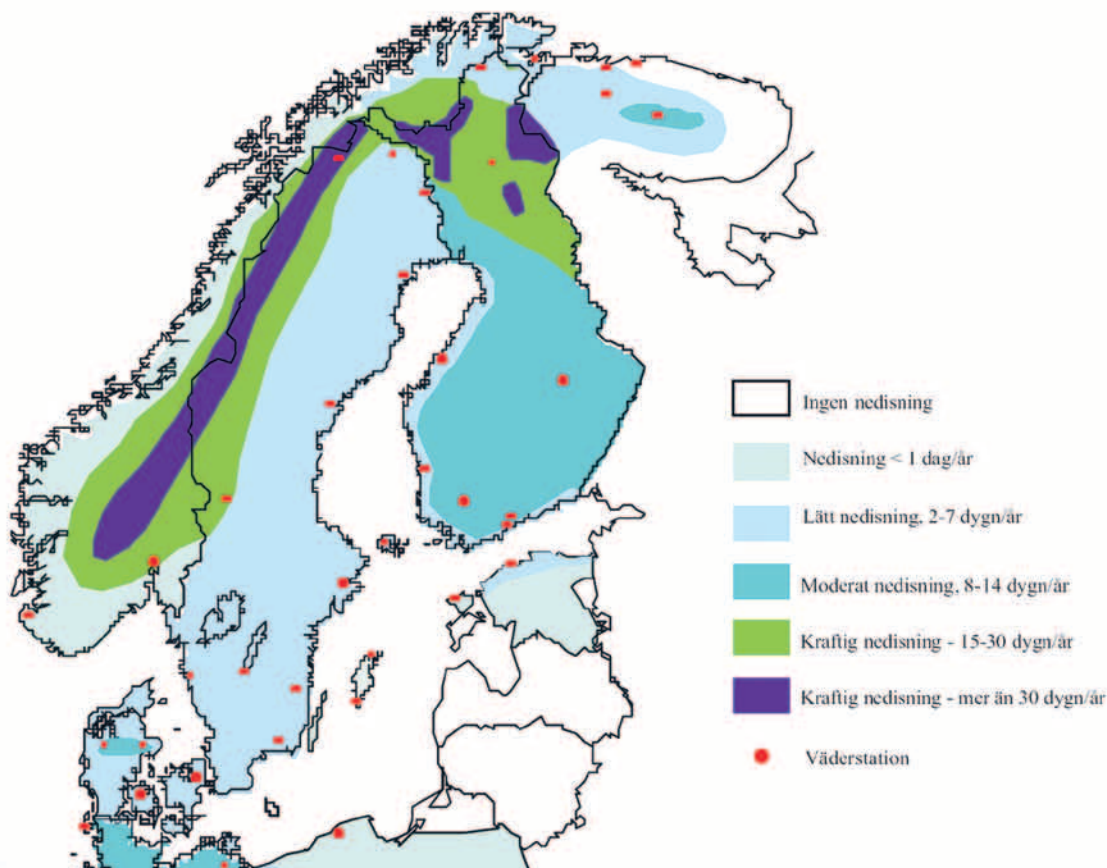
Hur grupper med vindkraftverk utformas har stor betydelse för hur de påverkar landskapet.

Enligt Elforsk, rapport 04:13, ligger Gotland inom ett område där risken för isbildning generellt sett är förhållandevis liten

De blå markeringarna på karta (2) markerar att nedisning har rapporterats från platsen. I södra Sverige blir inte nedisningsperioderna särskilt långvariga. Vidare framgår av Elforsk, rapport 04:13 att nedisning av blad och givare bla förekommer på Bockstigen, men är så pass ovanligt att det inte behöver föranleda några åtgärder.

(1) På Gotland förekommer lätt nedisning 1–7 gånger per år.

(2) De blå markeringarna i på kartan markerar att nedisning har rapporterats från platsen.

Vindkraftverkens storlek i relation till landskapets skala

En typ av landskap kan tåla mindre verk medan ett större verk skulle framträda för mycket i samma landskap. I andra landskapstyper kan ett större enskilt verk framträda mindre än flera mindre som är spridda i landskapet. Här är landskapets skala och rumslighet avgörande.

Grupper av vindkraftverk bör om möjligt ställas i lätt uppfattbara geometriska mönster för att förstärka intrycket av en sammanhållen anläggning. Principen bygger på flera gjorda undersökningar där det visat sig att allmänheten föredrar enhetliga anläggningar med en tydlig avgränsning. Förändringen av landskapsbilden blir normalt mindre då flera verk samlas än om samma antal verk ligger utspridda, men ändå för nära varandra i landskapet.

Hur farligt är vindbruket?

I arbetet med utbyggnaden av vindbruket på Gotland finns anledning att följa utvecklingen på området säkerhet och vindbruk och beakta de rekommendationer som lämnas av centrala myndigheter och följa den praxis som gäller i de flesta andra kommuner.

Vindbruksrelaterade olyckor eller tillbud nära vindkraftverk där allmänheten är involverad är få. Av de mer spektakulära tillbudna på senare tid är det inget som har orsakat några personskador. De personolyckor som ändå har förekommit har framförallt drabbat personer som arbetat med uppförande eller service av vindkraftverk. Allmänheten har knappt drabbats alls. Vindkraftrelaterade olyckor där människor kommer till skada är i första hand ett arbetsmiljöproblem.

Den mest besökta och citerade hemsidan och den som ger flest träffar på internet när det gäller vindbruksrelaterad olycksstatistik

är förmodligen *Caithness Windfarm -Information Forum (CWIF)*, (www.caithness-windfarms.co.uk). CWIF har samlat all internationell tillgänglig vindbruksrelaterad olycks- och incidentstatistik från 1970-talet och framåt.

De vanligast rapporterade tillbudsorsakerna är följande:

- Bladfel, dvs att hela eller delar av rotorbladen har lossnat och flugit iväg. Detta har inträffat 139 gånger.
- Brand i vindkraftverkets turbinhus. Detta har inträffat 110 gånger.
- Strukturfel, dvs fel som uppstår på vindkraftverkets vitala komponenter under förhållanden som dessa komponenter är konstruerade att tåla. Sådana fel har uppstått i 60 fall.
- Iskast, dvs is som lossnar och slungas iväg från vindkraftverkets turbin. Incidenter med iskast har rapporterats i 24 fall.

Av statistiken framgår att det har förekommit 560 st vindbruksrelaterade olyckor och incidenter, varav 53 med dödlig utgång och 29 som ledde till kroppsskador. Inget av de 53 rapporterade dödsfallen och 3 av olyckorna som ledde till kroppsskador, kan relateras till nedfallande blad, bladdeklar eller iskast.

I kapitlet *Säkerhet och riskavstånd* i *Boverkets vindkraftshandbok* från 2007, konstaterar även Boverket att olyckor med personskador vid svenska vindkraftverk hittills har handlat om säkerhetsvagnar som lossnat, klämskador och fall från ställningar.

När man på ett allmänt plan diskuterar säkerhetsfrågor kring vindkraftverk avser man ändå vanligen risken för att delar eller – om vintern – att hård snö och is ska falla ner eller slungas iväg.

I en holländsk studie, *Guidelines on the Environmental Risk of Wind Turbines in the Netherlands* (april 2002), har man beräk-

nat sannolikheten för att ett vindkraftverk oavsett aggregatstorlek ska tappa någon bladdel. Beräkningen är baserad på dansk (EMD) och tysk (ISET) statistik. Resultatet av studien visar att sannolikheten för att ett vindkraftverk under sin livstid (20–25 år) ska tappa någon bladdel är ca 0,5–0,6 procent. Det längsta rapporterade kastavståndet för bladdelar som lossnat har rapporterats till 500 meter. I *Boverkets vindkraftshandbok* från 2007 används den holländska studien som referensstudie.

Av *Boverket vindkraftshandbok* framgår att nedisning och risk för iskast bedöms vara den mest påtagliga säkerhetsrisken. Vidare framgår att nedisning uppträder främst i kallt klimat och ofta på högre höjder men kan även inträffa i samband med speciella väderförhållanden, som dimma/hög luftfuktighet, följt av frost samt underkylt regn.

En beräkningsmetod för rekommenderade avstånd för roterande vindkraftverk finns redovisat i *Svenska erfarenheter av vindkraft i kallt klimat – nedisning, iskast och avisning* (Elforsk rapport 04:13 från 2004). Beräkningsmetoden ger ett högsta riskavstånd på ca 350 m vid en maximal vindhastighet på 25 m/s, vilket ligger under de rekommenderade värdena för avstånd på grund av buller.

På Gotland finns riktlinjer som avser hänsynsavstånd på mellan 500 och 1 000 meter, mellan i första hand vindkraftverk och bostäder. Detta avstånd bör även upprätthållas till platser där många människor frekvent vistas, särskilt vintertid, om risk för iskast bedöms finnas.

Framgångsfaktorer

Modellen för en framgångsrik utbyggnad av vindbruket är inte bara maximalt antal MWh elenergi per km². En viktig framgångsfaktor är att identifiera platser med egenskaper som i första hand passar vindbruket. En annan är att väl avväga vindbruket mot andra intressen.

Vindbruket måste även vinna acceptans för att bli framgångsrik. Vindbrukets företrädare måste möta vindbrukets skeptiker, de oroad och de ambivalenta i dialog med respekt, öppenhet, inlevelse, förståelse och fakta.

En annan viktig framgångsfaktor är att, med hänsyn tagen till andra intressen, bygga ut vindbruket så mark effektivt som möjligt. Lämplig mark för vindbruk är en begränsad resurs. I takt med ökade kunskaper och ett ökat intresse för vindbruket ökar även konfliktrisen mellan markägare med risk för blockeringar av lämpliga markområden som följd. Det behövs tydliga riktlinjer och lämpliga former för hur samverkan mellan markägare ska utvecklas.

Elnätet: Anslutning och utformning

Med dagens förutsättningar är GEAB:s (Gotlands Energiaktiebolag) bedömning att 195 MW (en höjning av den övre gränsen beslutades av GEAB i november 2009) vindkraft kan anslutas till det gotländska elnätet. Den gränsen gäller tills vidare och kan komma att justeras både uppåt och neråt beroende på olika faktorer som tex riskanalyser och teknikutveckling.

Om en ytterligare storskalig utbyggnad av vindkraft ska kunna genomföras, utöver 195 MW, måste den planerade sjökabeln mellan Gotland och det svenska fastlandet bli verklighet. För att ansluta elproduktionen från den omfattande utbyggnaden av vindbruket på Gotland, som översiktsplanen ger möjligheter till, krävs även en omfattande utbyggnad av det lokala elnätet.

GEAB har lämnat ett preliminärt förslag till hur en sådan utbyggnad kan komma att gestalta sig. Utgångspunkten är att den planerade sjökabeln mellan Gotland och det svenska fastlandet byggs och att den är dimensionerad för 1 000 MW installerad effekt. I förslaget förutsätts att anslutningspunkten för sjökabeln ligger vid Ygne, där den nuvarande sjökabeln är ansluten på Gotland. GEAB bedömer att det bör byggas ett separat produktionsnät på 130 kV för vindbrukets behov. Det enda ekonomiskt realistiska alternativet är att detta sker med luftledningar, men att det nya nätet till största delen följer samma ledningsstruktur som finns för det nuvarande distributionsnätet på 70 kV. GEAB bedömer dels att det nuvarande distributionsnätet har en god funktion och en tillräcklig dimensionering, och därför så långt möjligt inte bör röras, dels att risken är stor att ett nytt ledningsnät med helt nya ledningsgator i större utsträckning kan komma i konflikt med Gotlands natur-, kultur- och landskapsvärden.

GEAB föreslår dock en ny ledningssträckning som förbinder Visby med Mar-

tebo och vidare till Storungs och Slite för att klara vindbrukets anslutningar norr om Visby. Den skulle ersätta den nuvarande ledningen mellan Bäck och Slite. Vidare föreslås en ny förbindelse mellan Stenbro och Klinte som skulle ersätta den nuvarande förbindelsen Stenbro–Hemse–Klinte. Med dessa två ändringar skapas, enligt GEAB, två renodlade slingor, en för norra och en för södra Gotland. För att få två homogena slingor föreslås även två parallella 130 kV-ledningar mellan Roma och Ygne i nuvarande ledningsgator.

För att klara av att åstadkomma två parallella nät föreslår GEAB en stolpkonstruktion med en kombinerad stolpe med 70 kV på den ena sidan och 130 kV på den andra. Hur en sådan stolpe ska utformas är i dagsläget en öppen fråga. Elstolpar kan utformas på olika sätt och i viss mån anpassas till olika förutsättningar i terräng och landskap. Ledningsstolparna på Gotland för det nuvarande distributionsnätet på 70 kV är 15–18 meter höga "parstolpar" av trä med ett stolpavstånd på 60–70 meter. Det föreslagna produktionsnätet på 130 kV kräver stolpar med höjder på 20–25 meter och ett stolpavstånd på 150–200.

Ny lagstiftning för prövning av vindbruk

Från den 1 augusti 2009 gäller ny lagstiftning för prövning av vindbruk. Ändringar har gjorts i både miljöbalken och i plan- och bygglagen. Syftet med ändringarna är att förenkla och förkorta prövningsprocesserna.

Vindbruket ska i huvudsak tillståndsprövas enligt miljöbalken. Det är länsstyrelsen som i de flesta fall är den prövande myndigheten.

Frivilligt tillstånd enligt miljöbalken kan alltid sökas.

- För att tillstånd enligt miljöbalken ska kunna lämnas krävs att kommunen tillstyrker, annars kan tillstånd till vindbruksanläggningar inte meddelas. Det innebär att kommunen i praktiken har "vetorätt" mot nya vindbruksetableringar. Det innebär även att kommunen har vissa möjligheter att ställa krav på nya etableringar som tillståndsprövas så länge dessa krav inte hindrar möjligheten att lämna tillstånd.
- Bygglag enligt plan- och bygglagen krävs inte för vindkraftverk som har tillstånd enligt miljöbalken.
- Vindkraftverk som inte har tillstånd enligt miljöbalken är bygglovpliktiga enligt PBL, med undantag av vindkraftverk med en vindturbin, vars diameter är mindre än tre meter och att verket har en totalhöjd som understiger 20 m, samt att verket placeras på ett avstånd från fastighetsgränsen som är längre än verkets totalhöjd.
- Vindkraftverk som monteras fast på en byggnad är alltid bygglovpliktiga.

Kommunen ska ha en aktuell och väl underbyggd översiktsplan eller motsvarande underlag som har betydelse för tillståndsprövningen.

- Kommunen ska även ta ställning till om detaljplan behövs eller inte. Lämplighetsprövning av vindbruk ska ske genom detaljplan endast om verken ska uppföras i område med stor efterfrågan på mark för byggnader eller för anläggningar (exempelvis vindkraftverk).
- Kommunen ska ta emot och behandla anmälningar enligt miljöbalken för uppförande av vindbruksanläggningar.
- Slutligen ska kommunen även hantera bygganmälan enligt plan- och bygglagen, vilken är obligatorisk för alla vindbruksanläggningar.

Som antyds finns även i den nya lagstiftningen ett antal olika prövningsvägar. Dessa är beroende av vindkraftverkens planerade totalhöjder och deras antal i en gruppstation eller av en särskild bedömning av den planerade etableringens miljöpåverkan.

Avgörande för vilken prövningsväg som blir aktuell är huruvida den planerade anläggningen enligt miljöbalkens mening kan anses utgöra betydande miljöpåverkan eller inte. Om det inte avgörs med automatik kan det avgöras i en anmälan enligt miljöbalken.

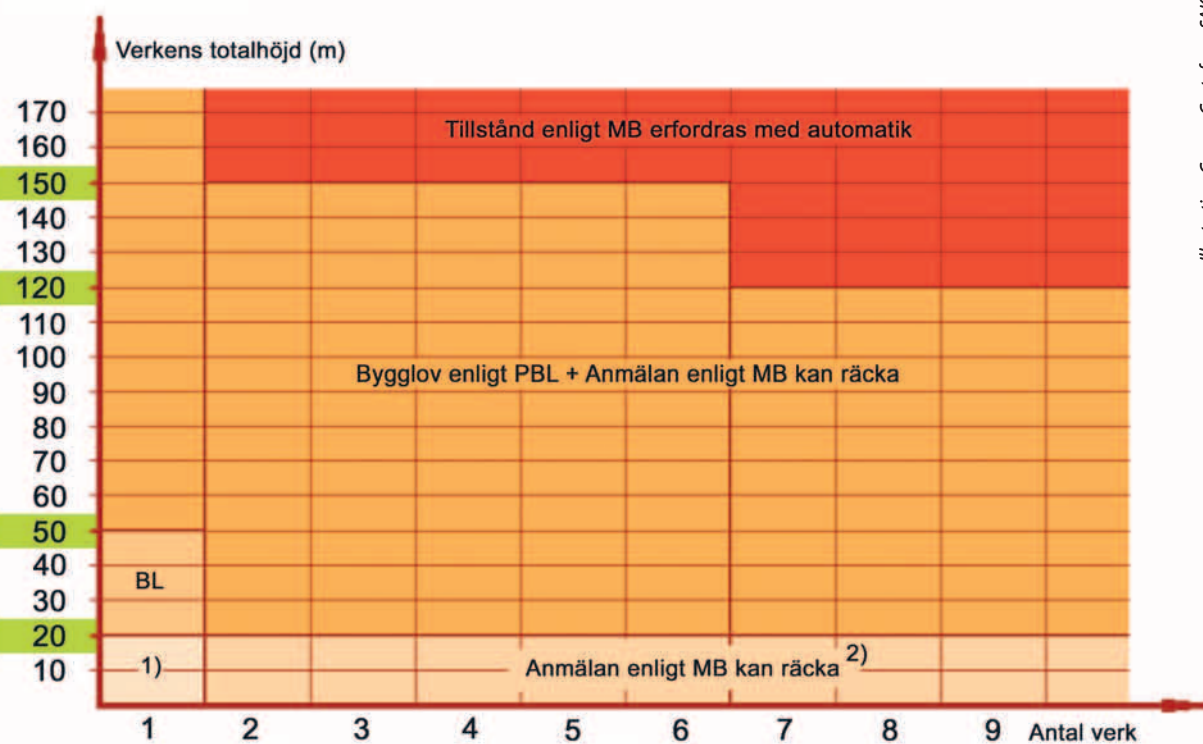
Vindkraftverk är alltid tillståndspliktiga enligt miljöbalken om dessa kan antas medföra betydande miljöpåverkan.

Betydande miljöpåverkan inträder med automatik vid nyetablering av vindbruk eller vid komplettering med ett eller flera vindkraftverk till redan existerande vindkraftverk om nyetableringen eller de tillkommande verken tillsammans med de redan existerande verken bildar en gruppstation med vindkraftverk med totalhöjder och antal som återfinns i det röda området i diagrammet nedan.

En anmälan enligt miljöbalken plus bygglovprövning enligt PBL kan i vissa fall vara tillräcklig för nyetableringar eller för kompletterande etableringar om nyetableringen eller de tillkommande verken tillsammans med de redan existerande verken bildar en gruppstation med vindkraftverk med totalhöjder och antal som återfinns i det orangefärgade området i diagrammet nedan.

Betydande miljöpåverkan kan dock även bedömas inträffa utifrån kriterierna i bilaga 2 till förordningen (1998:905) om miljökonsekvensbeskrivningar för uppförandet av vindkraftverk, oavsett verkens antal och totalhöjder.

Prövningar av vindbruk enligt miljöbalken respektive plan- och bygglagen med avseende på samband mellan antal verk och deras totalhöjder i en grupp.

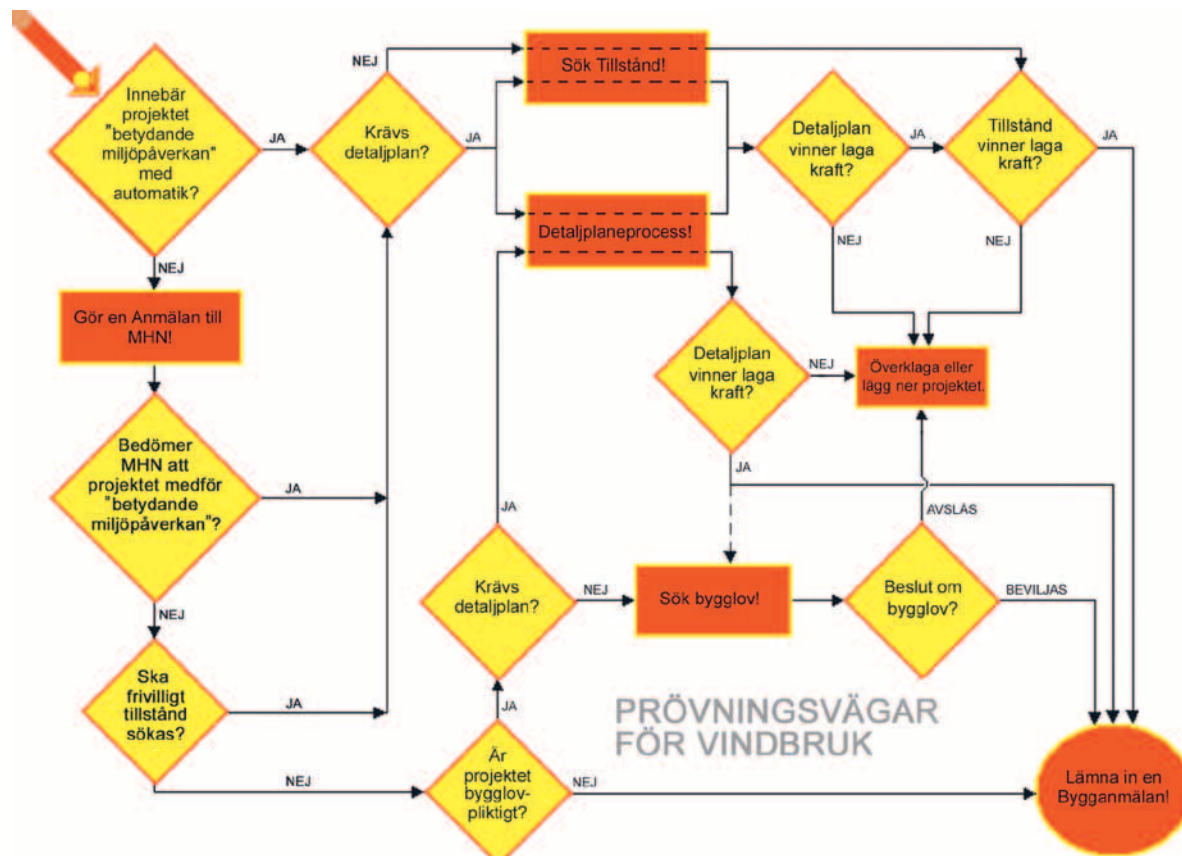

1) Varken bygglov enligt PBL eller anmälan enligt MB krävs om rotordiametern är mindre än 3 meter och verket placeras minst en totalhöjd från fastighetsgräns, annars krävs bygglov.

2) Bygglov krävs om rotordiametern är större än 3 meter.

Illustration: Gunnar Gustafsson SAK

Prövningsvägar för vindbruk enligt miljöbalken respektive plan- och bygglagen

MILJÖKONSEKVENSBESKRIVNING

Sammanfattning av planen

Gotlands kommun har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 antagit en vision och övergripande mål för utvecklingen på Gotland fram till 2025. Översiktsplanen ska konkretisera utvecklingsprogrammets mål för den fysiska planeringen. I översiktsplanen anges mark- och vattenanvändning och de avvägningar mellan olika intressen och exploatering som bör göras, utnyttjandet av naturresurser liksom på vilket sätt utbyggnaden av infrastruktur och tekniska system bör ske.

Utgångspunkten för översiktsplanen är utvecklingsprogrammets mål om önskvärd utveckling av Gotland. En gemensam grund för både utvecklingsprogrammet och översiktsplanen är begreppet hållbar utveckling, hur vi på bästa sätt arbetar mot en samhällsutveckling där de sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiven vägs mot varandra.

I översiktsplanen redovisas om bebyggelseutvecklingen, näringslivsutvecklingen, turismen, infrastrukturen, natur- och kulturmiljö och vindbruk.

Översiktsplanen anger att fördjupade översiktsplaner tas fram för de olika serviceorterna utifrån sina unika förutsättningar. Fördjupade översiktsplaner kommer att tas fram även för Färö, Östergarnslandet och Storsudret. Även den kustzonplanering som föreslås för kusten kan innebära fördjupade översiktsplaner.

Ett generellt förhållningssätt i planen till ny bebyggelse är att nya bostäder i första hand skall tillkomma som förtätning av befintlig bebyggelse såväl i serviceorterna som ute på landsbygden. Förtätningen leder till positiva följeffekter som att kommunikationerna kan effektiviseras, vilket bl.a. kan bidra till att beroendet av bil minskar. Förutsättningarna för utbyggnad av infrastrukturen gynnas tex utbyggnaden av fjärrvärmenät och kommunalt vatten och avlopp. Detta är åtgärder som i hög grad bidrar till en bättre miljö.

Gotlands natur- och kulturvärden är unika. Översiktsplanen anger att ett nytt kulturmiljöprogram ska upprättas och att kommunen sammanställer bättre underlag för hur naturvärden ska beaktas i kommunala beslut.

Översiktsplanen behandlar även näringslivet, inte minst turismen som är en av Gotlands viktigaste näringar. En utveckling av turistområden måste dock ske så att natur- och kulturvärdena inte skadas. I översiktsplanen pekas områden ut där en utveckling av turismen bedöms vara möjlig. Genom att precisera dessa geografiskt avgränsade områden förbättras förutsättningarna att göra avvägningar mot andra intressen.

I den attraktiva kustzonen bryts många olika intressen. I planen redovisas ett antal kuststräckor där fördjupningar föreslås ge-

nomföras för att identifiera möjliga områden för kustnära boende. I områden där detaljplaner inte bedöms behöva upprättas skall övergripande bebyggelseprogram tas fram som stöd för hanteringen av bygglovsansökningar. För att möta de förväntade problemen med stigande havsyttnivåer som ett resultat av klimatförändringarna sätts en lägsta plushöjd på 2,0 meter för nybyggnation i kustzonen.

Vatten- och avloppsfrågorna är ofta avgörande för om ny bebyggelse kan tillåtas eller inte. Dessa frågor behandlas i planen, både utbyggnad av kommunalt vatten och avlopp och enskilda lösningar.

En viktig del av det hållbara samhället är energiförsörjningen. Krav finns på energieffektivitet vid nybyggnation och att försörjningen i allt större utsträckning baseras på förnybara energislag. För att nå det övergripande kommunala målet på en vindkraft-baserad årsproduktion av el på 2,5 TWh krävs en kraftig utbyggnad av vindbruket. Det betyder en nära tiofaldig ökning av elproduktionen från vindkraft jämfört med dagens produktion. Detta kan ske såväl i form av generationsväxlingar som genom utbyggnader i befintliga och nya vindbruksområden.

Sammanfattning av Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB)

Kommunen har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 lagt fram visionen för Gotlands utveckling. Visionen är ett övergripande program som ska styra efterföljande planer och program, bl.a. översiktsplanen och fungerar som ett program för översiktsplanen. Visionens mål för den fysiska planeringen konkretiseras genom översiktsplanen, men även nollalternativet är uppbundet av de mål och den utvecklingsinriktning som anges i det regionala utvecklingsprogrammet. De val av alternativ som övervägts utgår därför i huvudsak från VISION GOTLAND 2025 och målsättningen ett hållbart samhälle.

Mycket i översiktsplanen är beskrivningar och planeringsförutsättningar. De har i översiktsplanen betydelse för förståelsen av framlagda strategier. Dessa beskrivningar har stor betydelse som underlag för MKB på lägre planeringsnivå, oftast detaljplaner, men även vid framtagandet av de fördjupade översiktsplaner, vilka enligt planen ska tas fram.

En översiktsplan ska styra efterkommande beslut, både inom den fysiska planeringen och annan kommunal planering, liksom vara ett underlag vid andra myndigheters prövning och beslut.

Miljökonsekvensbeskrivningen görs på en översiktlig nivå. I huvudsak inriktas beskrivningen mot de framlagda riktlinjerna eller strategierna.

De viktigaste frågorna i översiktsplanen är:

- Bebyggelseutveckling
- Näringslivsutveckling, med bl.a. turismens utveckling
- Kustzonen
- Kultur- och naturvärden
- Vatten och avlopp och annan infrastruktur
- Vindbruk
- Klimatförändringar

Miljöförhållanden

Generellt bör planens inriktning mot en tätare bebyggelsestruktur ge bättre förutsättningar för kollektivtrafik och även cyklande. Fjärrvärme ska användas där sådan finns. Vilken effekt dessa inriktningar kommer att få på minskningen av utsläppen av koldioxid och andra växthusgaser (miljömålet om begränsad klimatpåverkan) är mycket svårt att bedöma.

I planen angiven bebyggelseutveckling tillsammans med ett förbättrat bedömningsunderlag för den detaljerade hanteringen ger möjligheter att bibehålla värdefulla natur- och kulturmiljöer och undanta unika miljöer från bebyggelse.

En stor del av dricksvattenförsörjningen baseras på grundvatten. Grundvatten av god kvalitet och tillräcklig mängd är därför av stor betydelse. Planen redovisar sådana riktlinjer för vatten- och avloppshanteringen som kan medverka till förbättrad dricksvattenförsörjning.

Vindbruket har en stor plats i översiktsplanen och kommer att ta en stor plats i landskapet när målen ska nås. Efter samrådet har "vindbruksområdena" begränsats något. I detaljplanering eller miljöprövning kommer inskränkningar att ske då ytterligare restriktioner eller intressen beaktas. Områdena måste därför ses som bruttområden.

Miljömålen

Som helhet har bedömts att relevanta miljömål har beaktats och att hanteringen av den fysiska planeringen i enlighet med planen kommer att vara positivt för att nå miljömålen och en hållbar utveckling. En översiktlig sammanställning av hur miljömålen beaktas redovisas i Miljökonsekvensbeskrivningen (MKB) under rubriken "Hur miljömålen beaktas".

Betydande miljöpåverkan

Det kan antas att den framtida samhällsutvecklingens olika delar, både om denna sker i överensstämmelse med översiktsplanen eller som en utveckling utan översiktsplanens styrning, i vissa fall kan leda till betydande miljöpåverkan.

Förebyggande åtgärder, uppföljning och övervakning

Översiktsplanen ska ange en utveckling som innebär långsiktighet och hållbarhet. Detta medför också att planen inte kan bygga på att åtgärder måste till för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan. Även i den fortsatta planeringen kommer målsättningen att vara en långsiktigt hållbar utveckling, men här kan förebyggande åtgärder krävas.

Kommunen ska följa upp de risker som finns för betydande miljöpåverkan när översiktsplanen genomförs. Detta ska för översiktsplanen ske på i princip två sätt.

1. Översiktsplanen anger inriktning men i detaljplaneringen klargörs frågeställningar kring betydande miljöpåverkan och därmed behovet av uppföljning. Lämpligt är därför att uppföljning i första hand kopplas till genomförandet av planen, vilket oftast innebär att det sker i samband med arbetet med detaljplanering.
2. Kommunfullmäktige ska minst en gång under mandatperioden ta ställning till översiktsplanens aktualitet. I samband med en sådan aktualitetsförklaring bör det göras en utvärdering och analys av planen och dess konsekvenser i olika avseenden. Vid översynen bör även aktualiseras om det krävs någon särskild uppföljning.

Miljöbedömning

Eftersom en översiktsplan och fördjupningar av sådana alltid antas medföra betydande miljöpåverkan ska miljöbedömning genomföras och en miljökonsekvensbeskrivning (MKB) göras.

Miljöbedömningens omfattning

En miljöbedömning omfattar en process som omfattar samråd med en MKB. Vad en MKB ska innehålla framgår av miljöbalken 6 kapitlet 12 §, där följande står att läsa:

1. Sammanfattning av planens eller programmens innehåll, dess huvudsakliga syfte och förhållande till andra relevanta planer och program.
2. En beskrivning av miljöförhållandena och miljöns sannolika utveckling om planen, programmet eller ändringen inte genomförs.
3. En beskrivning av miljöförhållandena i de områden som kan antas komma att påverkas betydligt.
4. En beskrivning av relevanta befintliga miljöproblem som har samband med ett sådant naturområde som anges i 7 kapitlet (miljöbalken) eller ett annat område av särskild betydelse för miljön.
5. En beskrivning av hur relevanta miljö kvalitetsmål och andra miljöhänsyn beaktas i planen eller programmet.
6. En beskrivning av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, forn- och kulturlämningar

och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter.

7. En beskrivning av de åtgärder som kan planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan.
8. En sammanfattande redogörelse för hur bedömningen gjorts, vilka skäl som ligger bakom gjorda val av alternativ och eventuella problem i samband med att uppgifterna sammanställdes.
9. En redogörelse för de åtgärder som planeras för uppföljning och övervakning av den betydande miljöpåverkan som genomförandet av planen eller programmet medför.
10. En icke-teknisk sammanfattning av de uppgifter som anges i 1–9.

Nollalternativet

Nollalternativet är en översiktlig redovisning av sannolik utveckling om översiktsplanen inte genomförs, dvs ett jämförelsealternativ till planen.

Kommunen har i det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025, lagt fram visionen för Gotlands utveckling. VISION GOTLAND 2025 är styrdokument för bla översiktsplanen och fungerar som ett program för översiktsplanen. Visionens mål för den fysiska planeringen konkretiseras genom översiktsplanen, men även nollalternativet är i praktiken i viss mån uppbundet av de mål och den utvecklingsinriktning som anges. Utan en översiktsplan kommer fortfarande VISION 2025 att ange målen för Gotlands utveckling inom planperioden.

Miljöförhållanden i områden som antas påverkas betydligt av planens genomförande

På en översiktlig nivå är det inte möjligt att ange vilka områden som kan antas påverkas betydligt av ny bebyggelse, verksamheter eller generella åtgärder föreslagna i planen. Vissa generella antaganden kan göras.

Visby

Visby kommer att förändras då större områden omvandlas till stadsbebyggelse på Visborg. Detta hanteras inom den fördjupade översiktsplanen för Visby. Inom FÖP Visby hanteras också de områden som påverkas av flygbuller.

Kusten

Kusten är attraktiv för nya bostäder. Även med den i vissa avseenden restriktiva hållningen i översiktsplanen till gles bebyggelse kan kustzonen komma att påverkas betydligt. Utbyggnad i kustzonen, särskilt i strandnära områden, kommer i konflikt med de starka bevarandebestämmelser som finns här. Även en utbyggnad och utveckling av anläggningar för turism kan ge betydande miljöpåverkan. Detta kan endast hanteras på lägre planeringsnivå då tänkbara förändringar inte närmare redovisas, huvudsakligen för att de inte är kända i detaljer.

Översiktsplanen ska fördjupas utmed hela Gotlands kust.

Tätorter med influensområden

Tillkommande bebyggelse i tätorter och i den samlade struktur som översiktsplanen föreslår kan medföra betydande miljöpåverkan. Identifiering och bedömning görs lämpligen i fördjupningar av översiktsplanen eller vid detaljplanering.

Utanför tätorter

Ny bebyggelse kommer att beröra områden med höga naturvärden eller sådana som är kulturhistoriskt värdefulla. Det är därför viktigt att bra underlagsmaterial och riktlinjer tas fram för hanteringen och bedömningar i det enskilda fallet. Underlagsmaterial som kan användas i bedömningarna ska enligt översiktsplanen tas fram.

Vindbruk

Större utbyggnad av vindbruket kan ge betydande miljöpåverkan och områden som enligt planen kan vara aktuella för utbyggnad innehåller, i skiftande grad, betydande bevarandevärden. I vissa områden kan också finnas andra miljöförhållanden som kan påverkas av utbyggnad. Vindbruket har en stor roll i landskapet och i översiktsplanen. Någon särskild studie av hur vindkraften kommer att påverka landskapsbilden har inte gjorts, vilket är en brist.

Av erfarenhet hanteras miljöpåverkan av vindkraft bäst på en konkret nivå. Den utgallring, baserad på kända konflikter och vissa kända skyddsvärden, som gjorts i översiktsplanen, samt planens riktlinjer för vindbruk, ger möjlighet att göra miljöbedömningar på en lägre nivå.

Miljöproblem i särskilt skyddsvärda områden

Enligt lagtexten ska de befintliga miljöproblem som finns och som har samband med ett sådant naturområde som anges i 7 kapitlet i miljöbalken eller annat område av särskild betydelse för miljön, anges i MKB. Områden i 7 kapitlet är bla naturreservat och strandskyddade områden. Andra områden av särskild betydelse kan bla vara områden av riksintresse för naturvärden.

Någon sammanställning av befintliga miljöproblem kopplade till sådana områden finns inte. Den hårda fokuseringen på strandnära områden för bla turism, även inom strandskyddsområden, kan beskrivas som ett miljöproblem.

Naturreservat och övriga formella skydd av naturområden hanteras av staten, förutom Galgerbergets naturreservat som är kommunalt. Inga större miljöproblem finns för Galgerbergsreservatet av betydelse för översiktsplanen.

Arealen av riksintessområden för naturvärden och kulturmiljövärden är så stort på Gotland att det är uppenbart att det inom vissa av dessa områden finns miljöproblem. Problemen är ofta relaterade till hävd, särskilt för naturvärden, men kan ibland hänföras till verkningar av exploateringar. Problem kopplade till riksintresse och stora naturvärden är tex de områden på norra delen som är tänkta för kalkstenbrytning.

Beskrivning av miljökonsekvenser

En beskrivning ska göras av den betydande miljöpåverkan som kan antas uppkomma med avseende på biologisk mångfald, befolkning, människors hälsa, djurliv, växtliv, mark, vatten, luft, klimatfaktorer, materiella tillgångar, landskap, bebyggelse, fornlämnings- och kulturlämningar och annat kulturarv samt det inbördes förhållandet mellan dessa miljöaspekter.

Då det handlar om en översiktsplan för ett så stort område som Gotland blir denna beskrivning med nödvändighet översiktlig. Miljöaspekterna behandlas därför inte var för sig utan mer samlat. Även under kapitlet hur miljömålen beaktas framgår vissa konsekvenser.

Bebyggelseutveckling

Planen

Översiktsplanens bebyggelsestrategi utgår från att den ska innebära en hållbar utveckling av ny och befintlig bebyggelse. Den utgår också från att bebyggelse- och befolkningsutvecklingen ska innebära en bibehållen inomregional balans, vilket är ett politiskt ställningstagande i VISION GOTLAND 2025.

Översiktsplanen anger en strategi som innebär att ett antal tätorter prioriteras för utveckling. Fördjupade översiktsplaner tas fram för Slite, Lärbro, Roma, Klintehamn, Hemse, Burgsvik och Katthammarsvik. De fördjupade översiktsplanerna för Storsudret, Färö och Östergarnslandet ska förnyas och utvecklas. Det är först i dessa som förändringar konkretiseras och eventuella lokala miljöeffekter av tätortsutvecklingen kan identifieras, beskrivas och hanteras.

De strategier som anges bedöms, på en översiktlig nivå ha positiv effekt på arbetet att nå de uppsatta miljömål som har samband med minskade transporter.

Planens strategi för bebyggelseutvecklingen ger i huvudsak en positiv miljöpåverkan vid jämförelse med alternativet att medge en utspridd bebyggelse.

Den föreslagna bebyggelseutvecklingen medför generellt ingen negativ påverkan på människors hälsa. På en detaljerad nivå regleras olika förhållanden som har att göra med människors hälsa, t.ex. trafikbuller. Bedömningar om markföroreningar, förekomst av radon och eventuella lokala riskfaktorer görs även detta på detaljerad nivå, i vissa fall vid fördjupningar av översiktsplanen men oftast i detaljplaneskedet eller ibland vid bygglov. Också VA-förhållanden hanteras på en mer detaljerad nivå.

Jämförelsealternativet

Gotlands befolkning minskar sedan några år tillbaka. En trendframskrivning till 2025 innebär ändå att det byggs bostäder, inte minst fritidsbostäder, liksom det har gjorts de senaste åren. Ny bebyggelse finns framförallt i Visby och i kustzonen, även om nybyggnad sker över hela ön. Denna utveckling fortsätter i jämförelsealternativet. Dock utan den styrning mot mer samlad bebyggelse som anges i översiktsplanen.

I fråga om risk för betydande påverkan på människors hälsa skiljer sig inte jämförelsealternativ och plan. Möjligen kan ny bebyggelse som innebär ett mer utspritt boende innebära större konfliktrisker med jordbruksintressen (håsthållning – allergier, djur – lukt, etc).

Kustzonen

Gotlands kust brukar anges till ca 77 mil. Detta är då strandlinjelängden. Hur långt in från stranden som kusten sträcker sig finns många åsikter om. Kommunen gjorde i samband med översiktsplanen VISION GOTLAND 2010 (1995) en avgränsning av Gotlandskusten enligt miljöbalkens 4 kapitel 4 § med ett varierande avstånd utifrån kustens utseende, topografi, m.m. En annan avgränsning finns, nämligen avgränsningen av riksintresset för friluftsliv. Denna avgränsning är 500 meter. Hela Färö, Storsudret och Östergarnslandet är i sin helhet av riksintresse för friluftslivet. De båda nämnda avgränsningarna stämmer inte helt överens för Storsudret och Östergarnslandet.

Förutom att kustzonen, intill 500 meter, är av riksintresse för friluftslivet så är större delen även av riksintresse för naturvärden. Ganska många delar har även riksintressen för kulturmiljövård. Bevarandebestämmelserna är således ofta särskilt starka i kustzonen.

Fritidshusbygandet har under lång tid varit fokuserat på kustzonen och till detta kommer anläggningar, oftast för turism. Bebyggelsen inom den snäva kustzon som avgränsas enligt miljöbalkens 4 kapitel 4 § (MB 4:4-områden) utgörs, då tätorterna undantas, av 5 300 bostäder. MB 4:4-områdena Färö och Storsudret har vardera lite över 1 000 bostäder och MB 4:4-området "Östergarn" något över 700 bostäder. Av dessa och kustens (inom MB 4:4) bostäder är 65 procent fritidsbostäder.

En av de prövningsgrunder som ska användas vid lokaliseringsbedömningen är miljöbalkens 4 kapitel 4 § som anger att utmed Gotlands kust, på Östergarn, på Storsudret och på Färö får fritidsbebyggelse komma till stånd endast i form av komplettering till befintlig bebyggelse. Uppdelningen i fritidshus och bostäder för permanentboende är idag otidsenlig som lokaliseringsfaktor, åtminstone på Gotland.

Under 1990-talet gavs inom områden som omfattas av miljöbalkens 4 kapitel 4 § bygglov/positivt förhandsbesked för 575 fritidshus (418 avslag/negativt förhandsbesked) och för bostäder för permanentboende var siffran 95 respektive 65. Dessa siffror avser ny bebyggelse utanför detaljplanen.

Bestämmelserna om strandskydd har ändrats. Det generella strandskyddet är 100 meter på land och i vatten och kan utvidgas till maximalt 300 meter. Detta har skett på en del kuststräckor. För hela kusten har länsstyrelsen möjligheten att ge dispens från strandskyddsbestämmelserna. För inlandsvattnen, sjöarna och vattendragen, har kommunen genom de nya reglerna tilldelats denna möjlighet.

De nya bestämmelserna innebär också att kommunerna i sina översiktsplaner ska peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen, sk LIS-områden. Inga LIS-områden fanns redovisade i översiktsplanens samrådsförslag och kan därför inte nu heller redovisas. Avsikten är att områdena ska redovisas i den kommande kustplaneringen som fördjupade översiktsplaner eller tematiska tillägg till översiktsplanen.

Planen

Översiktsplanen ger ingen definition av vad som ska anses som "kustzon" utan detta kan variera. Kustplanering ska genomföras under planperioden 2010-2025 som fördjupade översiktsplaner, planprogram eller som bebyggelsestrategier.

Bebyggelse

Hela Gotlands kust har riksintessestatus enligt miljöbalkens 4 kap 4 § med särskilda regler för lokalisering av fritidshus. Enligt lagen gäller att här (och på Storsudret, Östergarn och Färö) får fritidshus endast tillkomma som komplettering till befintlig bebyggelse.

En allmän bebyggelsestrategi i översiktsplanen är att ny bebyggelse ska lokaliseras mer samlat. Denna strategi gäller såväl kustzonen som övriga delar. Därutöver skärps i översiktsplanen synen på spridd bebyggelse inom kustens MB 4:4-områden, på så sätt att permanent- och fritidsbebyggelse jämsätts. Vilket betyder att nya bostäder som inte är komplement till befintlig bebyggelse inte tillåts. Detta gäller i MB 4:4-områdena i avvaktan på fördjupad kustzonplanering.

En hantering av ny bebyggelse som jämsätter permanent och fritidsbostäder är mycket positiv bla ur landskapsbildssynpunkt men även ur flera miljömålsaspekter. Kustlandskapets fragmentering hejdas kanske något.

Klimatförändringen

Den pågående klimatförändringen är inget som kommunens översiktsplan kan påverka.

En av klimatförändringens troliga effekter behandlas utförligt i bakgrundsmaterial, nämligen havsytans höjning och riktlinjer för lägsta marknivå vid grundläggning. Beräkningar på havsyteförändringarna vid Gotlandskusten har kommunen låtit SMHI göra.

I planen redovisas ett flertal effekter som kan uppstå vid stigande havsytanivå, bla översvämning, höjda grundvattennivåer och kusterosion.

Risken för stigande havsytanivå ska beaktas vid alla lokaliseringsprövningar och vid infrastrukturplanering.

Översiktsplanen anger riktlinjer för nylokalisering där lägsta plushöjd är +2,0 m. Både lägre och högre plushöjd kan tillämpas om det är motiverat eller efter särskilda studier hur problemet ska hanteras.

Översiktsplanen ger inga riktlinjer för hur ny bebyggelse ska hanteras i förhållande till de förändrade förutsättningar

som, i ett längre perspektiv, uppkommer när det gäller friluftslivet.

Några ställningstaganden till befintlig bebyggelse inom känsliga kustområden görs egentligen inte. Inom höjdnivån 2 m över nuvarande havsytan finns nästan 1000 bostäder, i huvudsak enbostadshus men också andra byggnader. Hur denna problematik, inklusive befintlig infrastruktur i framtida problemområden, ska hanteras är en senare fråga för utredning.

Riktlinjerna om lägsta plushöjd för ny bebyggelse bedöms vara positivt för en långsiktigt hållbar utveckling. Riktlinjerna är positiva för att inte förvärra framtida problem vid stigande havsytanivå.

Turism i kustzonen

Målsättningen är att Gotland som turistmål ska erbjuda en mångfald både när det gäller upplevelsevärden och boendeformer. Turistanläggningar och besöksmål ska vara geografiskt fördelade över ön, men en del av intresset har fokus mot kusten. Campingplatserna ska ha möjlighet att utvecklas och erbjuda ett diversifierat boende. Planläggning av campingplatser ska följa översiktsplanens särskilda riktlinjer. Här anges bl.a. att en campingplats ska innehålla möjligheter till olika typer av boendeformer. Ett ökat intresse för att bo i stuga på campingplats ökar kraven att plats avsätts för sådana bekvämligare stugor, med tex vatten och avlopp.

Anläggande och utveckling av campingplatser bör prövas i detaljplan. Alla campingplatser ska ha fullgoda vatten och avloppslösningar. Utvecklingen och anläggande av campingplatser i strandnära lägen ska ske med utgångspunkt från särskild struktur som anges i de riktlinjer som tagits fram.

I kustplaneringen kan möjligheterna till framtida lokaliseringar av campingplatser, uppställningsplatser för husbilar, m.m. utredas.

Ett regionalt miljömål var att det senast år 2005 skulle finnas en strategi för hur kustens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas. Översiktsplanen anger inte något klart förhållningssätt till kustlandskapets natur- och kulturlandskap. Den generella målsättningen om mer samlad ny bebyggelse är dock ofta positivt ur aspekten bevarande och långsiktigt hållbart brukande.

För turistanläggningar och campingplatser gäller att i den mån det går att se en styrande effekt i kommande planering är riktlinjer och förslag i huvudsak positivt i arbetet för att nå miljömål. Riktlinjerna för utveckling och anläggning av campingplatser är riktade mot detaljplaneringen och bygglovgivning.

Jämförelsealternativet

Det finns ett regionalt delmål inom miljömålet Hav i balans och levande kust och skärgård som anger att det senast år 2005 ska finnas en strategi för hur kustens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas.

En "trend" vid bygglovsansökan och i detaljplanering inom MB 4:4-områden är att man söker och bygger bostäder, inte "fritidshus". Trenden kan antas vara bestående. Detta innebär att inom MB 4:4-områdena byggs hus som kommer att användas som fritidshus, utan att de är kompletterade till befintlig bebyggelse.

Jämförelsealternativet ger en mer utspridd bebyggelse och sett över en längre tidsperiod kan bebyggelse då i större utsträckning antas negativt påverka värdefulla naturmiljöer. Den långsiktiga hushållningen med naturresursen Gotlands kust blir sämre.

Det uppkommer troligtvis betydande påverkan på både hälsa och miljö om inte en restriktivare lokaliseringsbedömning görs till följd av klimatförändringen. Det samma kan befarsas om inte fördjupade studier efterhand tas fram för olika typer av risk- och konfliktområden som kommer att uppstå.

Naturvärden

Gotland har en mängd naturtyper och många sällsynta och hotade växt- och djurarter.

Av de 3653 arter som finns med på den svenska rödlistan är 1135 funna på Gotland (1214 om man inkluderar underarter). Det är bara Skåne med 2040 arter, Västra Götaland med 1691 arter och Öland med 1389 arter, som har fler arter på rödlistan. 88 arter har sin enda svenska förekomst på Gotland.

Gotländska delmål under miljömålet Ett rikt växt- och djurliv anger att det senast 2008 skulle tas fram underlag och metoder för att utvärdera hur biologisk mångfald utvecklas i naturtyper som är specifika för Gotland, samt att det senast 2010 ska finnas strategier för hur man ska kunna bevara naturvärdena i biotoper som bedöms mest hotade och där Gotland har ett särskilt ansvar, bl.a. ängen, alvarmarker och hällmarkstallskogar.

Gotland har många skyddade områden, men det krävs ändå att viktiga naturmiljöer inte exploateras om den biologiska mångfalden ska bevaras. Flera av de naturtyper som är förtecknade som skyddsvärda enligt Art- och habitatdirektivet (som bl.a. har betydelse för att utse Natura 2000-områden) har en negativ utveckling på Gotland, tex gäller det alvarmarkerna.

Planen

Det konstateras i översiktsplanen att det behövs ett samlat kunskapsunderlag för bedömningar om naturvärden, vid granskning av bygglovsförfrågningar och i plansammanhang. Planen anger att ett sådant underlag ska sammanställas. Det redovisas även riktlinjer för hur vissa naturtyper och naturmiljöer ska hanteras i bygglov och planläggning.

Jämförelsealternativ

I frågan om naturvärdenas hantering i bygglovgranskning och planläggning innebär jämförelsealternativet att kartgransk-

ning och bedömning vid nylokalisering baseras på underlag som inte är utformat för ändamålet. Detta ger en sämre möjligheter att tillvarata och skydda naturvärden.

Kulturvärden

Gotland har ett mycket rikt kulturarv och en mångfald av miljöer med mycket höga värden. Kulturvärdena bidrar i mycket stor utsträckning till att göra Gotland attraktivt, både som besöksmål och som boendemiljö.

I miljömålen pekas en del insatser ut vilka krävs för ett förbättrat beslutsunderlag. Under miljömålet God bebyggd miljö anges bl.a. att senast år 2010 ska riksintresseredovisning för kulturmiljövärden för Gotland vara aktuell och ha identifierat alla värdefulla byggnader och miljöer. Ett annat delmål är att senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska värden tas tillvara och utvecklas både i tätorter och på landsbygden. Senast år 2005 ska ett program finnas för hur lantbrukets kulturhistoriskt värdefulla ekonomibyggnader kan tas tillvara (Ett rikt odlingslandskap).

Planen

Översiktsplanen redovisar bristen på underlagsmaterial av kulturmiljöns värden för planering och byggande. Det behövs ett nytt heltäckande kulturmiljöprogram.

I vissa områden ska det ställas krav på utformning vid nylokalisering av bebyggelse i öppna landskap. Byggnaderna ska anpassas till landskap och befintlig bebyggelse.

Ett antal riktlinjer för hur värdefulla kulturmiljöer ska hanteras i bygglov och planläggning redovisas. Riktlinjerna bedöms gynna en utveckling som tar nödvändig hänsyn till de stora kulturvärden och de byggnadstraditioner som finns på Gotland.

Jämförelsealternativ

Likartat Naturvärden.

Människors hälsa

Flera av de redovisningar och riktlinjer i planen som behandlar effekter av klimatförändringar gäller risker för människors hälsa i en framtid som ligger längre fram än planperioden. Effekter av kommande klimatanpassningsåtgärder, eller att inte göra något, är alltför dåligt utredda lokalt/regionalt för att det ska vara möjligt att bedöma konsekvenser av detta.

Under rubriken människors hälsa redovisas "dagens problem".

Radon

Radon har tidigare, generellt sett, inte ansetts vara något större problem på Gotland. Sveriges geologiska undersökning (SGU) har dock vid mätningar med flyg identifierat tidigare mer eller mindre okända områden med risker för radonförhöjning i bostäder. Förhöjda risker finns framförallt där berggrunden är karstvittrad och jordlagret däröver är genomsläppligt. Riktlinjer finns för kommunens hantering vid bygglov och planering. De baseras på gränsvärden och

statliga rekommendationer och redovisas i översiktsplanen.

Något strategiskt val av områden eller liknande kan inte göras på denna övergripande nivå. Överallt på Gotland kan man sannolikt bygga bostäder och anläggningar utifrån radonförekomsten, men på vissa platser krävs en teknisk utformning av grundläggningen så att radonhalterna inomhus blir låga.

Det finns ingen skillnad mellan översiktsplanen och jämförelsealternativ.

Markföroreningar

På ett stort antal platser har industriell verksamhet av något slag orsakat förorening av marken. Totalt finns ca 1200 verksamheter/platser förtecknade som potentiellt förorenade. Ett betydligt färre antal har en riskklass som betyder att de ska eller bör saneras. 107 objekt har hamnat i de två högsta riskklasserna.

Normalt hanteras förekomster av markföroreningar bäst på en detaljerad nivå, som i detaljplan eller i vissa fall vid bygglov.

Det finns ingen skillnad mellan planen och jämförelsealternativ.

Vatten och avlopp

Grundvattentillgången är inom vissa delar av Gotland begränsad. Tillgången är, generellt sett, störst inom karstområdet på västra Gotland. Tillgången och i vissa fall även kvalitén kan begränsa bebyggelse med enskild vattenförsörjning. Genom allt bättre kännedom om grundvattentillgångarna i berggrund och jordlager kan man undvika nya problemområden. Stora uttag i områden med små grundvattentillgångar ger problem.

Gotlands ofta tunna jordlager, inte minst inom attraktiva områden för bebyggelse, gör att enskilda avloppsanläggningar kan orsaka förorening av grundvattnet. Många enskilda vattentäkter är påverkade av föroreningar.

Många av Gotlands vattendrag är kraftigt påverkade av näringsämnen. Många är dessutom små, med begränsade magasin och framrinningen minskar oftast dramatiskt under sommaren.

Planen

Planen anger att vatten- och avloppsplaneringen på Gotland syftar till ett långsiktigt hållbart användande av grundvattnet.

Som övergripande riktlinjer för vatten och avlopp anges att avlopp i första hand ska anslutas till det kommunala avloppsnätet, i andra hand anslutas till gemensamma avloppsanläggningar och i tredje hand, om försättningar finns, renas i enskild avloppsanläggning.

Vattenförsörjningen vid nybyggnation ska i första hand ske genom anslutning till det kommunala vattensystemet, i andra hand används grundvattnet från enskilda vattentäkter, eventuellt som gemensamhetsanläggningar om lämpligt, i sista hand kan en enskild avsaltningsanläggning utredas.

Enligt strategin kommer ett antal nya avloppsreningsverk att byggas eller byggas ut och ett antal mindre verk läggs ner.

Ett fullföljande av översiktsplanens riktlinjer medverkar positivt till att miljömål för vatten kan uppfyllas. Inga negativa effekter kan identifieras på denna övergripande nivå.

Kommunen har en av kommunfullmäktige antagen långsiktig plan för VA-utbyggnaden och VA-försörjningen. Vilken lokal miljöpåverkan som kan uppstå vid utbyggnaden enligt planen måste hanteras i särskild ordning vid tillståndsprövning. Övergripande, sett till totala utsläppen till vattenmiljön, innebär fullföljande av planen minskade utsläpp.

Riktlinjerna för enskilda avlopp innebär en möjlighet till positiv utveckling av grundvattenkvalitén och även minskade utsläpp av näringsämnen till ytvatten och Östersjön.

Riktlinjerna för enskild vattenförsörjning innebär, troligen, ingen negativ inverkan på grundvattenmagasin. För bygglovgivning och detaljplan har riktlinjer tagits fram som ska innebära ett bättre beslutsunderlag då enskilda vattentäkter är lösningen.

Jämförelsealternativet

Kommunen har sedan några år (2002 och reviderad 2006) en långsiktig plan för den kommunala VA-utbyggnaden på Gotland och denna plan följs. Även utan översiktsplan måste planen för VA-utbyggnaden anses tillhöra en fortgående process och visa på en sannolik utveckling. För enskild vattenförsörjning finns beslutade riktlinjer som ska ge bättre underlag att bedöma vattentillgången vid nybebyggelse. Miljö- och hälsoskyddsnämnden har beslutat om riktlinjer för hanteringen av enskilda avlopp.

Alternativets miljökonsekvenser kan bedömas vara likartade planens.

Utbyggnad av vindbruk

Planen

Planen anger på plankartan ett stort antal områden för vindbruk som tillsammans upptar en stor areal. Målsättningen för utbyggnaden av vindbruket i kommunen är en årsproduktion av el i storleksordningen 2,5 TWh. Detta anses möjligt.

Översiktsplanens plankarta visar områden där kommunen anser att konflikterna med andra intressen är mindre än på andra ställen och vindbruket har på dessa områden företräde framför andra intressen. Utgångspunkten har varit de av energimyndigheten utpekade områdena av riksintresse för vindbruk, med en areal på 170 km², som efter avvägning mot viktiga andra intressen har en areal på 86 km².

Planen redovisar ett flertal riktlinjer för hantering av olika slag av vindkraftverk, generationsväxlingar, vindbruk utanför de särskilt utpekade områdena eller platserna, avstånd bostad till vindkraftverk, m.m.

En översiktlig miljöbedömning bör ta sin värdering i uppsatta mål för utvecklingen. Översiktsplanen ger uttryck för en

hög ambition för vindbrukets utveckling på Gotland i linje med miljömålen.

Större utbyggnad av vindbruket ger betydande förändring av landskapsbilden. Av erfarenhet hanteras miljöpåverkan av vindkraft bäst på en konkret nivå. Den utgallring, baserad på kända konflikter och skyddsvärden, som gjorts i översiktsplanen, samt planens riktlinjer för vindbruk, ger möjlighet att göra miljöbedömningar på en lägre planeringsnivå.

Jämförelsealternativet

Vindbruket har utan en ny kabel i stort sett tecknat in den kapacitet som är tillgänglig. Utbyggnad förutsätter ny kabel till fastlandet, vilket nu har kommit något närmare ett förverkligande. Utan stöd av översiktsplanen kan det antas att det finns sämre förutsättningar för en utbyggnad av vindbruket enligt uppsatta mål.

Åtgärder som planeras för att förebygga, hindra eller motverka betydande negativ miljöpåverkan

En mer samlad bebyggelse på landsbygden, som planen anger, kan förebygga många slag av betydande miljöpåverkan. Det ger bl.a. bättre möjligheter att undvika konflikter och negativ miljöpåverkan mellan ny bebyggelse och jordbruksverksamhet liksom att beakta höga naturvärden.

Den möjliga negativa miljöpåverkan, som nybebyggelse på områden med höga naturvärden kan medföra, ska motverkas genom riktlinjer och att digitala kartgranskningsskikt tas fram för användning inom bygglovsgranskning och i planärenden.

Även för kulturmiljövärdena förbättras underlaget (kulturmiljöprogram) för att därigenom undvika risker för betydande negativ miljöpåverkan.

Vårt grundvatten är viktigt för dricksvattenförsörjningen och kräver särskilda hänsyn. Detta är känt och hanteras i planeringen och nybyggandet med allt högre krav på försiktighet, även utan översiktsplan. Risker för betydande miljöpåverkan finns både för mindre anläggningar och vid utbyggnad av det kommunala VA-nätet med reningsverk m.m. Några åtgärder för att minska negativ betydande miljöpåverkan (förutom de strategier som anges) har inte ansetts relevanta. Dessa hanteras på detaljerad nivå i enskilda objekt. Översiktsplanen behandlar hanteringen av vattenförsörjning och avloppshantering för en långsiktigt förbättrad grundvattenhushållning.

Kusterna är de delar av Gotland som har det största nybyggelsestrycket och där finns stora risker för betydande miljöpåverkan vid olika slag av exploatering. Utvecklingen av kustområdena kommer därför att hanteras särskilt. Den generella bebyggelsestrategin, som innebär förtätning, har relevans också inom kustzonen som en långsiktig åtgärd för att begränsa det fortgående ianspråktagandet av kusten för i första hand fritidsbebyggelse.

I ett längre tidsperspektiv än planperioden kan en klimatförändring förändra mil-

jöer och levnadsförhållanden. Under planperioden kommer sannolikt både stat och kommun att identifiera konkreta problemområden och börja tillämpa anpassade förhållningssätt.

Hur miljömålen beaktas

De sexton nationella miljökvalitetsmålen har antagits av riksdagen för att ställa om Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle.

Målen beskriver det tillstånd eller den exploateringsstakt som bedöms långsiktigt hållbar. Dessa mål har brutits ner både till regional och även lokal nivå.

Med utgångspunkt i de regionala gotländska miljömålen bedöms om översiktsplanen leder mot ett uppfyllande av dessa. En utgångspunkt i arbetet med översiktsplanen har varit ett hållbart samhälle. Intentionen att planera för ett hållbart sam-

hälle borde således avspeglats sig som ett närmande mot miljömålen. Ett hållbart samhälle ska också vara hållbart ur ekonomiskt och socialt perspektiv.

Översiktsplanen har olika stor betydelse för uppfyllande av miljömålen. Gränssnitten mellan olika miljömål och planens påverkan på dessa är ofta sådan att det är meningsfullt att "baka samman" miljömålen vid en genomgång.

Begränsad klimatpåverkan

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Bebyggelsestrategin är inriktad mot förtätning, vilket ger möjlighet till minskade CO ₂ -utsläpp. Tätorterna förstärks vilket kan ha positiva effekter på minskningen av persontransporter. Vindbruket som kan medverka till minskade CO ₂ -utsläpp har en stor plats i öp.	Ökad turism som baseras på utspritt fritidsboende motverkar målet.

Frisk luft

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Ganska liten relevans. Dock finns miljökvalitetsnormer som inte får överskridas.	Satsningar för ökad cykling medverkar till lägre utsläpp och därmed bidrar att sänka halterna av kväveoxid i luften. Inriktning mot mer samlad bebyggelse kan också bidra till minskade utsläpp.	Nej

Bara naturlig försurning

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	Både svavel och kväveutsläpp medverkar till försurning. Hur miljömålet beaktas se föregående miljömål.	Nej

Giftfri miljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Planen tar upp problemen med markföroreningar. Frågan hanteras på detaljplanenivå.	Nej

Skyddande ozonskikt

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	Hanteringen av miljömålet handlar inte om fysisk planering utan om omhändertagande av ämnen som bryter ner ozon.	Nej

Säker strålmiljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Liten	För elektromagnetisk strålning anges i översiktsplanen riktlinjer för närhet till transformatorstationer etc. I övrigt hanteras frågan på detaljplanenivå.	Nej

Ingen övergödning

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relevant	Riktlinjer för avloppsutbyggnad	Nej

Levande sjöar och vattendrag

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Riktlinjer för avloppshantering finns och områden med särskilda krav grundas till stor del på Vattendistriktets åtgärdsförslag. Hur kommunen ska hantera strandskydd i inlandsvatten redovisas.	–

Grundvatten av god kvalitet

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Riktlinjer för hantering av avlopp inom olika områden bidrar till bättre grundvattenkvalitet. Riktlinjer för redovisning av tillgång förbättrar möjligheterna till god lokalisering ur detta perspektiv.	–

Hav i balans och levande kust och skärgård

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Delvis stor relevans	Delmålet "Kustens kulturarv och odlingslandskap" kan beaktas vid den fördjupade kustplanering som anges i planen.	–

Myllrande våtmarker

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Viss relevans	Inga våtmarker ska skadas genom kommunala beslut.	En stor utbyggnad av vindbruket kan innebära att framförallt mindre våtmarker ändå kan riskera dräneras.

Levande skogar

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt liten	Genom utbyggnadsstrategin. I planen anges att bebyggelse inom vissa skogstyper ska ske mycket restriktivt. God produktiv skogsmark ska inte bebyggas.	Nej

Ett rikt odlingslandskap

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Genom utbyggnadsstrategin gynnas miljömålet. Målen för ängs- och betesmark hänger dock i första hand samman med reglerna för stöd. Riktlinjer anger att för naturvården värdefulla betesmarker inte ska bebyggas.	Nej

God bebyggd miljö

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Stor relevans	Bättre planeringsunderlag tas fram, t.ex. sociotopkartor. Fördjupade översiktsplaner görs för ett antal tätorter.	–

Ett rikt växt och djurliv

Relevans för öp	Hur beaktas målen?	Motverkas målen?
Relativt stor relevans	Bättre planeringsunderlag tas fram så att bl.a. ansvarsarter och ansvarsbiotoper kan beaktas i den dagliga bygglovs- och detaljplanehanteringen.	–

Hur bedömningen har gjorts och skäl till gjorda val av alternativ

Gotlands kommun har i det regionala utvecklingsprogrammet VISION GOTLAND 2025 antagit en vision och övergripande mål för utveckling

Bebyggelsestrategin

Boendialternativen Visby, tätorterna och landsbygden ska utveckla sina skilda kvaliteter och bidra till inflyttningen till Gotland. Inom regional balans eftersträvas.

Planens strategi anger för den fortsatta bebyggelseutvecklingen att en mer samlad bebyggelsestruktur ska eftersträvas. Detta ska ske genom att förtäta och komplettera i tätorter och på landsbygd. Det kan då ske i relativ närhet till kollektivtrafik och blir ett val för att minska persontransportbehovet och utsläppen av växthusgaser. Det är ett val för minskat bebyggelsetryck på känsliga områden och ett sätt att minska fragmentering av värdefulla kultur- och naturområden. Det är också ett val som kan möjliggöra en minskad belastning på grundvattentillgångarna genom samordnad avloppshantering.

Val som finns är en fortsatt utspridd bebyggelse enligt nuvarande trend. Ett annat val är en än hårdare fixering vid Visbyområdet.

Det regionala utvecklingsprogrammet som ligger som grund för översiktsplanens val av alternativ anger som målbild en bibehållen inomregional balans.

Naturvård

Planen anger en strategi för att bättre tillvarata naturvårderna i den fysiska planeringen.

Detta ska ske genom att utveckla ett material (karta med riktlinjer) för bygglovs- och plangranskning, dvs en mycket konkret åtgärd. Detta är ett val för att höga naturvärden står på spel.

En valmöjlighet som finns är en fortsättning med ett underlagsmaterial som inte medger översikt och ställningstaganden till hantering av olika naturmiljöer.

Det regionala utvecklingsprogrammet har inte behandlat frågeställningen på annat sätt än att programmet anger att konflikter uppstår mellan exploateringsintressen av skilda slag och naturvårdens intressen.

Kulturmiljövård

Även för kulturmiljövården anger planen en brist på adekvat bedömningsunderlag för att hantera kulturmiljöer på ett bra sätt.

Valen som gjorts är likartade de för naturvården.

Vindbruk

Planen anger områden, strategier och riktlinjer för vindbruk bygger på i planen redovisade avvägningar mellan vindbruket och ett flertal andra intressen. De för vindbruk utpekade områdena kan ses som en bruttolista. Miljöprövning eller i vissa fall detaljplaner kommer att föregå eventuell etablering.

Alternativa val som planen skulle kunna redovisa är ett mindre antal områden där ytterligare intressen har vägts in i ett tidigt skede.

Uppföljning och övervakning

Kommunen ska följa upp de risker som finns för betydande miljöpåverkan när

översiktsplanen genomförs. Detta kan för översiktsplanen ske på olika sätt.

Översiktsplanen anger inriktning, men det är i detaljplaneringen frågeställningar kring betydande miljöpåverkan klargörs och därmed behovet av uppföljning. Lämpligt är därför att uppföljning i första hand kopplas till det konkreta genomförandet av planen, vilket oftast innebär att det sker i samband med arbetet med detaljplanering.

Kommunfullmäktige ska minst en gång under mandattiden ta ställning till översiktsplanens aktualitet. I samband med en sådan aktualitetsförklaring bör det göras en utvärdering och analys av planen och dess konsekvenser i olika avseenden. Vid översynen bör även aktualiseras om det krävs någon särskild uppföljning.

Översiktsplanen är en konkretisering av det regionala utvecklingsprogrammet, VISION GOTLAND 2025. I visionen finns angivet hur dess miljö- och klimatmål ska mätas. Bland annat ska Gotlands självförsörjandegrad av energi mätas samt hur väl vi uppfyller de nationella miljömålen.

Utvecklingen av ny bebyggelse, vindbruket och andra anläggningar bör relativt enkelt kunna följas upp genom kommunens diariesystem.

Uppföljning av VA-utbyggnaden görs genom den revidering som sker av kommunens VA-utbyggnadsplan. Denna plan har utvidgats till att även, till en del, omfatta enskild och samfällid utveckling/utbyggnad av VA.

Konsekvenserna av en stigande havsyttenivå måste följas upp, vilket kan ske genom att kommunen upprättar ett program för hur detta ska göras.

LÄNSSTYRELSENS UTLÅTANDE

Granskningsyttrande

Datum 2010-03-29

Dnr 401-139-10 1(13)

Bygg Gotland 2025, översiktsplan för Gotlands kommun

Gotlands kommun 2010-01-26

Handlingar

- Bygg Gotland 2025, utställningshandling
- Miljökonsekvensbeskrivning.

Länsstyrelsens roll och förslagets handläggning

Detta granskningsyttrande lämnas med stöd av 4 kap 9 § plan- och bygglagen

(PBL) Av granskningsyttrandet ska det framgå om:

1. förslaget inte tillgodoser riksintressen enligt 3 eller 4 kap. miljöbalken,
2. förslaget kan medverka till att en miljö kvalitetsnorm enligt 5 kap. miljöbalken överträds
3. redovisningen av landsbygdsutveckling i strandnära lägen inte är förenlig med 17 kap 18 e § första stycket miljöbalken
4. bebyggelse blir olämplig med hänsyn till de boendes och övrigas hälsa eller säkerhet eller risken för olyckor, översvämning eller erosion.

Länsstyrelsen
GOTLANDS LÄN

Att verka för att mellankommunala frågor samordnas är inte aktuellt i Gotlands län, varför denna punkt inte tas upp. Länsstyrelsens yttrande är en del av översiktsplanen och ska fogas till planen då den antagits. I de avseenden Länsstyrelsens syn skiljer sig från kommunens i nämnda delar, ska detta enligt 4 kap 2 § PBL anmärkas av kommunen i planen, lämpligen både på kartan samt i anslutning till aktuell text.

Planförslaget har sänts till berörda regionala myndigheter. Yttranden har inkommit från Fiskeriverket, Vägverket, Försvarsmakten HKV, Transportstyrelsen Luftfartsavdelningen och LFV Visby flygplats. Sjöfartsverket, Svenska Kraftnät och Lantmäteriet hänvisar till tidigare lämnade synpunkter. Inkomna synpunkter har sammanvägts i Länsstyrelsens yttrande. Kopior av myndigheternas yttranden i sin helhet samt Länsstyrelsens lämnade Bilaga 1 med detaljerade och redaktionella synpunkter, finns på Stadsarkitektkontoret.

Länsstyrelsens sammanfattande syn på översiktsplanen

Översiktsplanen bygger på ett mycket ambitiöst underlag och ger en övergripande bild av utgångspunkterna för fortsatt planering och kommande byggnation. Efter samrådet har planen i många avseenden förbättrats.

Strategierna kring bl a bebyggelseutveckling, kustzonen samt vatten och avlopp innehåller goda ansatser för att den fortsatta planeringen ska bidra till långsiktigt hållbar utveckling och beaktande av allmänna intressen.

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanens riktlinjer kring hälsa och säkerhet, risken för olyckor, översvämning eller erosion kommer att bidra till att dessa frågor kan hanteras på ett tillfredsställande sätt i den fortsatta planeringen. Att planen tydliggör förutsättningar och ställningstaganden kring översvämningsrisker gör att vidare utredningar kan tillse att framtida bebyggelse och infrastruktur blir lämplig.

I vissa fall kan Länsstyrelsen i samband med översiktsplanen inte avgöra om den kommande markanvändningen är förenlig med de intressen som Länsstyrelsen har att särskilt beakta. Detta beror framförallt på att ställningstaganden, som är viktiga bl a för att tillgodose riksintressen, hänskjuts till kommande fördjupningar av översiktsplanen och andra prövningar.

Länsstyrelsen gör i nuläget ingen bedömning av översiktsplanens förenlighet med 17 kap 18 e § första stycket miljöbalken. Dock understryks att Gotland är ett av de områden där områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan utpekas med viss begränsning.

Översiktsplanens inriktning är att riksintressena ska tillgodoses och kommunens bedömning är att förekommande riksintressen inom planen är beaktade. Länsstyrelsen menar att översiktsplanen till stor del tillgodoser riksintressen. Det finns dock strategier i planen som i vissa fall riskerar att komma i konflikt med riksintressen.

De geografiska avgränsningar som kommunen gjort avseende riksintresseområdena som anges i 4 kap 4 § MB är adekvata. Länsstyrelsen anser även att kommunen gör en riktig tolkning av att värdena i nationallandskapet är särskilt starka i de områden som är framhållna i miljöbalken, Färö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust. De fördjupade översiktsplaner som tas fram för dessa områden är grundläggande för att utreda och klarlägga vilka konsekvenser planerna får för riksintressen enligt 4 kap MB. I granskningen av dessa kommer Länsstyrelsen att bedöma om föreslagen ny bebyggelse och andra etableringar är förenliga med bl a riksintressen. Översiktsplanen utgör dock en första ansats till att detta ska vara möjligt, exempelvis genom strategierna att samla bebyggelsen i kustzonen samt att inte tillåta vindkraft inom dessa områden.

Översiktsplanen innehåller utgångspunkter för avvägning och riktlinjer för lokalisering och utformning av vindkraftverk, grupper och parker som Länsstyrelsen i allt väsentligt stödjer. Kommunen anger att vindbruket på Gotland ska byggas ut på ett sådant sätt att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas så optimalt som möjligt, vilket är i linje med regeringens politik.

I översiktsplanen pekar kommunen ut ett antal områden som anses som lämpliga

för vindkraft. Länsstyrelsen instämmer i kommunens ställningstagande till områden av typ 1, gällande de delar som inte omfattas av andra riksintressen.

Länsstyrelsens bedömning är att fullskalig utbyggnad av vindkraft i alla de områden (1-6) som anges som utbyggnadsområden kan komma att leda till en påtaglig skada på Gotlands natur- och kulturarv. I dagsläget finns det inte förutsättningar för att bygga ut alla dessa områden, bl a med hänsyn till Försvarsmaktens intressen, men detta kan förändras under planperioden. Länsstyrelsen anser att översiktsplanen inte ger en tillräckligt välgrundad bild av den helhetsverkan som en utbyggnad av vindbruket enligt planen kan ge, men inser att detta med de förutsättningar som råder är ett högt krav att ställa. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.

I översiktsplanen anges att syftet inte är att bygga ut alla områden maximalt, utan att vindbruket ska byggas ut så att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas på bästa sätt. Detta är en inriktning Länsstyrelsen stödjer. Det är viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas.

Vindkraftutbyggnaden som planeras är idag, framförallt på mellersta och södra Gotland, i konflikt med totalförsvarets riksintressen. Länsstyrelsen anser att kommunens vindkraftambitioner är betydelsefulla i omställningen mot förnybara energislag och att det är av vikt att finna lösningar som fungerar för dessa ibland motstående intressen. Länsstyrelsen ser i och med detta att det finns ett behov av att i di-

alog med Försvarsmakten och kommunen se över om en flytt av vissa av anläggningar skulle möjliggöra utbyggnad inom områden där det idag inte är möjligt. Till dess att frågorna setts över myndighetsgemensamt och med ett helhetsgrepp ser Länsstyrelsen ingen möjlighet att tillåta vindkraft inom de områden där Försvarsmakten anger att det finns konflikter. Områdena är i dagsläget att betrakta som utredningsområden.

Det förekommer i några fall konflikter mellan riksintressen och det är inte klargjort hur en avvägning i dessa fall ska göras. Detta gäller framförallt riksintresseområden för vindbruk som även omfattas av riksintresse för naturvård, friluftsliv och kulturmiljö samt influensområden för Visby flygplats.

Länsstyrelsen erinrar om att myndigheter och kommuner ska säkerställa att MKN uppfylls vid prövning av tillåtlighet och tillstånd mm. Dessa ska därmed iaktas vid fortsatt planläggning.

Kvarstående synpunkter efter samrådet

Många av de synpunkter som Länsstyrelsen lämnade i samrådet har beaktats.

Naturvärden är ett kapitel i planen som tillkommit i enlighet med Länsstyrelsens yttrande. Här nämns ett antal naturtyper som bedöms vara speciellt skyddsvärda. De naturtyper som räknas upp har så höga naturvärden från såväl nationellt och internationellt perspektiv att nyexploatering tex i form av bebyggelse i normalfallet inte tillåts.

I planen anges att det i dagsläget saknas riktlinjer för hur kommunen långsiktigt ska hushålla med Gotlands naturvärden och hur dessa ska hanteras i den fysiska planeringen. Det finns dock underlag för att kunna konstatera huruvida någon skyddsvärd naturtyp berörs som ska användas fram till dess att kommunen tagit fram en naturvärdeskarta.

Översiktsplanen innehåller utgångspunkter för avvägningar och riktlinjer för lokalisering och utformningen av vindkraftverk, grupper och parker som Länsstyrelsen i allt väsentligt stödjer. Kommunen anger att vindbruket på Gotland ska byggas ut på ett sådant sätt att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas så optimalt som möjligt. Detta är en rimlig utgångspunkt.

I översiktsplanen pekar kommunen ut ett antal områden som anses som lämpliga för vindkraft. Länsstyrelsen instämmer i kommunens ställningstagande till områden av typ 1, gällande de delar som inte omfattas av andra riksintressen. Dessa områden bör man kunna gå vidare med. Översiktsplanens text är i nuläget tydligare än kartan när det gäller möjligheterna för förverkligandet av vindkraftsutbyggnaden. Utbyggnadspotentialen kan optimalt vara i storleksordning som planen anger, men den kan också visa sig vara mindre. Översiktsplanen utgör en grund för ett fortsatt arbete att analysera detta.

Vissa avvägningar återstår att göra vilket innebär en viss osäkerhet för läsaren. Läns-

styrelsen vill därför klargöra följande avseende de typområden som finns i planen:

- Typ 1. Avvägningar mellan riksintressen återstår att göra i vissa områden. *Länsstyrelsens syn framförs under rubriken riksintressen.*
- Typ 2. Avvägningar mellan olika allmänna intressen återstår att göra.
- Typ 3. Utpekade platser för enstaka verk har ingen särställning i förhållande till planens generella riktlinjer för lokalisering av vindkraft.
- Typ 5. Riksintresse för totalförsvaret innebär starka restriktioner. *Länsstyrelsens syn framförs under rubriken riksintressen.* Avvägningar mellan allmänna intressen återstår att göra även om Försvarsmaktens intressen skulle förändras.
- Typ 6. Det finns fördelar med att bygga vindkraft till havs, men de utpekade havsbaserade lokaliseringarna saknar tydlig motivering och bedömningskriterier. Länsstyrelsen anser generellt att havsbaserade verk bör placeras på ett avstånd om minst 10 km från land, om möjligt. Eftersom teknik och ekonomiska förhållanden ändras över tid, ska minsta avstånd till land bedömas genom avvägning mellan miljömässiga, tekniska och ekonomiska förutsättningar vid tidpunkten för prövningen.

1. Riksintressen

Förekomsten av en mängd olika riksintressen är utmärkande för Gotland. Översiktsplanen har en mycket stor betydelse för hanteringen av riksintressen, särskilt när det gäller en lämplig utveckling med hänsyn till riksintressen enligt 4 kap MB. Planhandlingarna har kompletterats efter samrådet och blivit tydligare när det gäller vilka riksintressen som finns inom området och dess värden. Länsstyrelsen vill framhålla att även åtgärder som sker utanför området av riksintresse kan påverka riksintressets värden, varför det även kan vara aktuellt att bedöma påtaglig skada av en åtgärd som sker utanför ett område av riksintresse.

Riksintressen enligt 3 kap

Efter samrådet har kommunens beskrivning av riksintressena enligt 3 kap MB blivit mer enhetlig. I de flesta fall kommer det enskilda riksintresset att kunna beaktas i en senare prövning. I vissa fall finns det dock överlappande riksintressen där en avvägning måste göras vilken markanvändning som är den lämpligaste. Eventuella konflikter mellan riksintressen enligt 3 kap MB avgörs först vid en prövning. Utgångspunkten i 3 kap 10 § MB är att företrädare ska ges åt det riksintresse som på lämpligast sätt främjar långsiktig hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt, vilket alltså måste prövas i det enskilda fallet. Försvarsmaktens riksintressen ges dock företräde. Beslut som fattas med stöd av detta får inte strida mot 4 kap MB.

I översiktsplanen finns det riksintresseområden som överlappar varandra och Länsstyrelsen ser bland annat att riksintresseområdena för vindbruk kan komma i

konflikt med andra områden av riksintresse. Riksintresse för Försvarsmakten innebär därmed starka restriktioner för vindkraftsutbyggnaden främst i områden utpekade på södra och centrala Gotland. Konflikter kan även förekomma där riksintresse för vindbruk finns inom samma område som riksintresse kulturmiljö, naturvård eller friluftsliv. Om ett sådant riksintresse påtagligt skadas av en vindkraftsetablering beror på vad riksintresset utgörs av. Om påtaglig skada kan undvikas genom anpassning av ett projekt beror på områdets specifika värden.

Hur kommunen avser att hantera dessa områden med motstående riksintressen är otydligt. Det framgår av texten men inte av plankartan att denna avvägning mellan riksintressen kvarstår att göra i flera av vindbruksområdena av typ 1. Även områden av riksintresse för värdefulla ämnen och mineraler sammanfaller delvis med områden av riksintresse för naturvård, avvägningar kring dessa intressekonflikter kvarstår också att göra i kommande prövningar.

Riksintresse yrkesfiske enligt 3 kap 5 § MB

Riksintresseområdena för yrkesfisket är tydligt angivna och inom dessa ska fiskets intressen beaktas. Det är då naturligt att ett mer detaljerat underlag tas fram i den fortsatta planprocessen för tex vindkraftsetableringar.

Det underlag som Fiskeriverket tog fram vid utpekande av riksintresseområden omfattar bland annat var olika typer av fiske bedrivs och i vilken omfattning. Därutöver har underlag om var trålfiske bedrivs idag lämnats, vilket kommunen också använt sig av. Däremot finns det ingen sammanställning av trålområden, nätfiske, lekområden, uppväxtområden eller hindrande strukturer. Då förutsättningarna för lokaliseringar av vindkraft förändrats till större djup innebär detta att det detaljerade planeringsunderlaget kommunen efterfrågar i princip omfattar hela territorialvattenområdet. Översiktsplanen visar nu ett par vindkraftsområden till havs (typ 6) som är utlagda utifrån underlaget om riksintresset. Fiskeriverket framhåller att en mer precis avgränsning av riksintressena måste göras i kommande prövningsprocesser. Länsstyrelsen bedömer att det därför blir nödvändigt att i ett tidigt skede ta kontakt med yrkesfisket.

Riksintressen för friluftsliv, naturvård och kulturmiljö enligt 3 kap 6 § MB

När det gäller riksintressena för naturvård, friluftsliv och kulturmiljövård bedömer Länsstyrelsen att dessa till största delen bör kunna tillgodoses i fortsatt planering med de riktlinjer som finns i planen. Kapitlet om naturvärden är dock otydligt avseende hur dessa ska beaktas. Ett vindbruksområde av typ 2 område i området öster om Anga kan påverka riksintresseområde för kulturmiljövård, Anga, negativt.

I de områden där riksintresse vindbruk överlappar riksintressen enligt 3 kap 6 § kvarstår en avvägning enligt 3 kap 10 § att göra. Länsstyrelsen har i granskningen av planen sett att riksintresseområde för vind-

bruk, typ 1, kan komma i konflikt med riksintresseområdet för kulturmiljö "Rommakloster". När det gäller riksintresse för naturvård kan konflikter finnas i fem riksintresseområden: "Bästräsk med omgivningar", "Fardume träsk", de nordvästligaste och sydostligaste delarna av "Filehajdar, Hejnumhällar och Kallgatburg", i "Botvaldevik-Bendes" samt i "Lojstahajds källmyrar". Konflikt med friluftslivets riksintressen kan uppkomma på Näsudden.

Riksintressen 3 kap 8 §, energi och kommunikationer *Visby flygplats*

Även om riksintresset Visby flygplats i första hand beskrivs i den fördjupade översiktsplanen för Visby (FÖP Visby) bör eventuella konflikter med flygets intressen klargöras i den fortsatta planeringen. En påtaglig skada på riksintresset Visby flygplats kan uppstå vid påverkan på flygplatsens influensområden. Det kan röra sig om etablering av höga master, vindkraftverk etc som etableras utanför området som omfattas av FÖP Visby. Av handlingarna framgår att kommunen bedömt att planerat vindbruk inte utgör påtaglig skada på riksintresset och i planen anges att utvecklingen av flygplatskapaciteten ska säkras. Detta förutsätter att översiktsplanen uppmärksammar eventuella konflikter mellan flygplatsens intressen och andra intressen.

Boverkets allmänna råd "Flygbuller i planeringen" är nu beslutade (Boverket, AR 2009:1). Kommunen anger att dessa ska ersätta dagens riktlinjer för hantering av flygbuller. Boverkets AR minskar sannolikt vissa av de begränsningar som förekommer av flygbuller innebär för Visby. Länsstyrelsen erinrar om att riksintressebeskrivningen för Visby flygplats även fortsättningsvis kommer att baseras på infrastrukturpropositionen (1996/97:53). Om Boverkets AR tillämpas kan riksintresset Visby flygplats påtagligt skadas och vid en kommande miljö- eller tillståndsprövning kan utnyttjandet av flygplatsen försvåras.

Riksintresse Sjöfart

Länsstyrelsen anser att kommunens bedömning av hur riksintressen för Sjöfarten ska tillgodoseas är rimlig. Sjöfartens riksintressen bör kunna beaktas i den fortsatta planeringen utan att påtaglig skada uppstår. Exempelvis ska hänsyn tas till sjöfartens etablerade trafikstråk, vilket kan ske genom säkerhetsavstånd.

Riksintresse Vindbruk

Kommunen gör i översiktsplanen bedömningen att ytterligare områden bör omfattas av riksintresse för vindbruk. Länsstyrelsens bedömning är att det i dagsläget inte finns motiv till att göra en översyn eller komplettering av områdena. När det gäller områden av typ 5 så kan det i samband med att helhetsgrepp tas avseende Försvarmaktens intressen bli aktuellt att återigen lyfta frågan om riksintresseområden för vindbruk.

När det gäller områden typ 6 så skiljer sig de områden som kommunen pekar ut inte från övrigt havsområde inom 30-metersdjupkurvan runt Gotland. Länsstyrelsen meddelade Energimyndigheten i samband med den senaste översynen av riksintresseområden för vindbruk att det behövs ytterligare kriterier för att kunna föreslå riksintresseområden till havs. Länsstyrelsen anser inte heller att det är relevant att komplettera riksintresseområdet Näsudden, behov av dispens från strandskyddet avvägs inte mot riksintressen.

Riksintresse 3 kap 9 § MB totalförsvaret

Översiktsplanen är inte tillräckligt tydlig för att totalförsvarets riksintressen ska tillgodoseas. Detta gäller framförallt beskrivningen av riksintresset samt den del som pekar ut områden för vindbruk. I flera av de områden som pekas ut för vindbruk finns en konflikt med Försvarmaktens intressen.

Ett beslut om översyn av försvarmaktens intressen och riksintressen 2010-02-17 (bifogas) har inkommit till Länsstyrelsen under översiktsplanens utställningstid. Enligt detta finns det fyra områden som försvarmakten hävdar som öppna riksintresseområden på Gotland, Tofta skjutfält, Visby flygplats, väderradarn i Åse samt ett övnings- och skjutområde i havet utanför Fårö. Övriga intresseområden är så kallade samrådsområden som inte behöver redovisas i en översiktsplan. Länsstyrelsen väntas enligt uppgifter från Försvarmakten få in nya uppgifter om samrådsområden under 2010, för dessa områden kan det då eventuellt bli aktuellt att fatta beslut om nya 12:4-förordnanden.

Utöver öppna riksintresseområden och samrådsområden så är hela landets yta samrådsområde för höga objekt. Det betyder också att det finns riksintresseområden som inte redovisas till länsstyrelser och kommuner. Riksintresset, funktionen av samhällsviktiga tekniska system, kan påverkas negativt av höga objekt som vindkraftverk.

I förhållande till Försvarmaktens intressen är det framförallt vindkraftutbyggnaden den markanvändning i översiktsplanen som utgör en konflikt. Genom att Försvarmakten tar del av alla ärenden inom samrådsområden samt alla ärenden gällande höga objekt kan intressena i dagsläget tillgodoseas. Detta innebär i praktiken att en placering av vindkraftverk inom ett område av intresse för Försvarmakten som stör verksamheten inte godkänns. Försvarmakten har fattat ett principbeslut att inte flytta eller bygga om anläggningar som i vissa fall skulle möjliggöra ett ändrat svar. Detta beror på att många typer av anläggningar hänger ihop i ett system och det ofta inte är möjligt att flytta endast en anläggning utan att konsekvensen blir att flera anläggningar måste flyttas.

Försvarmakten har lämnat synpunkter på den vindkraftsutbyggnad som föreslås enligt översiktsplanen och ett antal områden pekas ut som olämpliga för vindkraft med de förutsättningar som råder idag.

Försvarmakten anger dock att *"kommer det att bli aktuellt att ta upp frågan om en flyttning av en eller flera anläggningar kommer synpunkterna på föreslagna vindkraftsområden på Gotland att förändras."*

Länsstyrelsen ser i och med detta att det finns ett behov av att i dialog med Försvarmakten och kommunen se över om en flytt av vissa av dessa anläggningar skulle möjliggöra utbyggnad inom områden där det idag inte är möjligt. Länsstyrelsen anser att kommunens vindkraftambitioner är betydelsefulla i omställningen mot förnybara energislag och att det är av vikt att finna lösningar som fungerar för dessa, ibland motstående, intressen. Detta kräver dock ett helhetsgrepp eftersom en flytt av vissa av anläggningar ställer krav på en ny lokalisering, vilket i sin tur innebär att påverkan av anläggningarna förflyttas. Detta helhetsgrepp kan inte tas i enskilda projekt utan kräver en myndighetsgemensam översyn. Försvarmakten understryker att det förutom finansiering krävs lösningar på praktiska problem som tillgång till ny mark i form av ägande eller arrende, vilket kan vara problematiskt då markägaren med automatik får restriktioner på sin markanvändning.

Till dess att frågorna setts över myndighetsgemensamt och med ett helhetsgrepp ser Länsstyrelsen ingen möjlighet att tillåta vindkraft inom de områden där Försvarmakten anger att det finns konflikter då Totalförsvarets riksintressen har företräde framför andra riksintressen. Detta innebär följande begränsningar:

- Inom 5 km radie från väderradarn kan inga vindkraftverk uppföras, detta är ett stoppområde. Ut till 20 km radie från väderradarn är det svårt att uppföra annat än enstaka verk eller små grupper och det kan endast kan ske efter särskild och fördjupad analys.
- I den östra delen av Mästermyr väster om Hemse finns flera intressen för totalförsvaret varav väderradarn är en. Detta ses därför som ett utredningsområde, typ 5.
- Område 3 i havet, Luksvarpa, är i konflikt med totalförsvarets intressen.
- En framtida vindkraftsetablering på Hobbursbank är inte möjlig.
- Vindkraftetablering till havs riskerar alltid att störa radar. Försvarmakten kan därmed komma att ställa krav kompletterande radaranläggningar för vilka kostnaderna belastas vindkraftsintressenten.

Visby flygplats

Ett antal vindkraftsområden föreslås inom bedömningsområdet för militär luftfart, vilket kan innebära begränsningar.

Tofta skjutfält

Den pågående tillståndprocessen kring Tofta skjutfält kommer att klargöra bullerutbredningen från skjutfältet. Länsstyrelsen hänvisar till lämnat granskningsyttrande över FÖP Visby.

Riksintressen enl. 4 kap MB

Översiktsplanen berör riksintressen enligt 4 kap 1–8 §§ MB. Mot bakgrund av de natur- och kulturvärden som finns i området är hela Gotland av riksintresse enligt 4 kap. 2 § MB, vilket innebär att exploateringsföretag och andra ingrepp endast får komma till stånd om det kan ske på ett sätt som inte påtagligt skadar områdets natur- och kulturvärden. Bestämmelsen utgör inte hinder för utveckling av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet.

Viktigt när det gäller 4 kap MB att riks-dagen redan gjort en avvägning mellan olika intressen och att natur- och kulturvärdena ska ges företräde i konkurrenssituationer (prop.185/86:3, sid. 170). Exploateringsföretag och andra ingrepp som kan påtagligt skada ett utpekad områdes natur- och kulturvärden får alltså inte komma till stånd.

Kommunens beskrivning av riksintressena enligt 4 kap MB har utvecklats efter samrådet, men många viktiga avvägningar för att tillgodose dessa hänvisas till det fortsatta arbetet med fördjudade översiktsplaner. Översiktsplanen ger därmed i sig inte tillräcklig vägledning om hur riksintressen enligt 4 kap MB tillgodoses, men ger till stor del förutsättningar för att detta ska kunna göras i den fortsatta planeringen.

De geografiska avgränsningar som kommunen gjort avseende riksintresseområdena som anges i 4 kap 4 § MB är adekvata. Länsstyrelsen anser även att kommunen gör en riktig tolkning av att värdena i nationallandskapet är särskilt starka i de områden som är framhållna i MB; Fårö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust. De planer som tas fram för dessa områden kommer att utreda och klarlägga vilka konsekvenser planerna får för riksintressena enligt 4 kap MB. Först i granskningen av dessa fördjudade översiktsplaner kommer Länsstyrelsen att kunna bedöma om föreslagen ny bebyggelse och andra etableringar är förenliga med riksintressen enligt 4 kap MB.

Vindbruk och påverkan på riksintresse enligt 4 kap. MB

Länsstyrelsen gör bedömningen att fullskalig utbyggnad av vindkraft i alla de områden (1–6) som anges som utbyggnadsområden kan komma att leda till en påtaglig skada på Gotlands natur- och kulturvärden. I översiktsplanen anges att syftet inte är att bygga ut alla områden maximalt, utan att vindbruket ska byggas ut så att de tillgängliga mark- och vindresurserna på lång sikt utnyttjas på bästa sätt. Detta är en inriktning Länsstyrelsen stödjer. Vilka maximala höjder på vindkraftverk som kommer att tillåtas anges inte, detta gör att det år 2015 kan komma att röra sig om 150–200 m höga verk. I framtiden kommer det enligt Gotlands kommun att byggas i storleksordningen 500 vindkraftverk i kommunen.

I prop 1985/86:3 anges att noggranna överväganden ska göras när det gäller valet av plats för exploateringsföretag och att det kan bli aktuellt att anpassa dem till landskapsbild och de värden som finns i kul-

turmiljön i övrigt. Någon egentlig landskapsanalys har inte gjorts i det här fallet, men Länsstyrelsen bedömer att den vindkraftutbyggnad som skisseras kommer att leda till ett påtagligt inslag i landskapsbild. Förändringen kan på sikt leda till en påtaglig skada på riksintresseområdet Gotland. I MKB anger kommunen med hänvisning till riksintresse enligt 4 kap MB att *”för varje nytt verk som tillåts finns en risk att det skyddsvärda intresset urholkas och att det slutligen passerar gränsen för påtaglig skada på helhetsvärdet”*. Att en landskapsanalys saknas omnämns i MKB som en brist, vilket även Länsstyrelsen anser det är.

Länsstyrelsen anser därmed att översiktsplanen inte ger en tillräckligt välgrundad bild av den helhetsverkan som en utbyggnad av vindbruket enligt planen kan ge, men anser under de förutsättningar som råder att det är ett högt krav att ställa. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.

Kommunen pekar ut ett flertal områden av typ 1 och 2, som är lämpliga för grupper av vindkraftverk, emellan dessa pekas dessutom ut platser för enstaka verk. Länsstyrelsens bedömning är att det viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas. Länsstyrelsen kvarstår vid de synpunkter som lämnades i samrådet att områden av typ 3, för enstaka verk ska utgå ur planen. Dessutom anser Länsstyrelsen att stor restriktivitet ska gälla för etablering av vindkraftverk utanför områden som anges i planen.

Undantag från bestämmelserna i 4 kap MB.

I 4 kap 1 § MB anges att regleringen om riksintressen enligt 4 kap inte utgör hinder för utvecklingen av befintliga tätorter eller av det lokala näringslivet. De tätorter som kommunen pekar ut i avsnittet om bebyggelseutveckling är enligt Länsstyrelsens bedömning också de tätorter där det skulle kunna vara aktuellt med undantag från bestämmelserna, i övrigt kan detta inte bli aktuellt. För att undantaget ska kunna tillämpas krävs att det gäller en ort som är en tätort samt att exploateringen hänger samman med tätortens utveckling. Det är därför viktigt att kommunen i de fördjudade översiktsplaner som tas fram särskilt pekar på vilka undantag från bestämmelserna som kan vara aktuella inom tätorterna så att detta framgår.

Exempel på verksamheter som kan anses som lokalt näringsliv (prop 1985/86:3) är nya former av vattenbruk, utveckling av småbåtsvarv, utbyggnad av turistanläggningar och utveckling av viss fritidsbebyggelse i anslutning till jord- och skogsbruksföretag. Även de undantag i form av utveckling av det lokala näringslivet som kan bli aktuella bör ha sin grund i en fördjudad översiktsplan. Länsstyrelsen gör bedömningen att föreslagen utveckling av vindbruket på Gotland inte kan tillåtas utifrån undantaget lokalt näringsliv.

Länsstyrelsen anser sammantaget att de viktigaste strategierna för att riksintressena enligt 4 kap inte ska påtagligt skadas är att:

- **Samla bebyggelsen, vilket är särskilt viktigt i områdena som pekas ut i 4 kap 4 § MB.** Kommunen har goda intentioner att göra detta och resonemangen kring enstaka ny bebyggelse i kustzonen är lämpligt.

- **I fortsatt planering tydligt peka ut områden som inte ska bebyggas** pga höga värden eller som är särskilt värdefulla att inte bebygga med hänsyn till områdets karaktär och helhetsvärden. Kommunen anger att man i fortsatt planering avser peka ut områden som inte är lämpliga för bebyggelse samt att exploateringar ska samspela med de höga värdena för natur, kultur, turism och friluftsliv, vilket är ett konkret exempel på hur detta kan ske.

- **I fortsatt planering precisera var en tätare exploatering för turism är möjlig och var orördhet är väsentligt.** Kommunen anger att utvecklingsmöjligheterna för turismanläggningar befintliga och nyetableringar ska utgå från platsens förutsättningar. Det är i detta sammanhang viktigt att poängtera att kvalitén inte heller ska gå förlorade genom att alltför omfattande anläggningar för turism och friluftsliv uppförs.

- **I fortsatt planering precisera möjliga undantag från bestämmelserna i 4 kap MB avseende tätorter och lokalt näringsliv.** De tätorter som kommunen pekar ut i avsnittet om bebyggelseutveckling är enligt Länsstyrelsens bedömning också de tätorter där det skulle kunna vara aktuellt med undantag från bestämmelserna. Resonemangen kring detta bör utvecklas i kommande planering.

- **Alla områden som är utpekade som områden för vindbruk i översiktsplanen byggs inte ut.** I dagsläget finns på grund av intressekonflikter inte förutsättningar för att bygga ut alla de områden som pekas ut som vindkraftsområden. Dock kan ändrade förutsättningar göra att det blir aktuellt under planperioden. Det är därför angeläget att utveckla former för att fortsättningsvis i de enskilda projekten väga in påverkan på Gotlands helhetsvärden.

- **Vindkraftsutbyggnaden sker i större grupper, enstaka verk mellan grupperna undviks.** Kommunen pekar ut ett flertal områden av typ 1 och 2, som är lämpliga för grupper av vindkraftverk, emellan dessa pekas dessutom ut platser för enstaka verk ut. Länsstyrelsens bedömning är att det viktigt att vindkraftutbyggnaden sker samlat och i större grupper för att riksintresset enligt 4 kap MB inte ska påtagligt skadas.

Stor restriktivitet ska gälla för etablering av vindkraftverk utanför områden som anges i planen.

- **Vindkraft byggs inte inom områden som är särskilt framhållna; Fårö, Storsudret, Östergarn och Gotlands kust.** Att kommunen valt att undanta de i lagtexten utpekade områdena Gotlands kust, Östergarn, Storsudret och Fårö samt Natura 2000-områden är i linje med Länsstyrelsens tidigare lämnade synpunkter.

2. Miljökvalitetsnormer

Enligt PBL 2 kap 2 § ska miljökvalitetsnormer (MKN) följas vid planläggning.

För närvarande finns MKN för olika föroreningar i utomhusluften (SFS 2001:527), olika kemiska föreningar i fisk- och muselvatten (SFS 2001:554) samt för omgivningsbuller (SFS 2004:675). Vattenmyndigheterna har under december 2009 fastställt MKN i form av kvalitetskrav för ytvattenförekomster, grundvattenförekomster och skyddade områden enligt vattenförvaltningsförfordningen.

Ett acceptabelt resonemang om MKN för luft finns i avsnittet om hälsa och säkerhet. Det saknas argumentation avseende övriga MKN. Kvalitetskraven avseende MKN för vatten innebär att tillståndet i vattenförekomster inte får försämrats. För vattenförekomster som inte uppnår god status eller riskerar att försämrats kommer åtgärdsprogram att fastställas med åtgärder som krävs för att uppnå kvalitetskraven. Kvalitetskrav och åtgärdsprogram är bindande för kommuner och myndigheter. Länsstyrelsen erinrar om att myndigheter och kommuner ska säkerställa att MKN uppfylls vid provning av tillåtlighet och tillstånd m.m. Dessa ska därmed iakttas vid fortsatt planläggning.

3. Landsbygdsutveckling i strandnära lägen

I 7 kap 18 e § miljöbalken anges vad som avses med områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen (LIS-områden). Kommunen har valt att inte peka ut sådana områden i översiktsplanen utan hänskjuter detta till kommande planering. Därför gör Länsstyrelsen i nuläget ingen bedömning av översiktsplanens förenlighet med bestämmelserna i 7 kap 18 e § MB.

I det fortsatta arbetet med LIS-områden är det viktigt att uppmärksamma att Gotland är ett av de områden där områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen kan utpekas med viss begränsning. Detta gör att kraven på underlag vid bedömning och urval av områden ska ställas högre i dessa områden än i landet i övrigt. Kommunen har valt att i översiktsplanen peka ut typer av områden som man i det fortsatta arbetet ska fokusera på. Detta är befintliga campingplatser, mindre kustsamhällen samt före detta militär- och industriområden. Länsstyrelsen har inte gjort någon bedömning av om dessa kan anses

uppfylla bestämmelserna i 7 kap 18 e §. Det bör tydliggöras att undantag från strandskyddet i dessa områden inte bli aktuella förrän frågan är utredd i fortsatt planering.

4. Hälsa och säkerhet, risk för olyckor översvämning och erosion

Länsstyrelsen bedömer att översiktsplanens riktlinjer kring hälsa och säkerhet risken för olyckor, översvämning eller erosion bör bidra till att dessa frågor kan hanteras korrekt i den fortsatta planeringen. Länsstyrelsens lämnade synpunkter har i stort sett tillgodosetts.

Trafiksäkerhet

Frågor om trafiksäkerhet bör beaktas i det fortsatta planarbetet i enlighet med Vägverkets synpunkter.

Klimatscenarier

I översiktsplanen finns ett fördjupat resonemang kring översvänningsproblematik. Att risken för stigande havsyttnivåer och dess konsekvenser ska beaktas vid all lokaliseringssprövning och infrastrukturplanering i kustzonen är en viktig utgångspunkt. Länsstyrelsen anser att även översvämningssrisker kring vattendrag samt riskerna för erosion bör utredas i fortsatt planering.

Förorenade områden

Förorenade områden tas upp som en av förutsättningarna vid planering samt byggande och nyttjande av mark. Ett område vid Kappelshamnsviken pekas ut som utvecklingsområde för turismverksamhet. Här bör uppmärksammas att det funnits en oljedepå och att utredningar saknas för att avgöra om det innebär begränsningar.

Vattentäkt

Tingstade träsk utgör i dag såväl dricksvattentäkt som badplats. Området pekas ut som en turistzon i planen, beroende på vilken utveckling detta innebär bör riskerna för påverkan på vattenkvaliteten övervägas.

Annan lagstiftning

Några av de områden som pekas ut som vindkraftsområden är mindre lämpliga att exploatera ur fornlämnings synpunkt, vilket berör KML. Detta omfattar del av område typ 1, Kajsarskogen (Norrlanda – Gothem), samt område typ 2, Norrlanda Hamstädar.

Handläggning

Beslut i detta ärende har fattats av länsråd Anders Granat. Ärendet har föredragits för länsstyrelsens ledningsgrupp av planhandläggare Elin Sander. Handläggningen har skett tvärssektoriellt med representanter från kulturmiljö, naturvård, miljöskydd samt vatten och fiske.

ORDFÖRKLARINGAR

”Årets medelvattenstånd” är ett beräknat värde bestämt genom många årsmedelvärden – det krävs mer än 30 års värden för att någorlunda väl kunna bestämma ett områdes medelvattenstånd.

Årshögsta vattenstånd är det högsta vattenstånd som uppnås under ett år. De högsta nivåerna är ofta kortvariga, storleksordning ca 6 timmar, men vattenståndet kan skifta kraftigt och stiga ett par decimetrar på en timme. Detta innebär att stora skador kan inträffa på kort tid.

Berggrundsstratigrafi: Läran om berggrundens skikt/lagerföljder. Berggrundsstratigrafien beskriver de bergenheter och jordenheter som utgör jordskorpan.

Högt vatten: Förhöjda vattennivåer under en längre period inträffar då och då på grund av t ex kraftiga västvindar. Vintern 2006–2007 var vattenståndet mer än 40 cm över medelvatten i Visby i över en månad. Den högsta uppmätta vattennivån var då +88 cm vilket fick stora konsekvenser för reningsverket, bland annat uppstod svårigheter att få ut det rena avloppsvattnet. Även andra platser runt Gotland, t ex Ljugarn, Burgsvik och Katthammarsvik hade problem. Högt vatten kommer ofta i samband med oväder vilket gör reningsverken extra känsliga för strömbrott.

Boreal skog: Boreal kallas en del av den tempererade zonen på norra halvklotet. Boreal skog utgörs i huvudsak av barrskog.

Bör: I översiktsplanen ges uttryck för kommunens långsiktiga vilja och avsikt att agera i utformningen av den fysiska miljön. Översiktsplanen är inte ett juridiskt tvingande dokument. Det innebär att det är möjligt att göra avsteg, d v s att kommunen inte har skyldighet att följa översiktsplanen till punkt och pricka. Utgångspunkten är dock att översiktsplanen ska följas och att avsteg hör till undantagen.

Avsteg från översiktsplanen ska inte lämnas utan en välgrundad motivering. Det avgörande för att upprätthålla översiktsplanens trovärdighet är att den grundläggande långsiktiga viljan och avsikten inte går förlorad. Den viktigaste utgångspunkten vid prövningar mot översiktsplanen är därför att visa att eventuella avsteg inte äventyrar syftet med planen. Avsteg kan av olika skäl ändå i vissa fall vara oundvikliga. Det hör till den föränderliga verklighet vi lever i, en verklighet som ställer stora krav på anpassningsförmåga och flexibilitet, både på oss människor och på hur vi väljer att forma den fysiska miljön runt omkring oss. Översiktsplanen är med andra ord inget ”skalldokument”, den är ett ”bör-dokument”. Ordet bör uttrycker dock, i detta sammanhang, en stark vilja och avsiktsförklaring. Innebörderna ligger närmare ”ska gälla” än ”behövs inte”.

dB: decibel (Mått på ljudnivån).

dBA ekvivalent: Med ekvivalent ljudnivå menas ”medelljudnivån” under en viss tid. De flesta riktvärden anges i ekvivalent ljudnivå som för t ex trafikbuller och industribuller.

Effekt (energi per tidsenhet): $1 \text{ TW} = 10^3 \text{ GW} = 10^6 \text{ MW} = 10^9 \text{ kW} = 10^{12} \text{ W}$.

Energi (energimängd): $1 \text{ TWh} = 10^3 \text{ GWh} = 10^6 \text{ MWh} = 10^9 \text{ kWh} = 10^{12} \text{ Wh}$.

FBN: Flygbullernivån, är ett specialfall av begreppet ekvivalensnivå. Flygbullernivån är ett slags ”medelvärde” på ljudnivån alstrad av flyget.

FÖP: Fördjupad Översiktsplan.

GIS: Geographic Information System = Ett datorbaserat geografiskt informationssystem (GIS) för att samla in, lagra, analysera och presentera lägesbunden information. Det skall inte förväxlas med ”geografisk information” som till exempel är en kartsymbol eller linje som motsvarar en väg. GIS används alltså för att skapa, manipulera och utforska geografisk information.

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change (FN:s klimatpanel).

Koncessionstrafik: Av staten meddelat tillstånd att bedriva färjetrafik mellan Gotland och fastlandet.

Korvsjö: När en meanderslinga blivit tillräckligt utpräglad kan den bryta igenom ett näs och bilda en ny vattenfåra. Den slinga som då inte längre har något vattenflöde kan så småningom bilda en sk korvsjö.

LIS-områden: Områden för Landsbygdsutveckling i strandnära lägen.

Meander: Meander är en slingrande flodfåra i ett flackt landskap skapad av erosion i ytterkurvorna av floden och avlagring i innerkurvorna.

MKB: Miljökonsekvensbeskrivning.

MB: Miljöbalken.

Miljökvalitetsmål: Riksdagen har antagit 16 st nationella miljökvalitetsmål. Målen beskriver den kvalitet och det tillstånd som vår natur- och kulturmiljö måste ha för att samhällsutvecklingen ska anses miljömässigt hållbar på lång sikt. Miljökvalitetsmålen ska genom samverkande insatser på nationell, regional, lokal och enskild nivå uppnås inom angivna tidsramar.

Miljökvalitetsnorm (enligt 5 kap miljöbalken): Regeringen får för vissa geografiska områden eller för hela landet, med stöd av 5 kap miljöbalken, meddela normer för kvaliteten på mark, vatten, luft eller miljön i övrigt, om det behövs för att varaktigt skydda människors hälsa eller miljön eller för att avhjälpa skador på eller olägenheter för människors hälsa eller miljön. Dessa normer benämns *miljökvalitetsnormer*. Miljökvalitetsnormerna är juridiskt bindande och får inte överskridas.

Nematoder: Tråd- eller rundmaskar.

Nollplansförskjutning: Med nollplansförskjutning menas att vindarna är uträknade för höjden ovan den höjd som upplevs som marknivån för vindens gränsskikt. Den som använder vindkarteringen måste alltså lägga till höjden för ”nollplanet”. Nollplansförskjutningen kan uppskattningsvis sättas till $\frac{1}{4}$ av vegetationens höjd.

NRL: Naturresurslagen, har ersatts av Miljöbalken.

Prefixförklaringar

K: Kilo $=10^3 = 1000$

M: Mega $=10^6 = 1\,000\,000$

G: Giga $=10^9 = 1\,000\,000\,000$

T: Tera $=10^{12} = 1\,000\,000\,000\,000$

PBL: plan- och bygglagen.

Påtaglig skada: I lagtexten ges ingen närmare förklaring till begreppet påtaglig skada. Inte heller i förarbetena finns någon entydig definition. Oftast handlar svårigheterna om att bedöma eventuell påtaglig skada på de riksintressen som handlar om natur- och kulturvärden och friluftslivets intressen. I de andra fallen handlar det snarast om huruvida en åtgärd hindrar någon form av exploatering eller inte.

Recent strandbildning: Nutida strandbildning.

Recipient: Mottagare av det renade avloppsvattnet (dike, havet, lerjord, sandjord m m).

RH00: Rikets höjdsystem med utgångspunkt från en definierad nollnivå för havsytan.

Rotor: Vindkraftverkets roterande del.

SGU: Sveriges Geologiska Undersökningar.

(S)NV: (Svenska) Naturvårdsverket.

Soligent kärr: Sluttande kärr.

Talinterferens: Talinterferens beskriver förhållandet mellan tal och bakgrundsljud – talmaskeering eller talinterferens representerar den specifika situation då mänskligt tal maskeras av ett annat ljud.

Urban: stadsmässig.

VA: Vatten och Avlopp.

ÖP: Översiktsplan.

STYRANDE VISIONS- OCH MÅLDOKUMENT

Vision Gotland 2025 – Regionalt utvecklingsprogram för Gotland antogs av kommunfullmäktige 2008

Vision Gotland 2010 antogs av kommunfullmäktige 1995

Miljöprogram för ekokommun Gotland antogs av kommunfullmäktige 2008

Vattenplan för Gotlands kommun antogs 1996 av kommunfullmäktige och reviderades 2005

Långsiktig plan för VA-utbyggnad för Gotland antogs av kommunfullmäktige i reviderad form 2006

Energi 2010 – energiplan för Gotland antogs av kommunfullmäktige 2006

Bostadsförsörjningsplan 2008–2013 antogs av kommunfullmäktige 2007

Gotlands regionala tillväxtprogram för åren 2008–2011 antogs av kommunfullmäktige 2008

Länsplan för regional transportinfrastruktur 2004–2015 antogs av kommunfullmäktige 2004

Skolplan 2008 antogs av Barn- och utbildningsnämnden 2007

Renhållningsordningen för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige att gälla från den 1 oktober 2007

Program för miljöanpassat och resurseffektivt byggande antogs av kommunfullmäktige 2003

FÖP Hela Visby antogs av kommunfullmäktige i december 2009

FÖP Sudret antogs av kommunfullmäktige 1995

FÖP Östergarnslandet antogs av kommunfullmäktige 1995

FÖP Fårö antogs av kommunfullmäktige 1995

Folkhälsopolitiskt program för Gotland 2009–2013 antogs av kommunfullmäktige 2003 och reviderades 2008

Fritidspolitiskt program för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2009

Kulturpolitiskt program för Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2009

Gotland kommuns IT-strategi antogs av kommunfullmäktige 2000

Program för handikappfrågor i Gotlands kommun antogs av kommunfullmäktige 2002

Regional strategi och kommunal handlingsplan för införandet av biogas på Gotland fastställdes av kommunstyrelsen 2009

Styrkort i Gotlands kommun

Strategisk plan och budget för samtliga förvaltningar

Regionala miljökvalitetsmål

Plan- och bygglagen

Miljöbalken

Svensk strategi för hållbar utveckling

Nationella miljökvalitetsmål

Socialtjänstlagen

FN:s Barnkonvention

Följande personer har ingått i arbetet med Bygg Gotland

Projektägare:
Kommunstyrelsen

Styrgrupp:
Carin Johanson, Stadsarkitekt
Per Lindskog, Utvecklingsdirektör

Arbetsgrupp:
Jan von Wachenfeldt, Projektledare, Ledningskontoret
Gunnar Gustafsson, Stadsarkitektkontoret
Frida Brunner, Stadsarkitektkontoret
Anders Rahnberg, Stadsarkitektkontoret

Dialogforum:
Ann-Sofi Lindskog, Tekniska förvaltningen
Göran Blomgren, Tekniska förvaltningen
Lars-Gunnar Wedin, Tekniska förvaltningen
Claudia Maretic Castillo, Miljö- och hälsoskyddskontoret
David Taylor, Socialförvaltningen
Eva Werkelin, Stadsarkitektkontoret
Freddy Sirland, Barn- och utbildningsförvaltningen
Hans Stenmark, Kultur- och fritidsförvaltningen
Kermith Larsson, Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
Kjell Lydänge, Räddningstjänsten
Mats Ljung, Räddningstjänsten

Hållbarhetsgruppen:
Cora Juniwik, Folkhälsoenheten
Helena Andersson, Ledningskontoret
Lena Johansson, Ledningskontoret

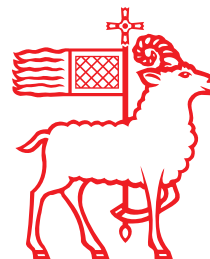
Miljökonsekvensbeskrivning och Naturvärden:
Sten Svensson, Kommunekolog

Andra medarbetare:
Maria Hallberg, Stadsarkitektkontoret
Niclas Fredriksson, Stadsarkitektkontoret
Lars W Grönberg, Stadsarkitektkontoret

Statistik
Lennart Andermo

Konsulter:
Måns Hagberg
Calle Brobäck
SMHI
Stenströms Information & Marknadsföring

Ett stort TACK till övriga informanter och seminariedeltagare!

**GOTLANDS
KOMMUN**

Vilka är vi?
Hur många är vi? Hur gamla är vi?
Var kommer vi ifrån? Var bor vi? **Var** bor
dom gamla? Hur bor vi? Var job**bar vi? Var** går vi i skolan?
Var går vi på dagis? Var handlar vi? **Hur kommer** vi dit? Hur ofta och
vart går bussen? Vem åker bil och **vem åker buss?** Var kommer maten ifrån?
Var kommer alla grejer ifrån? Var finns **företagen** och vad gör dom? Vad har alla last-
bilarna på flaken och vart är dom på **väg? Var** kommer värmen och ljuset ifrån? Var
finns vindkraftverken? Var kommer **bredbandet** ifrån? Var kommer dricksvattnet ifrån?
Vart tar avloppet vägen? Vart tar **soporna vägen?** Vad gör vi på fritiden? Vad gör dom
i stan och vad gör dom på land**et? Spelar det** någon roll vilken socken man kommer
ifrån? Hur umgås vi? Var träffas **vi? Var kan man rida?** Var kan man spela fotboll? Var
kan man spela ishockey? Var ligger **fritidsgården?** Var kan man dansa? Var finns den
levande kulturen? Var finns kultur**värdena? Var** finns naturen? Var finns naturvärdena?
Var finns naturtillgångarna? Var **finns tystnaden?** Var badar vi? Var bor alla turister och
vad gör dom här? Var kan man täl**ta? Var** kan man ställa husvagnen? Var bor sommar-
gotlänningarna? Var får vi sjukvård? **Är** det säkert? Är det tryggt? Är det hälsosamt?
Var finns det radon? Var är mark**en** förorenad? Var bullrar det? Finns det någon
ordning på allt detta? **Är det** hållbart? Vad händer i framtiden?
Vad behöver **vi mer?** Finns det några idéer?
Finns det någon plan?

Bygg Gotland

Översiktsplan för Gotlands kommun 2010–2025

Turismens utveckling ■

Näringslivsutveckling ■

Vindbruk ■

Naturvården ■

Infrastruktur ■

Vatten och avlopp ■

Kustzonen ■

Bebyggelseutveckling ■

Kulturvården ■

Ledningskontoret/Samhällsbyggnadsförvaltningen
 Visborgsallén 19, 621 81 Visby
 Telefon: 0498-26 90 00 vx
 E-post: gotlands.kommun@gotland.se
 Översiktsplanens diarienummer: KS 2008/439-21
 Hemsida: www.gotland.se (Bygga och bo)

www.gotland.se

